

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА ІМ. О. О. ПОТЕБНИ НАН УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

БУНДЗА ІРИНА ВАСИЛІВНА

УДК 811.162.1'06'367.622'366.533-116.3

ДИСЕРТАЦІЯ
ФУНКЦІОНУВАННЯ ІМЕННИКІВ *SINGULARIA TANTUM*
У СУЧАСНІЙ ПОЛЬСЬКІЙ МОВІ

10.02.03 – слов'янські мови
філологічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів
мають посилання на відповідне джерело.

Науковий керівник –
Кравчук Алла Миколаївна,
кандидат філологічних наук, професор

Львів – 2018

АНОТАЦІЯ

Бундза І. В. Функціонування іменників *singularia tantum* у сучасній польській мові.
– Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 10.02.03 – слов'янські мови. – Львівський національний університет імені Івана Франка, Інститут мовознавства імені О. О. Потебні НАН України. – Київ, 2018.

Дисертацію присвячено функціонуванню множинних форм, похідних від субстантивів *singularia tantum*, у сучасній польській мові на підставі текстів Національного корпусу польської мови та мережі Інтернет (проаналізовано 298 757 контекстів, з яких 23 112 містять форми множини).

Вивчено граматичні і семантичні ознаки категорії числа іменника у типологіях граматичних категорій з акцентуванням місця в них субстантивних лексем *singularia tantum*. Охарактеризовано наукові підходи до визначення обсягу іменників категорії *singularia tantum*. Узагальнено описані в мовознавчій літературі теоретичні аспекти семантики числових форм субстантивів, з особливим урахуванням проблем значеннєвої реалізації множинних форм іменників *singularia tantum*. На прикладі однієї з ядерних груп категорії *singularia tantum* – лексем на позначення емоційних і фізичних станів людини (а саме: назв радості, смутку, гніву, страху; назв відчуттів і фізичних станів, пов'язаних із потребою вживання їжі, причинами й симптомами хвороб; назв хвороб) – досліджено специфіку тлумачення значень і опису граматичних ознак цих одиниць у різних лексикографічних джерелах (починаючи з II пол. XX ст.), з'ясовано розбіжності й суперечності в лексикографічній інтерпретації їхніх граматичних і семантичних рис, а особливо значення множинних форм. На підставі текстів Національного корпусу польської мови за допомогою пошукової системи Pelcra визначено частоту вживання множинних форм, похідних від іменників *singularia tantum* на позначення емоційних і фізичних станів людини (від 0,04% до 34,29%). Найменший відсоток контекстів з плюральною формою виявлено для субстантивів на позначення гніву

(0,19% – 5,78%). У лексикографічних джерелах для субстантивів цієї групи застосовано ремарки щодо обмеження їхнього вживання лише в однині, і тільки для іменника *rozdrażnienie* подано інформацію про його повну числову парадигму, хоча в корпусі виявлено лише 1,03% контекстів з плюралісом цього слова. Найбільше в корпусі представлені множинні форми, утворені від назв хвороб (0,19% – 34,29%). У групі назв фізичних станів, пов'язаних із причинами та симптомами хвороб, контексти з плюральною формою знайдено для всіх лексем. У праці здійснено також верифікацію отриманих даних на підставі текстів з інтернет-порталів, виявлено особливості функціонування плюральних форм аналізованих одиниць у текстах різних за стилем і хронологією.

Виявлено функціональні особливості значень, у яких іменники *singularia tantum* уживаються в плюральних формах, визначено значення форм множини: контекстні ('різні види стану', 'повторюваність стану', 'множинність станів різних людей') і системні ('прояв стану', 'причина стану', 'носій ознаки'). Системні значення становлять лексико-семантичні варіанти слова і є регулярними (значення 'прояв стану' реалізовано в 8 059 контекстах, 'причина стану' – 7 242, 'носій ознаки' – 1 418).

Значення 'прояв стану' не зафіксоване у словникових статтях відповідних іменників, однак його активна реалізація в текстах, що доводять корпусні дослідження, свідчить про доречність уведення такого елемента семантики до дефініцій, інформативних у плані врахування денотативного компонента значення, 67 лексем. Значення 'причина емоційного стану' увійшло у словникове тлумачення лише шести субстантивів (*szczęście, przyjemność, uciecha, rozkosz, smutek, przykrość*). Для 16 лексем це значення підтверджують корпусні дані, тому доцільно внести його у словникову дефініцію. Значення 'носій ознаки' відображене лише у словникових статтях двох іменників (*głód i żale*), однак його слід урахувати у словникових дефініціях ще 13 лексем.

Нововиявлені семантими притаманні не лише плюральній формі. Дослідження показали, що незафіксовані у словниках значення можуть реалізовуватися і у формах однини, тож відповідні лексеми отримують повну числову парадигму.

З'ясовано також, що значення 'причина емоційного стану' властиві формам однини іменників *uciechy, rozkosze, przykrości, smutki*, які переважно подані у словниках як іменники *pluralia tantum*.

Уживання множинних форм, похідних від іменників *singularia tantum* на позначення емоційних і фізичних станів, може характеризуватися певними синтаксичними особливостями. Виявлено кілька типів синтаксичних конструкцій, які передбачають використання плюралі форм: форма множини входить у ряд однорідних членів речення, елементами якого є іменники з повною числовою парадигмою, вжиті у формі множини; плюраліс виконує функцію узагальнювального слова поряд з однорідними членами речення, які увиразнюють її значення; форма множини входить до складу експресивної конструкції „дієслово + знахідний відмінок однини + *nad* + орудний відмінок множини”.

Виявлені особливості функціонування аналізованих одиниць свідчать про доволі виразну тенденцію до плюралізації іменників *singularia tantum* у сучасній польській мові.

Ключові слова: польська мова, граматики, лексика, граматична категорія числа, іменники *singularia tantum*, форма множини, назви емоційних станів людини, назви фізичних станів людини, Національний корпус польської мови.

ABSTRACT

Bundza I. V. Functioning of *Singularia Tantum* Nouns in Modern Polish. – Qualifying research work as manuscript.

Thesis for the candidate degree in Philology (PhD), speciality 10.02.03 – Slavic languages. – Ivan Franko National University of Lviv, O.O. Potebnya Institute of Linguistics, National Academy of Sciences of Ukraine. – Kyiv, 2018.

The dissertation focuses on the functioning of plural forms deriving from *singularia tantum* nouns in the modern Polish language based on texts of the National Corpus of Polish and the Internet (298,757 contexts analyzed, including 23,112 with plural forms).

The paper focuses on grammatical and semantic features of the category of number of the noun in the classifications of grammatical categories, giving special attention to the place of *singularia tantum* nouns in them. It describes academic approaches to determining the scope of nouns of the *singularia tantum* category and generalizes the theoretical aspects of the semantics of noun numerical forms described in linguistic literature with particular regard to the issues of the semantic actualization of the multiple forms of *singularia tantum* nouns. Based on one category of nuclear *singularia tantum* groups – i.e. lexemes that denote emotional and physical states (such as words for joy, sadness, anger, fear, feelings and physical conditions associated with the need to consume food, causes and symptoms of diseases; names of diseases), the paper describes the distinctive features of the interpretation of their meanings and description of the grammatical nature of these units in different lexicographic sources (starting from the second half of the 20th century), revealing differences and contradictions in the lexicographic interpretations of their grammatical and semantic features. The frequency of the use of plural forms derived from *singularia tantum* nouns that denote human emotional and physical states (0.04% to 34.29%) is determined based on texts of the National Corpus of Polish using the search engine Pelcra. The smallest percentage of contexts with plural forms was found for the nouns that denote anger (0.19% – 5.78%). For the nouns of this group, lexicographic sources indicate that they are only singular, and it is only for the noun *rozdrażnienie* that they provide information about its full numerical paradigm, although the corpus contains only 1.03% contexts with the plural form of the word. The largest category of plural forms in the corpus is that based on the names of diseases (0.19% – 34.29%). For the group of names of physical states associated with causes and symptoms of diseases, contexts with plural forms have been found for all lexemes. The paper also contains verification of the received data on the basis of texts from Internet portals, establishing that the plural forms of the analyzed units are used in texts of different styles and chronology.

The research established functional distinctive features of meanings in which *singularia tantum* nouns are used in plural forms, as well as determined contextual (e.g., ‘different types of the state’, ‘repetitiveness of the state’, ‘multiplicity of the states of

different people’) and systemic (‘manifestation of the state’, ‘cause of the state’, ‘attribute carrier’) meanings of plural forms. Systemic meanings constitute the lexical and semantic variant of the word and are regular (the meaning ‘manifestation of the state’ is actualized in 8,059 contexts, ‘cause of the state’ in 7,242, ‘attribute carrier’ in 1,418).

The meaning ‘manifestation of the state’ is not recorded in the dictionary entries of the relevant nouns but its actualization in plural forms (as evidenced by corpus research) attests to the need to add this semantic element to the definition of 67 lexemes. The lexical and semantic variant ‘cause of the emotional state’ was included in the dictionary definition for only six nouns (*szczęście, przyjemność, uciecha, rozkosz, smutek, przykrość*). For 16 lexemes, this meaning is confirmed by corpus data, therefore it is advisable to add it to the dictionary definition. The meaning ‘attribute carrier’ is mentioned in the dictionary entries of only two nouns (*głód i żale*) although it should be taken into account in the dictionary definitions of 13 more lexemes.

The newly discovered semantemes are inherent not only in the plural form. The research revealed that these meanings can be actualized in singular forms too – hence, the lexemes acquire the complete numerical paradigm. Apart from that, it was found that the meaning ‘cause of the emotional state’ is typical of the singular forms of the nouns *uciechy, rozkosze, przykrości, smutki*, which tend to be described in dictionaries as *pluralia tantum* nouns.

The use of the multiple forms derived from *singularia tantum* nouns denoting emotional and physical states may manifest certain syntactic peculiarities. The research helped identify several types of syntactic structures that involve the use of plural forms: the plural form is part of a sequence of homogeneous sentence parts consisting of nouns with a full numerical paradigm used in the plural form; the plural form acts as a generalizing word along with the homogeneous parts of the sentence that clarify its meaning; the plural form is part of the expressive construction “verb + accusative singular + nad + instrumental plural”.

The distinctive features of the analyzed units revealed in the paper attest to a rather clear tendency to pluralize *singularia tantum* nouns in the modern Polish language.

Key words: the Polish language, grammar, vocabulary, grammatical category of number, *singularia tantum* nouns, plural form, names of human emotional states, names of human physical states, the National Corpus of Polish.

ABSTRAKT

Bundza I. W. Funkcjonowanie rzeczowników *singularia tantum* we współczesnym języku polskim. – Kwalifikacyjna praca naukowa na prawach rękopisu.

Rozprawa doktorska w zakresie nauk filologicznych (doktor filozofii), specjalność 10.02.03 – Języki słowiańskie. – Narodowy Uniwersytet Lwowski im. Iwana Franki, Instytut Językoznawstwa imienia O.O. Potebni NAN Ukrainy. – Kijów, 2018.

Rozprawa jest poświęcona badaniom nad funkcjonowaniem form liczby mnogiej, utworzonych od substantiwów *singularia tantum*, we współczesnym języku polskim na podstawie tekstów Narodowego Korpusu Języka Polskiego i sieci Internet (analizie poddano 298 757 kontekstów, w tym 23 112 zawierających formy liczby mnogiej).

Zbadano osobliwości gramatyczne i semantyczne kategorii liczby rzeczownika w typologiach kategorii gramatycznych, ze szczególnym uwzględnieniem w nich miejsca leksemów substantywnych *singularia tantum*. Scharakteryzowano podejścia naukowe do określenia zakresu rzeczowników *singularia tantum*. Uogólniono opisywane w literaturze językoznawczej teoretyczne aspekty semantyki form liczbowych substantiwów, szczególnie problemy realizacji znaczeniowej form liczby mnogiej rzeczowników *singularia tantum*. Na przykładzie jednej z centralnych grup kategorii *singularia tantum* – leksemów na określenie emocjonalnych i fizycznych stanów człowieka (mianowicie: nazw radości, smutku, gniewu, strachu; nazw odczuć i stanów fizycznych związanych z potrzebą odżywiania się, przyczynami i objawami chorób; nazw chorób) – zbadano specyfikę tłumaczenia znaczeń i opisu cech gramatycznych owych jednostek w różnych źródłach leksykograficznych (począwszy od II poł. XX w.), ujawniono różnice i sprzeczności w interpretacji leksykograficznej ich cech gramatycznych i semantycznych, a w szczególności znaczenia form liczby mnogiej. Na podstawie tekstów Narodowego Korpusu Języka Polskiego, używając wyszukiwarki Pelcra, określono częstość użycia form pluralnych, które pochodzą od

rzeczowników *singularia tantum* nazywających emocjonalne i fizyczne stany człowieka (od 0,04% do 34,29%). Najmniejszy procent kontekstów zawierających formę liczby mnogiej wykazano dla rzeczowników nazywających gniew (0,19% – 5,78%). W źródłach leksykograficznych dla substantiwów tej grupy zastosowano kwalifikatory ograniczające ich użycie wyłącznie do liczby pojedynczej i jedynie dla rzeczownika *rozdrażnienie* podano informacje o pełnym paradygmacie odmiany przez liczby, mimo że w korpusie odnaleziono tylko 1,03% kontekstów z pluralis tego słowa. Najliczniejsze w korpusie są konteksty zawierające formy liczby mnogiej utworzone od nazw chorób (0,19% – 34,29%). W grupie nazw stanów fizycznych związanych z przyczynami i objawami chorób konteksty z formą pluralną znaleziono dla wszystkim leksemów. W pracy przeprowadzono również weryfikację otrzymanych danych na podstawie tekstów pochodzących z portali internetowych, stwierdzono, iż formy pluralne analizowanych jednostek są używane w tekstach zróżnicowanych stylistycznie i chronologicznie.

Zbadano osobliwości funkcjonalne znaczeń, w których rzeczowniki *singularia tantum* są używane w formach pluralnych, określono znaczenia form liczby mnogiej: kontekstowe ('różne rodzaje stanu', 'powtarzalność stanu', 'mnogość stanów różnych ludzi') oraz systemowe ('przejaw stanu', 'przyczyna stanu', 'nosiciel cechy'). Znaczenia systemowe reprezentują poszczególne warianty leksykalno-semantyczne i są regularne (znaczenie 'przejaw stanu' zrealizowano w 8 059 kontekstach, 'przyczyna stanu' – 7 242, 'nosiciel cechy' – 1 418).

Znaczenie 'przejaw stanu' nie zostało zarejestrowane w hasłach słownikowych odpowiednich rzeczowników, jednak jego aktywna realizacja w tekstach, czego dowodzą badania korpusowe, przemawia za potrzebą wprowadzenia tego składnika znaczeniowego do definicji uwzględniających znaczenie denotacyjne 67 leksemów. Znaczenie 'przyczyna stanu emocjonalnego' weszło do definicji jedynie sześciu substantiwów (*szczęście, przyjemność, uciecha, rozkosz, smutek, przykrość*). Dla 16 leksemów znaczenie to zostało potwierdzone przez dane korpusowe, co może przemawiać za potrzebą uwzględnienia go w definicji słownikowej. Znaczenie 'nosiciel cechy' przedstawione zostało w hasłach tylko dwóch rzeczowników (*głód i żale*), jednak należałoby je wprowadzić do definicji słownikowych jeszcze 13 leksemów.

Wyodrębnione nowe semantemy są właściwe nie tylko formie pluralnej. Badania wykazały, że niezarejestrowane w słownikach znaczenia mogą być realizowane również w liczbie pojedynczej, zatem odpowiednie leksemy tworzą pełny paradygmat odmiany przez liczby. Stwierdzono także, że znaczenia ‘przyczyna stanu emocjonalnego’ wykazują formy liczby pojedynczej rzeczowników *uciechy, rozkosze, przykrości, smutki*, które w słownikach są przeważnie kwalifikowane jako *pluralia tantum*.

Użyciu form liczby mnogiej pochodnych od rzeczowników *singularia tantum* nazywających emocjonalne i fizyczne stany człowieka mogą towarzyszyć niektóre osobliwości składniowe. Ujawniono kilka typów konstrukcji składniowych, które zakładają wykorzystanie formy pluralnej: forma liczby mnogiej należy do szeregu, którego składniki są rzeczownikami o pełnym paradygmacie odmiany przez liczby i zostały użyte w liczbie mnogiej; pluralis pełni funkcję nadrzędnika w stosunku do szeregu, którego elementy uściślają jego znaczenie; forma liczby mnogiej wchodzi w skład konstrukcji ekspresywnej „czasownik + biernik liczby pojedynczej + *nad* + narzędnik liczby mnogiej”.

Ujawnione osobliwości funkcjonowania analizowanych jednostek wskazują na dość wyraźną tendencję do pluralizacji rzeczowników *singularia tantum* we współczesnym języku polskim.

Słowa kluczowe: język polski, gramatyka, słownictwo, gramatyczna kategoria liczby, rzeczowniki *singularia tantum*, forma liczby mnogiej, nazwy stanów emocjonalnych człowieka, nazwy stanów fizycznych człowieka, Narodowy Korpus Języka Polskiego.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

у фахових наукових виданнях

1. Шевчик І. В. Іменники *singularia tantum* у словниках польської та української мов / Ірина Шевчик // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2012. – Вип. 56. Ч 1. – С. 90–99.

2. Бундза І. В. Функціонування множинних форм польських іменників на позначення смутку / Ірина Бундза // Проблеми слов'язнавства. – 2014. – Вип. 63. – С. 220–228.

3. Бундза І. В. Семантика граматичних форм числа іменника (на матеріалі польської мови) / Бундза І. В. // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті ак. Л. Булаховського : зб. наук. праць. – Київ : ВПЦ „Київський університет”, 2018. – Вип. 33. – С. 3–17.

4. Бундза І. В. Функціонування множинних форм від іменників *singularia tantum* на позначення почуттів у сучасній польській мові / І. В. Бундза // Мова і культура. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. – Вип. 21. – Т. II (191). – С. 72–79.

у закордонних наукових виданнях

5. Bundza I. Rzeczowniki materialne *singularia tantum* w języku polskim i ukraińskim / Iryna Bundza // Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego. – 2013. – Т. LIX. – S. 7–20.

6. Бундза І. В. Польські іменники *singularia tantum* на позначення радості: словниково-корпусний аналіз / Ірина Бундза // Radość – aspekty kulturowo-językowe ; pod red. G. Filip, M. Patro-Kucab. – Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2015. – С. 59–75.

7. Bundza I. Problemy nauczania kategorii liczby polskich rzeczowników w środowisku ukraińskojęzycznym / Iryna Bundza // Prace Językoznawcze. – 2017. – Z. XIX (1). – S. 17–29.

8. Бундза І. Числові форми польських іменників-назв відчуттів у словнику і тексті / Ірина Бундза // Zmysły. Aspekty językowo-kulturowe ; pod red. G. Filip, K. Ożoga, R. Słabczyńskiego. – Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2017. – S. 149–166.

в інших наукових виданнях

9. Бундза І. В. Граматична категорія числа іменника в польській мові: словниково-корпусний аналіз / Ірина Бундза // Польська мова та полоністика у Східній Європі: минуле і сучасність. Збірник праць з нагоди десятиліття кафедри польської філології Львівського національного університету імені Івана Франка ; за ред. І. В. Бундзи, Є. Ковалевського, А. М. Кравчук, О. Т. Сливинського. – Київ : Фірма «ІНКОС», 2015. – С. 594–612.

10. Бундза І. В. „Alergia alergii nie równa!”: польські іменники на позначення хвороб у світлі граматичної категорії числа / Ірина Бундза // Полоністика у ХХІ столітті: між локальним і глобальним. Збірник праць з нагоди 190-річчя польської філології у Львівському Університеті ; за ред. А. Кравчук, І. Бундзи. – Київ : Фірма «ІНКОС», 2018. – С. 86–98.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	14
ВСТУП.....	15
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЧИСЛОВИХ ФОРМ ПОЛЬСЬКИХ ІМЕННИКІВ <i>SINGULARIA TANTUM</i>	23
1.1. Граматична категорія числа іменника в типологіях граматичних категорій	23
1.2. Семантика граматичних форм числа іменника.....	33
1.3. Іменники <i>singularia tantum</i> у польських граматиках і енциклопедіях	37
1.4. Розвиток значень множинних форм, утворених від іменників <i>singularia tantum</i>	39
1.5. Методологія дослідження множинних форм, утворених від іменників <i>singularia tantum</i> на позначення емоційних і фізичних станів людини	47
Висновки до Розділу 1	57
РОЗДІЛ 2. СЕМАНТИКА ЧИСЛОВИХ ФОРМ ІМЕННИКІВ <i>SINGULARIA TANTUM</i> НА ПОЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ ЛЮДИНИ.....	60
2.1. Назви радості.....	61
2.2. Назви смутку	77
2.3. Назви гніву.....	97
2.4. Назви страху	107
Висновки до Розділу 2	117
РОЗДІЛ 3. СЕМАНТИКА ЧИСЛОВИХ ФОРМ ІМЕННИКІВ <i>SINGULARIA TANTUM</i> НА ПОЗНАЧЕННЯ ФІЗИЧНИХ СТАНІВ ЛЮДИНИ	125
3.1. Назви відчуттів	125
3.2. Назви станів, пов'язаних із потребою вживання їжі	137
3.3. Назви станів, пов'язаних із причинами й симптомами хвороб	143
3.4. Назви хвороб.....	155
Висновки до Розділу 3	176
ВИСНОВКИ	182

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	188
Додаток 1	216
ЧАСТОТА ВЖИВАННЯ ФОРМ МНОЖИНИ, ПОХІДНИХ ВІД НАЗВ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ, У НАЦІОНАЛЬНОМУ КОРПУСІ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ	216
Додаток 2	219
ЧАСТОТА ВЖИВАННЯ ФОРМ МНОЖИНИ, ПОХІДНИХ ВІД НАЗВ ФІЗИЧНИХ СТАНІВ, У НАЦІОНАЛЬНОМУ КОРПУСІ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ	219
Додаток 3	222
СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ ТА ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ	222

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- НКПМ Національний корпус польської мови [210]
- СПМДор „Словник польської мови” за ред. В. Дорошевського [268]
- ССПМДун „Словник сучасної польської мови” за ред. Б. Дуная [270]
- ВСППМ „Великий словник правильної польської мови” за ред.
А. Марковського [274]
- УСПМ „Універсальний словник польської мови” за ред. С. Дубіша [272]
- ІСПМ „Інший словник польської мови” за ред. М. Банька [264]
- ВСПМ „Великий словник польської мови” за ред. П. Жмігородзького
[273]

ВСТУП

У системі граматичних категорій будь-якої мови, зокрема й польської, відображена специфіка зв'язку мислення і мови. Вивчення граматичної категорії числа, як однієї з найскладніших у плані взаємовідношення мовних знаків і позамовної дійсності, граматичної і лексичної семантики, дає можливість дослідити дію внутрішніх механізмів, що керують процесами розвитку лексико-семантичної і граматичної систем мови.

У граматиках [5; 6; 19; 20; 22; 26; 31; 36; 44; 51; 60; 61; 62; 63; 67; 68; 69; 80; 101; 104; 112; 117; 125; 126; 131; 148; 163; 164; 183; 196; 209; 211; 231; 240; 245; 250], працях із загального мовознавства [15; 25; 43; 46; 56; 57; 79; 100; 108; 109; 149; 178; 193; 204; 205; 248], енциклопедіях і лінгвістичних словниках [173; 219; 256; 258; 259; 261; 262; 263] мовознавці розглядають передусім типологічні особливості і місце категорії числа в системі мови, специфіку слів, для яких категорія числа виражається нетипово – іменників *singularia tantum* і *pluralia tantum*¹, натомість явище функціонування форм множини², утворених від іменників *singularia tantum*, описано коротко та фрагментарно. Детальніше заглиблення у вивчення особливостей граматичної категорії числа іменників дає змогу виявити проблеми, які потребують ґрунтовнішого вивчення.

Походження і розвиток граматичної категорії числа та її реалізацію у слов'янських мовах проаналізував В. І. Дегтярьов [29; 30; 32]. Дослідження історії розвитку, словотвірних, семантичних і словозмінних особливостей іменників *pluralia tantum* у польській мові здійснили: А. Анджейчук [120; 122], А. Дишак [150; 151], Й. Градковська [162], С. Журовський [254], Е. Роговська [224], Й. Тамбор [113; 243], Т. Фределувна [159], А. Цесьлікова [139]; в українській мові: Л. Ю. Алтицева [2], О. Корінь [54], А. І. Тернова [114]; у російській мові – Л. О. Брусенська [13], С. В. Конявська [53]. Увагу дослідників привертає

¹ Пор. теж відповідні терміни у формі однини: *singulare tantum* і *plurale tantum*. У дисертації використовуємо терміни *singularia tantum* і *pluralia tantum*, які трактуємо як невідмінювані вислови-цитати. У тексті роботи вживаємо також терміни: „однинний іменник”, „сингулятив”, що відповідають латинському *singulare tantum*.

² Поряд з терміном „форма множини” використовуємо „множинна форма”, „плюральна форма”, „плюраліс”.

відображення граматичної інформації про число, зокрема й спосіб фіксації та опису іменників *singularia tantum* і *pluralia tantum*, у лексикографічних джерелах [123; 130; 138; 140; 169; 170; 171; 179; 188; 241; 247]. Семантику граматичних форм числа, зокрема функціональний аспект значення збірних, речовинних і абстрактних іменників *singularia tantum*, на матеріалі польської мови висвітлили: А. Анджейчук [122], А. Богуславський [132], А. Гривосьова [172], А. Дишак [150; 151], А. Круп'янка [185], П. Кшижановський [186; 187], Е. Роговська [223], К. Фелешко [153; 154; 155; 156; 157], Г. Хабрайська [176; 177], О. М. Шапкіна [115; 116; 238]; української мови – Л. Ю. Алтицева [2], О. К. Безпояско [5], В. В. Борецький [10; 11], О. В. Еляшевська [34], А. О. Колесников [48], Л. І. Мацько [90; 91], В. В. Мерінов [81], Т. Ю. Мороз [83; 84; 85; 86], І. О. Назаренко [87; 88; 89], І. І. Погрібний [102]; російської мови – О. А. Аладьїн [1], Л. О. Бикова [16; 17], Л. І. Булатова [14], А. А. Залізник [37], Л. В. Калініна [40; 41; 42], С. В. Конявська [52], О. В. Красільникова [64; 65], Л. К. Крилова [66], О. М. Ляшевська [78], Н. Г. Озерова [96; 97], О. О. Реформатський [107]; словацької мови – І. Нілабович [92; 93]; лужицької мови – Ф. Міхалк [201] та ін. Граматична категорія числа неодноразово ставала предметом порівняльних досліджень, зокрема польської і південнослов'янських мов – у працях К. Фелешка [157; 158], польської і російської мов – у О. О. Лешкової [71; 72; 73] та Й. Мітурської-Бояновської [208], російської і чеської – у І. М. Горшкової [27; 28], російської та української – у Н. Г. Озерової [94; 95; 98; 99].

На матеріалі сучасного електронного корпусу текстів семантику форм множини, утворених від деяких польських іменників *singularia tantum* досліджено, наскільки нам відомо, лише у двох працях. У статті М. Подгаєцької [218] здійснено кількісні підрахунки корпусних контекстів з формою множини іменника *ryzyko* і зроблено висновок про те, що їхня частота вживання (близько 1% у корпусі PWN³,

³ Корпус Польського наукового видавництва, доступний за посиланням: <https://sjp.pwn.pl/korpus>; на час написання статті корпус містив близько 100 мільйонів слів.

та 1,37% у корпусі ІРІ РАН⁴) свідчить про вживання плюральних форм іменника в узусі, а розвиток такої тенденції може призвести до втрати іменником *ryzyko* своєї належності до групи *singularia tantum* [218, с. 61]. Л. Шалкевич [237] у своїй дисертації проаналізував словникову кодифікацію окремих лексем, які традиційно належать до групи іменників *singularia tantum*, охарактеризував механізми, які впливають на вживання цих слів у множині (переносне символічне та експресивне вживання форм множини іменника *singularia tantum*, кількісне підсилення значення, диференціація лексико-семантичних варіантів, їх конкретизація). Однак об'єктом цього дослідження стали лише 62 репрезентативні одиниці із кожної семантичної групи, серед яких немає іменників, що становлять матеріал нашого дослідження).

Отже, незважаючи на певне зацікавлення окремими аспектами семантики граматичної категорії числа – ідеться насамперед про зв'язок форм числа іменників з позамовною дійсністю, кількісні значення форм однини і множини іменників, специфіку значень форм однини і множини в тексті – аналіз функціонування множинних форм польських іменників, похідних від *singularia tantum*, має все ж фрагментарний характер, чим і мотивуємо **актуальність** пропонованого дослідження.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано на кафедрі польської філології Львівського національного університету імені Івана Франка в руслі науково-дослідницької проблематики кафедри „Актуальні проблеми польської філології в Україні: дослідницька проблематика і методика викладання” (номер державної реєстрації 0115U003727). Тему дисертації затверджено на Вченій раді Львівського національного університету імені Івана Франка, протокол № 9/2 від 27.02.2013 р.

⁴ Авторка використала один із перших варіантів корпусу ІРІ РАН (корпус Інституту основ інформатики Польської академії наук), яка містить 70 мільйонів слів [218, с. 58]. На сьогодні ресурси ІРІ РАН увійшли до Національного корпусу польської мови (далі – НКПМ) [210].

Мета дисертації – дослідити семантичні особливості реалізації множинних форм, утворених від іменників *singularia tantum* на позначення емоційних і фізичних станів людини в сучасній польській мові.

Реалізація мети передбачає виконання таких завдань:

– з’ясувати граматичні і семантичні ознаки категорії числа іменника у типологіях граматичних категорій польських, українських і російських лінгвістів, з акцентуванням місця в них двох периферійних класів іменникових лексем – *singularia* і *pluralia tantum*;

– охарактеризувати наукові підходи до визначення обсягу іменників категорії *singularia tantum* і визначити межі цієї групи слів, прийнятні для пропонованого дослідження;

– систематизувати й узагальнити описані в науковій літературі теоретичні аспекти семантики числових форм іменників, з особливим урахуванням проблем значеннєвої реалізації множинних форм іменників *singularia tantum*;

– дослідити специфіку тлумачення значень іменників *singularia tantum* на позначення емоційних і фізичних станів людини в різних словниках польської мови, з’ясувавши розбіжності й суперечності в лексикографічній інтерпретації їхніх граматичних і семантичних рис;

– визначити частоту вживання множинних форм іменників *singularia tantum* на позначення емоційних і фізичних станів людини у НКПМ, а також здійснити верифікацію отриманих даних на підставі текстів з інтернет-порталів;

– дослідити функціональні особливості значень, у яких іменники *singularia tantum* уживаються в плюральних формах, визначаючи, який характер – контекстний чи системний – мають зміни значення множинних форм досліджуваних субстантивів;

– з’ясувати, котрі з нововиявлених значень множинних форм іменників *singularia tantum* притаманні лише формам множини, а котрі проявляються і у формах однини, що свідчить про повну числову парадигму лексеми в новому значенні;

– виявити залежність між синтаксичною структурою контекстів і специфікою значення множинних форм іменників *singularia tantum* у цих контекстах;

– простежити співвіднесеність змісту множинних форм іменників *singularia tantum* у НКПМ зі значеннями відповідних форм у словниках, виявляючи їхні можливі інноваційні вживання в сучасній польській мові.

Об’єкт дослідження – польські іменники *singularia tantum* на позначення емоційних і фізичних станів людини у словниках і текстах.

Предмет – співвідношення між словниковою дефініцією іменників *singularia tantum* і контекстною реалізацією утворених від них форм множини.

Методи дослідження. Досліджуючи функціонування множинних форм, похідних від іменників *singularia tantum*, використовуємо засади системно-структурної та структурно-функціональної парадигм. Вивчення реалізації іменників *singularia tantum* на позначення емоційних і фізичних станів людини зумовило використання як основного структурного методу з методикою дистрибутивного аналізу, а також описового методу з прийомами зовнішньої і внутрішньої інтерпретації. В описі семантичного обсягу іменників *singularia tantum* застосовано компонентний аналіз лексичної семантики. При зіставленні словникової інформації і контекстної реалізації – опозиційний прийом і структурно-семантичний аналіз. Використання НКПМ зумовило застосування прийому кількісних підрахунків.

Джерельну базу праці становить шість словників польської мови: „Словник польської мови” за ред. В. Дорошевського [268] (далі – СПМДор), „Словник сучасної польської мови” за ред. Б. Дуная [270] (далі – ССПМДун), „Великий словник правильної польської мови” за ред. А. Марковського [274] (далі – ВСПМ), „Універсальний словник польської мови” за ред. С. Дубіша [272] (далі – УСПМ), „Інший словник польської мови” за ред. М. Банька [264] (далі – ІСПМ), „Великий словник польської мови” за ред. П. Жмігородзького [273] (далі – ВСПМ). Використано також словники синонімів: „Словник польських синонімів” за ред. З. Курцовой [265], „Великий словник близькозначних слів” за ред. М. Банька [275], інтернет-словники синонімів [271]. Джерелом дослідження функціональної

реалізації матеріалу є тексти сучасної польської мови, вилучені з НКПМ за допомогою пошукової системи Pelcra [210] та мережі Інтернет (пошукова система Google; дати доступу: жовтень 2014 – березень 2018 рр.).

Матеріалом дослідження є 105 польських іменників *singularia tantum* на позначення емоційних і фізичних станів людини, реалізованих у 298 757 контекстах, з яких 23 112 містять форми множини. Вибір для дослідження цих груп іменників обґрунтовуємо антропоцентричним характером лексем, уживаністю в текстах різного стилю та високою частотою вживання множинних форм у НКПМ.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що у праці вперше здійснено комплексний аналіз функціонування множинних форм, утворених від польських іменників *singularia tantum* на позначення емоційних і фізичних станів людини: досліджено частоту вживання плюральних форм у НКПМ, проаналізовано специфіку значення форм множини із виявленням інноваційних уживань, уточнено реальний граматичний статус аналізованих лексем – з огляду на їхні числові характеристики – на тлі існуючих лексикографічних описів.

Теоретичне значення праці. Дослідження істотно доповнює теорію граматичної категорії числа іменника шляхом поглибленого функціонального аналізу досліджуваних одиниць, що засвідчує реальний стан семантичного потенціалу значеннєвої реалізації множинних форм, похідних від іменників *singularia tantum* на позначення емоційних і фізичних станів людини. Запропоновану методологію дослідження і теоретичні узагальнення можна використати в подальшому вивченні іменників *singularia tantum* інших семантичних сфер, при виявленні сучасних тенденцій у польській словозміні, а також при аналізі подібних процесів в інших слов'янських мовах.

Практичне значення праці полягає в можливості використання результатів і висновків у теоретичних і практичних університетських курсах („Морфологія сучасної польської мови”, „Лексикологія та лексикографія сучасної польської мови”, „Актуальні проблеми польського мовознавства”, „Культура польської мови”, „Основні тенденції розвитку сучасної польської мови”), на практичних заняттях з польської мови як іноземної. Результати досліджень можуть бути

використані для уточнення індексації семантичного статусу іменників *singularia tantum* у словниках польської мови.

Особистий внесок здобувача. Дослідження здійснено самостійно. Усі статті написано одноосібно.

Апробація результатів дисертації. Дисертацію обговорено на розширеному засіданні кафедри польської філології Львівського національного університету імені Івана Франка. Окремі положення дисертації апробовано на 19 наукових конференціях:

– міжнародних, які відбувалися в межах України: міжнародних славістичних колоквиумах (Львів, 2011, 2012, 2013, 2015, 2016), Міжнародній науковій конференції молодих учених „Славістика ХХІ століття: традиції та перспективи розвитку” (Львів, 2011); Міжнародній науковій конференції з нагоди десятиліття заснування кафедри польської філології Львівського національного університету імені Івана Франка „Польська мова і полоністика у східній Європі: минуле і сучасність” (Львів, 2014 р.); Міжнародній науковій конференції до 190-річчя полоністики у Львівському університеті „Полоністика у ХХІ столітті: між локальним і глобальним” (Львів, 2016);

– закордонних: Міжнародній науковій конференції „Польська мова – її варіанти і зв’язок зі спорідненими мовами. До 100-ліття від дня народження проф. Кароля Дейни” (Лодзь, Польща, 2011); Міжнародній науковій конференції „Слов’янські мови у контексті давніх і сучасних культур” (Торунь, Польща, 2017);

– VI світовому полоністичному конгресі (Катовіце, Польща, 2016);

– щорічних звітних конференціях кафедри польської філології Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів, 2011–2018 рр.).

Публікації. Основний зміст дослідження розкрито в 10 публікаціях, 4 з яких опубліковано у виданнях, затверджених МОН України як фахові, 4 – у закордонних виданнях (Республіка Польща), 2 – у збірниках матеріалів конференцій.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація загальним обсягом 224 сторінок (з них основного тексту – 174 сторінки) складається з переліку умовних скорочень,

вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (275 позицій) та трьох додатків (список використаних джерел і додатки займають 36 сторінок).

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ
ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЧИСЛОВИХ ФОРМ
ПОЛЬСЬКИХ ІМЕННИКІВ *SINGULARIA TANTUM*

1.1. Граматична категорія числа іменника в типологіях граматичних категорій

Розуміння поняття граматичної категорії є одним із основних у граматиці і водночас одним із найважчих для визначення, тому й неодноразово ставало предметом мовознавчих досліджень польських, українських і, ширше, слов'янських науковців.

Визначення терміна „граматична категорія” є одним із ключових у різного роду підручниках, мовознавчих енциклопедіях, а також працях, присвячених загальним поняттям граматичної системи мови. Так, одні вчені інтерпретують термін „граматична категорія” дуже широко. Зокрема, О. О. Потебня категоріями називав іменник, дієслово, час, число, особу, орудний відмінок [105, с. 37–45, 82]. В „Енциклопедії науки про польську мову” (далі – „Енциклопедія...”) [262, с. 147–148] у словниковій статті „граматична категорія” подано п'ять значень. У першому значенні цей термін уживається на позначення функціональних класів слів⁵, однак як у польському, так і східнослов'янському мовознавстві на окреслення цього поняття традиційно застосовується термін „частина мови” (*część mowy*). Друге значення терміна „граматична категорія” – тип синтаксичної функції, наприклад, підмет, присудок, додаток. Ці типи синтаксичної функції – це т.зв. „синтаксичні граматичні категорії”. Слід тут зазначити, що частіше в цьому значенні вживається термін „члени речення” (*części zdania*)⁶. У третьому значенні граматичною є,

⁵ Пор. вище підхід О.О. Потебні. У цьому значенні термін „граматична категорія” використовує Е. Табаковська [242, с. 38].

⁶ В „Енциклопедії загального мовознавства” зазначено, що паралельно з термінами „синтаксична граматична категорія” використовується термін „граматична категорія першого рівня”, тоді як термін „граматична категорія другого рівня” накладається на традиційне поняття „частина мови” [261, с. 672].

Щодо терміна „синтаксична граматична категорія”, то в „Теоретичній морфології української мови” відповідно до трьох аспектів синтаксису (комунікативного, семантичного і формального) виділено три різновиди: категорії

наприклад, категорія роду, числа, особи, тобто „група граматичних функцій, які виключають одна одну, властиві усім словам, які належать до даної частини мови, а також виражені за допомогою чітко визначеного набору морфологічних засобів” [262, с. 148]. Синонімічним терміном до цього значення „Енциклопедія...” подає термін „морфологічна категорія” (*kategoria morfologicza*), який часто використовують і польські, і українські мовознавці, пор. напр. [6, с. 20; 20, с. 29; 22, с. 7; 36, с. 112; 57, с. 241; 164, с. 130–134; 209, с. 86]. Проте цей термін має також інше значення: під морфологічною категорією в типології граматичних категорій розуміють таку граматичну категорію, значення якої не залежить від синтаксичного оточення (іменникові категорії роду, числа, відмінка та ін.), на відміну від синтаксичної, граматичне значення якої залежить від синтаксичного оточення (прикметникові категорії роду, числа, відмінка та ін.)⁷.

Під граматичною категорією розуміють також, наприклад, жіночий рід, множину, першу особу⁸. Як пишуть автори „Енциклопедії...”, в цьому значенні однозначнішим є термін „граматичне значення”, наприклад, однина і множина є граматичними значеннями граматичної категорії числа⁹. Згідно з „Енциклопедією...”, термін „граматична категорія” також застосовують на позначення словотвірної категорії¹⁰ – групи слів зі схожою словотвірною будовою і структурним значенням [262, с. 148–149].

Отже, в польській та східнослов'янській мовознавчій науці термін „граматична категорія” вживають як синонім до таких понять: „частина мови”, „синтаксична категорія”, „морфологічна категорія”, „граматичне значення”, „словотвірна категорія”.

комунікативного спрямування (напр. комунікативна категорія настанови висловлення), категорії когнітивного (семантичного) спрямування і категорії формального спрямування) [20, с. 29].

О. В. Бондарко синтаксичними категоріями називає такі протиставлення: „комунікативність/ питальність” (повествовательность/ вопросительность), „стверджувальність/ заперечувальність” (утверждение/ отрицание) [9, с. 143]

⁷ Пор. також: „синтаксично незалежні” – „синтаксично залежні” граматичні категорії у „Граматиці сучасної польської мови” [164, с. 131–132].

⁸ Пор. також „детальні граматичні категорії” (*szczegółowe kategorie gramatyczne*) [193, с. 117].

⁹ Пор. також А. А. Залізник [37, с. 27].

¹⁰ Поняття словотвірної категорії у мовознавстві є дискусійним питанням з огляду на відсутність чітких критеріїв, які б дозволяли визначити, коли ступінь структурної або значеннєвої схожості слів достатній, щоб зарахувати ці слова до однієї словотвірної категорії, пор. напр. [261, с. 263; 262, с. 148–149].

З'ясовуючи поняття граматичної категорії, слід врахувати різні підходи до розуміння граматичних категорій. Ідеться, зокрема, про семантико-граматичне або функціонально-семантичне трактування. Більшість визначень граматичної категорії побудована на двобічній семантико-граматичній концепції, яка враховує план мовного змісту і план вираження, пор. напр. дефініцію граматичної категорії в „Теоретичній морфології української мови”: „Грамматична категорія являє собою узагальнене граматичне значення, яке об'єднує низку протиставлених одне одному однорідних граматичних значень і граматичних форм вираження цих значень” [20, с. 28]. Р. Гжегорчикова, автор розділу про граматичні категорії в томі „Сучасна польська мова”, зазначає, що граматичні категорії – „це певні поняття, а точніше, протиставлення понять, які в даній мові виражені в регулярний спосіб (тобто з допомогою певних граматичних форм) і є обов'язковими (тобто мовці повинні вживати граматичні значення даної категорії)” [173]¹¹. Про обов'язковість граматичного значення пише, зокрема, російський мовознавець В. А. Плунгян: „Кожна іменна словоформа виражає якесь значення відмінка (і при цьому лише одне): не буває іменної словоформи «ніякого» відмінка (а також і словоформи, яка б виражала кілька відмінкових значень одночасно)” [100, с. 9]¹². За словами дослідника, обов'язковим є не саме значення, а, радше, певна множинність взаємовиключних значень, до якої воно належить. Відповідно, в одній словоформі не можуть виражатися два значення, але одне – обов'язково. Таку множинність взаємовиключних обов'язкових значень традиційно називають *граматичною категорією*¹³ [100, с. 9–10].

На функціонально-семантичний підхід до визначення граматичної категорії опирається, зокрема, І. Г. Милославський: „Під морфологічною категорією

¹¹ Див. також: [6, с. 8; 8, с. 206; 22, с. 6; 26, с. 17; 56, с. 266; 67, с. 188; 193, с. 117; 209, с. 86; 259, с. 115–116; 261, с. 261; 262, с. 147–148].

¹² Див. також, напр. [37, с. 23–27; 248, с. 215].

¹³ Водночас науковець зазначає, що обов'язковість певної граматичної категорії не належить усім словоформам якоїсь мови, а лише деяким підкласам цієї мови, наприклад, категорія часу є обов'язковою лише для дієслів [див. 100, с. 11–12].

розуміють систему форм слова, які мають спільний граматичний елемент значення” [82, с. 25].

Основою граматичної категорії є граматичне значення¹⁴ – „узагальнене, абстрактне значення, властиве цілому ряду слів, словоформ, синтаксичним конструкціям, яке має в мові своє регулярне і стандартне вираження” [56, с. 235]. Кожне повнозначне слово має одне або кілька лексичних значень¹⁵ і одне або кілька граматичних. Граматичні значення найчастіше виражають: флексії, афіксація, чергування звуків, зміна наголосу, суплетивізм, редуплікація, інтонація, допоміжні слова, порядок слів¹⁶. Сукупність усіх граматичних значень певної лексеми називають парадигмою, якою за А. А. Залізняка є „набір клітинок, кожна з яких має в якості назви певне граматичне значення і містить одну словоформу (нормальний випадок) або кілька словоформ (які є варіантами одна одної) або нічого не містить (так звана пуста клітинка)” [37, с. 30]. Парадигму, яка має хоча б одну пусту клітинку, мовознавець називає *дефектною* [37, с. 30].

Підставою виокремлення граматичної категорії є наявність як мінімум двох граматичних значень, в протилежному випадку не можна було б говорити про систему. Залежно від кількості граматичних значень в межах категорії виокремлюють *бінарні* та *багаточленні* граматичні категорії [82, с. 26–27] або *двограмемні* (напр., категорія числа¹⁷), *триграмемні*¹⁸ (напр., категорія часу) чи *семиграмемні* (напр., категорія відмінка) категорії [20, с. 30]. На основі того, які

¹⁴ Пор. напр. інші терміни в мовознавчих працях: „граматична сема” [6, с. 6; 258, с. 116], „грамема” [5, с. 134; 20, с. 28], а також польські терміни: „znaczenie gramatyczne” [193, с. 102], „wartość kategorii gramatycznej” [126, с. 27]. У „Енциклопедії української мови” зазначено, що під „грамемою” в мовознавстві при значеннєво-формальному підході можуть розуміти компонент граматичної категорії, який становить єдність граматичного значення і засобів його вираження, тоді як під „граматичним значенням (граматичною семою)” – семантичну основу граматичної категорії [258, с. 116–117].

¹⁵ Про різницю граматичного і лексичного значення див. напр. [6, с. 6–7; 193, с. 102]. Пор. теж *номінативні* і *синтаксичні* та *граматичні* і *неграматичні* елементи значення за А. А. Залізняка [37, с. 22–24].

¹⁶ Детальніше про способи вираження граматичних значень див. напр. [25, с. 194–201; 26, с. 16–17; 44, с. 192–197; 193, с. 105–117].

¹⁷ У сучасній польській та українській мовах граматична категорія числа має два граматичні значення – одну і множину. Однак до XVI ст. категорія числа мала форми двоїни, які вживалися на позначення парності або двох осіб, предметів [35, с. 116–117; 184, с. 310].

¹⁸ В українській мові триграмемною є також категорія роду, тоді як у польському мовознавстві, поруч з традиційним поділом на чоловічий, жіночий та середній рід, існує теж виокремлення п’яти граматичних значень: чоловічособовий, чоловічотваринний, чоловічопредметний, жіночий і середній рід; та інші – аж дев’яти рядів, [див. напр. 226].

відношення виникають між граматичними значеннями, категорії поділяють на *еквіполентні* та *привативні* [8; 20, с. 30; 100, с. 12] (*рівноправні* – *нерівноправні* [82, с. 26–27]). Про *еквіполентні* (*рівноправні*) відношення говоримо тоді, коли кожен член опозиції виражає свою ознаку. *Привативна* опозиція означає, що один елемент семантично складніший від іншого¹⁹.

Граматичні категорії не є однорідними. Перш за все вони між собою відрізняються типом функції, яку виконує кожна з категорій, характером зв'язків, у які категорія входить у структурі висловлювання, способом відношення до позамовної дійсності. Відмінності проявляються в семантичних, синтаксичних і морфологічних властивостях граматичних категорій. На основі цих відмінностей мовознавці поділяють граматичні категорії на різні типи.

Граматичні категорії реалізуються в тексті, тому, відповідно, граматичне значення одного слова може впливати на граматичне значення іншого, залежного від нього, слова. На основі цього граматичні категорії в польському мовознавстві поділяють на *ті, що впливають* і *ті, які зазнають впливу* (*determinujące – determinowane* [209, с. 89], *syntaktycznie uzależniające – syntaktycznie uzależniane* [126, с. 143]). Наприклад, категорії роду, числа, відмінка іменника впливають на відповідні категорії залежного від нього прикметника. Тому для іменника ці категорії є *такими, що впливають*, а для прикметника – *такими, що зазнають впливу*.

Дещо відрізняється синтаксична типологія граматичних категорій, яку подають автори „Граматика сучасної польської мови” [164, с. 13–133]. У межах цієї типології вони виділяють дві лінії поділу граматичних категорій:

- *синтаксично незалежні* – *синтаксично залежні* (*syntaktycznie niezależne – syntaktycznie zależne*)²⁰;
- граматичні категорії, які впливають – граматичні категорії, які зазнають впливу (*determinujące – determinowane*).

¹⁹ В. О. Плуґнян вважає, що для граматичних категорій властиві *еквіполентні* відношення, тоді як словотвірні категорії характеризуються *привативними* [100, с. 12].

²⁰ Пор. також [143, с. 239–240; 262, с. 147].

При першому поділі береться до уваги те, що впливає на граматичне значення певної категорії. Якщо граматичне значення певної категорії визначається граматичними значеннями синтаксичного оточення, то така категорія має характер синтаксично залежної, якщо ні – синтаксично незалежної. Наприклад, граматична категорія роду іменника є синтаксично незалежною, бо певний рід субстантива в реченні не залежить від інших слів, натомість вибір котрогось із граматичних значень граматичної категорії роду для прикметника залежить від граматичного значення роду іменника, з яким він поєднаний, тому для прикметника граматична категорія роду є синтаксично залежною. Характер певної категорії залежить від синтаксичного оточення. Наприклад, категорія числа для іменника, що поєднаний з прикметником, є синтаксично незалежною, а для субстантива, що поєднаний з кількісним числівником – синтаксично залежною.

Щодо другої лінії поділу граматичних категорій, то вона збігається з вище поданою синтаксичною типологією, оскільки в основі цієї типології лежить властивість граматичних значень певних граматичних категорій впливати на граматичні значення інших граматичних категорій у реченні.

На здатності чи нездатності категорії протиставляти словоформи в межах однієї лексеми побудована **морфологічна типологія**, згідно з якою виділяють таку опозицію: *словозмінні – класифікаційні*²¹ [6, с. 73; 20, с. 30; 26, с. 19; 37, с. 31; 46, с. 230; 47, с. 44; 57, с. 267–268; 82, с. 26] (польські терміни: *fleksyjne – klasyfikujące* [126, с. 142; 164, с. 130; 209, с. 130], *paradygmatyczne – selektywne* [173, с. 455], *fleksyjne – selektywne* [261, с. 261–262; 262, с. 148]). Окрім цих термінів, на окреслення відповідних понять у працях українських і російських мовознавців використано терміни: *реляційні – дериваційні* [43, с. 262], *формотворчі*²² – *класифікаційні* [44, с. 179] категорії.

²¹ В. О. Горпинич на позначення граматичних категорій класифікаційного характеру вводить також терміни „лексико-граматичні” чи „словотвірні” граматичні категорії, оскільки категорії такого типу „не утворюють опозиційних словоформ без зміни лексичного значення” [26, с. 19]. А. А. Залізник зауважує, що „термін «класифікаційна» слід розглядати як скорочення терміна «словокласифікаційна»; саме протиставлення «словозмінна – словокласифікаційна» чітко показує ідею, яка визначила такий, а не інший вибір термінів” [37, с. 31].

²² Формотворчі категорії мовознавець В. Б. Касевич ділить на два типи. Якщо слову притаманне значення граматичної категорії незалежно від контексту, то це *семантико-морфологічна* граматична категорія. Якщо ж

Так, словозмінними категоріями є, наприклад, категорія відмінка і числа іменників, категорія роду, відмінка і числа прикметників, категорія часу, способу й особи дієслова, оскільки граматичні значення виражені різними словоформами того самого слова; класифікаційною – категорія роду іменників, адже граматичні значення виражені різними словами.

Одна і та ж граматична категорія для однієї частини мови може бути класифікаційною, а для іншої – словозмінною. Наприклад, категорія роду для іменників є класифікаційною, а для прикметників – словозмінною. Іноді граматична категорія, властива лексемам певної частини мови, може для частини лексем мати словозмінний характер, для інших – класифікаційний.

Граматичну категорію числа іменника зазвичай вважають словозмінною [пор. напр. 6, с. 72–73; 20, с. 92–93; 47, с. 44; 173, с. 448–449; 262, с. 177], оскільки для більшості субстантивів протиставлення однина – множина відбувається в межах однієї лексеми, напр.: пол. *ołówek* – *ołówki*, *lalka* – *lalki*; укр. *олівець* – *олівці*, *лялька* – *ляльки*. Питання словозмінності категорії числа дискусійне з огляду на існування груп іменників з традиційною назвою *singularia tantum* (з лат. *тільки однина*) та *pluralia tantum* (з лат. *тільки множина*).

Р. Гжегорчикова [173, с. 457] й автори „Граматики сучасної польської мови” [164, с. 131] вважають, що для частини субстантивів граматична категорія числа є словозмінною, а іменники *pluralia tantum* і *singularia tantum*, які не вживаються у формі множини, мають класифікаційний характер. На думку російського мовознавця А. А. Залізняка, регулярне протиставлення форм однини і множини мають усі лексеми: слова *singularia tantum* – це іменники з потенційно повною числовою парадигмою (напр., можна утворити форми множини *лаи*, *гордости*), для злічуваних іменників *pluralia tantum* форми однини і множини омонімічні (напр., *сани* – це зовнішня форма і однини, і множини), а незлічувані *pluralia tantum* мають

граматичного значення слово набуває в контексті, то такі граматичні категорії вчений ділить ще на два підтипи. Перший з них – *узгоджена (согласовательная) формотворча* категорія, – належить словам, що узгоджуються в реченні з тими, від яких залежать. Такою, наприклад, є категорія роду, числа, відмінка прикметника. Інший підтип граматичних категорій – *підпорядкована (подчинительная) формотворча* категорія – відноситься до слів, що не узгоджуються зі словами, від яких залежать, тобто в цьому випадку йдеться про зв'язок керування. Прикладом такої категорії є граматична категорія відмінка іменника [44, с. 178–179].

значення реальної однини і потенційно повну парадигму подібно до слів *singularia tantum* (напр., *сливки* – реальне значення однини, значення множини можна виразити за допомогою омонімічної форми) [37, с. 57–61].

М. Банько [126, с. 29, 58] і А. Нагурко [209, с. 112–113] визначають категорію числа словозмінною, оскільки іменники *singularia tantum* можуть потенційно творити форму множини, а іменники *pluralia tantum* є лексемами з неповною парадигмою. За межі граматичної категорії числа згадані групи слів виносить О. О. Реформатський, стверджуючи, що вони становлять аномалію в граматичній системі мови [107, с. 76–87].

З іншого боку, категорію числа іменника деякі вчені вважають класифікаційною²³: форми однини і множини іменника розглядають як різні лексеми [пор. 69, с. 108; 82, с. 61; 200, с. 26; 240, с. 115;]. С. Шобер зазначає, що однинні і множинні форми вказують не на функцію, яку виконує слово в реченні, а на відмінність значеннєвого змісту, тому й мають словотвірний характер²⁴ [240, с. 115]. Український мовознавець, І. К. Кучеренко, позицію про класифікаційний характер категорії числа обґрунтовує тим, що „кожне існуюче в дійсності – річ, явище – може мати один лише числовий вияв... Коли ж ми говоримо про вияв множинний, то останній можливий теж один, але його може мати не предмет як такий, а тільки якийсь (хоча б точно і не визначений) усвідомлюваний загал предметів, складений з кількох (в деякому разі більше одного) одиниць, тобто окремих предметів типу названих у лексичному значенні іменника” [69, с. 108]. На нашу думку, теза про те, що форми однини і множини є різними лексемами, не до кінця слушна, адже переважно слово у формі однини називає один предмет з класу однорідних, а у формі множини – більше ніж один. Крім того, як зауважує І. Г. Матвіяс, „не дозволяють роз’єднувати числові форми іменника й синтаксичні зв’язки між словами, на що виразно вказують хоч би такі конструкції: “Це *столи*,

²³ А. Челяковська у праці „Opisy fleksyjne w gramatykach polskich lat 1817–1939” зазначає, що приблизно до середини ХХ ст. у польських граматиках єдиною виключно словозмінною категорією вважали лише категорію відмінка [142, с. 164].

²⁴ На семантичні відмінності форм однини і множини, а тим самим наближення категорії числа до дериваційної, вказує, вслід за такими мовознавцями, як Я. Курилович та Дж. Байбі, Й. Рабега-Вісьневська, аналізуючи зв’язок між словозміною і словотвором [222, с. 47].

один з яких слід забрати”; “Це карти, одну з яких слід забрати”; “Це весла, одне з яких слід забрати”. Якщо *столи́, ка́рти, ве́сла* не є словами *сти́л, ка́рта, весло́* у множині, то до чого ж стосуються в наведених реченнях слова *оди́н, одну́, одне́?*” [80, с. 13].

Російський мовознавець О. Б. Бондарко категорію числа іменника відносить до особливого класу – непослідовно корелятивних категорій, які можуть бути представлені опозиціями в межах одного і того ж слова, або ж репрезентуються протиставленими формами різних слів [8, с. 210]. Протиставлення форм однини і множини в межах одного лексичного значення реалізується в злічуваних субстантивів. Якщо ж заміна однієї числової форми іншою можлива лише за умови виникнення нового лексичного значення, то категорія числа має лексико-граматичний характер. Тобто, виділяючи корелятивний тип граматичних категорій, дослідник бере до уваги структурний і семантичний аспект [пор. 8, с. 211].

Наступна типологія граматичних категорій базується на співвіднесеності граматичних значень з позамовною дійсністю. Одні граматичні категорії відображають співвідношення предметів і явищ у реальному світі, інші – лише вказують на певні синтаксичні зв’язки в реченні. Унаслідок такого розрізнення оформляється опозиція: *семантичні* – *синтаксичні* граматичні категорії (*semantyczne* – *syntaktyczne* [173, с. 455], *prymarne semantyczne* – *prymarne skladniowe*²⁵ [126, с. 143], *nominatywne* – *tekstowe* [164, с. 133], *semantycznie motywowane* – *semantycznie niemotywowane* [209, с. 89], *syntaktycznie niezalezne* – *syntaktycznie zalezne*²⁶ [262, с. 147]). У східнослов’янських працях на позначення цих понять використовуються, відповідно, терміни: *референційні (номінативні)* – *реляційні*²⁷ [20, с. 31; 259, с. 115], *семантико-граматичні* – *формалізовані*

²⁵ М. Банько зазначає також, що деякі граматичні категорії можуть мати також вторинні функції (*funkcje sekundarne*), які відрізняються від первинних вживань (*użycia prymarne*). Так, наприклад, категорія числа є первинно семантичною категорією (*prymarne semantyczna*), однак вторинною для неї є функція синтаксична, оскільки у поєднанні з числівниками вибір числа залежить від числівника і не повідомляє про значеннєві відмінності [126, с. 143].

²⁶ В „Енциклопедії знання про польську мову” поділ на синтаксично незалежні і синтаксично залежні категорії подано лише для словозмінних категорій [272].

²⁷ Терміна „реляційні” в морфологічній типології граматичних категорій уживають теж на позначення словозмінних граматичних категорій пор. напр. [43, с. 262].

(*формально-граматичні*) [43, с. 262], *номінативні – синтаксичні* [82, с. 25] граматичні категорії²⁸.

Семантичною вважають, наприклад, категорію числа іменників (граматичні значення однини чи множини, переважно, вказують на один чи більше ніж один денотат), категорію часу дієслова (граматичні значення минулого, теперішнього і майбутнього, зазвичай, виражають відношення в позамовній дійсності), синтаксичною – категорію числа прикметників (вибір граматичного значення залежить від граматичного значення іменника, від якого даний прикметник залежить). Одна і та сама граматична категорія для однієї частини мови може бути семантичною, для іншої – синтаксичною (категорія числа: семантична для більшості іменників, синтаксична для прикметника). Граматична категорія, з погляду семантики, може мати різний характер і в межах однієї частини мови (пор. напр.: граматичні значення роду для іменників-назв осіб співвідносяться зі статтю денотатів і мають семантичний характер, тоді як граматичне значення роду іменників-назв предметів носить умовний характер).

Основний зміст категорії числа становить „вираження протиставлення одиничності і роздільної множинності” [22, с. 40] денотатів у позамовній дійсності²⁹. Попри, на перший погляд, доволі просту схему розподілу значень однини та множини, категорія числа характеризується досить складними співвідношеннями плану вираження і плану змісту, що призводить до різної її інтерпретації³⁰.

²⁸ На схожому критерії базується також типологія граматичних категорій, представлена в „Граматиці української мови” авторів О. К. Безпояско, К. Г. Городенської та В. М. Русанівського. Автори говорять про два типи категоріальних парадигм: перший тип об’єднує такі категорії, в яких морфеми є носіями сем, об’єднаних категоріальним значенням (наприклад, парадигми особи, часу, способу), до категорій другого типу віднесено, наприклад, відмінок, рід і число прикметника, протиставлення у яких має формальний характер [6, с. 8–10].

²⁹ Основною цю функцію визначає більшість авторів праць, присвячених граматичній системі мови, пор. напр. [5, с. 134–136; 173, с. 448–449; 219, с. 82–83; 261, с. 337].

³⁰ Різні підходи до трактування граматичної категорії числа у російському мовознавстві аналізує, зокрема, М. Г. Шкуропацька [118].

1.2. Семантика граматичних форм числа іменника

Грамматична категорія числа іменника як номінативна категорія традиційно базується на протиставленні словоформ зі значенням одиничності та неозначеної множинності³¹. Так, форма однини виражає один предмет з позамовної дійсності, форма множини – множинність однорідних предметів. Однорідні предмети в позамовній дійсності утворюють дискретний (розчленований) ряд рахованої предметності (*книга* – один предмет, *книги* – множинність однорідних предметів). У реальному світі, однак, існують денотати, для яких неприйнятне явище дискретності, а тому й ідея рахунку. Тут можна виокремити кілька семантичних груп³², зокрема: назви речовин і матеріалів (*mleko, cukier, pomyje, perfumy*); субстантиви зі значенням збірності, нерозчленованої множинності (*młodzież, finanse*); абстрактні іменники зі значенням дій, станів і почуттів (*panika, mdłości*); власні назви (*Lwów, Karpaty*)³³. Наведені приклади показують певне неспіввіднесення плану вираження і плану змісту: форма однини не виражає одиничності, форма множини – множинності. З іншого боку, спостерігаємо ситуацію, коли одиничність предметів, для яких властива дискретність і, відповідно, ідея рахунку, може виражатися у мові формами множини (пор. *sanie, drzwi*), тому в реченні: *Wziął okulary*, визначити реальну кількість денотатів складно, а то й неможливо, без залучення ширшого контексту – лінгвістичного чи екстралінгвістичного.

З одиничністю чи множинністю предметів у реальному світі, як бачимо, тісно пов'язане поняття дискретності, яке полягає в тому, що об'єкт з позамовної дійсності обмежений просторовим параметром (для абстрактних слів основним параметром обмеження є часовий) і відповідно піддається лічбі. Для дискретних

³¹ Факт, що категорія числа найчастіше відсилає до реалій зовнішнього світу, сприяв, на думку російської ученої О. М. Ляшевської, тому, що категорія числа „довго залишалася в полоні структуралістичної теорії” і була яскравим прикладом „принципу проведення кордонів” [78; 15]. Ідеться, зокрема, про проведення меж між лексичним і граматичним, словозмінним і словотвірним, семантичним і синтаксичним елементами цієї категорії.

³² Див. про це також напр.: [20, с. 96–97; 82, с. 58–59; 193, с. 120; 200, с. 26–27; 219, с. 82–83].

³³ Слід тут додати, що при порівнянні мов можна зауважити відмінності у наповненні груп недискретних іменників. Так, напр., в українській і російській мовах до недискретних належить іменник *малина/малина, картопля/картофель* (пор. укр. *itiu po malinu*, рос. *ведро картофеля*), тоді як у польській мові ці іменники характеризуються дискретністю (пор. *iść na maliny, wiadro ziemniaków*) [див. напр. 59, с. 119–120; 136; 193, с. 120; 239].

іменників властива переважно числова квантифікація, тобто кількість дискретних предметів передається за допомогою числівників (напр., *pięć stolów*), для нерозчленованих денотатів можлива лише партитивна квантифікація, яка полягає у визначенні частини (напр., *litr mleka, trochę cukru*)³⁴.

На основі цих спостережень можна класифікувати іменники на дві групи: незлічувані (*mleko, perfumy, panika*) та злічувані, які своєю чергою можуть мати значення реальної одиничності (*drzewo, dzień*), реальної множинності (*drzewa, dni*) або ж не мати вираженого значення реального числа (*sanie, drzewi*).

О. К. Безпояско [5, с. 136–148] для злічуваних субстантивів виділяє такі семантико-граматичні функції категорії числа: функція означуваної кількості (таку функцію в мові переважно реалізує словосполучення кількісного числівника та іменника; і лише обмежений ряд лексем може виражати означено-кількісні відношення, напр.: *одиниця, двійка, сотня*)³⁵; функція узагальненої кількості (полягає у генералізації понять і найчастіше її реалізують назви осіб, представників флори і фауни, репрезентовані у формах однини, рідше множини)³⁶, напр.: *покупець буває різний, багатомільйонний глядач, нутрія ціниться своїм м'ясом/нутрії*

³⁴ К. Фелешко аналізує різні способи квантифікації польських іменників, стверджуючи, що форми однини і множини, виражаючи протиставлення „одиничність–множинність”, не вказують на означену кількість, яка передається лише в поєднанні з числівником. Саме використання кількісного числівника несе інформацію про кількість для більшості іменників. Однак у різних групах іменників інформування про кількість може відбуватися різними способами: для збірних іменників використовується, переважно, дробовий числівник (*3/4 uczącej się młodzieży*), числівникові конструкції з словами *tysiąc, milion (dwieście pięćdziesiąt tysięcy ludności)*, конструкції з числівником і назвою одиниці міри чи ваги (*dwa kilogramy pierza*). Конструкції з числівником і назвами одиниць міри, ваги, порції властиві також речовинним іменникам. Для деяких абстрактних іменників вираження кількості відбувається за допомогою дериватів з *-krotny (dwukrotne sprawdzanie)*. Щодо іменників *pluralia tantum*, то для конструкцій, які виражають кількість, властиве вживання слів *para, sztuka (jedna para spodni, pięć par grabi)* або збірного числівника (*dwójce drzewi*) [153].

Вираження поняттєвої категорії кількості у польській мові досліджує М. Новосад-Бакалярчик [213], квантитативність у польській мовній картині світу – О.М. Шапкіна [238], способи квантифікації польських і російських збірних іменників аналізує О. О. Лешкова [71].

Про особливості числових форм назв конкретних предметів і їх поєднань з числівниками див. [132; 160], аналіз неконвенційних одиниць міри див. [129].

³⁵ Польські іменники, які виконують функцію означеної кількості, аналізує М. Схабовська [228]. Аналіз лексичних засобів означеної/неозначеної кількості в українській мові див. [50].

³⁶ На думку А. К. Поліваної, існують словникові обмеження щодо вживання форм однини чи множини на позначення родового поняття, напр. не можуть в цьому значенні вживатися сингулятивні іменники, такі як *картоплина* [103, с. 130–145].

Е. В. Красільнікова вважає однією з передумов уживання іменника в родовому значенні наявність у його семантиці обмежувальної ознаки. Так, не вживаються в такому значенні іменники *предмет, изделие, устройство, аппарат*. Ця особливість впливає на вживання числа: допускається можливість вживання однини/множини іменників у родовому значенні, наприклад, у реченні *Инки не пользовались колесом – колесами*, однак у реченні *Обезьяны не пользуются орудиями труда* форма однини неможлива [65, с. 235].

ціняться своїм м'ясом); функція неозначеної кількості (групу назв з цією функцією формують збірні іменники, для яких характерна сема нерозчленованої сукупної множинності). На думку дослідниці, зовнішня числова ознака незлічуваних назв (ідеться, зокрема, про назви речовин, якостей, дій) має формальний характер і реалізує категоріальну функцію узгодження в числі [5, с. 136].

Л. І. Мацько, аналізуючи особливості вираження категорії числа багатозначних іменників, зауважує, що з огляду на те, з яким поняттям – злічуваності чи незлічуваності – співвідноситься значення, вони можуть бути однотипні та різнотипні. Різнотипність значень призводить до того, що субстантиви неоднаково оформлюються в числових формах. Якщо значення співвідноситься з ідеєю рахунку, то іменник, відповідно, має однину і множину, якщо ж ні – тоді оформляється в котрійсь із числових форм, напр., *хор/хори* ‘колектив, що разом виконує вокальні твори’ – *хори* ‘звучання пісні, виконуваної групою співців’ [257]. Відповідно до цього, розвиток похідних значень може відбуватися за трьома схемами: 1) повна числова парадигма – форма однини (*школа/школи* ‘навчальний заклад’ – школа ‘набування знань, досвіду’ [257]), 2) повна числова парадигма – форма множини (*канал/канали* ‘пристрій, за допомогою якого здійснюється передавання, приймання і т.д. інформації’ – *канали* ‘спосіб поширення інформації’ [257]), 3) форма однини (*singularia tantum*) – повна числова парадигма (*обробка* ‘дія за знач. обробляти’ – *обробка/обробки* ‘видозмінення музичного твору’ [257]). На думку автора саме третій механізм розвитку похідних значень найпродуктивніший в українській мові [90, с. 10–11]. Подібні схеми зміни значень зауважуємо також на матеріалі польської мови, пор.: 1) *krok* ‘рух, при якому підносимо ногу догори, пересуваємо її до переду і ставимо на землю’³⁷, напр., *Zrobił krok*³⁸ *i wyszedł na zewnątrz* (НКПМ: Miłoszewski Z. Domofon, 2005) / *Przeszedłszy kilka kroków musiała się zatrzymać* (НКПМ: Świdorski B. Słowa obcego, 1998) – ‘поступ у якійсь галузі’, напр., ...*niemieckie*

³⁷ У п. 1.2. і 1.4. дефініції польських лексем подаємо на підставі „Іншого словника польської мови” за ред. М. Банька [264].

³⁸ Тут і далі виділення нашi – І.Б.

odkrycie jest ważnym krokiem w tym procesie (НКПМ: Gazeta Pomorska, 2010]; 2) *dokument* ‘діловий папір, який щось підтверджує, зобов’язує до чогось, інформує про щось’, напр.: ...*wystawi świadectwo kontroli, czyli dokument, stwierdzający, że plac zabaw może być dopuszczony do użytku* (НКПМ: Dziennik Zachodni, 2006) / *Nazajutrz pojechał do miasta i osobiście odesłał podpisane dokumenty* (НКПМ: Pinkwart M. *Dziewczyna z Iranemu*, 2003) – *dokumenty* ‘речі, такі як посвідчення особи, паспорт, посвідчення водія, які підтверджують особу’, напр.: *Policja kazala najpierw okazać dokumenty, a później wysiadać z samochodu* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1997), 3) *futro* ‘густа і пухнаста шерсть деяких тварин’, напр.: *Łasica to drapieznik, który ma futro latem rudawe* (НКПМ: Gazeta Brodnicka, 2000) – ‘верхній одяг з тваринної шкіри’, напр.: ...*jeden gość, co przyszedł z dziewczyną w futrze* (НКПМ: Cieślak M. *Śmieszni kochankowie*, 2004) / *Z limuzyn wysiadały damy w futrach do pięt* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1998). Варто, на нашу думку, додати також схему: форма однини (*singularia tantum*) – форма множини (*pluralia tantum*), яку простежуємо в польській мові, пор.: *czulość* ‘риси когось, хто чутливий’, напр.: *Spacerujący ulicami ojcowie na każdym kroku okazywali swoim pociechom czulość i troskę* (НКПМ: Dziennik Polski, 2003) – *czulości* ‘чутливі слова, жести і т. ін.’, напр.: *Basia studiowała zoologię, co oczywiście fatalnie utrudniało sytuację: z moich słownych czulości musiały zniknąć najdrobniejsze wzmianki o faunie* (НКПМ: Sosnowski J. *Linia nocna*, 2002). К. Фелешко стверджує, що вжиті у формі множини іменники *singularia tantum* певною мірою стають іменниками *pluralia tantum*, оскільки для тих самих значень не мають форм однини [157, с. 80], однак, як підтверджують наведені приклади, при розвитку переносного значення іменників *singularia tantum* можливі дві схеми числового оформлення: 1) іменник *singularia tantum* – іменник з повною числовою парадигмою; 2) іменник *singularia tantum* – іменник *pluralia tantum*³⁹.

³⁹ Варто тут також додати, що форма множини може бути частотнішою і в результаті лексикалізуватися, пор. напр. [5, с. 149–155; 90, с. 10–11].

Аналізуючи семантику множинних іменників на підставі „Словаря української мови” Б. Грінченка та „Словника української мови”, О. Курінь зауважує, що деякі іменники, які в новітній лексикографічній праці зареєстровано лише у формі множини, у словнику Б. Грінченка мали повну числову парадигму і лише одне з кількох значень частіше оформлялося у формі множини. У сучасній українській мові найчастіше інші значення слова затерлися і іменник перейшов у клас *pluralia tantum*. Напр.: злидень – “4. перев. у множині. Бідність, злощастя” („Словар української

1.3. Іменники *singularia tantum* у польських граматиках і енциклопедіях

Для дослідження польських іменників *singularia tantum* важливо насамперед з'ясувати, який обсяг лексем називають цим терміном автори граматик і енциклопедій.

До 1925 р., як стверджують, зокрема, У. Хрен [138, с. 164] та А. Челяковська [142, с. 121], ані в монографіях, ані в граматиках польської мови не виділяли групи *singularia tantum*⁴⁰. Щоправда, з'являлися певні спостереження щодо відмінювання іменників т.зв. дефектних (*ułomnych*) (які мають неповну відмінкову чи числову парадигму), відмінність значень однини і множини, які, однак, були побіжними [142, с. 121]. Так, напр., С. Шобер у граматиці 1923 р.⁴¹ згадує про певні групи слів, які не утворюють форми множини, проте не об'єднує їх у якусь окрему групу [240, с. 115].

Термін *singularia tantum*, а також опис групи субстантивів, до яких його можна застосувати, вперше з'явився у „Польській граматиці” Я. Лося [196]. У двох частинах граматики („*Singularia et pluralia tantum*” і „*Stosunek znaczenia obu liczb*” [196, с. 154–160]) автор описує групи слів, які належать до іменників *singularia tantum*, виділяючи три: власні назви, абстрактні назви, назви однорідної маси (до яких також відносить збірні), а також аналізує випадки вживання одиниць *singularia tantum* у формах множини, зауважуючи, що порівняно з іменниками *pluralia tantum* від них – теоретично – завжди можна утворити повну числову парадигму. Як стверджує Я. Лось, форма множини від абстрактних назв можлива тоді, коли відбувається конкретизація значення⁴², речовинні іменники у формі множини отримують спеціальний відтінок значення чи називають різні сорти і види, форма множини збірних назв можлива лише для тих, які мають визначені

мови”) – злидні – “матеріальні нестатки, бідність” („Словник української мови”) [54, с. 141]. Саме на розвиток значень одининних іменників, як на одне з джерел утворення іменників *pluralia tantum*, вказують також російські і польські мовознавці, пор. [53; 159].

⁴⁰ М. Скаржинський стверджує, що в граматиках 1817–1938 рр. категорія числа не викликала труднощів інтерпретації [229, с. 45].

⁴¹ Опрацьована В. Дорошевським і перевидана в 1962 р. [240].

⁴² Тенденцію до конкретизації і спеціалізації абстрактного значення польських іменників зауважує в мові Г. Майковська, здійснивши дослідження функціонування вибраних лексем, зокрема: *akt, ćwiczenie, kontakt, nagranie, program, prymityw, publikacja, redakcja, stanowisko, uczulenie* [198].

межі (напр., *thum, kupa, zgraja*), а серед власних назв форма множини означає родове прізвище або власна назва надана різним особам, населеним пунктам. Певні групи, на думку мовознавця, все ж таки не утворюють множинних форм, зокрема: назви тканин, назви хвороб і хворобливих станів, а також інші іменники, яких автор не класифікує до якихось груп (напр., *pogoda, wilgoć, zmierzch, bielizna, siwizna*).

З граматик, які з'явилися після 1925 р., про іменники *singularia tantum* не згадується, напр., у „Основах польської граматики” В. Дорошевського [148], „Описовій граматиці польської мови з вправами” за ред. В. Дорошевського та Б. Вечоркевича [163], „Граматиці польської мови” П. Бонка⁴³ [125], „Культурі польської мови” Д. Буттлер, Х. Курковської та Х. Саткевич [189]. Про іменники, які відмінюються лише в однині, З. Клеменевич побіжно згадує при описі прикметникового типу відмінювання іменників, зазначаючи, що лише в однині відмінюються назви податків (*czesne, wpisowe*) та назви населених пунктів (*Biała, Wysokie*) [183, с. 104]. Не використовує терміна *singularia tantum* Я. Токарський у „Польській словозміні” [245, с. 117], хоча й описує іменники, які вживаються лише в однині.

Іменники *singularia tantum* як особливу з огляду на семантику і вираження категорії числа групу польські мовознавці описують по-різному. Так, з одного боку, вчені повністю обмежують уживання слів з цієї групи у формах множини, пор. напр. [211, с. 197; 250, с. 93; 261, с. 528; 262, с. 299; 263, с. 515; 274]. Автори деяких новіших граматик польської мови, використовуючи термін *singularia tantum*, уживають при ньому додаткову інформацію – „так звані” (*tw.*) [191, с. 35; 200, с. 26; 219, с. 83; 231, с. 162], що, очевидно, пов'язане з тим, що значення „тільки однина” суперечить тезі про здатність цих слів уживатися в множині. Менш строгий підхід представляє, зокрема, М. Банько, який визначає іменники *singularia tantum* як слова, які переважно мають форму однини [126, с. 58]. Автори згаданих праць зауважують, що іменники *singularia tantum* не вживаються у формах

⁴³ П. Бонк зауважує, що іноді іменники у формі однини і множини можуть мати різні значення (напр. *brud* ‘нечистий осад на руках, одязі, білизні або інших предметах’ – *brudy* ‘брудна білизна’), однак такі випадки однак вважає винятками, бо „зазвичай множина іменників не змінює їхнього основного значення” [125, с. 147–148].

множини, однак якщо таку форму застосувати в контексті, то вона завжди змінює значення, пор. напр. [126, с. 58; 164, с. 206; 173, с. 449; 191, с. 35; 200, с. 26; 219, с. 83; 261, с. 528; 262, с. 299; 274].

У польському мовознавстві сформувався також погляд, що іменників *singularia tantum* не існує, оскільки системно форму множини можна утворити від усіх, навіть якщо функціонально її вживання буде представлене лише поодинокими прикладами [171, с. 206].

У дисертації оперуємо терміном *singularia tantum*, яким називаємо іменники, які мають форму однини (принаймні в основному значенні) з огляду на семантику. Уживання цього терміна вважаємо доцільним також тому, що він асоціюється з конкретними семантичними групами, які найчастіше виступають у формах однини: абстрактні, речовинні, збірні, власні назви.

1.4. Розвиток значень множинних форм, утворених від іменників *singularia tantum*

Іменники *singularia tantum*, які є об'єктом нашого зацікавлення – це незлічувані іменники, виражені формами однини. Мовознавці, які займаються дослідженням категорії числа, зазначають, що така форма пов'язана із значенням слів, адже на практиці немає потреби вживати їх у множині. Однак, сингулятиви системно можуть утворювати форми множини [37, с. 57–58; 157, с. 79; 170, с. 104], а крім того, на думку З. Салоні, ці форми можна вжити „в автоматично доданих значеннях, які виникають унаслідок природного розшарування значень” [227, с. 30]. Варто зазначити, що не всі семантичні групи іменників *singularia tantum* можуть уживатися у формі множини. Ідеться, зокрема, про збірні іменники⁴⁴, для яких, на думку О. О. Лешкової, невластиві форми множини з двох причин: по-перше, в межах значення збірності співіснують семантичні компоненти кількісного

⁴⁴ Збірні іменники можуть бути злічувани і незлічувани. До злічуваних належать такі збірні іменники, для яких характерна дистрибутивність, напр.: *banda, alfabet, gwiazdozbiór*. Такі слова утворюють форми множини, напр.: *bandy, alfabety, gwiazdozbiory*. Незлічувани збірні іменники характеризує цілісність або впорядкованість, напр.: *adwokatura, nauczycielstwo*. Такі іменники належать до групи *singularia tantum* [пор. напр. 177]. А. Богуславський на позначення останніх вживає термін „*collectiva* у вужчому сенсі” [132, с. 20].

характеру і поєднуються вказівки на множинність та цілісність цієї множинності. Відповідно, „збірні іменники позначають таку єдність, сукупність, яка не допускає уявлення про рахунок” [71, с. 51]. По-друге, вказівку на кількість містить саме значення слів, тобто вона передається за допомогою лексичних засобів, а тому вираження її за допомогою граматичних (а саме форм множини) було б зайве [71, с. 51–52]. Щодо форм множини, утворених від одиниць власних назв⁴⁵, то, згідно з дослідженням З. Калети, вони можуть мати: 1) дистрибутивне значення (напр., у реченні *W tym biurze pracuje pięć **Marii***, форма множини вказує на кількість жінок з ім'ям *Maria*); 2) збірне значення (напр., у реченні *Terytorium dzisiejszej Wielkopolski zamieszkiwali **Polanie***, форма множини стосується до назви етнічної групи, яка сприймається як цілісність) [180, с. 29–31]. Т. А. Космеда й О. В. Халіман, досліджуючи граматичні форми множини як засоби вираження оцінки (частіше негативної) в українській мові, зазначають, що одиниці іменники у формах множини, особливо оніми, актуалізують найрізноманітніші відтінки зневажливого ставлення, напр.: *Чи багато українців задумуються над тим, що коли ці ненавчені військової справи юнаки і підлітки вирушали з Києва 27 січня 1918 року, щоб захистити свою Батьківщину, при владі були такі самі ющенки, тимошенки, януковичі, симоненки, литвини, як і зараз?* [55, с. 163–164]. Особливості множинних власних назв досліджує також А. Цесьлікова [140; 141], зазначаючи, зокрема, що вживання іменників *singularia tantum* у формах множини має переважно метафоричний (*o, jakie piękne **Wisły***), метамовний (*nazwy własne, takie jak: **Teresy, Tesca, Wedle, Nowe Sącze są rzeczownikami***) характер [140, с. 88] або пов'язане з апелятивізацією власної назви⁴⁶ (*Na aukcji sprzedano dwa **Kossaki***) [140, с. 91].

У двох інших групах сингулятивів, а саме речовинних і збірних, уживання форми множини супроводжується переважно зміною значення. Згадана зміна

⁴⁵ Аналіз числових характеристик власних іменників у російській і українській мові здійснила Н. Г. Озерова [99].

⁴⁶ Метонімічне перенесення у групі антропонімів, а саме його синтаксичні особливості та фактори, які впливають на таке перенесення, досліджує Л. І. Василевська [18].

значення може бути кодифікована у словниках, маючи системний характер, або ж виявлятися лише при аналізі текстів.

Нові значення вжитих у формах множини іменників *singularia tantum* на позначення **речовин і матеріалів** базуються, передусім, на уявленні про: сорти, напр.: *Jest na rynku olbrzymia ilość piw, które nie mogą już konkurować jakością* (НКПМ: Dziennik Polski, 2001), види, напр.: *Polski Koncern Naftowy podnosi od dzisiaj ceny wszystkich rodzajów benzyn* (НКПМ: Dziennik Polski, 2000), порції, напр.: *Zamówiliśmy dwie kawy „mrożone”* (НКПМ: Dziennik Polski, 2001). Плюральні форми цієї групи слів можуть означати велику кількість речовини, напр.: *Będziemy musieli zmagać się z deszczem, śniegiem, ogniem, lawami i piekącym w oczu dymem* (НКПМ: Dziennik Polski, 2001) або територію, яку вона займає, напр.: *Krainy śniegów i lodu ściągają także alpinistów* (НКПМ: Jania J. Zrozumieć lodowce, 1988), *...niewielkie rafy koralowe w pobliskich wodach tętnią różnokolorowym podmorskim życiem* (НКПМ: Zaręba D. Ekoturystyka..., 2000). Недискретні назви речовин і матеріалів унаслідок конкретизації можуть називати дискретні назви виробів, які оформляються найчастіше іменниками з повною числовою парадигмою, напр.: *Na wielkanocnym stole w „Magicznym Domu” pojawił się obrus granatowy, na którym wyraźnie wyróżnia się piękna, śnieżnobiała kostna porcelana japońskiej firmy Mikasa* (НКПМ: Dziennik Polski, 2001) / *Otrzymaliśmy zatem barwny przegląd polskich kontaktów ze stołem, przejawiających się zarówno w samym jego wyglądzie, jego coraz bardziej wymyślnych zastawach, różnych srebrach, fajansach, szklach i porcelanach, jak i samym jedzeniu* (НКПМ: Dziennik Polski, 1998)⁴⁷.

Форма множини **абстрактних назв** переважно завжди повідомляє про те, що у свідомості мовця відбулася конкретизація назви, тобто назва ознаки чи якості стала назвою дії, вчинку, слів, особи, місця або предмета, для яких характерні визначені часові чи просторові параметри і які мають цю ознаку чи якість [5, с. 152; 97, с. 93; 111, с. 229]. О. К. Безпояско зазначає, що вживання множинних форм абстрактних іменників у професійному мовленні (де вони набувають значення

⁴⁷ Аналіз функціонування речовинних іменників *singularia tantum* у польській і українській мовах див. [137].

різних проявів якостей, напр.: ...*последовательный ряд интенсивностей: недійсна, розгальмовуюча і гальмуюча*) здійснюється з орієнтацією на множинність передаваних ознак, у мові художньої літератури простежується відтінок конотативної інтенсивності, а також тривалості (напр., у формах *боли, печали*) [5, с. 152–153]. На цю особливість множинних форм предикативних іменників на позначення станів (напр., *bóle, chłody, mrozy* можуть називати стани, які характеризуються інтенсивністю або тривалістю) вказує теж О. М. Шапкіна [238, с. 14–15]. Дослідниця вважає, що лексичні зміни, якими супроводжується вживання множинних форм абстрактних іменників, подібні до лексичних змін деяких речовинних субстантивів, тому плюраліс може мати значення видів (*zamiłowania, choroby*) [238, с. 15].

У класі віддієслівних дериватів із назви процесу може виокремитися назва одиничного акту, відповідно, плюральна форма інформує про їхню множинність (напр., *Вона чує за собою якісь **крики***). Також у віддієслівних іменників однина переважно наділена семою дії, а множина – результату. Крім того, форми множини виражають конкретніше значення, яке пов'язане також з багатоактністю процесу, напр.: *страх* – взагалі і *страхи* чиїсь [6, с. 85].

Л. В. Калініна, досліджуючи функціонування абстрактних іменників у формах множини в сучасній російській мові, основною передумовою використання плюральної форми вважає контекстно-семантичну конкретизацію значення, яка, на її думку, відбувається двома способами: дискретизація (полягає в тому, що із цілого семантичного об'єму абстрактного іменника виокремлюється якась невелика частина, яка називає або окремий акт учинення дії, або окремий момент переживання емоції, або конкретного носія ознаки, або конкретне місце чи час учинення дії і т.ін.) та унітаризація (семантичний об'єм абстрактного значення використовується повністю, тобто предметом служать самі абстрактні поняття (а не їхні носії)). Дискретизація зазвичай властива іменникам зі значенням якостей, дій, станів людини (напр.: *восторги, печали*), а унітаризація найчастіше іменникам із значенням загальногуманітарних, філософських понять (напр.: *демократии, свободы*) [41].

О. В. Захарова зауважує, що процес конкретизації особливо активний у чотирьох групах субстантивів, виділених на основі основного значення, а саме: дія, стан, простір, час. Форма множини актуалізує такі значення: повторюваність, періодичність, тривалість, інтенсивність, багатоактність дії чи стану, різноманітність суб'єктів дії, результат дії, конкретний прояв абстрактного поняття. Іноді, в результаті конкретизації, повстають значення, близькі до сорто-видових речовинних іменників [38].

К. Фелешко описує такі типи перенесення значень іменників *singularia tantum*: ознака – дія, прояв, вчинок; ознака – слово, вираз; почуття – подія; почуття – особа; ознака – носій ознаки; дія – предмет; ознака – місце, предмет [157, с. 80].

На підставі проаналізованих праць можемо виділити такі типи перенесення абстрактних значень, з якими пов'язана зміна числового оформлення іменника:

- ознака – дія: *wstydlivość* від *wstydlivy* ‘такий, який викликає почуття сорому’, напр.: *niektórzy rodzice nie poruszają ze swoimi dziećmi tych kwestii ze względu na wstydlivość tematu* (НКПМ: Sprawozdanie z 5. posiedzenia Senatu RP) – ‘непристойні дії’: *Twory obrażające dobry smak, [...] buszujące we wstydlivościach* (НКПМ: Dziennik Polski, 2002);

- ознака – слово: *serdeczność* від *serdeczny* ‘приємний, відкритий’, напр.: *...stąd zrozumiale się stają głośny gwar powitań, serdeczność uśmiechów i siła uścisków* (НКПМ: Poznaj swój kraj, 1960) – ‘чуйні слова’: *Dzień Matki i następujący w kilka dni później Dzień Dziecka to okazje, kiedy mamy i ich pociechy obdarowują się nawzajem serdecznościami* (НКПМ: Dziennik Polski, 2001);

- ознака – носій ознаки: *piękność* ‘набір ознак того, що гарне’, напр.: *Przychodziło mu też do głowy, że być może piękność tej kobiety sam sobie wymyślił* (НКПМ: Nurowska M. Niemiecki taniec, 2009) – ‘гарна жінка’, напр.: *Defilujące na szpilkach piękności traktują swoją pracę z pełnym zaangażowaniem* (НКПМ: СКМ, 2000);

- ознака – предмет: *drogocенność* від *drogocenny* ‘такий, який має велику матеріальну цінність’, напр.: *...najmocniejszy akcent kładzie na drogocенności materialów* (НКПМ: Waniek H. Opis podróży mistycznej..., 1996) – *drogocенności*

‘дорогоцінні предмети; коштовності’: *Zmieniają się m.in. sejfy, również te małe, służące do przechowywania drogocенności w domach* (НКПМ: Dziennik Polski, 2004);

- стан – прояв: *uczulenie* ‘надмірна вразливість організму на деякі матеріали’, напр.: *30 lat temu przypadek uczulenia na pyłki u dziecka młodszego niż dziesięcioletnie stanowił kuriozum medyczne* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1996) – ‘прояв цієї вразливості’, напр.: *...działa przeciw swędzeniu, w chorobach skóry z wypryskami, uczuleniami* (НКПМ: Romanowska B. Kamerton i muzykoterapia, 2004).

- почуття – подія: *smutek* ‘прикре відчуття, коли ми нещасливі’, напр.: *Rodzina pogrążona w smutku żegna na zawsze ojca i dziadka* (НКПМ: Tulli M., Sny i kamienie, 1999) – ‘сумні події, клопоти’: *Dzień radości po wszystkich trudach i smutkach* (НКПМ: Urbańczyk A. Dziękuję ci, Pacyfiku, 1985);

- почуття – особа: *miłość* ‘почуття до когось, кого кохаємо, або відчуваємо прив’язаність і повагу’, напр.: *Można czuć „miłość od pierwszego wejrzenia” do partnera* (НКПМ: Cosmopolitan, 2000) – ‘об’єкт почуття’: *Bo z Polski wywodziły się trzy miłości jej życia. David, Antoni i Marian* (НКПМ: Dziennik Polski, 2000);

- дія – предмет: *wydanie* від *wydać* ‘видрукувати’, напр.: *...udzielenie przez Centralny Urząd Wydawnictw zgody na wydanie jego utworów* (НКПМ: Siedlecka J. Obława..., 2005) – ‘те, що видане’, напр.: *...zaświeciło szkło wielkiej biblioteki, a za szkłem grzbiety luksusowych wydań* (НКПМ: Kowalewski W. Światło i lęk, 2003).

Похідні значення іменників *singularia tantum* ми проілюстрували контекстами з формами множини, однак на основі корпусного аналізу з’ясуємо, що деякі з цих значень проявляються також у формах однини, напр.: *Właśnie w tym miejscu można było natknąć się na dziewczynę z uczuleniem na twarzu. Obrzęk był tak duży, że zniekształcał rysy ekspedientki...* (НКПМ: Chmielewski W. Brzytwa, 2008) (‘прояв’), *Dla chorych zmiana opiekunek to smutek i rozpacz* (НКПМ: Nakielski czas, 2002) (‘подія’), *Nie jestem już z moją miłością od miesiąca* (НКПМ: Onet.pl, 2002) (‘об’єкт’), *...trzymał w rękach angielskie wydanie z 1483 roku* (НКПМ: Górski A. 2006) (‘предмет’), *...poślubił starszą od siebie, znaną miejscową piękność – Jadzkę* (НКПМ: Milewski S. Ciemne sprawy międzywojnia, 2002) (‘носії ознаки’). У деяких лексем

переносні значення оформилися лише у множині, напр., *serdeczności*, *drogocенności*.

Наведені значення можна розглядати як значення різних лексем, які відрізняються реалізацією граматичної категорії числа. Так, різними словниковими статтями, зокрема в УСПМ, подано іменники: *serdeczność* і *serdeczności*, *grzeczność* і *grzeczności*, *czułość* і *czułości*, *drogocенność* і *drogocенności*, *kosztowność* і *kosztowności*. Деякі приклади перенесення значень ілюструють явище полісемії, яке кодифіковане у словниках. Ідеться, зокрема, про лексеми: *piękność*, *miłość*, *wydanie*, *uczulenie*. Однак, часом перенесені значення проявляються лише в контексті, як у випадку лексеми *wstydlivości* ‘непристойні дії’. Р. Гжегорчикова, аналізуючи теоретично-методологічні проблеми опису мовних зворотів, вводить поняття універсальної, або категоріальної, полісемії, яка полягає в тому, що в текстах з’являються певні варіанти значень лексем, які можуть бути нерегулярними, а тому й не міститися у словниковій статті⁴⁸ [174, с. 42–43]. Про категоріальну полісемію абстрактних іменників *singularia tantum* можемо говорити, зокрема, аналізуючи контексти з множинними формами назв хвороб і хворобливих станів. Так, форма множини іменників *grypa*, *cukrzyca*, *gorączka*, *przeziębienie* у наступних контекстах стала можлива через те, що ці лексеми вжито у значенні ‘конкретний випадок хвороби в конкретному тілі’, напр.: *Coraz częściej chorował. Zakładał, że to zwykle grypy. Kilka w ciągu dwóch, trzech miesięcy* (НКПМ: Malicki M. Ostatnia, 2009), *Cukrzyca typu 2 ujawnia się zazwyczaj po 35. roku życia. Jest najpowszechniejsza, gdyż stanowi około 85 proc. wszystkich cukrzyc* (НКПМ: Dziennik Zachodni, 2009), *W niedzielę podczas 12-godzinnego dyżuru pogotowie interweniowało aż 46 razy, w większości do gorączek i przeziębien* (НКПМ: Express Ilustrowany, 2002). Подібно, явище категоріальної багатозначності ілюструють контексти з ужитими множинними формами, що означають різні види, напр.: *Oprócz alergii całorocznych i sezonowych może pojawić się krótkotrwały katar* (НКПМ: Dziennik Łódzki, 2005),

⁴⁸ Проблему лексикографічного опису багатозначних слів порушує у своїй статті М. Данелєвічова, стверджуючи, зокрема, що розбудовані полісемією дефініції лексем варто переосмислити, об’єднуючи кілька лексико-семантичних варіантів у один загальніший [144].

Słynny kompozytor muzyki filmowej [...] mówi o szczęściach wielkich i najmniejszych (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1998). Уживання іменників *singularia tantum* у цих контекстах є прикладом актуалізації лексичного значення, тобто текстовим значенням слова (форма *alergie* означає різні види цієї хвороби з огляду на час її виникнення). Особливістю актуалізації лексичного значення деяких іменників *singularia tantum*, порівняно з іменниками з повною числовою парадигмою, є те, що лише в контексті проявляється їхня здатність уживатися у формах множини.

Крім того, форма множини можуть виражати інтенсивність прояву відчуття, почуття, стану чи ознаки, напр.: *Wywają też wyprawy najeżone niespodziankami, trudnościami i przeszkodami, ale ich pokonanie przynosi eksploratorowi niezwykle satysfakcje* w (НКПМ: Вуйко М.М. *Złoty pociąg*, 2006), *Cierpiął straszne bóle, dostawał morfinę, przez tydzień nie mógł spać...* (НКПМ: Tygodnik Ciechanowski, 2005).

Використання плюральних форм може бути пов'язане з переносним уживанням слова, мати експресивний вираз: за допомогою форм множини мовець виражає своє ставлення до висловлюваного, напр.: *To już stanowiło przyjemność nad przyjemnościami* (НКПМ: Dziennik Polski, 2000), *Czy te wszystkie obawy nie były na wyrost?* (НКПМ: Gazeta Pomorska, 2010).

Отже, вживання множинних форм іменників *singularia tantum* можна простежити у власних, речовинних і абстрактних назвах. Форми множини можуть набувати нових системних (напр.: 'порція речовини', 'виріб з матеріалу', 'територія, яку займає речовина', 'прояв ознаки чи почуття', 'носій ознаки', 'випадок хвороби', 'причина почуття', 'причина стану' і ін.) або контекстних значень (напр.: різні сорти, види речовини чи матеріалу, інтенсивність), мати експресивний вираз. Конкретизовані значення іменників *singularia tantum* можуть виявлятися як у формах однини і множини (схема перенесення значення: іменник *singularia tantum* – іменник з повною числовою парадигмою, напр., *kawa* – *kawy*, *piękność* – *piękności*, *wydanie* – *wydania*), так і лише у формах множини (схема перенесення значення: іменник *singularia tantum* – іменник *pluralia tantum*, напр., *wody*, *drogocенności*).

1.5. Методологія дослідження множинних форм, утворених від іменників *singularia tantum* на позначення емоційних і фізичних станів людини

Досліджуючи функціонування множинних форм, похідних від іменників *singularia tantum*, використовуємо засади системно-структурної та функціонально-структурної парадигм. На кожному етапі роботи застосовуємо певний набір методів, за допомогою яких досягаємо поставлених мети і завдань.

Вибір лексичних одиниць для аналізу здійснено шляхом суцільної вибірки назв емоційних і фізичних станів людини із зазначених у джерельній базі словників. Для дослідження обираємо абстрактні назви, оскільки вони становлять найчисленнішу групу серед іменників *singularia tantum*⁴⁹, а саме іменники *singularia tantum* з двох лексико-семантичних груп: назви емоційних та фізичних станів людини, які формуємо на підставі тематичної класифікації лексем у ВСПМ⁵⁰ та УСПМ, беручи до уваги такі семантичні відношення, як синонімія, гіпонімія і гіперонімія.

Аргументом на користь вибору для дослідження саме назв емоційних та фізичних станів людини стали серед іншого дані дослідження російської вченої Л. В. Калініної, яка доводить, що саме абстрактні субстантиви зі значенням емоцій, якостей, інтелектуальної і духовної діяльності людини, відчуттів тощо набагато частіше вживаються у формі множини, ніж інші абстрактні іменники (при цьому дослідниця подає пропорцію 80%:20%) [41]. Промовистим є також порівняння контекстів із множинними формами слів різних лексико-семантичних груп: контекстів з формами множини, утвореними від 105 іменників, які становлять матеріал нашого дослідження, у НКПМ виявляємо 23 112, тоді як, наприклад, для 105 лексем на позначення філософських і релігійних поглядів людини – 844.

Дослідження функціонування іменників *singularia tantum* зумовило використання як основного структурного методу з методикою дистрибутивного

⁴⁹ Кількісні підрахунки іменників *singularia tantum* на основі СПМДор здійснила У. Хрен [138].

⁵⁰ Детальніше про принципи здійснення тематичної класифікації лексичного складу польської мови у „Великому словнику польської мови” див. напр. [128].

Аспекти, пов'язані з автоматичною класифікацією іменників до тематичних груп у семантичному словнику представлено, зокрема, в статті М. Гаєнцького та М. Кренжолека [161].

аналізу, а також описового методу з прийомами зовнішньої і внутрішньої інтерпретації. Використання НКПМ зумовило застосування прийому кількісних підрахунків.

На першому етапі ми досліджуємо граматичні особливості вираження категорії числа, кодифіковані в польських лексикографічних джерелах, а саме в шести словниках [264; 268; 270; 272; 273; 274]. У кожному зі словників використано свою систему позначень, які інформують про належність лексеми до групи *singularia tantum*.

Вибір СПМДор обґрунтований, зокрема, тим, що цей найбільший словник ХХ ст. став основою багатьох лексикографічних праць, а також джерелом матеріалу значної кількості мовознавчих досліджень [230]. У вступі до СПМДор подано інформацію, що аббревіатура *blm* означає, що це слово у звичайному вживанні не виступає у формі множини [268, с. LV]. Отже, якщо словникова стаття містить ремарку *blm*, лексему можна вважати іменником *singularia tantum*. У словнику натрапляємо на іншого типу ремарки, які інформують про особливість вираження категорії числа, зокрема, *zwykle blm* (зазвичай без форм множини), *częściej blm* (частіше без форм множини), *nie używana lm* (форма множини не вживається), *zwykle w lp* (зазвичай у формі однини), *w lm rzadko / rzad. w lm* (у формі множини рідко). Однак У. Хрен, яка досліджує спосіб інформування про однинність лексем у СПМДор⁵¹, на основі аналізу 8 300 словникових статей робить висновок, що застосування ремарки *blm* непослідовне (словникові статті лексем, які мають схожу словотвірну будову і належать до однієї семантичної групи (як напр., іменники на *-ość*), по-різному кваліфіковані з огляду на здатність творити форми множини) [138]. В. Грущинський пояснює це тим, що кожен із співредакторів словника керувався власною мовною інтуїцією, оскільки автор

⁵¹ Авторка також аналізує з цієї точки зору найважливіші лексикографічні праці, видані до „Словника польської мови” за ред. В. Дорошевського. Так, відсутні будь-які ремарки у „Словнику польської мови” Б. С. Лінде (1807–1814). „Словник „Словник польської мови” А. Здановича і ін. (1861) та „Словник польської мови” Я. Карловича, А. Криносського та В. Недзведзького (1900–1927) використовують ремарку *blm* (без форми множини) непослідовно, переважно у таких групах: назви абстрактних понять на *-ość*, назви дій на *-anie, -nie, -cie*, назви наукових дисциплін і понять [138, с. 165]. Про граматичну інформацію у старших словниках польської мови див. напр. [168].

використаної в словнику концепції опису граматичної інформації, Я. Токарський, не опрацював вказівок щодо оформлення іменників *singularia tantum* [167, с. 28].

Наступний словник, ССПМДун, служить джерелом нашого дослідження, оскільки становить певну методологічну альтернативу рішенням, які використано у СПМДор (зокрема, словник опирається не лише на писемні, а й на усні джерела, вперше вводить чітке розмежування частин мови, поділ іменників на п'ять родів і ін. [230]. Особливістю ССПМДун є підхід до багатозначності та омонімії: окремими словниковими статтями подано лексеми, які відрізняються словозмінними ознаками або етимологією і згідно з прийнятою співредакторами концепцією є омонімами [270, с. VIII]. Так, в окремих словникових статтях подано іменники, які мають різні значення і традиційно відносяться до *singularia tantum* і *pluralia tantum*, напр.: *sluch* I *blm* '1. одне з відчуттів, 2. здатність відрізнити висоту і тембр звуку' і *sluch* II *zwykle w lm* 'неточна інформація, плітки' [270, с. 1031], але також окремими словниками статтями оформлені значення слів, одне з яких уживається лише в однині, напр.: *porażenie* I *blm* від дієсл. *porazić* і *porażenie* II 'часткове або повне ушкодження нервової системи, яке викликає нездатність рухатися' [270, с. 810]. Відповідно, автори словника повинні керуватися чіткими критеріями виокремлення іменників, для яких можна застосувати ремарку *blm* (у вступі до словника зазначено, що субстантиви, які не мають форм множини, позначені скороченням *blm* [270, с. XX]), та іменників, форми множини яких можна утворити. Однак застосування скорочення *blm* і в цьому словнику непослідовне: напр., тлумачення слова *przyjemność* '1. приємне відчуття, викликане чимось добрим' і '2. те, що спричиняє приємне відчуття' подані в межах однієї лексеми без ремарки *blm*, хоча структурно подібні тлумачення слова *przykrość* – в різних, напр.: *przykrość* I 'якийсь факт, подія, які викликають неприємне відчуття' і *przykrość* II *blm* 'неприємне відчуття, викликане різними чинниками' [270, с. 906]. Крім того, у ССПМДун натрапляємо також на ремарки *zwykle w lp*, *częściej blm*, *zwykle blm*, неописані у вступі.

Вибір УСПМ пов'язаний з тим, що це лексикографічна праця, яка фіксує найбільший лексичний запас сучасної польської мови після СПМДор – який не

фіксує вже сучасної мови. Порівняно зі ССПМДун, згідно з інформацією у вступі до словника, ремарку *blm* використовують для іменників, які „зазвичай, не вживаються у формах множини” [272, с. LXVI]. УСПМ, як і СПМДор і ССПМДун, окрім скорочення *blm*, використовує й інші ремарки: доволі часто – *zwykle w lp*, рідше – *zwykle blm*, про розрізнення яких у вступі немає інформації.

Наступним словником, на матеріал якого опираємося в дослідженні, є ВСППМ [274]. Якщо інші словники мають передусім тлумачний характер, хоча й інформують про нормативність певних одиниць чи форм, то для ВСППМ оцінка нормативності форми є пріоритетним завданням. Словник використовує такі самі ремарки, як й інші словники. У вступі зазначено, що скорочення *blm* використовують тоді, коли слово в звичайному вживанні не виступає у формі множини [274, с. XXVII] (подібне пояснення подано в СПМДор (пор. стор. 48)). Зважаючи на свою специфіку (як нормативний словник фіксує передусім „проблемні” слова), ВСППМ містить незначну кількість слів, які є матеріалом нашого дослідження (всього 20 лексем).

Використання однакових позначок для сингулятивів у згаданих словниках не означає, однак, що вживаються вони у словникових статтях тих самих слів. Так, напр.: іменник *głód* містить ремарку *blm* в УСПМ та ВСППМ, а в СПМДор та ССПМДун подають цю лексему як іменник з повною числовою парадигмою; *grupa*: в УСПМ подано як одиницю *singularia tantum*, в СПМДор та ССПМДун – як іменник з повною числовою парадигмою; *przeziębienie*: у СПМДор – як лексему *singularia tantum*, в УСПМ та ССПМДун – як іменник з повною числовою парадигмою; *agonia*: у СПМДор і ССПМДун – як іменник *singularia tantum*, в УСПМ – як субстантив з повною числовою парадигмою; *czczość*: УСПМ і ССПМДун – як іменник *singularia tantum*, у СПМДор – як іменник з повною числовою парадигмою. Варто тут також додати, що попри використання в граматичній частині інформації *zwykle w lp*, *częściej blm*, *zwykle blm*, автори лише зрідка ілюструють вживання лексеми у формі множини (напр., в УСПМ у словниковій статті іменника *boleść* подано ремарку *zwykle w lp*, в ілюстративній частині всі приклади містять форму однини [272]; ССПМДун подає ремарку *zwykle*

у *lp* у словниковій статті іменника *kaszel*, ілюструючи вживання лише формами однини [270, с. 367]; СПМДор у словниковій статті лексеми *nostalgia* подає ремарку *rzad. w lm*, проте приклади вживання лексеми не містять форм множини [268]), що на нашу думку, було б доцільне, оскільки виправдовувало б використання саме цих позначок. Така непослідовність опису групи сингулятивів, очевидно, спричинена відсутністю чітких критеріїв, якими б керувалися автори при написанні словникових статей.

Дещо інший підхід до позначення іменників з групи *singularia tantum* використано в ІСПМ [264]⁵², який є одним з ключових у нашому дослідженні, адже при написанні дефініцій опирається на корпусний матеріал. У словнику не використовуються жодні з описаних вище позначок. У словникових статтях лексем *singularia tantum* натрапляємо на скорочення *NL* (незлічуваний), яке, згідно з інформацією у вступі, з'являється у словникових статтях іменників, які не означають одиничних істот або об'єктів, які піддаються лічбі (напр., *młodość*, *liryzm*, *listowie*, *budownictwo*, *oprogramowanie*), в результаті чого їхнє вживання в множині має особливий характер, а також іменників, які означають істот або об'єкти, які виступають в одному „екземплярі”, хоча й могли б бути злічувані (напр., *wszechświat*, *równik*, *Bóg*, *Internet*)⁵³ [264, с. XLII]. Порівняння семантичних груп, до яких застосовано позначу *NL* в ІСПМ, з семантичними групами у згаданих вище словниках дало, напр., змогу виявити, що субстантиви зі значенням „подружжя” (*wujostwo*, *stryjostwo*), які в СПМДор, ВСПМ і УСПМ подано як іменники без форм множини⁵⁴, в ІСПМ потрактовано як слова *pluralia tantum*. Очевидно, автори ІСПМ прийняли визначальним синтаксичний критерій, а саме сполучуваність з прикметниками (у широкому розумінні) та дієсловами у формі множини (пор. *Nasi kochani wujostwo przyjechali*), а також семантичний – слова

⁵² У роботі використовуємо електронну версію словника – „Мультимедійний шкільний словник польської мови”, який, порівняно з паперовим виданням, не містить вульгарної лексики, однак вся граматична інформація в ньому збережена.

⁵³ Розуміння терміна *незлічуваний* (*niepoliczalny*) тут дещо відрізняється від традиційного. У мовознавстві незлічуваними іменниками вважаються ті, які не піддаються лічбі, і до них, окрім іменників *singularia tantum*, належать також іменники *pluralia tantum* (див. стор. 34).

⁵⁴ ССПМДун у словникових статтях слів з цієї групи не містить інформації про граматичні значення числа.

означають ‘двоє людей’, тоді як інші словники беруть до уваги словозмінну парадигму, яка обмежується формою однини. Натрапляємо на відмінність опису й інших лексем, порівняно з представленими вище словниками. Так, напр., лише ІСПМ трактує як одинний іменник лексему *ból* в значенні ‘сильне відчуття прикrostі’ [264]. Частіше, однак, саме ІСПМ не подає інформації, яка б обмежувала вживання форм множини, зокрема, в словникових статтях таких слів, як *astma*, *kaszel*, *melancholia*, *przykrość*, тобто згідно з ІСПМ ці слова є іменниками з повною числовою парадигмою.

Найновішим лексикографічним опрацюванням, на яке опираємося при описі іменників *singularia tantum*, є ВСПМ [273], робота над яким триває з 2007 р. досі. Особливістю цього словника є те, що він доступний лише в інтернеті, що дає змогу авторам творити доволі великі за обсягом словникові статті, подаючи інформацію про походження, значення, сполучуваність, семантичні зв’язки (зокрема й місце в тематичній класифікації⁵⁵), відмінювання (повна інформація в кожній словниковій статті), а також багатий ілюстративний матеріал з НКПМ. Інформація про відмінювання слів у ВСПМ відповідає концепції ‘Грамматичного словника польської мови’ [267]⁵⁶, згідно з якою від усіх іменників *singularia tantum* системно можна утворити форми множини [170, с. 104; 227, с. 31–33]. Відповідно, у словникових статтях традиційних іменників *singularia tantum* переважно подано повну числову парадигму, із зазначенням у деяких – *zwykle lp* (зазвичай форма однини). Попри декларацію про повну числову парадигму всіх іменників *singularia tantum* у словнику натрапляємо, однак, на словникові статті, в яких подано лише форми однини (напр., *beztroska*). Крім того, застосування ремарки *zwykle lp* не завжди послідовне: його містять, зокрема, словникові статті субстантивів *nostalgia*, *amnezja*, приклади вживання множинних форм яких подано в ілюстративній частині та виявлено в НКПМ (форми множини цих іменників реалізуються в 2,85% і 1,86% відповідно), слів *satisfakcja*, *rozpacz*, на контексти з формою множини яких натрапляємо в НКПМ (1,34% і 1,4%), але їхнього вживання не ілюструє словник, а

⁵⁵ Про тематичний поділ лексики у ВСПМ див. [128].

⁵⁶ З огляду на це ‘Грамматичний словник польської мови’ не становив джерельної бази нашого дослідження.

також іменників *astma*, *dżuma*, уживання форм множини яких не відображено ані в ілюстративній частині статті, ані в НКПМ. Слід зазначити, що лексеми, форми множини яких у корпусі реалізуються в подібній кількості контекстів, у ВСПМ подані по-різному. Напр., як іменники з повною числовою парадигмою у ВСПМ представлені лексеми *grupa* і *katar*, кількість контекстів з множинною формою цих слів у НКПМ – 1,23% і 2,7%, тоді як словникові статті згаданих вище іменників *satysfakcja*, *rozpacz*, *amnezja* і *nostalgia*, вживання форм множини яких представлено відповідно 1,34%, 1,4%, 1,86% і 2,85% контекстами, містять ремарку *zwykle lp.*

Концепція створення словникової статті у ВСПМ передбачає врахування в словниковій дефініції значень, які ілюструють регулярну (категоріальну за Р. Гжегорчиковою [174, с. 42–47]) полісемію [252, с. 12–13]. Відповідно, словник мав би фіксувати значення множинних форм іменників *singularia tantum*, виділені на підставі корпусного матеріалу. Однак і тут натрапляємо на певну непослідовність, напр.: значення ‘емоційний стан’ і ‘причина емоційного стану’ подано, зокрема, для лексем *radość*, *rozkosz*, *uciecha*, тоді як на подібні значення натрапляємо в НКПМ для іменників *frajda*, *szczęście*, *rozpacz*, чого в словнику не відображено.

З огляду на відсутність чітких критеріїв визначення іменника до групи *singularia tantum*, різноманітність способів їхнього позначення у лексикографічних джерелах, відмінний опис тих самих лексем у різних словниках, у дисертації висновок про те, що на підставі словників польської мови іменник можна віднести до групи *singularia tantum*⁵⁷, робимо тоді, коли відповідна інформація про це з’являється у чотирьох з шести опрацьованих словниках.

⁵⁷ Див. Додаток 1 і Додаток 2 (друга колонка у таблиці). При дослідженні словникової інформації враховуємо, звичайно, той факт, що більшість аналізованих одиниць багатозначні і не всі значення лексеми мають числові обмеження. Тому, на першому місці подаємо інформацію до значення, яке для нас є вихідним – ‘відчуття’, ‘почуття’, ‘стан’, ‘емоція’ і тд. У випадку, якщо похідні значення іменників відрізняються числовою характеристикою, тобто мають повну числову парадигму, подаємо цю інформацію через скісну риску.

Наступний етап роботи пов'язаний з дослідженням текстової реалізації сингулятивів, яке проводимо на підставі НКПМ⁵⁸ [210] за допомогою пошукової системи Pełca. НКПМ у роботі виконує три основні функції. По-перше, є джерелом контекстів, які ми використовуємо для ілюстрацій значень, зафіксованих у словниках. По-друге, матеріал корпусу служить інструментом для перевірки тези про те, що всі іменники *singularia tantum* можуть уживатися у формах множини, а також з'ясування частоти вживання таких форм. По-третє, становить базу емпіричних даних, на основі яких здійснюємо аналіз значень множинних форм іменників *singularia tantum*.

Оскільки одним із основних завдань дослідження є з'ясування частоти вживання множинних форм іменників *singularia tantum*, доцільним вважаємо вибір стилістично вирівняної⁵⁹, хоча й кількісно значно меншої⁶⁰, версії корпусу, яку складає близько 250 млн. слів. Для нас важливо не лише з'ясувати кількість ужитих форм множини в текстах, а – передусім – визначити їхнє відношення до всіх словоформ у різного типу текстах. Пошукова система Pełca не має опрацьованого запиту, за допомогою якого можна знайти контексти, у яких вжито лише форми множини певної лексеми. Такий запит опрацьовано для пошукової системи Poliqap, яку в роботі не використовуємо з двох причин. По-перше, максимальна кількість контекстів для одного запиту – 1000, відповідно, з'ясувати відсоток множинних форм можливо лише для тих лексем, значення яких актуалізується в менше ніж 1000 контекстів. По-друге, отримані результати при запиті про множинні форми лексем, які мають синкретичні форми однини і множини, містять контексти із формами однини (напр., при використанні запиту [base=radość & number=pl] отримуємо 333 контексти, з яких у 86 вжито форму однини (*radości*)).

⁵⁸ Історія створення, структура і вміст НКПМ, принципи індексації одиниць та роботи пошукових систем, а також можливості використання корпусу в мовознавчих і перекладознавчих дослідженнях представлено в праці [121]. Джерела, стан і перспективи корпусної лінгвістики в Польщі, а також особливості індексації корпусів (способи і труднощі, які виникають) та використання корпусного матеріалу в дослідженнях див. напр. [121; 216; 220; 234, 235; 236; 249].

⁵⁹ Тексти представлено в такій пропорції: книги – 29%, преса – 50%, інші писані тексти – 4%, інтернет (блоги, форуми, інтернет-сайти) – 7%, усне мовлення – 10%. Хронологічно в корпусі представлено тексти: 80% – видані після 1990 р., 15% – 1945–1990 рр., 5% (лише художні тексти) – до 1945 р. Див. принципи формування вирівняної версії корпусу [210].

⁶⁰ Повна версія корпусу становить 1500 млн. слів.

Отже, використання автоматичного запиту за допомогою системи Poliqar, попри зручність у використанні, могло б спотворити реальну картину вживання множинних форм іменників *singularia tantum*.

Для пошуку контекстів у НКПМ, які містять усі словоформи іменника, використовуємо запит, який складається зі слова в початковій формі та знака „**” (напр., radość**). Таким чином отримані результати коливаються від від 32 (для лексеми *posepność*) до 40 721 (для лексеми *szczęście*) контексту. Далі перевіряємо кількість контекстів з формою множини, для чого вводимо в пошук відповідні форми. Напр., на пошуковий запит „głód**” отримуємо 6 932 контексти; вводячи форми множини, отримуємо: *głody* – 62, *głodów* – 25, *głodom* – 1, *głodami* – 7, *głodach* – 8, всього 103 контексти, що становить 1,48%. На цьому етапі важливо відкинути форми, які не належать аналізованій лексемі: напр., на пошуковий запит „szczęść” отримуємо 244 контексти, з яких 234 стосуються лексеми *szczęścić*, а точніше реалізують етикетну формулу *Szczęść Boże*. Пошуковий запит множинних форм іменника *sluch* приносить 494 результати, з яких лише 478 реалізують лексему *sluch*. У решті контекстів або вжито назву локальних монет м. Члухув – *sluchy*, яка походить від старої слов’янської назви озера і поселення *Sluchów* або *Słochów* (<http://www.katalogmonet.pl>; дата перегляду – 18.10.2016], або використана форма *sluchom* є формою 1 ос.одн. дієслова *sluchać*, що є особливістю, наприклад, підхалянського діалекту [146, с. 53]. „Відсіюємо” також форми, які з огляду на неправильний запис індексуються в корпусі як множинні, напр., *alergie* (замість *alergię*): ... *tam jakąś alergie i tam wysypkę*... (НКПМ: www.forumowisko.pl, 2006).

Значні труднощі в підрахунках контекстів з формою множини спричинені синкретизмом форм однини і множини більшості аналізованих лексем (лише 19 іменників не мають синкретичних форм). Так, напр., для субстантива *radość* синкретичними є форми родового, давального, місцевого відмінків однини та

називного, родового, знахідного множини, тому при запиті „radości” отримуємо 9 016 контекстів, з яких вибираємо 630, у яких форма *radości* є формою множини⁶¹.

Отже, такий підхід до корпусного дослідження дає підстави для того, щоб отримані кількісні результати якнайточніше відображали функціонування множинних форм іменників *singularia tantum*.

Описуючи вживання множинних форм сингулятивів, у деяких випадках наводимо приклади, отримані за допомогою пошукової системи Google, які використовуємо лише для ілюстрації аналізованих семантичних змін. У роботі подаємо лише поодинокі контексти, переважно з форумів, блогів, і на їхній підставі не робимо висновків про частоту вживання форм множини. З цією метою використовуємо виключно дані НКПМ. Звернення до інтернет-контенту обґрунтовуємо передусім тим, що опрацювання НКПМ здійснено в 2008–2010 рр., верхня хронологічна межа його текстів – 2010 р. Також, в останні роки інтернет став одним з найуживаніших джерел для отримання і передачі інформації [195, с. 93–94], а тому є репрезентативним матеріалом для дослідження тенденцій в мові⁶².

Наступним етапом дослідження є опрацювання за допомогою дистрибутивного і контекстно-семантичного аналізу значень множинних форм, які вжито в отриманих в результаті пошуку контекстах⁶³. Виявлені значення порівнюємо із зафіксованими у словниках польської мови. Одним із аспектів порівняння отриманих результатів зі словниковою інформацією є з'ясування,

⁶¹ До уваги беремо лише очевидні контексти, тобто такі, де форма множини підтверджена синтаксично, зокрема: залежні слова мають форму множини, напр.: ...dlaczego studenci tak łatwo rezygnują z **ogromnych radości**, jakie daje podpatrywanie natury (НКПМ: Ziembicka B. Znak, 1998), *Zupełnie nie potrafią docenić radości, które niesie codzienność* (НКПМ: Wanat W. Rok w Monarze, 2006); використано кількісні, неозначено-кількісні чи займенникові числівники, напр.: *Dwie są radości mojego życia: Miłość i praca* (НКПМ: Brzechwa J., *Liryka mojego życia*, 1966), *Wśród tylu radości także moich: nie zapomnę nigdy tej niedzieli* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1996); словоформу вжито у ряді однорідних членів речення, які мають форму множини, напр.: ...dzielenia jego **radości i smutków, porażek i zwycięstw** (НКПМ: Wychowawca, 2008). Не враховуємо контекстів, до яких неможливо застосувати чітких критеріїв визначення граматичного значення числа, напр.: ...gorące lato to czas **radości i zapominania o kłopotach** (НКПМ: Naj, 2003, *W Zamczysku nie było radości* (НКПМ: Ostrowicka B. *Kraina kolorów*, 1999).

⁶² І. Лоеве описує обсяг мовних явищ, які найчастіше досліджують польські мовознавці, використовуючи інтернет-контент, зокрема: оралізацію спілкування, візуалізацію мови, культуру мови, гіпертекст і ін. [195].

⁶³ Семантичний аналіз та тлумачення виявлених форм здійснюємо, враховуючи напрацювання в галузі лексичної семантики та лексикографії [49; 58; 70; 97; 124; 127; 133; 152; 165; 166; 174; 175; 190; 192; 199; 225; 244].

наскільки точно словники відтворюють мовленнєву дійсність, а саме функціонування іменників *singularia tantum* у формах множини.

Висновки до Розділу 1

Під граматичною категорією ми розуміємо узагальнене граматичне поняття, яке об'єднує протиставлені однорідні граматичні значення, виражені обов'язковими та регулярними граматичними формами. Граматичну категорію числа розглядаємо передусім як синтаксично незалежну, словозмінну та номінативну для більшості іменників. Граматичні значення категорії числа іменника можуть бути синтаксично залежними, якщо іменник поєднується з кількісним числівником. Класифікаційний характер мають форми числа іменників *pluralia tantum* і *singularia tantum*, за умови, що вони не вживаються (а це іноді можливо) у формах множини.

Оскільки форма однини іменника позначає один предмет із позамовної дійсності, а форма множини – множинність однорідних предметів, то граматична категорія числа має номінативний характер. Іноді, однак, це співвідношення плану вираження і плану змісту порушується. Ідеться, зокрема, про деякі іменники *pluralia tantum*, які, попри форму множини, можуть позначати як один, так і більше ніж один предмет (напр., *sanie, drzewi*); збірні та деякі речовинні іменники *singularia tantum* позначають множинність (напр., *listowie, piasek*). Специфіку значень числових форм найчастіше вдається простежити в контексті: форма множини здатна співвідноситися з одним предметом (напр., *Mamy gości, siostra przyjechała*), форма однини – з більше ніж одним (напр., *wiadro cebuli*).

З граматичною категорією числа тісно пов'язане явище членованості та ідея рахунку, на підставі чого виокремлюють кілька семантичних груп, у яких число має специфічне вираження. Ідеться про назви речовин і матеріалів, субстантиви зі значенням збірності, нерозчленованої множинності, абстрактні іменники зі значенням дій, станів і почуттів, а також власні назви із притаманними їм переважно лише формами однини або множини. Саме лексеми перелічених груп і є іменниками *singularia tantum*.

У польських граматиках і енциклопедіях натрапляємо на різні підходи до окреслення можливостей функціонування іменників *singularia tantum* у формах множини. З одного боку, мовознавці обмежують уживання цих слів у плюральній формі або ж форму множини трактують як окрему лексему (лексико-семантичний варіант), з другого боку, можливість системного утворення множинної форми від усіх слів *singularia tantum* дає деяким лінгвістам підстави стверджувати, що іменників *singularia tantum* не існує.

Реалізацію множинних форм, похідних від іменників *singularia tantum*, можна простежити у власних, речовинних і абстрактних назвах. Форми множини, утворені від власних назв, мають переважно два значення – дистрибутивне і збірне. Плюральні форми речовинних субстантивів можуть позначати: сорти, види, порції відповідної речовини, вироби з неї, велику кількість речовини або територію, яку вона займає. Найбільшу палітру значень ілюструють форми множини, утворені від абстрактних іменників, для яких основною передумовою вживання у множині є конкретизація значення. Йдеться про такі як: ‘прояв ознаки чи почуття’, ‘вчинок’, ‘слово’, ‘подія’, ‘об’єкт почуття’, ‘носій ознаки’, ‘предмет’. Множинні форми можуть позначати інтенсивність прояву відчуття, почуття, стану чи ознаки. Конкретизовані значення іменників *singularia tantum* можуть виявлятися як у формах однини і множини (схема перенесення значення: іменник *singularia tantum* – іменник з повною числовою парадигмою, напр., *wydanie* від *wydać* ‘видрукувати’ – ‘те, що видане’), так і лише у формах множини (схема перенесення значення: іменник *singularia tantum* – іменник *pluralia tantum*, напр., *drogocенność* від *drogocenny* ‘такий, який має велику матеріальну цінність’ – *drogocенności* ‘дорогоцінні предмети; коштовності’).

Уживання форм множини іменників *singularia tantum* може бути пов’язане лише з контекстною актуалізацією значення (іменник позначає, наприклад, множинність проявів емоційного стану), а також мати стилістично-експресивне забарвлення.

Досліджуючи функціонування множинних форм, похідних від іменників *singularia tantum*, використовуємо засади системно-структурної та функціональної

парадигм. У роботі як основні застосовуємо структурний і описовий метод. Вивчення реалізації множинних форм іменників *singularia tantum* на позначення емоційних і фізичних станів людини складається з кількох етапів. Спочатку досліджуємо граматичні і семантичні особливості вираження категорії числа, кодифіковані в польських лексикографічних джерелах. Другий етап роботи пов'язаний з дослідженням текстової реалізації іменників *singularia tantum*, яке проводимо на підставі НКПМ за допомогою пошукової системи PeIcra, а також подекуди текстів з Інтернету (лише для ілюстрації аналізованих семантичних змін). Наступним етапом дослідження є опрацювання отриманих у результаті пошуку контекстів, виявлення значень, у яких уживаються множинні форми, похідні від іменників *singularia tantum*, та порівняння цих значень із зафіксованими у словниках польської мови, з метою з'ясування, наскільки точно словники відтворюють мовленнєву дійсність, а саме функціонування форм множини, похідних від іменників *singularia tantum*.

РОЗДІЛ 2.

СЕМАНТИКА ЧИСЛОВИХ ФОРМ ІМЕННИКІВ *SINGULARIA TANTUM* НА ПОЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ ЛЮДИНИ

У сучасній мовознавчій науці існує багато підходів до визначення термінів „почуття” („*uczucie*”) і „емоція” („*emocja*”), різноманітні також поділи емоцій на основі різних критеріїв⁶⁴. Єдиного погляду на розмежування понять „почуття” і „емоція” немає й серед психологів: деякі ототожнюють ці два поняття, інші ж вважають, що їх слід розділяти [див., напр., 76, с. 5]. Зважаючи на те, що провести межу між емоцією та почуттям не завжди легко, О. Н. Лук пропонує застосовувати термін „емоційний стан”, який стосується й емоцій, і почуттів [77, с. 17]. У нашій роботі, вслід за О. Н. Луком, а також, наприклад, Ю. Ф. Прадідом [106] і Н. П. Киселюк [45], використовуємо термін „емоційний стан”⁶⁵.

О. Г. Лозинська, досліджуючи концептуалізацію емоцій у польській кінематичній фразеології, аналізує різні підходи українських, російських і польських науковців до виокремлення основних емоцій людини [74]. Дослідниця, зокрема, зазначає, що зазвичай виділяють шість емоцій: радість, гнів, страх, здивування, смуток, відроза/зневага [74, с. 211], хоча, з огляду на різні підходи до розуміння поняття „емоція”, їхня кількість може коливатися від чотирьох до восьми [74, с. 211–212]. Так, наприклад, чотири основні емоції, а саме страх, гнів, смуток, радість, виокремлено у „Психологічному словнику” Ю. П’єтера [266, с. 310]. Саме назвами цих чотирьох груп емоцій обмежуємо аналіз у цьому розділі (назви радості, смутку, гніву, страху)⁶⁶.

⁶⁴ Аналіз праць, присвячених дослідженням емоцій, здійснила, наприклад, К. Дата [145]; характеристика польських термінів, які використовують для називання внутрішніх станів людини, як психічних, так і психофізичних, а саме „*uczucie*”, „*afekt*”, „*emocja*”, „*rozcucie*”, „*odczucie*”, „*wycucie*” і „*przecucie*”, представлена в праці Я. Пузиніної [221].

⁶⁵ При перекладі словникових дефініцій іноді послуговуємося терміном „відчуття”, „психічний стан”, рідше „почуття”.

⁶⁶ У мовознавчих працях, присвячених дослідженню емоцій у польській мові, немає єдиного погляду на визначення меж семантичних полів відповідних назв. Наприклад, І. Новаковська-Кемпна у семантичному полі радості розглядає лексеми: *radość*, *uciecha*, *wesołość*, *zadowolenie*, *śmiech* [212]; А. Міколайчук іменниками на позначення радості вважає: *cieszenie się*, *radość*, *zadowolenie*, *wesołość*, *szczęście* [202]; І. А. Аскерова в семантичному полі іменників на позначення радості подає: *radość*, *wesołość*, *radocha*, *wesele*, *uciecha*, *przyjemność*, *rozkosz*, *zadowolenie*, *promiennosc*, *ciepło* [3]; О. Г. Лозинська в ядрі семантичного поля радості розміщує слова *radość*, *uciecha*, *wesołość*, у ближчій

Отже, матеріал дослідження – 58 лексем, реалізовані у 232 001 контексті, з яких 15 330 містить плюральні форми цих іменників. Інформацію про словникову характеристику аналізованих одиниць та відсоток контекстів з формами множини цих слів у НКПМ подаємо у Додатку 1.

2.1. Назви радості

Uciecha

Словникова стаття іменника *uciecha* в СПМДор, ССПМДун, УСПМ, ІСПМ містить два лексико-семантичні варіанти: ‘відчуття задоволення, радості’ [264; 268; 270, с. 1167; 272]⁶⁷ [264; 268; 270, с. 1167; 272], пор.: *Uradował się uczeń, ale niedługo była jego uciecha* (НКПМ: Lem S. *Vajki robotów*, 1964) та ‘те, що спричиняє відчуття задоволення, радості’ [264; 268; 270, с. 1167; 272], пор.: *Wolff korzystał z pewnych „uciech życia” (z szynki, kawy, koniaku i sznapsa), kiedy przyjeżdżali do niego goście* (НКПМ: Moczarski K. *Rozmowy z katem*, 1977), *Japończycy są zniszczeni korupcją, uciechami życia, jedzeniem, zabawą...* (НКПМ: *Gazeta Wyborcza*, 1995). При цьому в першому значенні числову парадигму обмежує ремарка „без форм множини”, у другому ж, згідно з СПМДор, ІСПМ, слово вживається лише в множині⁶⁸. Слід зазначити, що ці семантики подано окремими словниковими статтями у ВСПМ [273].

НКПМ містить 1 736 контекстів реалізації значень іменника *uciecha*, з яких у 28,92% вжито форми множини. Аналіз контекстів показує, що значення ‘те, що спричиняє відчуття задоволення, радості’ властиве не лише формам множини (як зазначено в лексикографічних джерелах), а й однини, напр.: *Na tej wulkanicznej pustyni świetnie za to dają sobie radę dromadery sprowadzone z pobliskiej Afryki.*

периферії – *zadowolenie, przyjemność, rozradowanie, ubaw, uniesienie, euforia, ekstaza, szczęście, śmiech*, у дальшій периферії – *zachwyty, rozkosz, dobry humor* [75].

Подібну ситуацію спостерігаємо з описом інших емоцій. Так, Є. Стефанський, аналізуючи вербалізацію гніву в російській, польській і чеській мові, подає такі польські лексеми на позначення гніву: *gniew, oburzenie, wzburzenie, zdenerwowanie, wzruszenie, rozdrażnienie, irytacja* [110]. А. Міколайчук до лексико-семантичного класу іменників на позначення гніву зараховує також лексеми: *złość, wściekłość, furia, pasja, szal* [203].

При формуванні лексико-семантичних груп іменників на позначення емоцій беремо до уваги представлені погляди та опрацювання словників синонімів і тлумачних словників, які становлять джерельну базу роботи.

⁶⁷ У роботі подаємо узагальнене тлумачення на підставі опрацьованих лексикографічних джерел.

⁶⁸ УСПМ не містить відповідної ремарки, але ілюструє вживання лише контекстами з формами множини.

*Wykorzystywane początkowo do prac orných, teraz są **uciechą** dla turystów* (НКПМ: Cosmopolitan, 2000), *Ale za to jaką **uciechą** było wywoływanie aktorów po zakończeniu spektaklu!* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1998), *Warto się zresztą postarać o taki cud, bo życie prezydenta jest klawe, ale życie prezydentowej to dopiero **uciecha*** (НКПМ: СКМ, 2000). Наведені контексти показують дію процесу конкретизації значення, внаслідок якого слово *uciecha* вживається в множині. Крім того, перенесення назви з стану на його причину є яскравим прикладом моделі метонімії.

Контексте оточення іменника *uciecha* показало, що семантика лексеми пов'язана з тілесними, сексуальними відчуттями людини, напр.: *Więcej było łażenia po schodach, odliczania reszty, rozbierania, ubierania i proszenia dziewczki, by się przed dostarczeniem **uciechy** choć trochę obmyła* (НКПМ: Baniewicz A. Pogrzeb czarownicy, 2003), *Kiedy spragniona wrażeń turystka najmuje plażowego chłopca, by dostarczał jej rozmaitych **uciech**, nazywa się to rent-a-dread – najem dreda* (НКПМ: Szlendak T. Leniwe maskotki rekiny na smyczy, 2005). У значній кількості контекстів (9,13%) лексема *uciecha* поєднується з такими прикметниками: *cielesny* (3 контексти з формою однини / 121 контекст з формою множини): *...oddają się wyuzdanym **cielesnym uciechom*** (НКПМ: Polityka, 2007), *... uczynić z niej miejsce odpoczynku, rozrywek i szeroko rozumianych **uciech cielesnych*** (НКПМ: Konatkowski T. Wilcza wyspa, 2006); *seksualny* (2/19): *... dziecko piętnastoletnie może być traktowane nie jak dziecko, tylko jak przedmiot **uciech seksualnych*** (НКПМ: 17. posiedzenie senatu RP, stenogram), *... produktów do skonsumowania w trakcie **uciech seksualnych*** (НКПМ: Szlendak T. Leniwe maskotki rekiny na smyczy, 2005); *erotyczny* (1/18): *Poszukiwacze **erotycznych uciech** napiwszy się dla kurażu ruszali na placyk* (НКПМ: Nowakowski M. Powidoki, 2010), *Wyparcie wolnej woli i potępienie **uciech erotycznych** ułatwiło panowanie nad ludźmi* (НКПМ: Usenet – pl.soc.polityka, 2001); *miłosny* (0/16): *Jeśli miłość, to tylko w samochodzie ... Śledzeni, podglądani, straszeni kolejnym mandatem marzą tylko o jednym – o cichym zakątku, w którym mogliby bez przeszkód oddać się **miłosnym uciechom*** (НКПМ: Wieczór Wybrzeża, 2004). У корпусі знаходимо також 119 контекстів уживання словосполучення *dom uciech*, яке має значення 'публічний дім': *I z miejsca poszedłem do najbliższego **domu uciech**, tak na początek, by ciało czymś*

zając, póki na jakąś niewiastę nie trafię (НКПМ: Baniewicz A. Pogrzeb czarownicy, 2003), *Sopoccy policjanci twierdzą, że obecnie nie ma w kurorcie ani agencji towarzyskich, ani domów uciech świadczących podobne usługi* (НКПМ: Dziennik Bałtycki, 2001).

Контекстне оточення лексеми *uciecha* надає їй відтінку часової конкретизації, який проявляється як у формі однини, так й у формі множини, відповідно лексема *uciecha* означає ‘прояв відчуття’ напр.: *Uciecha trwa krótko, a korozja własnej osobowości rozwija się w najlepsze...* (НКПМ: Dziennik Łódzki, 2005), *Ich zainteresowania, poza gospodarstwem, i rozrywki ograniczały się do hałaśliwych przyjęć, polowań i krótkich uciech z wiejskimi dziewczynami* (НКПМ: Koral D. Wydziedziczeni, 1997).

Rozkosz

Уживаючись у формі однини, іменник *rozkosz* має значення ‘найвищий ступінь приємного відчуття’ [264; 268; 270, с. 962; 272; 273], пор.: *Czemu odmawia mi najprostszego i najbardziej pierwotnego uczucia – uczucia rozkoszy* (НКПМ: Zaniewski A. Król Tanga, 1997), і в словниках кваліфікується як *singularia tantum*. Лексикографічні джерела подають також семантему ‘те, що спричиняє приємне відчуття’ [264; 268; 270, с. 962; 272; 273], із зазначенням про вживання лексеми в цьому лексико-семантичному варіанті переважно в множині [272; 273]. Аналіз корпусного матеріалу (всього 3 009 контекстів, з яких у 20,57% ужито плюральні форми) показує, що це значення реалізується в обох числових формах, пор.: *Z pewnością dlatego, że dominacja jest rozkoszą, nalogiem* (НКПМ: Polityka, 2005), *Jemu chodzi o młodocianą duszyczkę, która po raz pierwszy zapoznaje się z rozkoszami ofiarowanymi przez pieniądze: pęd jazdy motocyklem [...], przymierzanie w lustrze mnóstwa sukienek, koktajle...* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1994), *Dziwaczny tytuł: „Hawaje, Oslo” norweskiego filmu Erika Poppe sugeruje beztruską komedię o rozkoszach wakacyjnych przygód nastolatków* (НКПМ: Polityka, 2006). Іменник *rozkosz* входить у склад усталеного вислову *Zemsta jest rozkoszą bogów*, який означає ‘помста дає особливе задоволення’ [272], напр.: *Panowie Redaktorzy, pisma żyją*

polemika, a jeśli tej prawdy nie znacie, to pamiętajcie, że zemsta jest rozkoszą bogów (НКПМ: СКМ, 1998).

Як і випадку іменника *uciecha*, значення лексеми *rozkosz* теж пов'язане з тілесністю людини і реалізується в обох числових формах, пор.: *Kłótnia zakończy się pewnie znowu w łóżku, Carolina wykrzyczy swą rozkosz na całą kamienicę i w otwarte okna* (НКПМ: Gretkowska M. Podręcznik do ludzi, 1996)], *Jahulec [...] bezczelnie wpatrywał się w oczy dziewcząt, z których żadna nie mogła być już jego, ale każda zapowiadała rozkosze, jakich mógłby z nią zażyć, i już samo to wprawiało go w znakomity nastrój* (НКПМ: Piątkowska M. Krakowska żałoba, 2006), *W porównaniu z naiwną prostotą Renaty zapowiadała wyuzdane rozkosze i głębokie wtajemniczenia. Czy jeszcze niedawno mogłem marzyć o tak wspaniałym ciełe?* (НКПМ: Stawiński J. Piszczyk, 1997).

Метонімічне перенесення значення на причину емоційного стану зумовило зміни в граматичному характері лексеми: для лексико-семантичного варіанту 'те, що спричиняє приємне відчуття' властива повна числова парадигма.

Przyjemność

Словники польської мови на першому місці словникової статті іменника *przyjemność* подають лексико-семантичний варіант 'приємне відчуття, відчуття задоволення' [264; 268; 270, с. 905; 272; 274] з інформацією про обмеження числової парадигми до форм однини, пор.: *Mogę coś zrobić dla pieniędzy albo dlatego, że leży to w moim interesie, albo po prostu dla przyjemności, czyli też nie za darmo* (НКПМ: Dunin K. Tabu, 1998), *Ludzie pozbawieni emocjonalności i nieodczuwający miłości ani złości, przyjemności ani niechęci, ... znajdują się na pograniczu martwoży* (НКПМ: Wasilewski A. Karma – los człowieka, 2002). Інше значення іменника 'те, що спричиняє відчуття задоволення' [264; 268; 270, с. 905; 272; 274] має більш конкретну семантику і може вживатися в обох числових формах (при чому у ВСППМ зазначено, що в цьому сенсі субстантив уживається зазвичай у формі множини), пор.: *Latanie szybowcem jest przyjemnością nieporównywalna z niczym, żaden inny sport nie daje takiej radości w takim natężeniu* (НКПМ: Magazyn Puls Studenta, 2000), *...zajęłam się, jak zwykle zachłannie, przyjemnościami, to znaczy pracą*

i życiem (НКПМ: Janda K., Janicka B. Gwiazdy mają czerwone pazury, 1998), ...*a potem oddawała się już tylko tradycyjnym przyjemnościom wieku późnego: imieninom i urodzinom, [...] wizytom u koleżanek...* (НКПМ: Dehnel J. Balzakaina, 2008). НКПМ містить 12 551 контекст, у яких реалізуються семантеми слова *przyjemność*, форми множини вжиті у 4,8% контекстів.

Аналізуючи корпусний матеріал, зауважуємо, що значення лексеми *przyjemność* може бути пов'язане з тілесними задоволеннями людини (пор. також *uciecha, rozkosz*), напр.: ...*część ludzi odkrywa w sobie skłonności do czerpania seksualnej przyjemności z praktyk, które zawierają w sobie elementy dominacji* (НКПМ: Cosmopolitan, 2000), ...*seks nie jest autonomiczną techniką służącą li tylko zaspokajaniu cielesnych przyjemności, lecz częścią szczególnej relacji łączącej kobietę i mężczyznę* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1993), ...*czas zaś nocny nie kojarzył się parze kochanków z przyjemnościami wspólnego przebywania, lecz z torturami samotności* (НКПМ: Piwowarczyk D. Słynni rycerze Europy..., 2009).

Для іменника *przyjemność* у конкретизованому значенні властива числова квантифікація, пор.: *Oag miał dwie przyjemności naraz. Odwijał „fudge” z papierka i, jedząc, czytał słowa* (НКПМ: Kamiński M., Moskal W., Swerpel S. Nie tylko biegun, 1996), *Przestał interesować się prawie wszystkim oprócz dwóch przyjemności i jednej rozkoszy. Pierwsza przyjemność rosła na polu zaraz za domem [tytoń – I. Б.] (...) Druga przyjemność była nieodłącznie związana z rozkoszą [bimber – I. Б.]* (НКПМ: Rowicki P. Przed górami, przed lasami, 2005), ...*o toksyczności pracy decyduje przede wszystkim styl, w jakim się pracuje. Zaplanowanie trzech przyjemności dziennie służyć ma „odtruciu” przez relaks i rozwijanie zabawowego nastawienia [...] Idź na spacer w porze lunchu, prześlij kolegom pocztą elektroniczną dowcipy, [...] lub rozwiąż krzyżówkę i pobaw się plasteliną – to lista zalecanych w poradniku przyjemności* (НКПМ: Jacyno M. Kultura indywidualizmu, 2007). Наведені приклади показують, що в контексті реалізується лексико-семантичний варіант 'те, що спричиняє приємне відчуття', а форма множини інформує про різні види. Що ж стосується вживання іменника у сенсі 'відчуття', то для нього властива лише партитивна квантифікація, напр.: *Spraw sobie trochę przyjemności – ugotuj coś wyjątkowego, smacznego, ale i zdrowego,*

weź długą kąpiel z bąbelkami, obejrzyj na wideo swój ulubiony film (НКПМ: Cosmopolitan, 2000), *Aktorstwo sprawia mi olbrzymią frajdę i dostarcza dużo przyjemności* (НКПМ: Gazeta Częstochowska, 2004), *Życie polityka niesie ze sobą mało przyjemności* (НКПМ: Dziennik Polski, 2008).

У НКПМ натрапляємо на контекст, у якому форма множини зумовлена не лише семантичними, а й синтаксичними чинниками. Ідеться про конструкцію „дієслово + З. в. одн. + *nad* + О. в. мн.”, у якій прийменник *nad* ‘приєднує назву певного роду об’єктів, серед яких найбільше виділяється той, про який йдеться в реченні’⁶⁹ [272], напр.: *...kiedy pociąg włożył się powoli, [...] po odsunięciu drzwi można było siedzieć ze spuszczonymi na zewnątrz nogami. To już stanowiło przyjemność nad przyjemnościami* (НКПМ: Dziennik Polski, 2000). У НКПМ не виявлено схожих уживань інших іменників на позначення емоційних станів, однак за допомогою пошукової системи *Google*⁷⁰ з’ясовуємо, що таке вживання властиве для більшості аналізованих лексем, напр.: *I attenzione – zwieńczenie wieczoru, radość nad radościami, czyli najlepsza restauracja sushi w jakiej mieliśmy okazję być* (<https://niecnasprawka.blogspot.com>, 2015), *Dziewczyny chcecie przeżyć rozkosz nad rozkoszami? Spróbujcie użyć szczoteczki do zębów na baterie* (<https://f.kafeteria.pl>, 2008), *Następnie docieramy do Jeziora Maninjau, [...] woda rozkoszuje swoim ciepłem. Indonezja nie wie, co to ciepła woda, więc jest to uciecha nad uciechami* (<https://peron4.pl>), *Dobrze było mieć w okolicy wypożyczalnię tyżew – gdy założyło się na stopy „figurówki”, było to szczęście nad szczęściami* (<https://turystyka.wp.pl>, 2017). Наведені приклади походять переважно з блогів чи реклам, мають експресивний відтінок значення. Форми множини, вжиті у виявлених контекстах, поодинокі, проте дозволяють припустити, що вживання сингулятивів не лише пов’язане з семантичними процесами, а й може бути зумовлене синтаксичним оточенням.

⁶⁹ В ілюстративній частині словникової статті лексикографічні джерела подають приклади вживання іменників на позначення осіб: *żołnierz nad żołnierzami, lotr nad lotrami* [264; 272], *poeta nad poetami* [268; 272], *mądrala nad mądralami, babka nad babkami, mistrz nad mistrzami* [273], рідше – з абстрактними іменниками: *sztuka nad sztukami* [273], *skandal nad skandale* [264; 268; 272]. У ВСПМ зазначено, що конструкція з іменником у знахідному відмінку множини має стилістичне забарвлення (*koń nad konie*) [273], СПМДор містить інформацію про її застарілий характер [268].

⁷⁰ Контексти, які походять із інтернет-порталів подаємо без виправлень.

Radość

Одне зі значень іменника *radość*, подане у всіх словниках, ‘сильне відчуття задоволення, втіхи, викликане чимось приємним’ [264; 268; 270, с. 929; 272; 273], пор.: *Obudził się z poczuciem radości* (НКПМ: Świdorski B. Słowa obcego, 1998). Щодо граматичної характеристики, то лише у ВСПМ вказано, що цей субстантив уживається зазвичай в однині, у інших словниках немає інформації про обмеження числової парадигми, хоча й не проілюстровано реалізації плюральних форм. ССПМДун, СПМДор та УСПМ подають лише цей лексико-семантичний варіант, однак в ІСПМ та ВСПМ з’являється ще одне значення – ‘те, що спричиняє відчуття радості’ [264; 273]. Ця семантика реалізовується в корпусному матеріалі, пор.: *W konsekwencji wzrasta nasze oddanie Bogu i Bóg staje się naszą radością* (НКПМ: Bartoś T. Wolność, równość, katolicyzm, 2007), *Jedyną radością były studia politechniczne, bo matematyka, fizyka i chemia to jej pasja* (НКПМ: Gazeta Pomorska, 2010); *Taki prezent to radość, ale i kłopot* (НКПМ: Polityka, 2007). У наведених контекстах іменник *radość* називає дискретне поняття, що уможливлює вживання цієї лексеми у формах множини. У НКПМ контексти з формою множини становлять 4,13% (всього корпус містить 20 669 контекстів із словоформами лексеми *radość*). Форми множини позначають: предмети, які спричиняють емоційний стан радості, напр.: *...receptę na szczęście znam jedną: cieszenie się wszystkimi małymi dostępnymi radościami, choćby czereśnią* (НКПМ: Onet.pl, 2001), стосунки, які спричиняють емоційний стан радості, напр.: *To zaś powoduje, że bardzo wielu ludzi nie chce się zajmować polityką demokratyczną, skoro o wiele większe mogą być radości życia prywatnego, a wśród nich przede wszystkim przyjaźń i miłość* (НКПМ: Polityka, 2000), *On, na wieki całe własną decyzją wyłączony ze wspólnoty ludzkiej, [...] zasmakował w prostych radościach wspólnego bytowania* (НКПМ: Tomaszewska M. Serpente w raj, 2001), розваги, які спричиняють емоційний стан радості, напр.: *Pacjenci – jak wszyscy dobrzy ludzie – starannie przygotowują się do sylwestrowych radości i tańców* (НКПМ: Broszkiewicz J. Doktor Twardowski, 1977), події, які спричиняють емоційний стан радості, пор.: *Zaczynają mówić kolejne osoby, głównie o kłopotach i radościach w pracy*

(НКПМ: Jedliński K. *Trening interpersonalny*, 1997). Наведені контекстні значення можна звести у спільну дефініцію – ‘причина емоційного стану радості’⁷¹.

У виявлених контекстах з плюральною формою реалізується також лексико-семантичний варіант ‘прояв емоційного стану радості’. Форма множини може бути використана на позначення емоційних станів різних людей, напр.: *Ze wszystkich domowników tylko ojciec zauważył, że coś się stało, chociaż normalnie ojciec nie dostrzega naszych smutków i naszych radości* (НКПМ: Nowacka E. *Emilia z kwiatem lilii leśnej*, 1993), *Wiem, że osiągnięcie idealnej równowagi jest raczej niemożliwe, dlatego jesteśmy ludźmi mającymi uczucia, emocje, choroby, smutki i radości* (НКПМ: Korczyńska W.M. *Wróc...*, 2001) або ж повторюваності емоційного стану однієї людини, напр.: *Tu się urodziłem, chowałem, przeżywałem radości, rozpacze, wstydy, dumy* (НКПМ: *Gazeta Wyborcza*, 1994).

Особливістю контекстів з формою множини слова *radość* є те, що в них з’являються кількісні числівники, напр.: *Kraby, chryzantemy, wino i księżyc to cztery jesienne radości naszych uczonych, artystów i poetów* (НКПМ: Jabłoński W. *Dzieci nocy*, 2001), *Dwie są radości mojego życia: miłość i praca* (НКПМ: Brzechwa J. *Liryka mojego życia*, 1966). Числова квантифікація переважно можлива для іменника *radość* у сенсі ‘причина емоційного стану радості’, адже в контекстах з формою множини йдеться про множинність предметів чи явищ, а числівник уточнює їхню кількість. Натрапляємо однак на поодинокі контексти, у яких реалізується семантика ‘прояв емоційного стану’, а вживання числівника інформує про кількість емоційних станів, пор.: *Dwie radości. Radość prezesa i radość pracownika energetyki* (<http://obywatelenergetyk.com>, 2014).

Radocha, frajda, rozradowanie

Найближчими за значенням до іменника *radość* є лексеми *frajda* і *radocha*, які, згідно з інформацією в словниках, мають розмовний характер і належать до групи *singularia tantum*. Словникова дефініція лексеми *frajda* містить тлумачення ‘радість, приємність, яку відчуваємо з якоїсь причини’ [264; 268; 270, с. 260; 272; 273], слова

⁷¹ Під причиною ми розуміємо, те, що викликає певний стан, зокрема: події, дії, явища, предмети, а також людей.

radocha – ‘те саме, що радість’ [264; 270, с. 929; 272; 273], пор.: *O tej telewizji myślałem już wcześniej i praca w niej sprawia mi wielką frajdę* (НКПМ: Onet.pl – Rozmowy, 2002), *Natomiast możemy mówić o wielkiej przyjemności, frajdzie, która mnie spotkała w kontakcie z kolegami jazzmanami* (НКПМ: Czas Ostrzeszowski, 2007), *Taka była radocha po pierwszym zwycięstwie, ale wczoraj podopieczni Dariusz Ratajczaka sprowadzili przyjezdnych na ziemię* (Gazeta Wroclawska nr 22/03, 2000), *...pamiętaj że piszesz dla kogoś i ten ktoś musi mieć z tego radochę, a nie zmuszać się do kolejnego akapitu* (НКПМ: Usenet – pl.hum.pisarstwo, 2003). У ВСПМ іменник *radocha* подано теж зі значенням ‘те, що спричиняє радість’ [273], контексти з реалізацією якого знаходимо також у НКПМ, напр.: *Samemu w domu siedzieć żadna radocha* (НКПМ: Cieślak M. Śmieszni kochankowie, 2004). Такі ж лексико-семантичні варіанти – ‘емоційний стан’ і ‘причина емоційного стану’ – властиві також лексемі *radość* (пор. стор. 67–68) і, як засвідчує корпусний, але лексикографічно незафіксований, матеріал, іменнику *frajda*, напр.: *Zakupy w takim sklepie to wielka frajda* (НКПМ: Korczyńska W.M. Wróc..., 2001), *Zrozum, że bycie wolną to największa frajda w życiu* (НКПМ: Cosmopolitan, 1998). Наведені приклади яскраво ілюструють зміну абстрактного сенсу ‘емоційний стан’ у більш конкретне значення ‘причина емоційного стану’. Відповідно, субстантиви в конкретизованих смислах можуть уживатися у формах множини, що представлено, хоча й у незначній кількості, в корпусі текстів. Так, іменник *frajda* вжито в текстах 910 разів, з яких у 0,33% у формі множини. У контекстах із множинною формою реалізується значення ‘причина емоційного стану радості’, напр.: *Oto znów inna z moich frajd: zaradność demokracji* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1994). Наступний приклад показує, що семантика ‘емоційний стан’ також може реалізуватися у формі множини, яка його підсилює, напр.: *...jacyś ludzie, dzięki życzliwości innych ludzi, zdołali przeżyć, a skoro przeżyli i zdołali zrobić tyle pięknych frajd, bo Polański dał nam kupę frajdy swoją twórczością, to należy im się szacunek* (НКПМ: Gazeta Krakowska, 2003).

Лексемі *radocha* в НКПМ містять 83 контексти, з яких у 2,4% використано форми множини. У виявлених контекстах з множинними формами йдеться, зокрема, про: дії, які спричиняють емоційний стан радості, напр.: *Przyznaję że*

wymaga to więcej wprawy i czasu, ale wspólne wymyślanie i gotowanie obiadków jest dla nas wielką radochą. Dla tego typu **radoch** właśnie dwa lata temu rzuciłam robotę *lepiej płatną* (НКПМ: Usenet – pl.soc.dzieci, 2005), явища, які спричиняють емоційний стан радості, напр.: *Ja np. bardzo często dzielę się z moimi Przyjaciółmi swoimi sukcesami i innymi radochami* typu „ciasteczka”, *dobra praca, ładne, pogodne przedpołudnie* (НКПМ: Usenet – pl.sci.psychologia, 2003). Наведені контекстні реалізації можна об'єднати в значення ‘причина емоційного стану радості’. На інтернет-сторінках натрапляємо на контекст, у якому вжито форму множини іменника *radocha* в з експресивною метою: *...miejsce rewelacyjne, w „centrum” lasu, nad samym jeziorem, dzieciaki i psiaki miały radochę nad radochami, polecam!* (<http://http://wielimowo.ig2.pl>, 2015).

Лексема *rozradowanie* також є синонімом іменника *radość*, у словниках польської мови поданий з ремаркою *książk.* „книжне” та *blm* „без форм множини” [264; 268; 272]. Очевидно, через його функціональне обмеження до книжної лексики, корпус текстів містить усього 46 контекстів, у яких вжито це слово, напр.: *Toteż, mając w perspektywie spotkanie z panią Knapik, każdy cierpliwie i w stanie wewnętrznego rozradowania czekał na swoją kolej* (НКПМ: Wiedemann A. Sęk Pies Brew, 1998). Контекстів, у яких б реалізувалася форма множини цього слова, в НКПМ не виявлено.

Satysfakcja, zadowolenie, ukontentowanie

На першому місці словникових статей іменника *zadowolenie* у СПМДор, ССПМДун, УСПМ та ІСПМ міститься інформація про його віддієслівне походження (*zadowolić* ‘догодити чийось вподобанням, заспокоїти чийсь потреби або вимоги’ [272]), на другому місці в зазначених словниках, і як єдине у ВСПМ, подано значення ‘приємне відчуття заспокоєння потреб і очікувань або відчуття чогось приємного’ [264; 268; 270, с. 1309; 272; 273], пор.: *Pierwszy raz od bardzo dawna, nie odnosząc sukcesu, czułem zadowolenie z tego, że się starałem, że w jakimś stopniu pokonałem swoje bariery* (НКПМ: Wanat W. Rok w Monarze, 2006). Подібне тлумачення має іменник *satysfakcja* – ‘відчуття приємності, задоволення (напр., від здійснення чогось)’ [264; 268; 270, с. 1002; 272; 273], пор.: *Ale satysfakcja z*

posiadania wiedzy o sobie, o swoich możliwościach – to jest wielkość artysty (НКПМ: Ziembicka B. Najprostsza droga: rozmowy z artystami, 1998).

Синонімом слів *zadowolenie* і *satysfakcja* є лексема *ukontentowanie* ‘відчуття великої радості, задоволення’ [264; 268; 272], який у словниках польської мови поданий із ремаркою *przest.* „застаріле”. У корпусі текстів виявлено всього 146 контекстів, у яких реалізується лексема *ukontentowanie* (лише у формі однини), які походять переважно зі старіших джерел, напр.: *Kosiorek chwycił się obu pulchnymi rękami za brzuch i tkwił tak bez ruchu przez chwilę. Był to objaw najwyższego ukontentowania* (НКПМ: Bratny R. Kolumbowie – rocznik 20, 1957).

Іменник *satysfakcja* має також значення ‘компенсація, відшкодування вчиненої кривди, образи’ [264; 268; 270, с. 1309; 272; 273], пор.: *Zarzucił autorom oświadczenia chęć uzyskania satysfakcji za poniesione krzywdy* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1994), *Ciągle jednak w Warszawie czekano na jakiś gest ze strony Pragi, który by mógł przynieść Polsce przynajmniej symboliczną satysfakcję za niesprawiedliwy podział Śląska Cieszyńskiego* (НКПМ: Michowicz W. Historia dyplomacji polskiej, 1995).

Обидві лексеми, згідно з лексикографічними джерелами, належать до групи *singularia tantum*. Корпус текстів містить 1,34% контекстів (з 8 686 контекстів) з формою множини іменника *satysfakcja* і лише 0,05% (з 6 028 контекстів) – з лексемою *zadowolenie*. Аналіз матеріалу показує, що в контекстах із плюральною формою реалізується значення ‘те, що приносить задоволення’, напр.: *...tymczasem spadły na tak młodą dziewczynę poważne obowiązki, którym sprostała znakomicie, godząc je z życiem zawodowym i własnymi satysfakcjami twórczymi* (НКПМ: Radoszewski R. Czesław Niemien: kiedy się dziwić przestaną..., 2004), *Wiele propozycji odrzuciła. Płacili wspaniale, ale brakowało powietrza [...] Nie wszyscy chcieli zamienić satysfakcje zawodowe na stan konta* (НКПМ: Baniewicz E. Anna Dymna – ona to ja, 1997). В одному контексті натрапляємо на форму множини, яка означає ‘матеріальне задоволення’, напр.: *Przewaga Jasi w tym, że jej „Saga rodu Słonimskich” już się ukazała, pięknie wydana, i już przynosi jej pierwsze, niemałe satysfakcje, podczas gdy ja jeszcze ślęczę nad moim „Alfabetem” i na razie mogę jej tylko*

wydania jej książki *zazdrościć* (НКПМ: Matuszewski R. Alfabet: wybór z pamięci 90-latka, 2004).

Використання форм множини в певних контекстах, пов'язане з часовою конкретизацією, вказує на множинність станів, які пережила людина, тобто іменник *satysfakcja* позначає 'прояв відчуття', напр.: *I zdaje mi się, że satysfakcje i kłopoty, jakie przeżywałam pracując w dwu największych wydawnictwach literatury pięknej w powojennej Polsce – w PIW-ie i „Czytelniku” – mogą być interesujące nie tylko dla mnie* (НКПМ: Szymańska I. Miałam dar zachwytu, 2001), *Miliony ludzi żyją sportem – to jest dla nich najważniejsza dziedzina kultury masowej, miejsce, gdzie przeżywają wielkie satysfakcje i wielkie zawody* (НКПМ: Trybuna, 2006).

У корпусі натрапляємо на контексти, в яких форми множини лексем *zadowolenie* і *satysfakcja* вказують на інтенсивність стану, який переживає людина, напр.: *Jej proza każe zastanawiać się, dlaczego czytamy (a czytamy przeważnie dla estetycznych zadowoleń)* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1997), *Bywają też wyprawy najeżone niespodziankami, trudnościami i przeszkodami, ale ich pokonanie przynosi eksploratorowi niezwykle satysfakcje w fazie niezakłóconego już niczym konsumowania nowych wrażeń* (НКПМ: Вуйко М.М. Зłoty pociąg, 2006).

Іменник *satysfakcja* у значенні 'компенсація, відшкодування вчиненої кривди, образи' представлений у корпусі текстів формами однини і лише в поодиноких контекстах множини, пор.: *Co innego kształtowanie wiedzy i stosunku do przeszłości i satysfakcje moralne dla ludzi, nad którymi ta przeszłość jeszcze ciąży. Sądzę, że brakuje u nas wystarczająco dobrej woli do dawania satysfakcji ludziom w przeszłości pokrzywdzonych* (НКПМ: Onet.pl – Rozmowy, 2002).

На основі проведеного аналізу можна зауважити, що здатність уживатися у формі множини властива іменнику *satysfakcja* передусім у сенсі 'те, що приносить задоволення'. Контексти з формами множини лексеми *zadowolenie* в корпусі поодинокі, хоча в мережі натрапляємо на їх використання, напр.: *A może chcesz się podzielić z nami swoimi zadowoleniami i niezadowoleniami ze swojego mp3* (<http://gadkaszmatka.prv.pl>, 2017), *I chociaż trochę porozumiewać się między sobą, zwłaszcza dawać wyraz swoim zadowoleniom i zachwytom*

(<http://forum.wirtualnezory.pl>, 2016), але зазвичай лише в текстах розмовного характеру. У наведених прикладах множинна форма має значення стану, який повторюється, виконуючи передусім експресивну функцію.

Szczęśliwość

Іменник *szczęśliwość* містять лише СПМДор і УСПМ. Словникові статті інформують про застарілий, піднесений (СПМДор), книжний (УСПМ) характер лексеми, належність до групи *singularia tantum* і значення ‘відчуття щастя, стан щасливої людини’ [268; 272], пор.: *Czułam wszechogarniającą szczęśliwość, radość, spokój, a także obecność Boga – jako Źródła tych doznań* (НКПМ: Ostrowska K. *Jak osiągnąć sukces w świecie ducha i materii*, 2001). Аналіз корпусного матеріалу (всього 656 контекстів) показує, що у 0,76% контекстів ужито форму множини. Контексти з формою множини в корпусі поодинокі, однак перегляд інтернет-контенту збагачує матеріал цікавими прикладами. Найчастіше плюральна форма реалізує значення ‘причина емоційного стану щастя’, напр.: *Podobnie jak w okresie wcześniejszym, również w wiekach następnych zainteresowanie nim [tematem nieba – I. B.] było powszechne, chociaż mniej twórcze, stąd też uboższe pod względem ilości „odkryć” tajemnic rajskich szczęśliwości* (НКПМ: Kijas Z.J. *Niebo w domu ojca...*, 2010). Доволі часто лише ширший контекст дозволяє точніше визначити смисл форми множини. Так, ужита у фрагменті множинна форма означає: ‘події, які приносять щастя’, напр.: *Stanisław Staszic bardzo trafnie akcentował przed laty, że nad wszystkie pożytki i szczęśliwości naród, który chce być wolnym, przenosić powinien wewnętrzną zgodę* (НКПМ: *Sprawozdanie stenograficzne z obrad Sejmu RP*, 2000), *Pomysł na tę stronę zrodził się dawno, dawno temu. Początkowo miało to być miejsce stanowiące przechowalnię najlepszych chwil [...] Wypełnienie miejsca szczęśliwościami okazało się niełatwym zadaniem* (<http://etheria.pl>, 2014); ‘дії, які приносять щастя’, напр.: *Nie jestem w stanie zrozumieć ludzi którzy mówią że są szczęśliwi dlatego że np. leżą na trawie, wachają jakieś rośliny i wzdychają co 30 sekund mówiąc jacy to są szczęśliwi... – Żałuj! Bycie infantylnym do bólu i umiejętność zachwycania się takimi „drobnymi szczęśliwościami” jest czymś co trzyma mnie przy życiu* (<http://forum.gazeta.pl>, 2013).

У поодиноких контекстах реалізується значення ‘емоційний стан щастя’, зокрема, якщо йдеться про емоційні стани різних людей, напр.: *Ogólna szczęśliwość społeczności mieści się w poszczególnych szczęśliwościach pojedynczych podmiotów* (<http://citinet.net>, 2014).

Наведені контексти є яскравим прикладом процесу конкретизації, внаслідок якого іменник отримує сенс ‘причина емоційного стану щастя’ або ж позначає стани різних людей.

Wesołość

Іменник *wesołość* має значення ‘радісне, веселе відчуття’ [264; 268; 270, с. 1215; 272; 273] і в лексикографічних джерелах поданий як *singularia tantum*, пор.: *Na pytanie, co było powodem ich wesołości, opowiedzieli nam zdarzenie, jakiego byli świadkami* (НКПМ: Kwiatkowski T. Panopticum, 1995]. ВСПМ подає ще одну семантему цієї лексеми – ‘ознака чогось, що свідчить про радісне відчуття’, пор.: *Karol miał w oczach taki swobodnie jaśniejący, ironiczny blask. Widziałem, że to światło bije z własnego, ukrytego w nim źródła. Czyste i zagadkowe w swojej samoistnej wesołości przenikało we mnie nie pierwszy raz* (НКПМ: Zalewski W. Pożegnanie twierdzy, 2000). СПМДор фіксує теж значення ‘веселий спосіб проведення часу’ з ремаркою *daw. „давній”*, пор.: *Nie chcę jednak, abyś sądziła, że ja nieczuły jestem na wiejskie szczęście domowe, a tylko w miejskich jakich wesołościach zakochany* [268].

Дослідження матеріалу НКПМ (1 667 контекстів) дало змогу виявити лише один контекст, у якому вжито плюральну форму: *A ja, śpiesząc się do zabawy, do tamtych moich dzieciennych wesołości, wysunęłam się, wyrwałam się z jego objęcia* (НКПМ: Żeromska M. Wspomnienia, 2007). Значення множинної форми співвідноситься з поданим у СПМДор тлумаченням ‘веселий спосіб проведення часу’ [268].

Зважаючи на значну кількість форм множини інших субстантивів цієї групи, можна припустити, що й лексема *wesołość* у певних контекстах реалізуватиметься у плюральній формі. Тому ми перевірили вживання форм множини за допомогою пошукової системи *Google* і виявили їхнє часте використання в текстах розмовного характеру (форуми, блоги) та в поезії. Форма множини іменника *wesołości* може

набувати таких значень: ‘те, для чого характерна ознака, яку називає лексема’, напр.: *obiad – rybka panierowana, pół woreczka ryżu, buraczki, mizeria, duuużo salatki krabowej z majonezem, kukurydzą i innymi takimi wesolościami* (<http://wizaz.pl/forum>, 2009), *Ja mam parę smutności na głowie, ale się równoważę z wesolościami i jakoś żyję* (<http://photoblog.pl>, 2010), *...podzielić się z innymi moimi problemami, potrzebami, wesolościami i przeżyciami* (<http://grzesiekikacper.ga>, 2016); ‘веселі тексти, слова, жарти’, напр.: *A może by tak forum, albo forumsium z żarcikami i wesolościami rozpocząć? Na przykład konkurs na najlepszy dowcip* (<http://globtra.com>, 2013), *Na 15 artykułów 11 to galerie ...3 stałe rubryki z dowcipami, żartami i wesolościami i jedna nowość* (<http://joemonster.org/phorum>, 2017). Жодне з поданих значень не зафіксовано в словниках польської мови.

На інтернет-сторінках виявлено також контексти, у яких іменник *wesołość* ужито на позначення сумної події, наприклад: *7 września 1940 zaczęła się wesołość nad wesolościami, czyli naloty na Londyn* (<http://z-powodu-kryzysu.blogspot.com>, 2015).

Наведені приклади показують, що при зміні числової форми субстантива відбувається зміна значення, яку супроводжує переважно процес конкретизації.

Szczęście

Іменник *szczęście* в польській мові є багатозначною лексемою і, крім емоційного стану задоволення і радості [264; 268; 270, с. 1088; 272; 273; 274] (пор.: *I nagle, pomimo goryczy, ogarnia cię dziwna radość, дума, uczucie bliskie szczęścia* (НКПМ: Zaniewski A. Król Tanga, 1997)), може позначати також удачу, вдалий збіг обставин [264; 268; 270, с. 1088; 272; 273] (пор.: *Franz Gruber miał szczęście. Nie rozbił sobie głowy o beton. Wypadł na trawnik* (НКПМ: Boglar K. Zobaczysz, że pewnego dnia..., 1996), *Pański bratanek nie miał dziś szczęścia. Przegrał tysiąc marek* (НКПМ: Krajewski M. Koniec świata w Breslau, 2003)). У сучасних словниках польської мови іменник *szczęście* подано як сингулятив.

У НКПМ виявлено всього 18 контекстів з формою множини іменника *szczęście*, що становить лише 0,04% від загальної кількості словоформ (40 721). Значну кількість контекстів з формами множини слова *szczęście* знаходимо за

допомогою пошукової системи *Google* на інтернет-форумах, в блогах та інших інтернет-сторінках. Форми множини можуть означати ‘причину емоційного стану щастя’, а саме: дії, які спричиняють стан щастя, напр.: *Dwa szczęścia są na świecie: jedno małe – być szczęśliwym, a drugie – uszczęśliwiać innych* (НКПМ: Blog fiatowca, 2009); події, які спричиняють стан щастя, напр.: *...a dziś kolejna porcja moich małych szczęść i sukcesów z zeszłego tygodnia. A więc tak: Na początek – meczyk z kumplami. (...) Takim całotygodniowym szczęściem było jedzenie* (<http://poradzisz-sobie.pl>); людей, які спричиняють стан щастя, напр.: *Cieszymy się razem z Olkiem jego podwójnymi szczęściami, które dzisiaj przyszły na świat* (<http://waveamigos.blox.pl>, 2010), *Adam Grycan o swoich kobietach: Całe życie byłem dumny z moich dziewczyn [...] Ja jestem od tego, żeby czuwać nad moimi szczęściami i dbać o nie* (<http://fakt.pl>, 2012). Як бачимо з наведених прикладів, причиною певного емоційного стану можуть бути не лише явища і події, а й люди, а отже назва стану за моделлю метонімії переноситься на те, що спричиняє стан.

На підставі контекстної реалізації множинних форм іменника *szczęście* зауважуємо значення: ‘емоційні стани різних людей’, напр.: *Podobno człowiek jest stworzony do szczęścia. Ale dlaczego szczęście jednego łączy się tak często z krzywdą drugiego? Dlaczego ludzkie szczęścia są tak sprzeczne?* (НКПМ: Kowalewski S. Czarne okna, 1961), *...dzieci przychodzą do mnie, by ze mną porozmawiać o swoich problemach, troskach lub o sukcesach czy ich małych szczęściach* (<http://pspo.edu.pl>, 2010); ‘повторюваність емоційного стану’, напр.: *Na początku był chaos... a później urodziłam się JA razem ze swoimi szczęściami i nieszczęściami, razem ze swoimi wadami i zaletami* (<http://amici-amore.blog.pl>, 2011), *Guajira swoim brzmieniem i harmoniami zabiera nas do Hawany, gdzie opowiada o małych szczęściach i beztroskim życiu* (<http://granvia.pl>, 2014).

Отже, абстрактний іменник *szczęście*, вживаючись у формі множини, піддається процесові конкретизації і може позначати різні види щастя, емоційні стани різних людей, різні емоційні стани однієї людини, явища, предмети, людей, які спричиняють щастя.

Beztroška

Лексемою на позначення радості можна також вважати іменник *beztroška*, який означає ‘позитивний емоційний стан, що виникає через відсутність турбот’ [264; 268; 270, с. 53; 272; 273], пор.: *Radość to uczucie zadowolenia i satysfakcji przejawiające się śmiechem, optymistycznym spojrzeniem na rzeczywistość czy poczuciem beztroški* (НКПМ: www.forumowisko.pl, 2007). Інша семантика іменника – ‘легковажне ставлення, поведінка’ [264; 268; 270, с. 53; 272; 273], пор.: *Dla twego wewnętrznego dziecka może być ważniejsza zabawa i beztroška od pracy na przykład przy budowie domu, o jakim marzysz* (НКПМ: Ostrowska K. *Jak osiągnąć sukces...*, 2001). У всіх словникових статтях цієї лексеми зазначено, що вона належить до групи *singularia tantum*. У корпусі текстів містяться лише контексти з формою однини, однак аналіз інтернет-контенту показує, що при певних обставинах може використовуватися плюраліс, напр.: *Karol nadal żyje swoimi złudzeniami i beztroškami* (<http://e-teatr.pl>, 2014), *...spoglądała z podziwem na piękne meble, które kiedyś wydawały jej się przytulne, a które kojarzyła z beztroškami dzieciństwa* (<http://szepty-w-sepii.blogspot.com>, 2012), який позначає множинність станів, названих іменником *beztroška*.

2.2. Назви смутку

Boleść

Словники польської мови подають значення іменника *boleść* – ‘відчуття великого смутку, нещастя’ [264; 268; 270, с. 69; 272; 274], пор.: *Jakaż nas przejmuję boleść, gdy odchodzi stary koleś!* (НКПМ: Mrozek S. *Teatr 5*, 1967). У всіх лексикографічних джерелах зазначено, що ця лексема не вживається у формі множини. УСПМ, ССПМ, ВСППМ окремою словниковою статтею подають слово *boleści* ‘сильний біль в черевній порожнині’⁷², пор.: *Berta wysłuchała porad domorosłego lekarza ze smutkiem, ale trzymając się za wciąż targane boleściami brzuszysko, solennie przyrzekła się do nich stosować* (НКПМ: Jabłoński W. *Uczeń*

⁷²В ІСПМ та СПМДор це значення подається у словниковій статті *boleść*, причому в СПМДор на першому місці. В обох словниках зазначено, що іменник має форму множини.

czarnoksiężnika, 2003), *Ojciec z matką myśleli, że to prawdziwki. Nasmażyli całą patelnię, zjedli i w strasznych boleściach pomarli* (НКПМ: Rowicki P. Przed górami, przed lasami, 2005). СПМДор інформує про те, що у значенні ‘фізичний біль’ іменник колись мав також форму однини. У лексикографічних джерелах, які фіксують польську мову XVII–XVIII ст. [260], а також у т.зв. „Варшавському словнику” [269] подано словникову статтю лексеми *boleść*, у якій на першому місці подається тлумачення ‘фізичний біль, страждання’, а на другому – ‘смуток’. Наведені приклади в ілюстративній частині статті показують, що у сенсі ‘фізичний біль’ іменник *boleść* уживається в обох числах, друге ж тлумачення проілюстровано лише формами однини. „Варшавський словник”, однак, подає словосполучення „*Mam boleści=boli mnie żołądek*” [269] – саме лише цей лексико-семантичний варіант фіксують сучасні словники польської мови для форми множини, що є яскравим прикладом звуження значення як одного з семантичних процесів – початкове значення, яке мало широкий обсяг, оскільки означало будь-який фізичний біль, звузилося до значення ‘біль у черевній порожнині’.

Форма множини часто не лише інформує про певну кількість, а й може вказувати на інтенсивність, що, скоріше за все, й стало причиною її домінації, що підтверджують не лише словники, а й корпусний матеріал.

У „Варшавському словнику” подане також значення ‘хвороба’ [269], яке не фіксують новіші словники польської мови.

У НКПМ значення іменника *boleść* реалізуються в 650 контекстах, які походять переважно з текстів художньої літератури. Додамо, що сучасні лексикографічні джерела містять також інформацію про стилістичний характер обох лексем: у словникових статтях переважно подано ремарки *książk.* „книжне”, *przest.* „застаріле”. Контексти з множинними формами становлять 34%.

У словниках подано також фразеологізм *od siedmiu boleści* ‘щось або хтось, хто нічого не вартує; поганий спеціаліст’, який у корпусі реалізується в 69 контекстах, напр.: ...*gdyby nie ci partacze, ci stratedzy od siedmiu boleści — bylibyśmy dziś państwem bogatym, potężnym...* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1998), *Tadziu, [...] co ty jesteś wart, Tadziu, bohaterze od siedmiu boleści, o tobie nikt nie napisałby książki...*

(НКПМ: Tomaszewska M. Urwany ślad, 2001). У корпусі текстів натрапляємо також на 3 контексти, у яких замість компоненту *siedem* вжито числівник *czternaście*, напр.: *Niby zawracałeś oczami do panienki, a pilnowałeś mnie. Ach, ty żółtodziobie! Myślałeś, że nie widzę? Ty Sherloku Holmesie od czternastu boleści! Ty chcesz nas podejść, n a s?* (НКПМ: Makuszyński K. Szatan z siódmej klasy, 1937); уживання виявленої трансформації підтверджують тексти з інтернет-порталів, напр.: *Napisz krótkie, aczkolwiek soczyste pismo do tego „radcy prawnego” od czternastu boleści* (<https://forumprawne.org>, 2009), *...facet zmuszający partnerkę do zmiany nazwiska to IMHO zakompleksiony macho od czternastu boleści* (<https://f.kafeteria.pl>, 2011).

У текстах на релігійну тематику лексема *boleści* вживається на позначення страждань Марії, напр.: *Maryja, przez boleści, które jeś cierpiała, / Oddal od nas złości, daj wieczne radości* (НКПМ: Mikołajko Z. Żywoty świętych poprawione, 2000), *Jest to pasyjne nabożeństwo śpiewane, oparte na boleściach, jakie przeżywała Matka Jezusa widząc cierpienia Syna* (НКПМ: Życie, 2000).

Серед контекстів з формою множини виявляємо 6, у яких реалізується лексеко-семантичний варіант ‘відчуття великого смутку, нещастя’, напр.: *W tych złych czasach prawdziwe wartości może przechowywać tylko kobieta we własnych czterech ścianach: ciepło, miłość, wrażliwość na cudze boleści* (НКПМ: Stawiński J. Piszczyk, 1997), *Do kościoła zaglądają pobożni pątnicy i szukają ulgi w boleściach* (НКПМ: Dziennik Zachodni, 2002). У наведених прикладах форма множини інформує про емоційні стани різних людей.

Tęsknota, tęsknica, utęsknienie

Одне із значень іменника *tęsknota* – ‘відчуття жалю, викликане розлукою з кимось, втратою когось або чогось’ [264; 268; 270, с. 1132; 272; 273; 274], пор.: *...ani bowiem lektura powieści detektywistycznych, ani warsztat introligatorski, [...] nie dawały mi ukojenia w tęsknocie za pierwszym ważnym mężczyzną w jego życiu* (НКПМ: Piątkowska M. Krakowska żałoba, 2006), *Ale to nie jest tęsknota za firmą jako tworem. To tęsknota za ludźmi, którzy ją tworzą, za zespołem* (НКПМ: Kamiński M., Moskal W., Swerpel S. Nie tylko biegun, 1996). Інше значення лексеми – ‘сильне бажання отримати щось, чого ми ніколи не мали’ [264; 268; 270, с. 1132; 272; 273; 274], пор.:

...najczęściej pozostaje tu na zawsze *tęsknota* za tymi nie zrealizowanymi możliwościami (НКПМ: Cechnicka E. Znak Anny, 1997).

В УСПМ і ВСПМ зазначено, що іменник *tęsknota* вживається зазвичай у формах однини, інші словники такої інформації не містять. У корпусі текстів семантика цієї лексеми реалізуються в 4 019 контекстах, з яких у 14,26% вжито плюральні форми. Аналіз матеріалу показує, що множинна форма слова означає ‘причину емоційного стану’, напр.: *Od wieków kariera kojarzy się ludziom z harmonią pieniędzy i społecznym poważaniem. Z tych dwóch tęsknot, które drzemią w podświadomości większości ludzi współczesny kapitalizm zdążył zrobić tępą ideologię* (НКПМ: Radoszewski R. Czesław Niemien: kiedy się dziwić przestanę..., 2004), *Jedną z najstarszych tęsknot ludzkości jest marzenie o powszechnej równości i sprawiedliwości* (НКПМ: Surdykowski J. Duch Rzeczypospolitej, 1989) (у наведених контекстах йдеться як про матеріальні (*pieniądze*), так і нематеріальні (*poważanie, marzenie*) речі). Плюральні форми можуть позначати множинність станів, з огляду на об’єкт почуття, напр.: *Czasem w sposób nieco przewrotny dawaliśmy upust naszym skrywanym tęsknotom. Tęsknotę na przykład za amerykańską muzyką koiliśmy przy okazji...* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1998).

Синонімом лексеми *tęsknota* у значенні ‘відчуття жалю, викликане розлукою з кимось, втратою когось або чогось’ [268; 272] є іменник *tęsknica*, який фіксують лише СПМДор і УСПМ, подаючи у словниковій статті ремарки *przest.* ‘застаріле’ і *książk.* ‘книжне’, пор.: *Finowie obiecywali paszporty dla całej rodziny i pomoc materialną, lecz żona sprzeciwiała się emigracji i tęsknica za krajem dojadła* (НКПМ: Wilk M. Dom nad Oniego, 2006), та інформацію про те, що лексема вживається зазвичай в однині. Зважаючи на застарілий характер слова, корпус текстів містить всього 39 контекстів вживання лексеми, з яких у 10 (25,64%) використано форму множини. Уживання плюралісу іменника *tęsknica* є подібним до множинної форми лексеми *tęsknota* – реалізується семантика ‘причина емоційного стану’, напр.: *Nasze polskie poetyckie smętki, tęsknice i żalości mają jeszcze inny wydźwięk, być może pochodzący z martyrologiczno-sentymentalnego nurtu naszej poezji* (НКПМ: Kępiński A. Melancholia, 1974), *Zygmunt i jego synowie nie zamęczali rozmówców*

problemami, smutkami i tęsknicami, upadkami ducha (НКПМ: Rostworowska M. Portret za mgłą: opowieść o Oldze Boznańskiej, 2003).

У значенні ‘сильне бажання отримати щось’ іменник *tęsknota* має синонім *utęsknienie* [264; 268; 272], пор.: *Krzychu, [...] może wydalibyśmy Andrzejowi te jego wiersze, które pisze od roku już, co ty na to? Da się zrobić? – rzuciłem Krzychowi błagalne spojrzenie, spojrzenie nadziei, utęsknienia, zaufania...* (НКПМ: Blog Jarosława Dudycza – <http://redakcja.pl>, 2009). ССПМДун і УСПМ зазначають, що іменник *utęsknienie* є застарілим і сьогодні вживається лише у складі фразеологізму (*czekać na kogoś, na coś, oczekiwać kogoś, czegoś z utęsknieniem*), ІСПМ подає значення ‘сильне бажання отримати щось’ із ремаркою *książk.* „книжне”. Аналіз корпусу показує, що в 305 контекстах вжито фразеологізм і лише в 55 іменник *utęsknienie* реалізується як самостійна лексема.

НКПМ містить також контексти, у яких ужито форми множини іменника *utęsknienie* (в УСПМ зазначено, що лексема не вживається в множині), які є, однак, поодинокими (становлять всього 0,83%) і походять зі старших літературних текстів, а також мають експресивний вираз, напр.: *...komu straszna tęsknica ścisnęła serce, że siedział zmartwiał, a wszystkie dusze leciały na skrzydłach utęsknień w dalekie, ojczyście kraje* (НКПМ: Reymont W. Rok 1794, 1918), *Obłok, na błękity nawiany, płynie żaglem cienia po tych dalach, jak gdyby struny smętu zatrącał przelotem, wygarniając wszystkie współdzwięki utęsknień* (НКПМ: Berent W. Żywe kamienie, 1918).

Żal, rozzalenie, żalność

Лексема *żal* представлена у словниках польської мови в різноманітний спосіб, що пов’язане передусім з її частиномовною належністю. Як іменник уживається у значеннях: ‘глибоке відчуття смутку через щось погане’ [264; 268; 270, с. 1385; 272; 273; 274], пор.: *Gdybym wówczas, na Grenlandii, pomyślał, że je niedługo wyrzucę, to chyba umarłbym z żalu* (НКПМ: Kamiński M., Moskal W., Swerpel S. Nie tylko biegun, 1996); ‘каяття з приводу завданого зла’ [264; 268; 270, с. 1385; 272; 273; 274], пор.: *Nieustannie dręczą go z jednej strony wątpliwości, z drugiej — żal za winy* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1994); ‘претензія до когось або чогось, спричинена пережитим розчаруванням’ [264; 268; 270, с. 1385; 272; 273; 274], пор.: *...a ja miałam ciężki żal*

do całego świata, że musiałam siedzieć przy stole wigilijnym z tak bardzo obcymi ludźmi (НКПМ: Grynberg H. *Życie ideologiczne...*, 1998). У цих значеннях іменник *żal*, згідно із словниковою інформацією, вживається переважно в однині. Лексикалізована форма множини *żale* тлумачиться як ‘слова, в яких ми скаржимося на когось або щось’ [264; 268; 270, с. 1385; 272; 273; 274], пор.: *Kiedy zająście kończyło się zejściem, rozlegały się w mediach żale i lamenty, ale bez skutku. Kliniki przedstawiały swoje racje, pacjenci — swoje* (НКПМ: Passent D. *Choroba dyplomatyczna*, 2002), а також у словосполученні *gorzkie żale* ‘релігійна відправа, під час якої обмірковують історію мук Христа; також пісні, які співають під час цієї відправи’ [264; 270, с. 1385; 272], пор.: *Podczas czterdziestodniowego okresu wielkiego postu w kościołach odprawiane będą nabożeństwa: gorzkie żale, droga krzyżowa i rekolekcje* (НКПМ: Nakielski Czas, 2002), *Uczestniczyliśmy w męce Chrystusa: modliliśmy się, śpiewaliśmy gorzkie żale* (НКПМ: Gazeta Tczewska, 2008). Однак у корпусі текстів натрапляємо на контексти, у яких вжито означення *gorzki* для підсилення смислу іменника *żal*, як в однині (в значенні ‘відчуття смутку’), так і в множині (в значенні ‘скарги’), напр.: *...nie zdał matury rok temu i gorzki żal zniechęca go do oglądania murów swojej starej budy* (НКПМ: Gazeta Poznańska, 2001), *...spozstrzegłam okładkę książki, którą już przedtem widziałam [...]. Tak jak się spodziewałam, były to gorzkie żale żony aktora, czy raczej wdowy po nim, która miała niełatwe przy nim życie* (НКПМ: Nurowska M. *Tango dla trojga*, 2009).

У корпусі польських текстів іменник *żal* ужито в 7 754 контекстах, з яких у 11,52% використано форми множини. У 75 контекстах ужито фразеологізм *gorzkie żale*. Щодо решти контекстів, то в них реалізується, передусім семантика ‘слова, в яких ми скаржимося на когось або щось’. Однак, множинна форма може реалізувати значення ‘емоційний стан’, позначаючи множинність станів, напр.: *Czy on musi wypłakać wszystkie swoje żale za te lata opuszczenia?* (НКПМ: Gretkowska M. *Europejka*, 2004), *...przez kilka sezonów włóczył się po parkietach ligi CBA i okolicznych barach, gdzie topił żale w alkoholu* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1997), *Ale kiedy się w końcu spotkali, zobaczyła zmęczonego, starego człowieka i wszystkie żale, jakie przez lata w sobie pielęgnowała, gdzieś się ulotniły* (НКПМ: Nurowska M. *Anders*, 2008). У

значній частині контекстів іменник ужито в значенні ‘претензія до когось або чогось’, напр.: *Jeśli w twoim wnętrzu kryją się jakieś urazy i żale do rodziców albo jest coś szczególnego (...), napisz do nich list* (НКПМ: Ostrowska K. Jak osiągnąć sukces..., 2001), *Nie pomogło nawiązanie do tradycji historycznych i dopiero w ostatnich latach wzajemne żale poszły nieco w zapomnienie* (НКПМ: Tygodnik Podhalański, 1999).

Іменник *żal* у значенні ‘глибоке відчуття смутку через щось погане’ має синоніми *rozzalenie* і *żalność* [272], які належать до групи *singularia tantum*, пор.: *Ewa odczuwała rozzalenie, że nikt nie chce zrozumieć jej racji i dobrych intencji* (НКПМ: Hajnicz E. Poza nurtem czasu, 1996), *Kuzynka płakała ze szczęścia, że Witkowskiemu nie wyszło, a babka z żalności, że Józio (...) mamy nie zobaczy* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1995). У корпусі текстів іменник *rozzalenie* вжито в незначній кількості контекстів – 225, *żalność* – у 352, відповідно, поодинокими є також контексти, в яких ужито форми множини. Так, плюраліс слова *rozzalenie* знайдено лише в одному контексті (0,44%): *Ale mnich skrzyknął nagle na twarzy, zsurowiał sądem sumienia swego: nie chce przytwierdzić rozzaleniom przeora* (НКПМ: Reymont W. Rok 1794, 1918); множинні форми лексеми *żalność* використані в 1,14%, напр.: *Pamiętaj, okaż wszystkie żalności* (НКПМ: Białoszewski M. Donosy rzeczywistości, 1973), *...przysięgam sobie na słabość nie defilować wśród invisible i pospiesznych żalności* (НКПМ: Zeszyty Poetyckie, 2010). Множинна форма у наведених прикладах має експресивний характер, використана з метою інтенсифікації значення.

Приклади вживання плюральных форм аналізованих субстантивів знаходимо на інтернет-сторінках, найчастіше форумах, де форму множини іменників *rozzalenie* і *żalność* ужито в значенні, яке також властиве формі *żale*, ‘слова, в яких ми скаржимося на когось або щось’, напр.: *Inaczej taki urlop może się skończyć licznymi sporami z bliskimi oraz wzajemnymi rozzaleniami* (<http://dworypomorza.pl>, 2016), *W końcu był to miesiąc jak miesiąc, walałam się po szpitalach, a jak zwykle na koniec roku musiałam wysłuchiwać rozzaleń się moich koleżanek nad swoimi ocenami – czy to w ogóle mój problem?* (<http://katalaja-w-drodze.blogspot.com>, 2013), *O rany, wstyd iść do takiego młodego przystojniaka [psychoterapeuty – I. Б.] ze swoimi żalnościami* (<http://http://dda.pl/forum>, 2013).

У корпусі текстів іменник *żalność* уживається переважно в текстах художньої літератури, однак за допомогою пошукової системи *Google* знаходимо вживання множинних форм на різного роду форумах і блогах. На інтернет-сторінках натрапляємо на часте вживання словосполучення *żalność nad żalnościami*,⁷³ яке означає ‘щось, що викликає жаль, співчуття, зневагу’, пор.: *poniedziałek, 28 października 1 h body pump Pompki w moim wykonaniu to nadal żalność nad żalnościami, ale jak tak się rozejrzałam po sali, to w sumie nie odstawałam aż tak mocno* (<https://bieganie.pl>, 2013), *Sorry, ale nie wytrzymałem. Nie dość, że prymitywny komentarz nie na temat, to jeszcze sady orty jeden po drugim. O stylu już nie będę pisał. Żalność nad żalnościami* (<http://http://krosno24.pl>, 2013), *Licealistki z wyeksponowanymi czerwonymi podwiązkami, w odpowiednich pozach, wyglądają jak pracownicy lupanaru, a stojąca między nimi starsza pani jak ich szefowa, oferująca wdzięki młodek klientom... Żalność nad żalnościami...* (<http://forum.poranny.pl>, 2016). Очевидно, значення словосполучення *żalność nad żalnościami* пов’язане із спільнокореневим прикметником *żalnosny*, який означає ‘такий, що викликає жалість через свій вигляд або поганий стан, у якому перебуває’ [272], напр.: *Po drugie, kobieta, która wdaje się w potyczki z inną (i to o jakiegoś faceta!) to bardzo, bardzo żalnosny widok* (НКПМ: Cosmopolitan, 2000).

Przykrość

Інформацію про одиниць характер іменника *przykrość* подано щодо семантики ‘неприємне відчуття, викликане неприємними подіями, поведінкою’ [268; 270, с 906, 272], пор.: *Nie chciałam tu sprawić przykrości, ale po prostu nie jem tego* (НКПМ: Cosmopolitan, 2000). Лексема *przykrość* означає теж ‘те, що спричиняє неприємне відчуття’ [273], пор.: *Zebrała cały zespół ostrzegając, że jeżeli „temu dziecku” coś się stanie, jakaś nieprzyzwoita propozycja, żart, przykrość — to zabije* (НКПМ: Baniewicz E. Anna Dymna – ona to ja, 1997). ІСПМ окремим пунктом подає значення ‘ситуація, в якій ми зазнаємо щось погане від інших людей’ [264].

⁷³ Подібну конструкцію для лексем на позначення радості аналізуємо на стор. 66.

У НКПМ семантика лексеми *przykrość* реалізується в 2 991 контексті, з яких в 11,5% ужито плюральні форми. На підставі корпусного матеріалу для форм множини виявляємо значення, які зафіксовані в польських словниках: ‘те, що спричиняє відчуття’, напр.: *Dla większości ludzi sesja kojarzy się z samymi przykrościami: nieprzespane noce, stres, znużenie, zniechęcenie, konieczność ślęczenia nad stertami materiałów* (НКПМ: Kijak M. Jak uczyć się do egzaminów, 2010), ‘ситуація, в якій ми зазнаємо щось погане від інших людей’, напр.: *... optymizm nie polega na tym, że ktoś się nie przejmuje drobnymi przykrościami, które się przytrafiły innym* (НКПМ: Słowo Polskie. Gazeta Wrocławska, 2004). У НКПМ не натрапляємо на контексти, у яких значення ‘неприємне відчуття, викликане неприємними подіями, поведінкою’ реалізувалося б у формах множини.

Словникова стаття УСПМ інформує, що в сенсі ‘те, що спричиняє неприємне відчуття’ іменник *przykrość* уживається зазвичай у формі множини [272]. ІСПМ зазначає, що в значенні ‘ситуація, в якій ми зазнаємо щось погане від інших людей’ лексема *przykrość* уживається лише в множині [264]. Однак у НКПМ натрапляємо на контексти з формою однини, у якій реалізується ця семантика, напр.: *Belchatów przegrał ostatnio z Odrą. Podobna przykrość może wkrótce spotkać Zagłębie* (НКПМ: Słowo Polskie, 2007), *A tak, nie dość, że robicie swojemu dziecku krzywdę, to jeszcze narażacie na przykrość moje dziecko i mnie* (НКПМ: Dziennik taty, 2010). Наведені приклади показують, що в значеннях ‘неприємна подія, невідповідна поведінка, які спричиняють прикре відчуття’ та ‘ситуація, в якій ми зазнаємо щось погане від інших людей’ іменник *przykrość* має повну числову парадигму.

Smutek, smętek

У словниках польської мови подано такі значення іменника *smutek*: ‘стан, викликаний чимось поганим, неприємним, для якого характерний поганий настрій, відсутність посмішки, плач’ [264; 268; 270, с. 1034; 272; 273], пор.: *Jan Potocki, wiele lat przed samobójczą śmiercią, cierpiał na melancholię, niewy tłumaczalny smutek* (НКПМ: Gretkowska M. Podręcznik do ludzi..., 1996); ‘ознака чогось, що викликає неприємний стан’ [264; 273], пор.: *Nagle musiał się przekonać, że wszystko u nich w porządku, że nie bije od nich taki ukryty, beznadziejny smutek samotności* (НКПМ:

Musierowicz M. Dziecko piątku, 1993). УСПМ подає також значення ‘сумний настрій, який десь панує’ [272], пор.: *Małe stacje kolejowe w całych Włoszech są pełne smutku* (НКПМ: Iwaszkiewicz J. Podróże do Włoch, 1977). Для цих значень словники подають ремарку, згідно з яким лексема *smutek* належить до групи *singularia tantum*.

Ще один лексико-семантичний варіант іменника – ‘проблеми, важкі справи, які спричиняють поганий настрій’ [270, 1034; 272; 273] – у ССПМДун, УСПМ, ВСПМ поданий окремою словниковою статтею *smutki*, а в ІСПМ під окремим пунктом із зазначенням *zwykle lm* (зазвичай у множині), пор.: *Śmiech to najlepsze lekarstwo na wszystkie bóle, smutki i stresy, których życie nie szczędzi, niestety, zapracowanemu człowiekowi* (НКПМ: СКМ, 1999). Слід зазначити, що таке значення не занотоване у ССПМДор.

Корпус польської мови містить 6 291 контекст уживання лексеми *smutek*, з яких 9,58% містить форми множини. Лексико-семантичний варіант ‘проблеми, важкі справи, які спричиняють поганий настрій’ утворився внаслідок процесу конкретизації і лексикалізувався у формі множини. З конкретизацією значення пов’язана також ще одна семантична зміна: іменник з незлічуваного⁷⁴ (напр.: *Dziś myślę, że Jasinek był tylko pretekstem, wentylem, który pozwalał mi wypłakać trochę smutku* (НКПМ: Samson H. Miłość reaktywacja, 2004)) переходить у розряд злічуваних (напр.: *A przecież życie, oprócz momentów radości, przynosiło im też wiele smutków, bólu i rozczarowań* (НКПМ: Rostworowska M. Portret za mgłą..., 2003), *Tak powstała w 1985 roku „Chroń mnie”, której sztandarowymi przebojami stały się „Płyń w nas gorąca krew”, „Diament i sól”, „Dwa serca, dwa smutki”* (НКПМ: Onet.pl – Rozmowy, 2008)). За допомогою пошукової системи *Google* відшуковуємо часті випадки використання кількісних числівників поряд з іменником *smutek*. Уживання кількісних числівників пов’язане з тим, що лексема *smutek* позначає ‘причину стану смутку’, а саме: людей, які спричиняють смуток, напр.: *Wszyscy cieszyli się z nowego członka rodziny i nawet nie sądzili, że to szczęście trzeba pomnożyć przez 3! Trzy małe wielkie szczęścia, ale też trzy smutki. Pomóżcie sprawić, żeby moje trojaczki rozwijały się*

⁷⁴ Для незлічуваних іменників можливою є лише партитивна квантифікація, напр.: *trochę cukru, mało radości*.

tak, jak ich rówieśnicy! (<http://sierpomaga.pl>, 2017); стани, які спричиняють смуток, напр.: *I jeśli nawet wśród tytułowych stu radości pojawią się dwa smutki – takie jak nuda czy grypa – szybko zostaną przegnane przez ciepły uśmiech...*⁷⁵ (<http://lubimyczytac.pl>, 2014); події, які спричиняють смуток, напр.: *Każdy z nas samotnie przeżywa dziesięć tysięcy radości i dziesięć tysięcy smutków naszego życia* (<http://gwiazdeczka.soup.io>, 2014).

Корпусний матеріал показує, що значення форм множини співвідноситься також зі семантемою ‘носії’⁷⁶ ознаки, яку називає іменник’, напр.: *Tak czy inaczej, epizod urozmaicił smutki monotonii podróżowania, pozwolił zapomnieć o upale i trzęsawicy* (НКПМ: Budrewicz O. *Piekło w kolorach*, 1997), *To trud znojny, ale i późniejsza satysfakcja, że oto otwiera się nowy sezon życia, nowe pory roku, które wbrew pozorom w naturze – smutkom jesieni i zimy – człowiek zamienia w radość tworzenia* (НКПМ: Kabatc E. *Vinum sakrum et profanum...*, 2003), *„Ogrody jesieni”*, jego najnowsze prześmiewcze dzieło o radościach i smutkach sprawowania władzy (НКПМ: Polityka, 2008). У наведених прикладах плюральні форми лексеми *smutek* позначає множинність проявів ознаки, яку вона називає.

Синонім іменника *smutek* у значенні ‘неприємний стан’ слово *smętek* у словниках подається з ремаркою *książk.* ‘книжне’, *poet.* ‘поетичне’ [264; 268; 270, с. 1034; 272; 273], пор.: *I nowy zabrzmiał ton – tak przejmująco czysty, Że zginął smętek, co nad Wisłą wieje* (НКПМ: Wyka K. *Rzecz wyobraźni*, 1959). У корпусі ця лексема реалізується лише в 178 контекстах, з яких 4,49% містять форми множини, яка, подібно як форми іменника *smutek*, означає ‘проблеми, важкі справи, які спричиняють поганий настрій’, напр.: *Pocieszcie się: takie są smętki czasów dla tych, którym losy nie zapewniły wyrostu i wypasu jałówek* (НКПМ: Berent W. *Ozimina*, 2000), *Gdy mnie ogarniają takie smętki, lubię wtedy czytać Senekę* (НКПМ: Jarosz M. *Nasze Zdrowie...*, 2004).

⁷⁵ Наведений приклад походить з рецензії дитячої книжки „Przedszkoludki. Sto radości i dwa smutki” (A. Frączek). Можемо припустити, що форму множини тут ужито для римування і вона виконує функцію мовної гри.

⁷⁶ Під носієм у роботі розуміємо не лише особу, а й предмет, явище.

Chandra, przygnębenie

Іменники *przygnębenie* [264; 268; 270, с. 904; 272; 273] та його синонім *chandra* [264; 268; 270, с. 100; 272; 273], властивий розмовній мові, мають значення ‘стан глибокого смутку, байдужості’, пор.: *Gdy wjeżdżam do Warszawy, niekończący się tunel chaotycznie rozmieszczonych reklam i beznadziejnej zabudowy w najlepszym przypadku wprowadza mnie w stan przygnębenia* (НКПМ: Sieniuc P. *Węc Zmiana*, 2009), *Na przykład na smutek, chandrę, trudny problem życiowy czy ból proponuje się coś do zjedzenia* (НКПМ: Zambrzycka B. *I ty możesz schudnąć*, 2001).

В усіх проаналізованих лексикографічних джерел зазначено, що для іменника *przygnębenie* не властива форма множини [268; 270, с. 904; 272; 273], що частково підтверджується корпусними дослідженнями: контексти з плюралісом становлять усього 0,25% (загальна кількість контекстів реалізації лексеми – 811) і мають експресивний характер, напр.: *Styl Chopina to trzymać się z dala od myślowych rozdarć i porywów. Skłonny do przygnębień i depresji, chory na niezdecydowanie, jest impregnowany na zbiorowe szaleństwa, mistyczne uniesienia* (НКПМ: Wierzbicki P. *Migotliwy ton...*, 2010). Натомість на часте вживання форм множини цього іменника натрапляємо, аналізуючи інтернет-контент за допомогою пошукової системи Google. Контексти походять переважно з чатів і блогів, відображають передусім розмовний варіант мови, напр.: *Starając się nie poddać przygnębeniom i depresjom, będę żył jak zwykle* (<http://dziendobry.tvn.pl/czaty>, 2010), *Jesień sprzyja przygnębeniom i depresji, która nie pomoże Ci odzyskać formy* (<http://prasa24h.pl>, 2016), *Od 2004 roku walczę z epizodami nerwicy i przygnębeniami* (<http://zaburzeni.pl>, 2016), *Jeśli mam być szczerzy to autor(ka) tego tekstu chyba nie za bardzo wie co to jest apatia i myli ją z chwilowymi przygnębeniami jakie miewa każdy* (<https://tipy.interia.pl>, 2012), *Z przygnębeniami większymi czy mniejszymi zmagają się wszyscy i przez całe życie* (<http://halinape.blogspot.com>, 2017). Наведені приклади показують, що вживаючи форму множини, мовець сприймає стан пригнічення як обмежений у часі прояв, про що свідчить, наприклад, уживання означень *chwilowymi*, *większymi*, *mniejszymi*. Крім того, форма множини називає множинність станів, які відрізняються між собою (*przygnębeniami większymi czy mniejszymi*), пор. також: *U Jaspersa wiemy, jak*

konkretnie wy dostać się z trudem przeżywanym doświadczeń egzystencji, kiedy te "łapią" nas na troskach, strachu, osamotnieniu i innych przygnębieniach (<http://poznane.salon24.pl>, 2012). Ужите означення *innych* наводить на думку, що лексема *przygnębienie* у цьому випадку є гіперонімом іменників *troska*, *strach*, *osamotnienie*, позначаючи 'стан, який викликає пригнічення'.

Лише ВСПМ подає інформацію, що лексема *chandra* вживається зазвичай в однині (*zwykle lp*), тоді як інші словники не обмежують числової парадигми слова, хоча й не подають прикладів уживання множини [264; 268; 270, с. 100; 272]. Семантика іменника *chandra* реалізується у 293 контекстах, з яких 4,44% містить форму множини. Уживання множинної форми свідчить про те, що лексема *chandra* називає 'прояв стану', а форма множини – множинність таких проявів, напр.: *Maria, jak każda kobieta, miewa po prostu dziwne nastroje i chandry* (НКПМ: Saramonowicz M. Siostra, 1996), *Olewa moje chandry, ale daje mi bardzo dużo wsparcia* (НКПМ: Cosmopolitan, 2001), або різні види, напр.: *Poza radością życia, o której pani wspominałem, i chęcią uczenia się, przeżywałem też przecież w tym okresie różne chandry* (НКПМ: Jagiełło K. Dziedzice bezprawnej wolności, 2007).

Часто (у НКПМ в 6,84% контекстів) з іменником *chandra* вжито прикметник *jesienny*, тобто стан, який називає цей іменник, найчастіше властивий людині восени, пор.: *Naszła nas chandra jesienna, melancholia z wiosną* (НКПМ: Nowakowski M. Powidoki, 2010), *...naprawdę nastrojowy i niebanalny album, do polecenia na zbliżające się jesienne chandry* (НКПМ: Cosmopolitan, 2000).

Обидва проаналізовані субстантиви позначають психічний стан людини, реалізуються в текстах переважно у формах однини, однак при необхідності, особливо в розмовному стилі, можуть вживатися у формах множини на позначення множинності періодів прояву стану або в сенсі 'причина стану, названого відповідним іменником'.

Nostalgia

Словники польської мови подають різну інформацію про семантику іменника *nostalgia*. Так, СПМДор, ВСПМ фіксують лише значення 'туга за рідним краєм' [268; 274], пор.: *Teksty czasem wzbudzały nostalgię za krajem, wspomnienia własnych*

przeżyć (НКПМ: Tygodnik Podhalański, 1997], ...**nostalgia** *imigrantów* (w większości *Włochów*), którzy na szczęście nas podbili... (НКПМ: Passent D. Choroba dyplomatyczna, 2002). ВСППМ зазначає, що помилковим є вживання іменника *nostalgia* на позначення ‘туги за чимось, що минуло’ [274], однак усі інші проаналізовані нами словники фіксують таке тлумачення лексеми [264; 270, с. 625; 272; 273]. Крім того, аналіз корпусного матеріалу (1 017 контекстів) показав, що значення ‘туга за рідним краєм’ реалізується лише у близько 15% контекстів, тоді як у решті контекстів іменник *nostalgia* вжито в сенсі ‘туга за чимось, що минуло’, пор.: ...*nadmierne przywiązanie do tradycji, nostalgia za tym, co bezpowrotnie minęło, nadmierna odpowiedzialność* (НКПМ: Chrzanowska A. Tarot a karma..., 1998), *Treścią utworu jest dotkliwa nostalgia – za młodością, za tradycją, za utraconymi szansami, za światem dzieciństwa* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1996), *Cóż to za choroba? Czy tylko nostalgia za hałasem, tęsknota za obcierką w ciżbie?* (НКПМ: Shuty S. Ruchy, 2008).

Попри відмінності у фіксації значень граматичну інформацію стосовно числового характеру словники подають однаково: згідно з ремарками, *nostalgia* є іменником *singularia tantum*. У результаті дослідження корпусу текстів вдалося виявити 2,85% контекстів, у яких використано форми множини. Найчастіше плюраліс ужито на позначення множинності станів людини, названих іменником *nostalgia*, переважно з експресивною метою, напр.: *Tym bardziej, iż są stokroć ważniejsze sprawy i sprawki niż niejasne nostalgie i smuteczki Stefana, gdyż po prostu jak wieść gminna niesie, ma być lepiej i basta* (НКПМ: Gazeta Radomszczańska, 2009), *...uwydatnić miejsce pedagogii sportowej, wychowania fizycznego w filozoficznym myśleniu o człowieku, jego naturze, o jego nostalgiach i przeznaczeniu* (НКПМ: Zowiszko M. Filozofia i sport, 2001).

У контексті семантика ‘туга за чимось, що минуло’ конкретизується, а тому може означати, напр., ‘період життя, за яким сумує людина’. Відповідно на позначення множинності таких періодів може вживатися множинна форма іменника *nostalgia*, напр.: *Ja pławię się jedynie we własnych nostalgiach, siedzę na „Kurce wodnej” w Narodowym i boleję, iż nie jestem już zafascynowanym Witkacym*

peerelewskim smarkaczem albo że nie oglądam tego przedstawienia w latach 70 (НКПМ: Polityka, 2003).

Rozgoryczenie, gorycz

Іменники *rozgoryczenie* і *gorycz* позначають ‘стан смутку і розчарування’⁷⁷, пор.: *Wśród księży [...] trudy życia duchownego wywołują często rozgoryczenie i zniechęcenie* (НКПМ: Morawski Z. Watykan bez tajemnic, 1997), *Chciał, by poczuła to samo leciutkie upokorzenie, tę samą gorycz* (НКПМ: Chwin S. Hanemann, 1995). Для іменника *gorycz* подане значення є одним із кількох; він може також означати ‘гіркий смак чогось’ [264; 268; 270, с. 282; 272; 273], пор.: *Dzisiaj, po alkoholowej libacji i nocy spędzonej na kanapie w dawnym domu rybaka, nie mógł się ruszać. Czuł gorycz w ustach, a w głowie Michała tętniły konie* (НКПМ: Grych P. Numer zerowy, 2007), ‘речовина з гірким смаком, екстракт лікувальних рослин’ [264; 268; 272; 273], пор.: *Wystarczy wspomnieć [...] o zaprawianiu nalewek goryczą piołuna, o goryczy zawartej w takim ze szlachetnych trunków jak wermut itp.* (НКПМ: Gołaszewska M. Estetyka pięciu zmysłów, 1997).

Іменник *rozgoryczenie* лише у ССПМДун, СПМДор віднесено до групи *singularia tantum* [268; 270, с. 960], у ВСПМ зазначено, що він зазвичай уживається в однині (*zwykle lp*) [273], тоді як в інших словниках граматична частина статті не містить інформації про обмеження числової парадигми. У корпусі польських текстів ми виявили 765 уживань словоформ лексеми *rozgoryczenie*, з яких 2,09% контекстів реалізує плюральну форму, напр.: *W istocie przeżywał częste rozgoryczenia, nieobca mu też była zawiść* (НКПМ: Kwiatkowski T. Panopticum, 1995), *Uważam, że realia budżetowe [...] są takie, że będą powodowały ogromne trudności z dotrzymaniem tego terminu, co w konsekwencji spowoduje wiele napięć i rozgoryczeń* (НКПМ: Sprawozdanie stenograficzne z obrad Sejmu RP, 1997). Наведені приклади ілюструють контекстне значення ‘прояв стану’, форми множини вказують на множинність цих проявів. У контекстах з плюралісом проявляється значення ‘причина стану’, напр.: *...w rozmyślaniach Julii przewijały się ciągle te same*

⁷⁷У СПМДор, ССПМДун, УСПМ зазначено, що іменник *rozgoryczenie* утворений від дієслова *rozgoryczyć* ‘викликати відчуття розчарування’ [268; 270, с. 960; 272].

rozgorzyczenia, rozczarowania, upokorzenia (НКПМ: Zaniewski A. Król Tanga, 1997), *Wielka Ma chyba się przejęła. (...) Do sinego policzka odniosła się jedynie pośrednio, opowiadając o własnym małżeństwie i rozgorzyczeniach* (НКПМ: Rakusa M. Żona Adama, 2010).

Іменник *gorucz* у значеннях ‘стан’ і ‘смак’ у більшості словників поданий як *singularia tantum* [264; 270, с. 282; 272; 273], у значенні ‘речовина’ числова парадигма не обмежується формами однини [264; 268; 270, с. 282; 272; 273]. У корпусі текстів 2 797 контекстів містить форми цієї лексеми, з яких у 1,04% вжито форми множини. Лише у 2 контекстах іменник *gorucz* використано у сенсі ‘речовина’: *Zawiera [bylica – I. B.] olejek lotny, gorucze i garbniki* (НКПМ: ЕКО-U Nas, 2000), *Gorucze zawarte w liściach bobrka i korzeniu goruczki pobudzają wydzielanie soków trawiennych* (НКПМ: Dziennik Łódzki, 2004). У всіх інших контекстах плюраліс лексеми *gorucz* реалізує значення ‘стан’, напр.: *A rozczarowania, gorucze, poczucie zawodu po każdej niemal politycznej przemianie, choćby tęsknie wyczekiwanej* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1996), *Zrazu piekło ambicji, w wyobraźni holowane trocie, gorucze porażki* (НКПМ: Zimecki T. Ja, Franek..., 2001), маючи при цьому експресивний характер. У деяких контекстах, можна припустити, іменник ужито в значенні ‘причина стану’, напр.: *A poza tem, skoro jest ci droga ta dziewczyna, to czemu chcesz ją narażać na wszystkie trudy i gorucze naszego życia?* (НКПМ: Piątek T. Włogostawiony wiek, 2006), *...była to miłość wcale mocna, obfitująca w komplikacje, przeszkody i gorucze...* (НКПМ: Hen J. Ja, Michał z Montaigne, 2009).

Наведені приклади реалізації множинних форм іменників *rozgorzyczenie* і *gorucz* походять переважно з текстів художньої літератури, проте за допомогою пошуку Google натрапляємо на доволі часте використання цих форм на різноманітних інтернет-блогах, форумах, а отже, в розмовному варіанті мови. Плюральну форму вжито на позначення емоційних станів різних людей, напр.: *Wiedząc o stratach, trudnościach, goruczach i przeżyciach naszych bohaterów, nie mogę przyjąć wypowiedzi bez cienia wątpliwości* (<http://new.jewish.org.pl>, 2011), а також у значенні ‘причина стану’, напр.: *Piszę o emocjach i z emocjami... O świecie, życiu, ludziach, uczuciach, wspomnieniach, marzeniach, nadziejach, rozgorzyczeniach...*

(<http://http://agmatarek.com>, 2017), *Przecież zdajemy sobie sprawę, czym dzisiaj jest ten zawód, z jakim ryzykiem się wiąże, z jakimi straszliwymi frustracjami, upadkami, goryczami* (<http://superseriale.se.pl>, 2013).

Ponurość, posepność

Іменники *ponurość* і *posepność*, утворені від відповідних прикметників *posepny* ('такий, що своїм виглядом і поведінкою виявляє смуток, пригнічення; такий, що свідчить про смуток, пригнічення, виражає смуток, пригнічення; такий, викликає неприємне відчуття, сумний настрій' [272]), *ponury* ('такий, що відчуває смуток, пригнічення і виявляє його своїм виглядом, поведінкою; такий, що виражає смуток, пригнічення; такий, що пригнічує, викликає смуток' [272]), значення яких пов'язані з архісемою 'смуток', можуть позначати стан людини, пор.: *Patrzył na nas uważnie, ciężko, była w tych oczach jakaś głęboka, nieruchoma posepność* (НКПМ: Капуściński R. Heban, 2004), *...w każdym razie bratu i innym imponowały zarówno jego ponurość, którą brali za koncentrację sił duchowych, jak i okrucieństwo myśli* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1999). ВСПМ подає також лексико-семантичний варіант 'ознака чогось, що викликає неприємне відчуття', пор.: *Nikt nie jest w stanie zapomnieć posepności i grozy tego poranka* (НКПМ: Teplicki Z. Wielcy Indianie Ameryki Północnej, 1994), *Na zewnątrz jeszcze nie jest tak źle, bo nowoczesność konstrukcji, w przeciwieństwie do ponurości tamtych gmachów, jest raczej pogodna* (НКПМ: Metropol, 2001). Обидва іменники, згідно з лексикографічною інформацією, належать до групи *singularia tantum* [264; 268; 270, с. 815; 272; 273].

Корпус текстів польської мови містить незначну кількість контекстів, у яких реалізуються іменники *ponurość* і *posepność* – 68 і 32 відповідно, причому контексти походять переважно з текстів художньої літератури, що дає змогу припустити, що ці лексеми мають книжний характер⁷⁸. Щодо форм множини аналізованих слів, то в корпусі знаходимо лише один контекст із плюралісом іменника *ponurość*: *Ludzie dzielni, przed którymi jest przyszłość własna i świata, tam będą odsyłali te patosy smutków i pesymizmów. A ponurościami in spe panoptikowymi raczą się, jak wiadomo,*

⁷⁸ Ремарку *książk.* „книжне” знаходимо в УСПМ.

tymczasem instynkty zbrodnicze (НКПМ: Berent W. Ozimina, 2000). Пошук за допомогою Google дає ще кілька прикладів уживання форм множини, які позначають ‘щось, для чого характерна ознака, яку називає іменник *ponurość*’, зокрема ‘інституції’, напр.: *Są trzy rzeczy na świecie, których organicznie nie znoszę: szkoła, szpital i sąd. [...] Nie jestem w stanie pojąć, jak w tych urzędowych ponurościach pewien gatunek ludzi potrafi spędzać całe dnie, pracować w takich warunkach* (<http://kiljanhalldorsson.blox.pl>, 2009), ‘події’, напр.: *Prorokowanie zagłady, np. w postaci technologicznej apokalipsy, jest mało oryginalne, ale warto, by ktoś to czasem robił. [...] sam staram się nie myśleć zbyt intensywnie o takich ponurościach* (<http://mojawyspa.co.uk>, 2017), ‘слова’, напр.: *Sorry, ale ja dzięki bardzo za takiego lekarza, który miast podnieść na duchu pognębi mnie ponurościami* (<http://forum.nautilus.org.pl>, 2011), ‘явища’, напр.: *Za oknem po typowo listopadowych ponurościach dziś od rana ani chmurki, a ja tam ochotę na mały seans nienawiści* (<http://nameste.litglog.org>, 2009). Наведені приклади походять переважно з блогів і чатів, а тому мають розмовний характер.

В інтернет-мережі⁷⁹ натрапляємо на поодинокі контексти з формою множини іменника *posepność*, яка, подібно до форм множини іменника *ponurość*, означає ‘щось, для чого характерна ознака, яку називає іменник *posepność*’, зокрема ‘предмети’, напр.: *...kiedy myślałam, że pod posepnościami lektur ówczesnych się ugnę i obalę w morze patosu, mroku i duchowych wnętrzości* (<http://wierszomania.livejournal.com>, 2008), ‘події’, напр.: *Kolejne dwa utwory znów poświęcone są miejskim posepnościom* (<http://http://racjonalista.pl>, 2010).

Наведені приклади показують, що плюральна форма можлива, оскільки іменники *ponurość* і *posepność*, на відміну від словникової фіксації, називають ‘щось, для чого характерна риса, яку називають іменники *ponurość/posepność*’.

Rozpacz

Іменник *rozpacz* у польській мові вживається у значенні ‘дуже сильне і прикре відчуття, викликане чимось поганим, що спричиняє повну втрату надії на майбутнє’

⁷⁹ НКПМ не містить контекстів з формою множини іменника *posepność*.

[264; 268; 270, с. 966; 272; 273], пор.: *Nie popadaj w rozpacz, przecież to nie twoja wina, jesteś nie pierwszą i nie ostatnią ofiarą gwałtu* (НКПМ: Antoszewski R. *Kariera na trzy karpie morskie*, 2000).

У граматичній частині словникових статей лексеми *rozpacz* міститься інформація про обмеження числової парадигми формами лише однини. Аналіз корпусного матеріалу (всього 5 752 контексти) показує, що форми множини вжито у 1,4% з них. У плюральних формах простежуємо незафіксоване в лексикографічних джерелах значення ‘причина розпачу’, напр.: *Zaczęłam pisać dziennik, tam umieszczałam swoje radości i rozpacze* (НКПМ: Kofta K. *Gdyby zamilkły kobiety*, 2005), *Zapisujący (w bardzo pieczołowitych wersyfikacjach) swe żale i rozpacze klasyczni poeci ani na chwilę nie zapominają, że są poetami* (НКПМ: Polityka, 2003). Виявлені у формах множини значення, однак, не проявляється у формах однини, що дозволяє розглядати форму *rozpacze* як *pluralia tantum*.

Лише в контексті форма множини називає множинність періодів, коли людина переживала стан розпачу, напр.: *...zapomnieć, choćby tylko na krótką chwilę, o największych tragediach, rozpaczach i smutkach jego życia* (НКПМ: Vogler R., Bartz W. *Nastolatki i alkohol...*, 1999), *...a przecież tylko on i może jeszcze Pan Bóg wie, w jakich bywał rozpaczach* (НКПМ: Polityka, 2004). Уживання форми множини має експресивний вираз, вказує на інтенсивність стану, напр.: *Przepadły uczucia Izidora – jakieś dawne wzruszenia (kiedy Misia urodziła pierwsze dziecko), jakieś rozpacze (gdy odeszła Ruta), radości (gdy przyszedł od niej list) [...] i wiele, wiele innych* (НКПМ: Tokarczuk O. *Prawiek i inne czasy*, 1996).

Melancholia

Одне із значень іменника *melancholia* – ‘дуже сильне і тривале відчуття смутку, пригнічення й апатії’ [264; 270, с. 505; 272; 273], пор.: *Dostała się bez trudu na Wydział Historii. Ogarnęła mnie melancholia: oto odchodzi w życie studenckie, tak dalekie od mego świata* (НКПМ: Stawiński J. *Piszczyk*, 1997). Також цей іменник може означати ‘сумний настрій або атмосфера, яка десь панує’ [264; 272], пор.: *Życie tutaj musiało mieć odcień gorzkiej melancholii...* (НКПМ: Sieniewicz M. *Czwarte niebo*, 2003). ВСПМ подає значення ‘ознака чогось, що викликає сумне почуття’, пор.:

Jesień. Prawdziwa polska złota jesień, może trochę pachnie melancholią, ale czyż nie piękny to zapach w październiku? (НКПМ: Kot, 2006). Лексема *melancholia* вживається також як медичний термін, позначаючи ‘поганий психічний стан, який є хворобою або симптомом хвороби’ [264; 273], пор.: *Jan Potocki, wiele lat przed samobójczą śmiercią, cierpiał na melancholię, niewytłumaczalny smutek* (НКПМ: Gretkowska M. Podręcznik do ludzi..., 1996), *Virginia kochała życie, lubiła otaczać się ludźmi [...] Równocześnie cierpiała na melancholię* (НКПМ: Polityka, 2003). Лише цей лексико-семантичний варіант містять словники СПМДор [268] і ССПМДун [270, с. 505].

У словниках СПМДор, УСПМ, ВСПМ подано також фразеологізм *czarna melancholia* ‘сильне, глибоке пригнічення, розпач’ (в УСПМ, ВСПМ з ремаркою *książk.* ‘книжне’), пор.: *Potem znowu napada mnie zupełnie czarna melancholia. Tak że po prostu ściany bym gryzła z rozpaczy i żalości* (НКПМ: Dąbrowska M. Dzienniki, 2009).

Словникова інформація про граматичні особливості лексеми *melancholia* дає змогу віднести її до групи *singularia tantum*. У корпусі польських текстів 1 155 контекстів містить форми іменника *melancholia*, з яких 0,78% – форми множини. У контекстах із плюральними формами реалізується значення ‘прояв стану смутку’ і найчастіше в таких контекстах ідеться про стани різних людей, напр.: *Autor „Notatek z podziemia” często sugerował, że rozdrażnienia, złości i melancholie jego bohaterów mają swój związek z klimatem i nastrojem miasta* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1993), *Skoro tylko zdołaliśmy przekroczyć nasze melancholie, zaczynając interesować się życiem* (НКПМ: Gazeta Pomorska, 2009), *On sam, starszy od swojej żony ponad trzydzieści lat, doskonale znał kobiece dąsy, melancholie i migreny* (НКПМ: Krajewski M. Koniec świata w Breslau, 2003). Форми множини можуть співвідноситися із значенням ‘сумний настрій або атмосфера, яка десь панує’, напр.: *Teraz z każdą kolejną dobą ubędzie dnia, przybędzie nocy. Rozzłocą się drzewa, przyjdą jesienne chłody, smutki i melancholie* (НКПМ: Gazeta Pomorska, 2009), ‘поганий психічний стан, який є хворобою або симптомом хвороби’, пор.: *Pod jego panowaniem choroby: gorączki, bóle i ściśnienie serca, melancholie i inne* (НКПМ:

Cechnicka E. Znak Anny, 1997]. У наведених прикладах плюральні форми позначають множинність проявів стану, який називає лексема *melancholia*.

2.3. Назви гніву

Furia

Іменник *furia* має значення ‘раптовий і сильний напад гніву чи злості’ [264; 268; 270, с. 263; 272; 273], пор.: ...*punktualnie o ósmej rano chwycili nagle za broń [...] i z furią zaczęli zabijać wszystkich: kobiety, dzieci, mężczyzn* (НКПМ: Теплицки Z. Wielcy Indianie Ameryki Północnej, 1994). Словники фіксують також тлумачення ‘у римській міфології: богиня помсти’ [264; 268; 272; 273], пор.: *Natalia próbowała kiedyś wyobrazić sobie, jak mogły wyglądać mityczne Furie* (НКПМ: Chętkowski D. Ostatni weekend, 2007). У ВСПМ подано також зворот *jak furia* ‘раптово і роздратовано’ (в УСПМ подано *wpaść, wbiec itp. jak furia*), пор.: *Roztrąciwszy najbliżej stojących, [...] wpadła jak furia na klatkę schodową. Momentalnie znalazła się na pierwszym piętrze. -Otwierać! – poczęła pięściami tłuc w drzwi. -Otwierać natychmiast!* (НКПМ: Andrzejewski J. Noc i inne opowiadania, 2001).

Серед аналізованого матеріалу трапляються приклади, в яких іменник *furia* вжито на позначення розгніваної людини, зокрема, жінки, що не відображено в лексикографічних джерелах, напр.: *Barbara moja zamieniła się już na furie domową, na złe, wiecznie pomstujące babsko* (НКПМ: Urbanek M. Kisielewscy..., 2006), також у формі множини, напр.: *Oto Kobiety Polskie jako Chór [...] deklarują gotowość rozerwania wyrodnej matki na strzępy. Sąsiadki, koleżanki, policjantki. Zmieniają się więc w Furie...* (НКПМ: Filipiak I. Kultura obrażonych, 2003).

У значенні ‘раптовий і сильний напад гніву чи злості’ іменник, згідно з інформацією в словниках, уживається зазвичай в однині, в сенсі ‘богиня помсти’ – зазвичай у множині. Корпус текстів містить 1 298 контекстів, у яких реалізується семантика слова *furia*, в 5,88% з них ужито форми множини. У 29 контекстах плюраліс стосується значення ‘богиня помсти’, у 45 – значення множини співвідноситься зі смантемою ‘гнів’ і позначає передусім множинність окремих станів, пор.: *Często wpada w furie i jest nieobliczalna* (НКПМ: Głos Ojca Pio, 2008),

Irka nie wytrzymała życia na Kordze: samotności w tundrze, pijanych furii Stiopy. *Rzuciła go* (НКПМ: Wilk M. *Wilczy notes*, 2007), *To nie zemsta, nie furie piekielne wzgardzonej kobiety. Ja tych furii nie przeszłam* (НКПМ: Konieczna I.L. *Szarlotka z ogryzków*, 2006).

Szał

Лексема *szal* уживається (зокрема, в медичній термінології) у значенні ‘раптова поведінка когось, хто втрачає панування над собою, викликана, напр., сильним гнівом’ [264; 268; 270, с. 1084; 272; 273], пор.: *Piotra z Bielawy zabił w szale własny brat, będący niespełna rozumu* (НКПМ: Sapkowski A. *Narrenturm*, 2002). Іменник уживається також на позначення ‘психічного стану людини, яка охоплена сильним відчуттям, напр. гнівом, радістю, пристрасстю’⁸⁰ [264; 268; 272; 273], пор.: *Chorzy są wówczas podobni do ludzi tkniętych miłosnym szałem, którym wydaje się, że widzą przedmiot swej żądzy na jawie* (НКПМ: Jabłoński W. *Metamorfozy*, 2004). З цим значенням пов’язане ще одне – ‘сильна пристрасць до чогось’ [264; 270, с. 1084; 272; 273], пор.: *W minionym tygodniu rodaków opanował szal zakupów nieco innych niż te dokonywane zazwyczaj w supermarketach* (НКПМ: *Więści Podwarszawskie*, 2008). Лише СПМДор фіксує лексико-семантичний варіант ‘забава, гулянка, оргія’ [268], напр.: *Jeśli jest ci smutno, zabij smutek szałem – hulaj, graj...* [268].

НКПМ містить 1 953 контексти, в яких реалізуються значення лексеми *szal*, у 2,51% контекстів ілюструє вживання форм множини, хоча всі досліджувані словники подають інформацію про одининий характер цього слова. Передусім іменник *szal* у таких контекстах позначає множинність випадків, для яких властивий психічний стан, названий лексемою *szal*, напр.: *Niewielu ludzi zna równie dobrze jej wybuchy gniewu i szaly radości, jak dwóch panów, z którymi je właśnie lunch...* (НКПМ: *Cosmopolitan*, 2000), *Moim zdaniem do dziś nie wiedzą, że św. Patryk odgania gniewu, szaly i furie* (НКПМ: *Polityka*, 2002), *Ściśle, jak czynią kobiety po szalach miłosnych, stawiała przed lustrem, zapinała bluzkę, poprawiała fryzurę* (НКПМ: *Pilch J. Moje pierwsze samobójstwo*, 2006).

⁸⁰ Лексему *szal* розглядаємо у групі назв гніву, оскільки у словникових дефініціях на першому місці подано саме цю емоцію, пор. [264; 268; 270, с. 1084; 272].

Конкретизацію абстрактної семантики іменника *szal* ще яскравіше ілюструють контексти з числовою квантифікацією, напр.: *Jeżeli jest to wyjazd kilku dniowy to Mateusz średnio kilka razy na dobę chce wracać. Jeżeli tego nie zrobimy to wpada w szal. [...] Jadąc na turnus takich szalów podczas czterech godzin mieliśmy dwa. [...] Ku mojemu i zresztą wszystkich, którzy widzieli te szaty Mateusza, na turnusie nie było żadnego* (<http://mateusz2005.blog.onet.pl>, 2013), або залежними словами, які інформують про тривалість стану, чим відображать часову конкретизацію, напр.: *...o gustach rzecz jasna się nie dyskutuje, a grunt to mieć świadomość, co się lubi zamiast brnąć ślepo za chwilowymi szalami na coś* (<http://umalujsie.blogspot.com>, 2016).

На основі корпусу та матеріалу з інтернет-порталів зауважуємо, що лексема *szal* може позначати не лише стан людини, а й щось, для чого характерний цей стан, зокрема, дії, напр.: *Latało się więc z wywieszonym ozorem z jednego balu na drugi [...]. Dalszą prawie że koniecznością było [...] poplotkować o wczorajszym balu lub ułożyć figury do mazura z kolegami, niewolnikami tych szalów* (НКПМ: Odrowąż-Pieniążek J. Więcej niż świadek, 2007), предмети, напр.: *Poza sezonowymi szalami nakręcanymi podążaniem za celebrytkami czy Instagramem (np. metaliczne tatuaże, wiązane baleriny), trendy „żyją” jako wiodące do 7 sezonów* (<http://http://fashavable.com>, 2016).

Irytacja, rozdrażnienie

Для іменника *irytacja* словники польської мови фіксують значення ‘стан, у якому людина легко впадає в злість’ [264; 268; 270, с. 330; 272; 273], пор.: *No tak, myślę z irytacją, kolejny cham, a wydawał się taki swój chłop* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1996). Граматична інформація словникових статей дає змогу зарахувати цей іменник до групи *singularia tantum*. Семантика лексеми *irytacja* в корпусі текстів польської мови реалізується в 1 369 контекстах, з яких 2,34% містить форми множини, які передусім, інформують про множинність окремих, обмежених часом, станів людини, напр.: *Jego irytacje były coraz rzadsze, choć bez wątpienia powodów do nich było raczej coraz więcej* (НКПМ: Szymańska I. Miałam dar zachwyty, 2001), *Wiem z doświadczenia o tym, że zajmowanie się innymi bardziej niż sobą nazywa się przerabianiem cudzego programu trzeźwienia i prowadzi do częstych irytacji wobec znajomych* (НКПМ: Nakielski Czas, 2002), *Wszystko, co się dzieje przy nim, pogoda,*

zdrowie, małe i duże irytacje, wszystko wciska się między linijki opowieści (НКПМ: Hen J. Dziennik na nowy wiek, 2009). Матеріал корпусу та інтернет-сторінок показує, що плуральна форма позначає також стани різних людей, напр.: *Temat bezpiecznego poruszania się w ruchu ulicznym [...] poruszaliśmy na łamach „Czasu” już wielokrotnie. Jednak powraca on jak bumerang w listach do redakcji, irytacjach, rozmowach* (НКПМ: Czas Ostrzeszowski, 2006), *Wykorzystanie tego rozwiązania ograniczyć może irytacje klientów* (<http://livre.biz.pl>, 2017).

Віддієслівний іменник *rozdrażnienie* вживається в значенні ‘стан нервового напруження, збудження’ [264; 268; 270, с. 958; 272; 273], пор.: *Piotr poczuł ukłucie niepokoju, ale szybko zastąpiło je rozdrażnienie* (НКПМ: Kaszyński M. Martwe światło, 2009). СПМДор подає також семантему із ремаркою *daw.* ‘давнє’ ‘непорозуміння’, пор.: *Łagodziłem, jak mogłem, te osobiste rozdrażnienia...* [268]. Що стосується числового характеру аналізованої лексеми, то словники містять різну інформацію: в ІСПМ зазначено, що іменник не вживається у формах множини [264], в ВСПМ – що вживається зазвичай в однині [273], інші словники не обмежують числової парадигми [268; 270, с. 958; 272].

У корпусі текстів значення іменника *rozdrażnienie* реалізується в 484 контекстах, з яких у 1,03% містяться форми множини, які позначають множинність проявів стану, напр.: *Po wyjściu, nie kryjąc swych rozdrażnień, Hebel wylewał kubel goryczy wprost na głowy zbulwersowanych nobliwych babć...* (НКПМ: Śliwiński P. Dziki kąt, 2007), *Z tego powodu ludzie czują się źle, to pora roku sprzyjająca stresom, rozdrażnieniom, podenerwowaniom, depresjom* (НКПМ: Kapuściński R. Lapidaria IV-VI, 2008).

Gniew

У словниках польської мови подано переважно один лексико-семантичний варіант лексеми *gniew* ‘психічний стан, викликаний чимось, що не подобається, і може спричинити агресію’ [264; 268; 270, с. 278; 272; 273], пор.: *Agresywny sposób wyrażania gniewu polega na tym, że człowiek [...] podejmuje działania nastawione na zniszczenie lub uszkodzenie [...] obiektu wywołującego gniew* (НКПМ: Król-

Fijewska M. Stanowczo, łagodnie, bez lęku, 1992). У всіх лексикографічних джерелах зазначено, що лексема *gniew* належить до групи *singularia tantum*.

Корпус польської мови містить 5 982 контексти з іменником *gniew*, з яких в 1,2% ужито форми множини. Переважно в старших текстах плюраліс має значення ‘конфлікт, сварка’, яке також фіксують СПМДор і УСПМ, зазначаючи, що слово вживається частіше в множині і є застарілим, пор.: *Żołnierstwo burzyło się coraz głębiej, srożyły się twarze zawziętością, błyskały oczy i zaciskały się pięście. -Odpłacim ścierwom! Byle prędezej! – wrzały niepohamowane gniewy* (НКПМ: Reymont W. Rok 1794, 1918), *Bo też i dobrą nowiną bezwzględnie jest fakt, że we wspólnej biedzie roztapia się przeszłość, a z nią wspólne urazy i gniewy* (НКПМ: Kossak Z. Pożoga, 1922).

У решті контекстів з уживанням форм множини пов’язаний процес конкретизації, іменник *gniew* називає ‘прояв стану гніву’, відповідно плюраліс позначає множинність проявів, для яких властивий гнів, напр.: *...pijącym przymieszala czar taki do wina, że gniewów, smutków, zgryzot przeszłych zapomina* (НКПМ: Długosz A. Narkomania – ucieczka donikąd..., 2007), *Staropanieństwo panny Anny zaprawiało cierpkością cechy jej charakteru, to jest stanowczość aż do dyktatorskich zapędów i łatwe popadanie w irytację. Nie miała jednak na kim wyładowywać swoich gniewów prócz siostry Dorci* (НКПМ: Miłosz Cz. Abecadło Miłosza, 1997), *...nie ujrzał już śladu Tarego, ruchliwego, wesołego starca, którego gniewy były krótkotrwałe* (НКПМ: Kossak Z. Przymierze, 1952). Зауважуємо теж, що внаслідок конкретизації іменник *gniew* піддається числовій квантифікації, напр.: *Gdy gniewasz się na swój gniew, masz już dwa gniewy* (НКПМ: Santorski J. Jak żyć żeby nie zwariować, 2003). На схожі приклади натрапляємо на форумах, блогах та інших інтернет-сторінках, напр.: *Sa dwa gniewy dobry i zły. Kiedy cywil zgwałci dziecko to gniew jest „dobry” [...] Jeśli dziecko zosanie zgwałcone przez księdza to gniew jest „zły”, zabronione jest bowiem złościć się na osobę duchowną* (<http://wiadomosci.onet.pl>, 2011), *I to było moje odkrycie, jest wiele gniewów, nie ma jednego. [...] Bo czyż przyrównywać na przykład gniew wypływający z nierówności społecznych [...] a nasze codzienne złości* (<https://5000lib.wordpress.com>, 2016). Наведені приклади показують, що форма множини інформує про множинність різних видів гніву з огляду на

причину стану. Множинна форма може позначати множинність станів різних людей, напр.: *Po drugie są dzieła, bez których niepodobna zrozumieć poszczególnych epok, tęsknot, miłości i gniewów ludzi w nich żyjących* (НКПМ: Polityka, 2008), „*Czemu uczniowie nie mogą się gniewać tak jak nauczyciel?*” *Nauczyciel musiał więc porządnie objaśnić to dzieciom, aby zrozumiały różnicę między gniewem a gniewem. Na czym polega różnica między tymi dwoma gniewami?* (<http://http://konfesyjni.pl/forum>, 2013), *Bonacieux pogrążył się w głębokim zamyśleniu, a w umyśle swym wziął na szalę te dwa gniewy, kardynała i królowej: pierwszy przeważał ogromnie* (<https://books.google.pl>: Dumas A. Trzej muszkietierowie).

Аналізуючи зібраний матеріал, зауважуємо, що множинність станів, для яких властиве відчуття гніву, у текстах передається за допомогою плюральної форми лексем *uczucie, wybuch, napad*, напр.: *Wzbudza to w tobie uczucia gniewu i jest „luksusem”, na który sobie pozwalasz* (НКПМ: Konaszewska-Rymarkiewicz K. Interpretacja horoskopu, 1997), *Ten znakomity chirurg, raptus, słynął z łatwych wybuchów gniewu* (НКПМ: Szczeklik A. Kore: o chorych, chorobach..., 2007), *Miewa wtedy wściekle napady gniewu* (НКПМ: Rekus H. Astrologia Genesis, 2007).

У контекстах з формами множини іменника *gniew* часто йдеться про різні види стану гніву, що також може передаватися за допомогою конструкції з множиною іменника *rodzaj* і, досить часто, прикметника *różny*, напр.: *Ważne jest również, aby rozróżnić rodzaje gniewu [...] Na szczęście istnieją sposoby na zmniejszenie i kontrolę gniewu* (<http://http://fakt.pl>, 2015), *Istnieją dwa rodzaje gniewu. Jeden z nich wyniszcza i zapętle [...]. Drugi z nich może nie jest przyjemny, ale nie wypala* (<https://czarodzielnia.pl>, 2016), *Ciekawe porównanie dwóch różnych rodzajów gniewu – dwóch różnych osobowości, Harry’ego i Malfoya* (<http://silentwr.freehost.pl>, 2008).

Особливість уживання плюралісу іменника *gniew* замість описової конструкції *uczucia, wybuchy, napady*, чи також *rodzaje gniewu*, слугує, ймовірно, прикладом тенденції до економії висловлювання, що є, зокрема, однією з характерних ознак розмовного стилю.

Złość

Іменник *złość* уживається передусім у значенні ‘сильний стан роздратування, гніву, ворожості’ [264; 268; 270, с. 1364; 272; 273; 274], пор.: *Należy pamiętać, że każda negatywna myśl wyzwała u ucznia uczucie złości i wrogości, co daje niewłaściwe zachowania i niegrzeczność* (НКПМ: Wychowawca, 2003). В УСПМ зафіксовано теж семантему ‘вибух гніву’, пор.: *Dona i Patrycja siedzą przy stoliku, Dona jest już trochę zirytowana jej zachowaniem, ale – ponieważ mała jest użyteczna – hamuje złość* (НКПМ: Samo życie: odcinek 210, 2010). СПМДор фіксує також значення ‘провина, поганий вчинок, шкода, кривда’ [268]. У словниковій статті подано ремарку *daw.* „давнє” і зазначено, що іменник у цьому значенні вживався переважно в множині, пор.: *Choć (...) na pozór przeprosi, kryjomo wyrządza złości* [268].

У словникових статтях зазначено, що іменник *złość* належить до групи *singularia tantum*. Корпус текстів польської мови містить 5 900 контекстів зі словоформами іменника, у 0,54% з них вжито множинні форми, які також виявляємо на різних інтернет-порталах. Переважно плюральні форми вказують на множинність емоцій, які належать різним людям, напр.: *Autor „Notatek z podziemia” często sugerował, że rozdrażnienia, złości i melancholie jego bohaterów mają swój związek z klimatem i nastrojem miasta* (НКПМ: Kapuściński R. Imperium, 2005), *Powstaje koalicja antytrenerska („wspólny wróg”), co wyraźnie integruje i zbliża członków grupy, ponieważ: 1. oferuje temat, który budzi gorące emocje, głównie złości, a równocześnie jest bezpieczny* (НКПМ: Jedliński K. Trening interpersonalny, 1997), *Sytuacja zrobiła się patowa, ale nie był to czas na złości i pretensje* (НКПМ: Wieści Podwarszawskie, 2003). Також у контекстах з плюралісом йдеться про множинність станів людини, які повторюються, напр.: *Ludzie z branży filmowej mówią o niej krótko: konkretna. Nie traci czasu na kłótnie i złości, szybko osiąga zamierzony cel* (НКПМ: Cosmopolitan, 2000), *Kiedy był młodszy, udawało mi się panować nad nim, nad jego złościami. Teraz dochodzi jeszcze do tego agresja* (<https://forum.adhd.org.pl>, 2012), *Mój Małżonek wczorajszymi swoimi lękami, złościami i chorym światem w jego głowie przybił mnie wystarczająco mocno* (<http://dziennikterapeutyczny73.blox.pl>, 2017).

Серед зібраного матеріалу зауважуємо теж контексти, в яких іменник *złość* позначає ‘причину стану злості’, напр.: *Liczę na to, że Szanowni Czytelnicy skorzystają ze stworzonej tu możliwości i podzielą się z innymi swoimi doświadczeniami, refleksjami, radami czy... złościami* (<http://boguszyce45.blog.onet.pl>, 2009), *Autorem może być każdy, kto odczuwa potrzebę podzielenia się swoimi przemyśleniami, złościami* (<http://http://decydent.eu>, 2017).

Аналіз корпусного матеріалу показує, що множинність станів, які називає іменник *złość*, передається, окрім формами множини самого іменника, також за допомогою плюралісу лексем, зокрема, *napad*, *wybuch*, *atak*, контексти з якими становлять близько 1,2%, напр.: *Każdy z nas ma napady złości, które występują z różnych powodów i w różnych sytuacjach* (НКПМ: Rozumowski E. Reiki: naturalna metoda..., 2008), *Szczerze mówiąc, bał się trochę tych wybuchów złości, które czasem napadały Czarnego* (НКПМ: Nowakowski M. Gdzie jest droga na walne?, 2007), *Po kilku miesiącach wstępnych rozmów z prezesem Polskiego Radia, po [...] dwóch atakach złości i kilku donosach Paweł Sito został zwolniony z funkcji dyrektora Radia Bis* (НКПМ: Polityka, 2005). Використання у подібних контекстах множинної форми іменника *złość* є проявом тенденції до економії висловлювання.

Oburzenie

Лексикографічні джерела в словниковій статті іменника *oburzenie* подають тлумачення ‘відчуття сильного гніву, незадоволення, викликане, наприклад, невихованою поведінкою, несправедливим рішенням, спротивом’ [268; 270, с. 643; 272; 273], пор.: *Opublikowane w pięć lat po śmierci Kisiela Dzienniki wywołały oburzenie i zdziwienie* (НКПМ: Urbanek M. Kisielewscy..., 2006).

Корпус текстів уміщує 3 380 контекстів з іменником *oburzenie*, серед яких у 0,5% вжито плюральні форми цієї лексеми, попри те, що словники польської мови обмежують числову парадигму лише однинною. Зазвичай у контекстах з множинною формою йдеться про множинність станів, для яких характерний стан обурення, напр.: *...przekonanie o bliskim końcu wszelkiego życia [...] nie przeszkadza mu w codziennych uczuciach, zainteresowaniach, oburzeniach itd.* (НКПМ: Stempowski J. Szkice literackie..., 2001), *Kluczem jego sukcesu były perfekcyjne „odpowiedzi”, które*

wykazywał w czasie ataków na brak odrobionych zadań domowych, nieobecności. [...] Mimo **oburzeń** i początkowych skarg zjednywał sobie wszystkich (НКПМ: Marszałek N. Odrodzenie Feniksa, 2008). Опираючись на дослідження корпусного матеріалу, а також контекстів, отриманих з інтернет-сторінок, можна припустити, що множинна форма іменника *oburzenie* вживається в значенні ‘вияв стану обурення’, напр.: *Bywał profesor też Marcuse, lecz po aferze z CIA musiał z salonu wynieść się wśród strasznych wrzasków i oburzeń* (НКПМ: Szpotański J. Zebrane utwory poetyckie, 1990), *Na głowę nieszczęsnego autora [...] posypały się gromy. W mediach trwa właśnie ranking oburzeń, w którym uczestniczą zarówno artyści jak i krytycy* (НКПМ: Polityka, 2007), *Ma miejsce pewna ewolucja samej Poliny. To się czuje, widzi w tych słowach, w jej oburzeniach i sformułowaniach, których zaczyna używać z czasem* (<http://ksiazki.onet.pl>, 2017), *...ja np. nie głosowałem na zwycięzcę [...] ale nie narzekam i nie rzucam oburzeniami z tego powodu, że wygrał GRASZCZUR* (<http://forum.gram.pl>, 2009). Подібну семантику у формі множини мають, напр., іменники *żal* і *rozzalenie* (див. стор. 81–84).

У НКПМ натрапляємо на контекст, у якому вжито фразеологізм *święte oburzenie* (‘сильне, слушне обурення’ [272]) в трансформованому вигляді, а саме з компонентом *oburzenie* у формі множини: *...w niektórych krajach za związki konkubenckie uznaje się również związki pomiędzy partnerami tej samej płci. Jak sądzę, u nas nieprędko taka sytuacja stanie się normą, bez świętych oburzeń* (НКПМ: Gazeta ubezpieczeniowa, 2008). Плюральна форма тут ужита для інформування про обурення різних людей. Натрапляємо також на контексти, в яких ідеться про різні види обурення, зокрема, з огляду на те, що викликає такий стан, напр.: *Dobrze by było, żeby ludzie, którzy teraz oburzają się na widok zadymy przy granicy, tak samo oburzyli się na widok człowieka na wózku inwalidzkim (...). I niech się te dwa oburzenia równoważą* (<http://www.dziennikbałtycki.pl>, 2015).

Wściekłość

Ще однією лексемою, яка вживається на позначення ‘сильного невгамовного гніву, злості’ [264; 268; 270, с. 1254; 272], є іменник *singularia tantum wściekłość*, пор.: *Po herbacie zdecydowanie odżyłem i tylko te pasy, szczególnie dotkliwa sankcja*

wobec zdrowego człowieka, doprowadzają mnie do rozpacz i **wściekłości** (НКПМ: Głębski J. Kuracja, 1998). У корпусі текстів семантика іменника реалізується в 2 639 контекстах, з яких лише 0,19% містять форми множини, які можуть позначати ‘причину емоційного стану’, напр.: *Zawiera ono teksty pisane od końca lat 90. do 2005 r., które – jak się okazuje – od początku były odcinkami szerszej rozprawy o Polsce współczesnej, zapisami kolejnych rozczarowań i **wściekłości*** (НКПМ: Polityka, 2007), або множинність проявів цього стану, напр.: *...Stefan zaczął pisać dziennik. Coś „w rodzaju „pamiętników żółciowa”, gdzie wyladuje się drobne **wściekłości**, których nie sposób wylać gdzie indziej” – notował* (НКПМ: Urbanek M. Kisielewscy..., 2006).

Хоча й корпусний матеріал містить лише поодинокі приклади з плюральними формами іменника *wściekłość*, проаналізувавши результати пошуку за допомогою *Google*, виявляємо вживання множини, передусім, на інтернет-форумах і блогах. У текстах натрапляємо на використання кількісних числівників, напр.: *On też był wściekły, tak jak i ja, te **dwie wściekłości** się zderzyły tak jakby były materialne, wiem, że to głupie, ale co ja poradzę...* (<http://lubimyczytac.pl/cytat>: Chmielewska J. Zbrodnia w efekcie, 2013), *Obecna zajadłość mediów, które przez 8 ostatnich lat popierały rządzący układ to mieszanina **dwóch wściekłości**: finansowej oraz ideologicznej* (<https://warszawskagazeta.pl>, 2015). У першому з наведених прикладів йдеться про стани різних людей, у другому – різні види стану гніву.

Множинність станів, названих іменником *wściekłość*, може передаватися за допомогою множинних форм іменників *napad, atak, wybuch*, напр.: *...po co usprawiedliwiała rozdrażnienie depresjonata, akceptowała pijackie **ataki wściekłości**, godziła się na bicie?* (НКПМ: Plebanek G. Przystupa, 2007), *Wtedy wpada w depresję. Może chować wszystko w sobie, nie okazując niezadowolenia. Wychodzi z tego poprzez **wybuchy wściekłości*** (НКПМ: Rekus H. Astrologia Genesis, 2007). Очевидно, використання ж плюральної форми лексеми *wściekłość* замість наведених словосполучень служить економії мовлення.

2.4. Назви страху

Obawa

Лексикографічні джерела польської мови подають значення лексеми *obawa* – ‘відчуття неспокою, невпевненості, яке з’являється перед якоюсь неприємною подією, ситуацією’ [264; 268; 270, с. 630; 272; 273], пор.: *Galczyński miał straszną obawę przed biedą, że nie będzie miał pieniędzy* (НКПМ: Kisielewski S. Abecadło Kisiela, 1990).

Жоден зі словників не містить інформації про обмеження числової парадигми іменника *obawa* лише формами однини, хоча дефініція цієї лексеми є схожою до дефініцій інших лексем, які в словниках подані як *singularia tantum* (пор. напр. стор. 109 – *strach*).

Уживання іменника *obawa* в НКПМ представлено в 16 200 контекстах, із яких 33,84% реалізує форми множини. У контекстах з множинними формами йдеться переважно (бл. 80%) про те, чого побоюється людина, напр.: *Do niego w pierwszej kolejności powinni zgłaszać się mieszkańcy ze swoimi problemami, niepokojami, obawami wynikającymi z konfliktów rodzinnych, sąsiedzkich czy innych poważnych zagrożeń* (НКПМ: Tygodnik Podhalański, 1999), *Nauczyć się z nim rozmawiać o swoich obawach, zamiast tłamsić je w sobie* (НКПМ: Cosmopolitan, 1999), *W formie, jaką utworzą wszystkie „kawałki teraźniejszości” wypełnione wysoką energią, nie tylko nie znajdziesz już żadnej ze swych dotychczasowych obaw czy wyrzutów* (НКПМ: Ostrowska K. Jak osiągnąć sukces..., 2001).

На підставі контекстного оточення можемо зробити висновок, що множинну форму використано для позначення станів різних людей (у бл. 10%), напр.: *Ta z kolei, silnie zaniepokojona, mówi, że boi się konfliktów [...] w konkluzji wraca do „tu i teraz”, podkreślając swoją obawę przed konfliktem z Alicją. Obie mówią o wzajemnych obawach i oczekiwaniach, co rozładowuje sytuację* (НКПМ: Jedliński K. i in. Trening interpersonalny, 1997), *Jednak podczas PC Forum nie dyskutowano zbyt dużo o obawach konsumentów* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1995), *Zdaniem Marcina Pędzińskiego z [Bank Staropolski] spadek popytu na akcje Wedla może wiązać się z obawami*

inwestorów, że amerykański koncern PepsiCo, który zarządza spółką, pieniądze z zysku przeznaczy na inwestycje (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1992).

В ІСПМ та ВСПМ подано фразу *nie ma obaw*, яка вживається, коли хочемо когось заспокоїти [264; 273], пор.: *Nie ma obaw – na pewno będzie nas stać na spłacenie obligacji, gdy nadejdzie czas ich wykupu – zapewnia Grobelny* (НКПМ: Gazeta Poznańska, 2003). У цьому ж значенні, згідно з інформацією ВСПМ, уживається також фраза *nie ma obawy* [273], пор.: *Nie ma obawy – uspokoił starosta Marian Kachniarz. – To, czy ktoś jest związkowcem czy nie, nie ma żadnego znaczenia* (НКПМ: Gazeta Wrocławska, 2003). У НКПМ знаходимо 410 контекстів, у яких ужито фразу *nie ma obawy*, і 260 – з фразою *nie ma obaw*. Аналізуючи корпусний матеріал, виявляємо, що в подібному сенсі вжито фразу *nie ma powodu/powodów do obaw* (86 контекстів) (з формою однини іменника *obawa* в цьому словосполученні не знайдено жодного контексту), напр.: *Chcę cię zjednać dla siebie. A widząc, że się martwisz, pocieszyć i uspokoić: nie ma powodu do obaw!* (НКПМ: Libera A. Madame, 1998), *Na szczęście nie ma powodów do obaw – zapewnił nas Jarosław Rybus z Gadu-Gadu, przedstawiając wyjaśnienia firmy* (НКПМ: Dziennik Internautów, 2006).

Lęk

Словники польської мови подають такі лексико-семантичні варіанти лексеми *lęk*: ‘відчуття страху, тривоги, яке часто виникає без явної причини і триває довший час’ [264; 268; 270, с. 462; 272; 273], пор.: *Od tego czasu boimy się śmierci i na tysiące sposobów próbujemy ten lęk oswoić* (НКПМ: Dunin K. Tabu, 1998); ‘психічний хворобливий стан, який з’являється внаслідок постійного страху і ускладнює нормальне функціонування людини’ [272; 273], пор.: *Stale podwyższone napięcie mięśniowe może być udziałem nie tylko dzieci przeżywających lęk typu nerwicowego, ale także psychotyczny* (Kościelska M. Niechciana seksualność..., 2004). У значенні ‘хворобливий стан’ іменник *lęk*, згідно із словниковою інформацією, найчастіше поєднується зі словами *wysokość* і *przestrzeń* (у НКПМ 117 і 36 контекстів), пор.: *Chciałbym zapytać hejnalistę, czy ma lęk wysokości* (НКПМ: Dziennik Polski, 2002), *Nie miałem lęku przestrzeni i dlatego nie bałem się wyskoczyć z samolotu* (НКПМ: Kronika Ziemi Żarskiej, 1997).

У лексикографічних працях не подано ремарок про обмеження числової парадигми до форм однини, лише ІСПМ інформує про одининий характер словосполучень *lęk przestrzeni*, *lęk wysokości*. НКПМ містить 11 349 контекстів із словоформами лексеми *lęk*, з яких у 19,29% ужито форми множини.

У контекстах з плюралісом реалізується значення ‘прояв відчуття’, а форма множини вказує на множинність проявів, напр.: *Ja sam nigdy nie odczuwałem lęków związanych z przebywaniem na wysokości* (НКПМ: Błaszak D. *Karuzela ku słońcu*, 2003), *Życie w lękach, nieszczerości prowadzi do kompleksów i zahamowań, zamraża uczucia i paraliżuje umysł* (НКПМ: Wychowawca, 2002). Контекстне оточення дає змогу зробити висновок про те, що множинну форму вжито на позначення різних видів проявів стану, напр.: *Jakbyśmy nagle stracili energię, napęd, poddali się różnym lękom* (НКПМ: Polityka, 2002), *Są one najczęściej blokowane przez różnego rodzaju obawy i lęki* (Szewczyk T. *Prastara terapia jajem...*, 2008).

Контексти з плюралісною формою реалізують семантему ‘причина страху’, напр.: *Irlandzki „człowiek Renesansu” nie wstydy się słabości i choć strzeże swojego życia prywatnego, bez oporów opowiada dziennikarzom o własnych lękach* (НКПМ: Cosmopolitan, 1999), *Większość polskich rodzin nie podziela jednak jego lęków* (НКПМ: Ozon, 2005).

В НКПМ натрапляємо на 1 контекст, у якому вжито множинну форм *lęk* у поєднанні з іменником *wysokość*: *Młodą socjolog uderzyło spostrzeżenie, że dzieci z tego plemienia prawie nigdy nie płaczą, nie mają lęków wysokości, nie znają choroby morskiej, zawrotów głowy* (НКПМ: Zielone Brygady, 1991). Приклади вживання зворотів *lęki wysokości* і *lęki przestrzeni* виявляємо за допомогою пошуку в Google, напр.: *Oprócz tego zrelaksowaliśmy się na termach w Białce Tatrzańskiej, jak i przełamywaliśmy nasze lęki wysokości w Tatrlandii na Słowacji* (<http://www.dm.parafiapio.pl>, 2015), *Ze względu na ekspozycję ta trasa nie jest polecana dla osób z lękami przestrzeni lub małych dzieci* (<http://e-przewodniki.pl>, 2009). У наведених контекстах йдеться про прояви відчуття страху різних людей.

Strach

Іменник *strach* є багатозначною лексемою, про що інформують словникові статті лексикографічних джерел: ‘сильне неприємне відчуття, викликане відчуттям загрози, небезпеки’ [264; 268; 270, с. 1066; 272; 273; 274], пор.: *Strach jest tak ogromny, że paraliżuje wszystko, co ostrzega* (НКПМ: Dymny W. Opowiadania zwykle, 1997), ‘лялька зі соломи і старого одягу для відлякування птахів’ [268; 270, с. 1066; 272; 273; 274] (в ІСПМ – *srach na wróble* [264]), пор.: *Pewnego dnia, idąc malować słonecznikowe pola, zobaczyłem polnego stracha* (НКПМ: Tygodnik podhalański, 1999), ‘тінь, дух померлих’ [268; 270, с. 1066; 272; 274] (в ІСПМ та ВСПМ – *strachy*), пор.: *Mówiła o tym spokojnie, widać się dosyć w zimowe wieczory nasłuchiwała opowieści o strachach, na wsi świat i zaświat sąsiadują o miedzę* (НКПМ: Żukrowski W. Za kurtyną mgoty, 1995). Згідно зі словниковою інформацією в першому значенні іменник належить до групи *singularia tantum*, в другому має повну числову парадигму, в третьому – частіше вживається у формах множини (ІСПМ та ВСПМ подають лише форму множини).

У НКПМ семантика лексеми *strach* реалізуються в 15 504 контекстах, з яких 4,59% містить форму множини. У виявлених контекстах використана, передусім, плюральна форма тих значень, уживання множини яких словники не обмежують, напр.: *Wyżej leżały męskie kapelusze, zdefasonowane, dobre chyba już tylko dla strachów na wróble* (НКПМ: Kowalewski W. Ekscentrycy, 2007), *Latarnia umarłych [...] broni nocnych wędrowców przed upiorami i strachami, przypomina o modlitwie za zmarłych* (НКПМ: Gazeta Krakowska, 2002). Натрапляємо також на зафіксований у словниках фразеологічний зворот, у якому вжито форму множини – *strachy na lachy* (*strachy na Lachy*) ‘сумнівні, нереальні погрози, якими не варто перейматися’, напр.: *Fala bankructw z ostatnich lat pokazała, że nie są to strachy na Lachy* (НКПМ: Polityka, 2006).

У контекстах з формою множини виявляємо значення ‘причина страху’, яке незафіксоване в польських словниках, напр.: *Jesteś maniakalnie nakręcona, bo za nic nie chcesz skontaktować się sama ze sobą, ze swoimi strachami* (НКПМ: Tochman W. Córeńka, 2005), *Wychodziło na to, że agenci boją się zmiany statusu agenta, możliwości*

zmniejszenia prowizji i odbierania portfeli. Czy to są strachy zasadne? (НКПМ: Gazeta ubezpieczeniowa, 2009), *Każdy ma własne tajemnice, własne strachy i nadzieje* (НКПМ: Dukaj J. W kraju niewiernych, 2000).

Уживаючись в контексті, абстрактне значення іменника *strach* конкретизується, називає конкретний прояв психічного стану, а форма множини – множинність проявів, напр.: *...ona w swoim dużym pustym domu (...) czuje się osaczona przez niepokoje i strachy* (НКПМ: Kabac E. Vinum sacrum et profanum, 2003), *...zamknęłam się w swoim pokoju i zasiadłam przy biurku. Strachy nie wróciły* (НКПМ: Antoszewski R. Kariera na trzy karpie morskie, 2000), *Kowalski pomyślał, że może Ewka zapomni o rewolwerze i o swoich nocnych strachach* (НКПМ: Rudniańska J. Miejsca, 1999). У наведених контекстах форми множини можливі, оскільки іменник називає конкретний, обмежений в часі, прояв стану, а тому й піддається числовій квантифікації, напр.: *Po pierwszej terapii wytrzymałam pół dnia, po drugiej kilka dni [...] Te dwa strachy spowodowały, że zaczęłam stawać na nogi* (НКПМ: Naj, 2003), *Strach powracał [...] A nawet kilka strachów, z których jeden wypierał drugi* (НКПМ: Mandalian A. Czerwona orkiestra, 2009), *Tysiąc wielkich strachów los (Bóg?) na mnie w życiu zesłał (...) tamten strach, że zaraz runiemy do przykopy [...] tamten strach jest w pierwszej piątce moich strachów* (НКПМ: Pilch J. Marsz Polonia, 2008).

У НКПМ натрапляємо на контексти, в яких ідеться про різні види психічного стану, про що інформують ужиті в найближчому оточенні означення, напр.: *Bywają różne strachy. Także strach przed własnym błędem* (НКПМ: Michnik A., Tischner J., Żakowski J. Między Panem a Plebanem, 1995), *Odżyły różnego rodzaju strachy zabalsamowane w pamiętniku mojej przeszłości* (НКПМ: Bau J. Czas zbezczeszczenia, 2006), *Z dwóch wielkich strachów, sowiecki jednak dawał szansę przeżycia, a hitlerowski nie* (НКПМ: Michnik A., Tischner J., Żakowski J. Między Panem a Plebanem, 1995).

Trwoga

Відчуття сильного страху в польській мові позначає іменник *trwoga* [264; 268; 270, с. 1152; 272; 273; 274], пор.: *Z trwogą myślę o zbliżających się wyborach w Polsce* (НКПМ: Polityka, 2005). ВСПМ подає також значення ‘ознака чогось, що викликає тривогу’ [273], пор.: *W obliczu kryzysu z takiego obrazu była trwoga* (НКПМ: Gazeta

Wyborcza, 1994). У цьому сенсі словник не обмежує числової парадигми, хоча й подає приклади вживання лише в однині. У НКПМ не виявляємо контекстів з формою множини, в яких реалізується зафіксоване у ВСПМ значення ‘ознака чогось, що викликає тривогу’.

Лексема *trwoga* на позначення психічного стану, згідно зі словниковою інформацією, належить до групи *singularia tantum*.

НКПМ містить 1 571 контекст, у якому реалізуються словоформи іменника *trwoga*, з них у 3,44% ужито форми множини. Значення лексеми в контексті конкретизується, що стає передумовою вживання плюральних форм, напр.: *Daremne trwogi, próżny trud, bezsilne przestraszenia: komuny nie ma, nie powróci* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1994), *Zwłaszcza nocą nachodzą mnie strachy, trwogi i ponure obrazy przyszłości* (НКПМ: Kowalska A. Dzienniki, 1994), *Pójdzie naprzód nie zazna trwóg* (НКПМ: Co tydzień Jaworzno, 2004). Наведені приклади актуалізують значення ‘конкретний прояв відчуття тривоги’, а форма множини позначає множинність проявів.

Przerażenie, przestach

Іменник *przerażenie* вживається в сенсі ‘відчуття сильного і раптового страху’ [264; 268; 270, с. 889; 272; 273], пор.: *...zastali ją ledwie żywą z przerażenia. Nie mogła wykrztusić słowa* (НКПМ: Krawczyk P. Płamka światła, 1997). Словники польської мови містять ремарки, які інформують про те, що слово належить до групи *singularia tantum*. У корпусі виявляємо 3 867 контекстів, з яких 0,7% містить форми множини. Плюральні форми позначають множинність окремих проявів цього відчуття, які переживає людина, напр.: *...świat odmienił się tak dalece, tyle przybyło zachwyków, niespodzianek, przerażeń, że na tęsknotę nie było już miejsca* (НКПМ: Kunczewiczowa M. Cudzoziemka, 1935).

Плюраліс іменника *przerażenie* може бути вжитий, якщо в контексті йдеться про прояви такого стану у різних людей, напр.: *Tak się przecież zastanowić, to ileż w tych wszystkich meblach, przedmiotach kryje się ludzkich dotknięć, spojrzeń, ileż bicia serc, westchnień, smutków, płaczów, przerażeń, naturalnie i śmiechów, uniesień, wybuchów radości* (НКПМ: Myśliwski W. Traktat o łuskaniu fasoli, 2007), *Te same lata*

[...] jednak przyniosły też pierwsze wielkie **przerażenia**, pierwsze kontestacje i pierwsze dowody, że świat zwariował dla pieniędzy [Miller M. Pierwszy milion, 1999).

Форма множини може підсилювати експресивність висловлювання, позначаючи інтенсивність відчуття, напр.: *Niepodobna opisać **przerażenia**, zdumienia i żalości, które mnie ogarnęły* (НКПМ: Dąbrowska M. Dzienniki, 2009).

Синонім лексеми *przerażenie*, іменник *przestrach*, в лексикографічних джерелах подано зі значенням ‘раптове відчуття страху’ [264; 268; 270, с. 892; 272], пор.: *Jeszcze do niedawna słowo „dentysta” budziło ogólny **przestrach**, a wizyty w gabinecie stomatologicznym były odwlekane* (НКПМ: Dziennik Bałtycki, 2007). Ремарки, вміщені в словникових статтях, інформують про те, що іменник *przestrach* належить до групи *singularia tantum*. НКПМ містить 418 контекстів, із яких у 0,48% ужито форми множини, які реалізують семантему ‘прояв страху’ і позначають їх множинність, напр.: *Maja już liczy dni, kiedy przy ostrym, punkrockowym rytmie wytrzepie z siebie wszystkie stresy, złości i **przestrachy*** (НКПМ: Manko, 2009), *...ludzie zza wzgórz rzucali się na oślep do panicznej ucieczki, zdjęci jakimiś nieopamiętanymi **przestrachami*** (НКПМ: Fronda, 2001). Крім того, контекстне оточення вжитої лексеми дозволяє припустити, що множинна форма необхідна для інформування про різні види відчуття, напр.: *Odczuwał rozmaite **przestrachy**, aczkolwiek jak rozpoznać wyłudzenie kredytu...* [<https://monotematycznaona.pl>, 2009], *...natomiast te **różne przestrachy**... bieżące niepokoje* [<http://garathwetter.de>, 2015].

Bojaźń

Лексема *bojaźń* у словниках містить дефініцію ‘відчуття страху, переляку’ [264; 268; 270, с. 68; 272; 273], пор.: *W milczeniu wpatrywałam się w Pana, dusza moja była przejęta **bojaźnią**, ale i radością wielką* (НКПМ: Polityka, 2000). У всіх лексикографічних джерелах зазначено, що іменник не вживається у формах множини, однак в НКПМ знаходимо 0,59% контекстів (з усього 339), в яких реалізуються плюральні форми. Хоча й контексти в корпусі поодинокі, на вживання плюральних форм натрапляємо на інтернет-порталах.

Уживаючись в тексті, абстрактне значення конкретизується і означає конкретний прояв стану, а плюраліс – множинність проявів, напр.: *Pomyślałem, że*

tak będzie lepiej dla wszystkich bo pewnie zaraz by się zaczęły bojaźnie i swary (НКПМ: Біалолєцка Е. Піолун і мід, 2003), *Wpatrywali się w niewiadomy brzeg z oczekiwaniem, nie pozbawionym skrytych bojaźni* (НКПМ: Крзисзоґ Ј. Вїелблґд на степїе, 1978), *No i się tak boję i tak sobie myślę, że zdecydowanie w tych bojaźniach sama nie jestem* (<http://przemysleniawmajtkach.blox.pl>, 2012).

З огляду на найближче контекстне оточення, вжитої у формі множини лексеми *bojaźń*, робимо висновок про те, що плюралісом передано різні види цього стану, напр.: *Przedmiotem własnym bojaźni jest zło (...) różne zła będą stanowić różne gatunkowo bojaźnie* (<http://www.katedra.uksw.edu.pl>, 2015), *Od tego momentu z pewnością zaczęły się zмагаć w duszach Apostołów uczucia dwu różnych bojaźni: obawy przed śmiertelnymi ludźmi (...) oraz lęku przed Bogiem nieśmiertelnym* (<https://www.katolik.pl>, 2007). Другий приклад ілюструє також реалізацію числової квантифікації (вживання числівника *dwa*).

Popłoch

Іменник *popłoch* у польській мові вживається в значенні ‘стан, у якому люди охоплені страхом’ [264; 268; 270, с. 807; 272; 273], пор.: *...wczasowicze w popłochu uciekli mimo trwającego jeszcze sezonu wypoczynkowego, przerażeni wiadomościami o strajkach* (НКПМ: Adamski J. Świat jako niespełnienie, 2000). СПМДор і УСПМ фіксують ще один лексико-семантичний варіант цієї лексеми ‘рослина з колючим стеблом і листками’, яке в корпусі реалізується лише в п’яти контекстах, пор.: *Bardzo piękne są również niektóre zbiorowiska ruderalne, z okazałymi, żółto kwitnącymi bylinami, ozdobnymi liśćmi popłochu* (НКПМ: Krzymowska-Kostrowicka A. Geoeologia..., 1997). Значення ‘стан, у якому люди охоплені страхом’ в НКПМ ужито в 1 282 контекстах, із яких 0,47% містить форми множини, хоча словники інформують про належність іменника до групи *singularia tantum*. З виявлених прикладів використання плюралісу лише один контекст походить з новішого джерела: *Ale rady nie widziałem innej, jak tylko omijać te wprawiające mnie w takie zamęty i popłochy obszary* (НКПМ: Pilot M. Na odchodnym, 2002), де форма множини позначає множинність проявів стану. Решта контекстів з плюральними формами походять з художніх творах початку ХХ ст. У виявлених контекстах плюраліс

реалізує значення ‘прояв стану’ і позначає множинність, напр.: *...jego niewzruszona obojętność na burze świata w zaciszu pustelni – wobec skrytych męczarni, straszliwych popłochów i tortur wewnętrznych* (НКПМ: Żeromski S. Wiatr od morza, 1922), або ж стани різних людей, напр.: *Uczył to z nawyku godności, spornej popłochom gromady* (НКПМ: Berent W. Żywe kamienie, 1918).

Zaniepokojenie

Іменник *zaniepokojenie* вживається в значенні ‘стан неспокою, тривоги, пов’язане з очікуванням чогось неприємного або небезпечного’ [264; 268; 270, с. 1325; 272; 273], пор.: *Doniesienia o zmniejszeniu się tej warstwy ozonu i powstawaniu w niej dziur wzbudzają zrozumiałe zaniepokojenie* (НКПМ: Bartosz G. Druga twarz tlenu, 1995). Лексикографічні джерела містять ремарки, які обмежують уживання цієї лексеми лише формами однини.

НКПМ реалізує семантику поданого слова в 1 220 контекстах, серед яких знайдено всього 0,25% з множинними формами. Виявлені контексти походять з одного джерела, а отже уживання форм множини можна вважати оказіональним. Частіше вживання плюральних форм іменника *zaniepokojenie* підтверджено контекстами з інтернет-сторінок.

У виявлених у НКПМ та на інтернет-порталах контекстах актуалізується значення ‘прояв відчуття’, а плюраліс позначає множинність таких проявів, напр.: *Powodów do zaniepokojen faktycznie być nie mogło. Do czasu* (<http://traveladvisor.pl>, 2010), *Po zakupie znalazłam opinie, że uzyskany kolor był o wiele ciemniejszy, co spowodowało moje zaniepokojenia, gdyż zbyt ciemne włosy wyostrzają mi rysy twarzy* (<http://rudahenna.blogspot.com>, 2012). У контекстах з множинною формою йдеться про ситуацію, для якої характерний стан, який називає іменник *zanopokojenie*, напр.: *Czy tych zaniepokojen było więcej, jeżeli chodzi o różnego rodzaju decyzje Krajowej Rady, czy to tylko jakiś taki odosobniony przykład, który pan był uprzejmy przedstawić? (...) Oczywiście były takie zaniepokojenia kilkakrotnie* (НКПМ: Stenogram z 30. posiedzenia Komisji Śledczej, 2003). Плюральна форма позначає також слова, в яких виражається стан занепокоєння, напр.: *...myślę, że dopóki nie zaczną ginąć rodziny prominentnych polityków i biznesmenów – nikt palcem nie ruszy, a wyłącznie*

gębą (cały arsenał **zaniepokojenia**, oburzenia i ubolewań) (<http://wiadomosci.gazeta.pl>, 2015), *W co zatem gra Putin? Czyżby przestraszył się straszliwych sankcji i masowo przesyłanych „głębokich zaniepokojenia”?* (<https://zmiany.naziemi.pl>, 2014).

Виявляємо також контексти, в яких плюраліс ужито в значенні ‘причина стану’, напр.: *...przedstawicieleli związków zawodowych, zwłaszcza ze spółek w Zambrowie i Suwałkach, którzy na tych spotkaniach mówili o swoich zaniepokojeniach i przede wszystkim o tym, że niektóre rzeczy im się nie podobają* (<http://www.suwalki.info>, 2016).

Groza

У лексикографічних джерелах польської мови подано кілька значень іменника *groza*: ‘сильне відчуття страху, викликане небезпечною ситуацією’ [264; 268; 270, с. 290; 272; 273], пор.: *Ogarnęła go groza, że niedługo on sam zamieni się w taki martwy strzępek ciała* (НКПМ: Tokarczuk O. *Prawiek i inne czasy*, 1996), ‘ознака чогось, що викликає це відчуття’ [264; 268; 270, с. 290; 272; 273], пор.: *Groza sytuacji dotarła do jego świadomości* (НКПМ: Kamiński M., Moskal W., Swerpel S. *Nie tylko biegun*, 1996), ‘явище в культурі й мистецтві, що полягає у використанні засобів, які мають викликати відчуття напруги і страху’ [264; 272; 273], пор.: *Czytelnik sięgający po powieść grozy oczekuje ciekawej, zaskakującej intrygi, tajemniczych znaków, przepowiedni* (НКПМ: Gazda G., Izdebska A., Płuciennik J. *Gotycyzm i groza w kulturze*, 2010). СПМДор фіксує також два значення (з ремаркою *daw. „давній”*), яких не містять інші словники: ‘суворе покарання, сувора дисципліна’ (пор.: *Przodkowie trzymali nas, synów w grozie*), ‘вигук, який виражає обурення’ (пор.: *A pfe! groza, panie Wincenty! Słyszac cię mówiącego o miłości, jakbym romans czytał*) [268].

Словники кваліфікують лексему *groza* як іменник *singularia tantum*. У НКПМ виявляємо контексти з множинними формами цього слова, які становлять 0,19% усіх 3 099 контекстів. Приклади вживання плюралісу знаходимо й за допомогою інтернет-пошуку. Плюральна форма позначає множинність проявів відчуттів, напр.: *Tak samo jak tamto pierwsze „Wielkie JEST”, tak i wszystkie inne olśnienia i grozy są zawsze odwołaniem się do Początku* (НКПМ: Bieńkowski Z. *Przyszłość... przeszłości*,

1996), *Doznane koszmary to zbyt wiele jak na takie dziecko. Swoimi grozami mógłby obdzielić niejednego dorosłego* (<http://www.nowiny.rybnik.pl>, 2003). У виявлених у НКПМ контекстах реалізується семантика ‘прояв відчуття’; на інтернет-порталах знаходимо приклади, в яких плюральна форма позначає множинність ознак того, що викликає відчуття, назване іменником *groza*, напр.: *I choć trudno w to pewno uwierzyć polskiemu czytelnikowi, którego księża na co dzień bombardują mądrościami o grozach cywilizacji śmierci* (<http://www.wysokieobcasy.pl/>, 2011), *...mało powszechna jest wiedza o grozach okresu stalinizmu* (<http://www.porcys.com>, 2007), *Powoli zapomniano o grozach zimowej bitwy, choć nikt nigdy nie zapomni o bohaterach, którzy na niej polegali* (<http://miss-lily-luna.blog.onet.pl>, 2010).

Значення ‘явище в культурі й мистецтві, що полягає у використанні засобів, які мають викликати відчуття напруги і страху’ проявляється лише у формах однини іменника *groza*.

Висновки до Розділу 2

У другому розділі дисертації розглянуто реалізацію множинних форм іменників *singularia tantum* на позначення радості, смутку, гніву і страху (58 лексем) в текстах польської мови (232 001 контекст, з яких 15 330 містить форми множини) та значення, в яких ці форми вживаються.

У лексикографічних джерелах числова характеристика семи лексем (*uciecha, rozkosz, boleść, żal, przykrość, smutek, strach*) залежить від їхньої семантики: зі значенням ‘емоційний стан’ ці іменники подані як іменники *singularia tantum*, а їхні лексикалізовані форми множини в похідних значеннях – як іменники *pluralia tantum*, пор.: *uciechy* ‘те, що спричиняє відчуття задоволення, радості’, *rozkosze* ‘те, що спричиняє приємне відчуття’, *boleści* ‘сильний біль у черевній порожнині’, *żale* ‘слова, у яких ми скаржимося на когось або щось’, *przykrości* ‘те, що спричиняє неприємне відчуття’, *smutki* ‘проблеми, важкі справи, які спричиняють поганий настрій’, *strachy* ‘тіні, духи померлих’. Для деяких із цих лексем наведені семантики виявляємо й у формі однини, напр.: *Bełchatów przegrał ostatnio z Odrą. Podobna przykrość może wkrótce spotkać Zagłębie* (НКПМ: *Słowo Polskie. Gazeta*

Wrocławska, 2007). Одна лексема (*przyjemność*) у похідному значенні ‘те, що спричиняє відчуття задоволення’ має, згідно зі словниками, повну числову парадигму. Щодо інших лексем, то у словникових статтях натрапляємо на непослідовний опис числової специфіки цих слів у сенсі ‘емоційний стан: 41 іменник словники кваліфікують як *singularia tantum*, натомість для дев’яти лексем (*radość, tęsknota, depresja, smętek, chandra, rozdrażnienie, obawa, lęk, niepokój*) не обмежують числової парадигми формами однини, хоча словникові статті не містять елементів значення, на підставі яких можна віднести ці лексеми до іменників з повною числовою парадигмою, адже дефініції такого іменника та іменника, вживання множини якого обмежене, мають подібні формулювання, напр.: *radość* ‘сильне відчуття задоволення, викликане чимось приємним чи тим, що ми любимо’ – *strach* ‘сильне і неприємне відчуття в небезпечній ситуації’.

У НКПМ не виявлено контекстів з формою множини лише для п’яти іменників, які й у словникових статтях містять ремарки щодо вживання лише в однині (*rozradowanie, ukontentowanie, posepność, beztroska, zgroza*). Відсутність плюральних форм лексем *rozradowanie, ukontentowanie, posepność* ми пояснюємо тим, що ці слова вживаються в незначній кількості контекстів (*rozradowanie* – 46, *ukontentowanie* – 146, *posepność* – 32). Словникові статті цих іменників містять інформацію про стилістичне обмеження їхнього використання. Попри значно більшу частоту вживання іменників *beztroska* (1 657) та *zgroza* (1 737) у корпусі не знаходимо контекстів з реалізацією множинних форм.

Від решти назв емоційних станів, усупереч словниковому обмеженню, у НКПМ утворені множинні форми з різними значеннями. Найменший відсоток контекстів з плюральною формою виявлено для іменників, похідних від назв на позначення гніву (0,19% – 5,78%). Варто додати, що в лексикографічних джерелах для іменників-назв гніву подано ремарки, що обмежують їхнє вживання лише формою однини, і лише для іменника *rozdrażnienie* допускається повна числова парадигма, хоча в корпусі виявлено всього 1,03% контекстів із плюралісом цього слова.

Найчисленніше в корпусі представлені множинні форми на підставі назв смутку (0,25% – 34%). Саме серед субстантивів цієї групи є лексеми, які, згідно зі словниковими даними, в одному з похідних значень уживаються в плюральних формах (*boleść, żal, przykrość, smutek*), а також лексеми, для яких словники подають обидві числові парадигми (*teżknota, smętek, chandra*).

Уживання множинних форм, утворених від іменників *singularia tantum*, спричинене номінативною необхідністю чи контекстним оточенням, пов'язане переважно зі семантичними змінами, які спочатку проявляються на рівні контексту, а за умови регулярності – на рівні лексеми, що повинно відображатися у словникових дефініціях. Маючи абстрактний сенс, іменники на позначення емоційних станів людини оформлені однинною. Здатність слів у похідному значенні вживатися у формах множини (і, ймовірно, у відповідних формах однини) впливає на зменшення ступеня абстрактності, а іноді призводить до їх переходу в групу конкретних назв.

Виявляючи на підставі корпусного аналізу значення, у яких іменники *singularia tantum* уживаються у плюральній формі, верифікуємо словникову фіксацію, яка, як показує дослідження, не відображає реального стану функціонування цих субстантивів. Частина таких значень притаманна цілим групам лексем, деякі ж значення з'являються лише в окремих слів.

На основі семантичного аналізу множинних форм, утворених від іменників *singularia tantum* на позначення емоційних станів, ми виявили такі значеннєві різновиди відповідних плюральних форм:

1) 'прояв емоційного стану' (виявлено 2 905 контекстів)

Назви емоційних станів у польській мові виражені формами однини, оскільки означають абстрактне, недискретне, а, отже, й незлічуване поняття. У контексті абстрактне значення актуалізується, і слово може позначати конкретний, обмежений часовими параметрами, прояв емоційного стану, що стає передумовою вживання сингулятивних іменників у формах множини, інакше кажучи, слово в сенсі 'прояв емоційного стану' має повну числову парадигму. Слід зазначити, що в корпусі текстів не виявлено форм множини зі значенням 'прояв емоційного стану'

лише для п'яти назв: *frajda, wesolość, smętek, ponurość, rozżalenie*. У поодиноких контекстах із плюральними формами проявляються інші, описані далі, значення. Для дев'яти лексем (*przygnębiecie, chandra, irytacja, rozdrażnienie, trwoga, bojaźń, przestach, popłoch, zaniepokojenie*) у формі множини виявлено лише цю семантику, плюральні ж форми інших 33-ох лексем, крім лексико-семантичного варіанта 'прояв емоційного стану', можуть мати також інші, представлені далі, значення.

За допомогою контекстного оточення з'ясовано, що форми множини, похідні від назв емоційних станів передусім позначають множинність проявів цих емоційних станів різних людей (напр.: *ojciec nie dostrzega naszych smutków i naszych radości* (НКПМ: Nowacka E. Emilia z kwiatem lilii leśnej, 1993); *Dlaczego ludzkie szczęścia są tak sprzeczne?* (НКПМ: Kowalewski S. Czarne okna, 1961); *zdołaliśmy przekroczyć nasze melancholie* (НКПМ: Gazeta Pomorska, 2009); *ograniczyć może irytacje klientów* (<http://livre.biz.pl>, 2017)), також повторюваність проявів емоційного стану однієї людини (напр.: *Nie miała jednak na kim wyładowywać swoich gniewów* (НКПМ: Miłosz Cz. Abecadło Miłosa, 1997); *udawało mi się panować nad nim, nad jego złościami* (<https://forum.adhd.org.pl>, 2012)), інтенсивність емоційного стану (напр.: *ich pokonanie przynosi eksploratorowi niezwykle satysfakcje* (НКПМ: Bujko M.M. Złoty pociąg, 2006); *Przepadły uczucia Izydora – jakieś rozpaczę (gdy odeszła Ruta), radości (gdy przyszedł od niej list)* (НКПМ: Tokarczuk O. Prawiek i inne czasy, 1996)). Рідше множинну форму вжито в контексті, у якому йдеться про різні види емоційного стану (напр.: *Bywają różne strachy. Także strach przed własnym błędem* (НКПМ: Michnik A. i in. Między Panem a Plebanem, 1995); *Dobrze by było, żeby ludzie, którzy teraz oburzają się na widok zadymy przy granicy, tak samo oburzyli się na widok człowieka na wózku inwalidzkim. I niech się te dwa oburzenia równoważą* (<http://www.dziennikbaltycki.pl>, 2015)).

Тезу про те, що у формі множини реалізується значення 'прояв емоційного стану', підтверджує числова квантифікація цих слів, що характерне для злічуваних іменників, напр.: *Gdy gniewasz się na swój gniew, masz już dwa gniewy* (НКПМ: Santorski J. Jak żyć żeby nie zwariować, 2003); *Dwie radości. Radość prezesa i radość pracownika energetyki* (<http://obywatelenergetyk.com>, 2014); *On też był wściekły, tak jak*

i ja, te dwie wściekłości się zderzyły (НКПМ: Chmielewska J. Zbrodnia w efekcie, 2013); *przynosiło im też wiele smutków* (НКПМ: Rostworowska M. Portret za mgłą..., 2003). Про вплив часового параметра на вживання плюральної форми свідчить використання лексичних засобів зі значенням ‘обмежений часом’, напр.: *wesołego starca, którego gniewy były krótkotrwałe* (НКПМ: Kossak Z. Przymierze, 1952); *nie za bardzo wie co to jest apatia i myli ją z chwilowymi przygnębieniami jakie miewa każdy* (<https://tipy.interia.pl>, 2012)).

Лексикографічні джерела польської мови не завжди відображають реальну ситуацію вживання множинних форм іменників *singularia tantum*. Це пов’язане, очевидно, з тим, що словникова дефініція повинна містити узагальнене, абстрактне значення, а це і спричиняє обмеження у словнику щодо числової парадигми. Наявні в НКПМ контексти з формою множини на позначення проявів емоційного стану свідчать про досить виразну тенденцію до плюралізації іменників *singularia tantum*, що варто було б увести до словникової дефініції лексем, уживання множинних форм яких підтверджує мовний корпус (пор. *radocha* (2,4%), *satysfakcja* (1,34%), *szczęśliwość* (0,76%), *zadowolenie* (0,05%), *szczęście* (0,04%), *tęsknica* (31,7%), *żał* (11,52%), *przykrość* (11,5%), *smutek* (9,58%), *nostalgia* (2,85%), *rozgoryczenie* (2,09%), *rozpacz* (1,4%), *desperacja* (1,28%), *żałość* (1,14%), *gorycz* (1,04%), *żałoba* (1,02%), *utęsknienie* (0,83%), *melancholia* (0,78%), *przygnębienie* (0,25%), *furia* (5,88%), *szal* (2,51%), *irytacja* (2,34%), *gniew* (1,2%), *złość* (0,54%), *oburzenie* (0,5%), *wściekłość* (0,19%), *strach* (4,59%), *trwoga* (3,44%), *przerażenie* (0,7%), *bojaźń* (0,59%), *przestrach* (0,48%), *popłoch* (0,47%), *zaniepokojenie* (0,25%)).

2) ‘причина емоційного стану’ (виявлено 4 267 контекстів)

22 лексеми з групи назв емоційних станів (*radość, frajda, radocha, uciecha, rozkosz, przyjemność, szczęście, szczęśliwość, zadowolenie, satysfakcja, smutek, smętek, rozgoryczenie, gorycz, przykrość, tęsknota, tęsknica, złość, wściekłość, obawa, strach, przerażenie*) у формі множини реалізують значення ‘причина емоційного стану’. Особливістю утворення такого похідного значення є метонімічний характер перенесення назви емоційного стану на причину його появи, зокрема на: предмети (напр.: *Kraby, chryzantemy, wino i księżyc to cztery jesienne radości* (НКПМ:

Jabłoński W. Dzieci nocy, 2001); *Poza sezonowymi szalami nakręcanymi podążaniem za celebrytkami czy Instagramem* (np. metaliczne tatuaże, wiązane baleriny) (<http://http://fashavable.com>, 2016)), дії (напр.: *wspólne wymyślanie i gotowanie obiadków jest dla nas wielką radochą. Dla tego typu radoch* właśnie dwa lata temu rzuciłam robotę (НКПМ: Usenet – pl.soc.dzieci, 2005); *Dwa szczęścia są na świecie: jedno małe – być szczęśliwym, a drugie – uszczęśliwić innych* (НКПМ: Blog fiatowca, 2009)), події (напр.: *Każdy z nas samotnie przeżywa dziesięć tysięcy radości i dziesięć tysięcy smutków* naszego życia (<http://gwiazdeczka.soup.io>, 2014); *Kolejne dwa utwory znów poświęcone są miejskim posepnościom* (<http://http://racjonalista.pl>, 2010)), інші явища (напр.: *oddawała się przyjemnościom* wieku późnego: imieninom i urodzinom, wizytom u koleżanek (НКПМ: Dehnel J. Balzakaina, 2008); *w rozmyślaniach Julii przewijały się ciągle te same rozgoryczenia, rozczarowania, upokorzenia* (НКПМ: Zaniewski A. Król Tanga, 1997)), людей (напр.: *Trzy małe wielkie szczęścia, ale też trzy smutki. Pomóżcie sprawić, żeby moje trojaczki rozwijały się tak, jak ich rówieśnicy!* (<http://siepomaga.pl>, 2017); *Adam Grycan o swoich kobietach: Całe życie byłem dumny z moich dziewczyn (...) Ja jestem od tego, żeby czuwać nad moimi szczęściami i dbać o nie* (<http://fakt.pl>, 2012)).

Значення ‘причина емоційного стану’ увійшло до словникового тлумачення лише кількох субстантивів, при цьому вони мають різну числову характеристику: *szczęście* – іменник *singularia tantum*, *przyjemność* – має повну числову парадигму слова, *uciecha*, *rozkosz smutek przykrość*, згідно зі словниковою інформацією, – це тип *pluralia tantum*, проте у НКПМ знаходимо контексти з актуалізацією цього значення у формі однини. З огляду на те, що семантику каузальності реалізують і інші назви емоційних станів, доцільно було б урахувувати це в словникових дефініціях.

3) ‘носій ознаки’ (виявлено 1 203 контексти)

У процесі розвитку образного сенсу назви емоційних станів можуть мати значення ‘носій ознаки’. У такому сенсі вжито десять лексем, які у формі множини, як засвідчують контексти, позначають, зокрема, множинність: подій (напр.: *Prorokowanie zagłady, np. w postaci technologicznej apokalipsy, jest mało oryginalne,*

(...) *sam staram się nie myśleć zbyt intensywnie o takich ponurościach* (<http://mojawyspa.co.uk>, 2017)), дій (напр.: *Dalszą prawie że koniecznością było [...] poplotkować o wczorajszym balu lub ułożyć figury do mazura z kolegami, niewolnikami tych szalów* (НКПМ: Odrowąż-Pieniążek J. Więcej niż świadek, 2007); *śpiesząc się do zabawy, do tamtych moich dzieciennych wesolości* (НКПМ: Żeromska M. Wspomnienia, 2007)), слів (напр.: *stałe rubryki z dowcipami, żartami i wesolościami* (<http://joemonster.org/phorum>, 2017); *rozlegaty się w mediach żale i lamenty* (НКПМ: Passent D. Choroba dyplomatyczna, 2002); *musiał z salonu wynieść się wśród strasznych wrzasków i oburzeń* (НКПМ: Szpotański J. Zebrane utwory poetyckie, 1990)), для яких властива ознака за значенням субстантива (напр.: *wesolości* – ‘веселі слова, жарти’, *ponurości* – ‘понурі події’).

Описана семантика може проявлятися в обох числових формах. У лексикографічних джерелах наведене тлумачення відображене лише у словникових статтях іменника, форма множини якого лексикалізувалася, *żale* (‘слова, у яких ми скаржимося на когось або щось’). Значення інших слів у словниках не зафіксоване. Урахування у словниковому тлумаченні такого елемента семантики пояснювало б уживання плюральних форм цих іменників у реальному мовленні.

Множинні форми на позначення проявів емоційного стану входять до складу рядів однорідних членів речення, виражених плюральною формою (оскільки їм властива повна числова парадигма), напр.: *jesteśmy ludźmi mającymi uczucia, emocje, choroby, smutki i radości* (НКПМ: Korczyńska W.M. Wróc..., 2001)). Можливо, характер конструкції є одним з чинників уживання форм множини.

Характерною особливістю контекстів, у яких реалізується значення ‘причина емоційного стану’ чи контекстів, у яких плюраліс позначає різні види проявів емоційних станів, є те, що іменник у формі множини виконує функцію узагальнювального слова, після або перед яким містяться однорідні члени речення, які увиразнюють сенс плюральної форми, напр.: *Dwie są radości mojego życia: miłość i praca* (НКПМ: Brzechwa J. Liryka mojego życia, 1966); *Wolff korzystał z pewnych „uciech życia” (z szynki, kawy, koniaku i sznapsa)* (НКПМ: Moczarski K. Rozmowy z katem, 1977); *sesja kojarzy się z samymi przykrościami: nieprzespane noce,*

stres, znużenie, zniechęcenie, konieczność ślęczenia nad stertami materiałów (НКПМ: Kijak M. Jak uczyć się do egzaminów, 2010).

Назви емоційних станів уживаються в синтаксичній конструкції, що вимагає форми множини: „дієслово + 3. в. одн. + *nad* + О. в. мн.” і вказує на інтенсивність певного емоційного стану, а також має експресивний характер, напр.: *kiedy pociąg włókł się powoli, (...) po odsunięciu drzwi można było siedzieć ze spuszczoneymi na zewnątrz nogami. To już stanowiło przyjemność nad przyjemnościami* (НКПМ: Dziennik Polski, 2000); *I attenzione – zwięźczenie wieczoru, radość nad radościami, czyli najlepsza restauracja sushi w jakiej mieliśmy okazję być* [<https://niecnasprawka.blogspot.com>, 2015]; *Dobrze było mieć w okolicy wypożyczalnię łyżew – gdy założyło się na stopy „figurówki”, było to szczęście nad szczęściami* (<https://turystyka.wp.pl>, 2017). Така конструкція з іменником *żalność* означає ‘щось, що викликає жаль, співчуття, зневагу’ (напр.: *Pomпки w moim wykonaniu to nadal żalność nad żalnościami* (<https://bieganie.pl>, 2013)).

Уживання системно можливих множинних форм іменників *singularia tantum* на позначення емоційних станів людини пов’язане з розвитком полісемії лексичних одиниць: похідні значення ‘прояв емоційного стану’, ‘причина емоційного стану’, ‘носій ознаки’, виявлені в контекстах із плюралісом, можуть реалізуватися й у формі однини, а, отже, слово в новому значенні здатне мати повну числову парадигму. Лише плюральною формою представлене контекстне значення ‘інтенсивність емоційного стану’, оскільки саме форма множини зумовлює це значення.

РОЗДІЛ 3.

**СЕМАНТИКА ЧИСЛОВИХ ФОРМ ІМЕННИКІВ *SINGULARIA TANTUM*
НА ПОЗНАЧЕННЯ ФІЗИЧНИХ СТАНІВ ЛЮДИНИ**

Значну групу слів, що є абстрактними іменниками, становлять назви відчуттів⁸¹ та фізичних станів людини, пов'язані передусім з хворобами і хворобливими станами, їх причинами, симптомами та наслідками. Матеріал дослідження цієї групи (48 лексем, а саме: назви відчуттів (*śluch, smak, dotyk, węch, wzrok*), назви станів, пов'язаних з прийомом їжі (*głód, pragnienie, nasycenie, czczość, sytość, przesyty, przejedzenie*), назви станів, пов'язаних із причинами й симптомами хвороб (*ból, nieżyt, katar, zakatarzenie, porażenie, osłabienie, agonia, kaszel, gorączka, odrętwienie, paraliż, bezwład*), назви хвороб (*alergia, uczulenie, białaczka, przeziębienie, angina, zapalenie, reumatyzm, amnezja*⁸², *padaczka, grypa, cukrzyca, skleroza, astma, tyfus, dur, ospa, gruźlica, miażdżyca, nadwrażliwość, malaria, dychawica, leukemia, dzuma, epilepsja*)) формуємо на підставі словників синонімів [265; 271; 275] та тематичної класифікації лексем у ВСПМ [273] та УСПМ [272], беручи до уваги такі семантичні відношення, як синонімія, гіпонімія і гіперонімія.

За допомогою НКПМ досліджуємо особливості вживання аналізованих лексем, які реалізуються у 66 756 контекстах, з яких 7 782 містять форми множини. У Додатку 2 подаємо інформацію про словникову характеристику іменників-назв фізичних станів і відсоток контекстів з формами множини цих слів у НКПМ.

3.1. Назви відчуттів

Проблематика відчуттів є предметом дослідження багатьох наукових дисциплін, зокрема, мовознавства⁸³. У цьому підрозділі аналізуємо особливості

⁸¹ Під відчуттям тут розуміємо „здатність відчувати, сприймати явища навколишнього світу” [257]. Назви відчуттів аналізуємо в роботі з огляду на те, що вони, як і назви фізичних станів, пов'язані з людиною, як фізичною істотою, а також, що саме через відчуття людина сприймає навколишній світ.

⁸² Іменники *amnezja, skleroza*, попри те, що стосуються психічного стану людини, аналізуємо в межах назв хвороб з огляду на спільний з іншими іменниками гіперонім „хвороба”.

⁸³ Пор. напр. [12; 214; 215]. Лексико-семантичним, етимологічним, структурно-граматичним особливостям лексем, пов'язаних з відчуттям **смаку**, присвячені, зокрема, праці Б. Мітрени [206; 207], Р. Броніковської [134], М. П. Білоус [7], І. В. Гайдаєнко [24]; **запаху** – К. Пісаркової [217], М. Бугайського [135], І. Лукашук [197], В. В. Дятчук [33], В. В. Власюк [21], І. С. Іншакової [39]; **слуху** – С. Журовського [255], П. Кладочни [181; 182], І. В. Гайдаєнко [23];

значення множинних форм польських іменників на позначення відчуттів, а саме: *wzrok, sluch, węch, smak, dotyk* у світлі граматичної категорії числа на матеріалі НКПМ. Аналізовані одиниці належать до лексико-граматичного розряду абстрактних іменників, для більшості з яких характерним є вживання лише у формах однини (зрідка теж множини, напр., *mdłości*), хоча формально вони можуть творити плюральні форми та в певних контекстах уживатися в множині. Результати словниково-корпусних досліджень семантики перелічених лексем представляємо далі.

Sluch

Презентація значень і числових характеристик іменника *sluch* у словниках польської мови є доволі різною⁸⁴. На основі словникової інформації можемо виокремити такі лексико-семантичні варіанти: ‘відчуття, завдяки якому люди і тварини чують звуки’ [264; 268; 270, с. 1031; 272; 273], пор.: *Czy tylko ona wyteżala wzrok i sluch, by znaleźć w nim coś [...]?* (НКПМ: Świdorski B. *Słowa obcego*, 1998); ‘здатність правильно сприймати висоту звуків та відрізнити правильне виконання мелодії від фальшування’ [264; 268; 270, с. 1031; 272; 273], пор.: *Ale jak można grać, kiedy się nie ma sluchu?* (НКПМ: Borowa M. *Dominika znaczy niedziela*, 1988); ‘здібність до чогось’, пор.: *Majk miał wrodzony sluch językowy i bezsprzeczny dar literacki* (НКПМ: Abrahamow-Newerly J. *Młyn w piekarni*, 2002).

Унаслідок розвитку переносного сенсу виник іменник *sluchy*, що означає ‘неперевірені відомості’ [264; 268; 270, с. 1031; 272; 273] і вживається найчастіше з дієсловами *chodzić, dojść/dochodzić*, пор. *Chodzą sluchy, że w przyszłym sezonie będziemy mieli w Polsce tylko jedną ligę hokejową* (НКПМ: *Dziennik Zachodni*, 2002), *Doszły nas niepokojące sluchy o Tobie. Wiem, że rzuciłeś studia, wiem, że zajmujesz się kradzieżami komputerowymi, i to na dość dużą skalę* (НКПМ: *Burkowski M. Wysłannik*

дотику – Е. Ладзяк [194]; зору – М. Завіславської [251], А. Добачевського [147]. Дослідження, які стосуються зорової перцепції, значною мірою зосереджені також на назвах кольорів [пор. 4; 119; 232; 233; 246]. Мовно-культурним аспектам відчуттів присвячена праця „Zmysły. Aspekty językowo-kulturowe” [253].

⁸⁴Так, напр., СПМДор та ІСПМ в одній словниковій статті фіксують п’ять значень цього слова, зазначаючи, що у значеннях ‘неперевірені відомості’ іменник уживається лише у формі множини, ‘вуха тварин’ – зазвичай у формі множини, тоді як у інших значеннях – лише у формі однини. ССПМДун, УСПМ, ВСПМ іменники *sluch* і *sluchy* подають окремими статтями. ІСПМ та ВСПМ фіксують значення, якого немає в інших словниках: ‘здібність до чогось’.

szatana, 1999). У сучасній польській мові слово *stuchy* у значенні ‘неперевірені відомості’ вживається лише у формі множини і є іменником *pluralia tantum*. Однак в ілюстративному матеріалі словникової статті, у СПМДор, у якій зазначено, що в цьому сенсі слово вживається зазвичай в однині, автори подають приклад цього іменника у формі однини з ремаркою *daw.* (давній): *Jak o pieniądzach **stuch** poszedł, zaraz się do moich dziewczyn konkurenci znaleźli* [268]. Беручи до уваги цей факт, можна припустити, що спочатку, шляхом метонімії, утворилася семантика ‘відомість’, яка, зрештою, збереглася у складі фразеологізму *stuch o czymś, o kimś, po kimś zaginął* – ‘невідомо, де щось/хтось міститься, що з чимось/кимось діється’ [272], пор.: *O większości tamtych zespołów już dawno **stuch** zaginął, a Wam udało się przetrwać* (НКПМ: *Wieści Podwarszawskie*, 2005). Далі, оскільки саме форма множини *stuchy* інформувала про значну кількість джерел відомостей, що й могло бути однією з причин їх неправдивості, форма множини витіснила форму однини в цьому значенні. Множинні форми можуть також означати повторюваність якоїсь дії чи явища, про що свідчать, наприклад, дієслова, з якими найчастіше вживається слово, *chodzić, dochodzić*, у семантиці яких простежується елемент повторюваності. Оформлення лексико-семантичного варіанта ‘неправдиві відомості’ формою множини можна пояснити також близькозначними іменниками *pogłoski, wieści, plotki*⁸⁵.

У мисливській термінології вживається (зазвичай у формах множини) іменник *stuch* у значенні ‘вуха тварини (найчастіше зайця, кроля, кабана)’ [264; 268; 272; 273], пор. *Dzik jest zwierzyną, która w swej sylwetce zachowała surowość i dzikość zwierzęcia pierwotnego. [...] Gwizd ma długi, **stuchy** krótkie stojące, mocno obrośnięte...* (НКПМ: *Godlewski S. Vademecum myśliwego*, 1955). Лексико-семантичний варіант іменника виник внаслідок процесу опредметнення. З граматичної інформації, поданої в словниках, слідує, що іменник *stuch* – це передусім іменник *singularia tantum*, а в значеннях ‘неперевірені відомості’ і ‘вуха тварини’ – *pluralia tantum* [264; 268; 270, с. 1031; 272; 273].

⁸⁵Хоча словники польської мови не трактують цих слів як іменників *pluralia tantum*, ілюстративний матеріал лексикографічних джерел і корпусні контексти свідчать про переважання форм множини.

У корпусі польської мови функціонування форм іменника *sluch* представлено 3 152 контекстами, з яких 15,16% становлять контексти з формою множини. У контекстах з множинними формами реалізується переважно значення ‘неперевірені відомості’ (понад 97% контекстів). Контексти, у яких форма множини вживається в сенсі ‘вуха тварини’ становлять усього 2,51%. І лише в одному контексті форма множини не пов’язана з цими значеннями, пор.: *Po kawiarniach i klubach, nadstawiając swe **sluchy**, łowi słówka niebaczne ugrzecznionych tłum szpicli – wtem w powietrzu rozbrzmiewa nowy dźwięk: a to duchy, a to duchy wolności powracają z banicji!* (НКПМ: Szpotański J. Zebrane utwory poetyckie, 1990). У наведеному уривку вірша автор уживає слово *sluchy* як синонім до слова *uszy* в значенні ‘вуха людини як орган чуття’. Використання саме іменника *sluchy* зумовлене, очевидно, потребою римування *sluchy – duchy*, а отже, його можна вважати okazionalnym.

За допомогою пошуку Google натрапляємо на численні контексти з плюральними формами, в яких реалізується семантика ‘неперевірені відомості’, і лише okazionalно актуалізуються інші лексико-семантичні варіанти цієї лексеми, зокрема, форму множини вжито у значеннях: ‘вподобання’, напр.: *Różni ludzie mają różne **sluchy** muzyczne. [...] Ty pytasz jak można słuchać metalu (tych lżejszych też nie mogę), ktoś może spytać jak można słuchać soul, pop, pagan black metal czy disco polo – każdy lubi coś innego, trzeba tylko umieć to uszanować* (<http://forum.gram.pl>, 2007); ‘здатність правильно сприймати висоту звуків та відрізнити правильне виконання мелодії від фальшування’, напр.: *Jeśli Wasze **sluchy** muzyczne nie mogą strawić niczego innego oprócz tego co nam prezentuje John Barry to jaki jest sens rozmowy z wami?* (<http://www.filmmusic.pl>, 2007). Причиною вживання множинної форми в першому з прикладів стало те, що в контексті йдеться про різні музичні вподобання, в другому – про різних людей, які мають музичний слух.

Опрацьований словниковий і корпусний матеріал, пов’язаний з функціонуванням форм іменника *sluch*, дає змогу припустити, що відсутність контекстів з формою множини іменника *sluch* у значенні ‘відчуття’, ‘здібність’ свідчить про високий ступінь абстрактності цих значень, який виключає їх плюралізацію. Лише у значеннях ‘неперевірені відомості’ та ‘вуха тварини’,

семантика яких унаслідок розвитку переносного смислу характеризується вищим ступенем конкретизації, можливою є форма множини *sluchy*.

Smak

Польський іменник *smak* характеризується розбудованими словниковими статтями, в яких подано до 8 значень. До словників польської мови ввійшли такі лексико-семантичні варіанти слова *smak*: ‘відчуття, за допомогою якого люди і тварини відчувають властивість продуктів, які їдять, розрізняють їх’ [264; 268; 270, с. 1033; 272; 273; 274], пор.: *Gdy mówimy o smaku, mówimy o gorzkości – jest to smak który, tak jak w przypadku wielu innych doznań zmysłowych, jest przykry, gdy występuje w nadmiarze* (НКПМ: Super Express, 1998); ‘властивість їжі, напою’ [264; 268; 270, с. 1033; 272; 273; 274], пор.: *Bardzo smaczna jest np. kawa czekoladowo-migdałowa, orzechowo-kremowa, cynamonowa lub o smaku irlandzkiej whisky* (НКПМ: Kuchnia, 1998); ‘бажання їсти’ [268; 270, с. 1033; 272; 273; 274], пор.: *Choć naciskany, do wyjaśnień przystąpił Horn dopiero po obiedzie. Który, nawiasem mówiąc, zjadł ze smakiem* (НКПМ: Sapkowski A. Narrenturm, 2002); ‘уподобання’ [268; 272; 273], пор.: *Jeszcze w czasie rewolucji nabrała smaku do robienia interesów i ta pasja nadal jej nie opuszczała* (НКПМ: Jałowiecki M. Wolne miasto, 2002); ‘почуття прекрасного’ [264; 268; 270, с. 1033; 272; 273; 274], пор.: *Nie wiem, czy panu Stojowskiemu brak smaku, przyzwoitości czy czegoś innego, skoro do dzieł człowieka, który dostał literacką Nagrodę Nobla, dodaje swoje własne dopiski* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1997); ‘те, що найцінніше, найцікавіше, найпривабливіше’ [264; 272; 273], пор.: *Zawsze jednak cudownie jest poczuć smak przygody poznając nowe miejsca i uczestnicząc w ciekawych wydarzeniach* (НКПМ: Gazeta Pomorska, 2009).

Старіші словники, СПМДор і ССПМДун, фіксують семантеми, яких уже немає, напр., у ВСПМ, ІСПМ, ВСПМ, а в УСПМ вони подані з ремаркою *przest.* „застаріле”, а саме: ‘приправа’ [268; 270, с. 1033; 272] (пор.: *W przesyłce (...) rozbita została część kartonu ze smakami do ciast* [268]), ‘щось смачне’ [268; 270, с. 1033] (пор.: *Pod tym pająkiem zaś stał stół (...), a na nim te smaki różne, którymi Mordka gościa swojego częstował* [268]), ‘бульйон для супу’ [268; 270, с. 1033; 272] (пор.: *Barszcz na smaku warzywnym* [272]), ‘стиль, вид’ [268; 270, с. 1033] (пор.: *Konarski*

dał także pierwszą oryginalną próbę tragedii w **smaku** francuskim [268]). Щодо числової характеристики іменника *smak*, то словники кваліфікують переважно це слово як *singularia tantum*, проте у значенні ‘властивість їжі і напою’ ІСПМ та ВСПМ подають обидві числові форми. За допомогою корпусу текстів, у якому іменник реалізується в 9 192 контекстах, визначаємо, що кількість контекстів з формою множини становить 8,65%. Множинні форми іменника *smak* співвідносяться, передусім, з його тлумаченням ‘властивість їжі, напою’ (бл. 90% всіх контекстів з множиною), напр.: *Smaki* dzielą się na słodkie, gorzkie, słone i kwaśne. Zapewne jest ich znacznie więcej odmian (НКПМ: Gołaszewska M. Estetyka pięciu zmysłów, 1997), *Do dyspozycji były zazwyczaj dwa smaki: waniliowy i śmietankowy (zasadniczo różniły się nazwą), choć u ambitniejszych prywaciarzy bywały i warianty owocowe otrzymywane z przetartej masy borówkowej* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1993), *Frugo to wieloowocowe soki w czterech smakach i czterech kolorach. Od dwóch lat w tajemnicy testowano kształt, pojemność butelek, smaki i kolory soków, barwę etykiet, rodzaj zakrętki* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1996). Форма множини в наведених прикладах спричинена потребою назвати різні види значення, яке називає іменник *smak*.

У НКПМ зафіксовано також контексти, в яких іменник *smak* позначає властивість неістивних речей: *Mają być błyszczuki – mruknęła Hanka. – Te o różnych smakach. Bananowym, truskawkowym, jabłkowym i jeszcze jakimś* (НКПМ: Plebanek G. Dziewczyny z Portofino, 2005), *Prezerwatywy były w kilkunastu różnych kształtach, kolorach i smakach* (НКПМ: Kwietniewski A. Blondynka z miasta Łodzi, 2008), *Miłość ma wiele smaków. Może mieć smak słodczy, ale nierzadko też goryczy...* (НКПМ: Gazeta Tczewska, 2008).

Позначаючи властивість їжі, іменник *smak* може розвивати свою семантику і називати страви, про що свідчать, напр., такі контексти: *W „Domu Lodowym” można kupić 40 smaków. Właścicielka nie boi się eksperymentów, wciąż wprowadza nowości* (НКПМ: Gazeta Wrocławska, 2003), *Za pierwszym podejściem nie miała wydać z 20 złotych, za drugim wyszły jej pistacjowe (...), na koniec parasol jej się wykrzywił i słońce wszystkie smaki zmieniło w brzydką breję* (НКПМ: Gazeta Wrocławska, 2001), *Zaczęłam*

od najprostszej rzeczy: „Czy Jasiiek lubi gumy o smaku morelowym?”. I ustaliłem, że musi lubić. Wszystkie inne **smaki** podkradali mu Bartuś i Młodszy, dlatego kupuje tylko morelowe, których nikt mu nie zabiera (НКПМ: Strękowska-Zaremba M. Detektyw Kefirek i pierwszy trup, 2011), де іменник *smak* називає морозиво чи жувальну гумку.

На другому місці за кількістю вживань у формі множини міститься значення ‘те, що найцінніше, найцікавіше, найпривабливіше’, яке реалізовується в корпусі в 35 контекстах (4,4% усіх контекстів з множиною). Форма множини позначає множинність ознак, названих іменником *smak*, напр.: *Trudno znaleźć słowa, żeby opisać niezliczone smaki przyjaźni, miłości i oczywiście... herbaty. Należy ich po prostu doświadczyć* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1998), *Spotkani podróżnicy uświadamiają, jak piękne jest życie polegające na niefrasobliwym zmienianiu miejsca pobytu. Skupianiu się właśnie na smakach życia, a nie celach do osiągnięcia* (НКПМ: Cegielski M. Masala, 2002). Контекстне оточення множинних форм лексеми *smak*, а саме використання означень *różne, rozmaite* і ін., вказує на те, що йдеться про різні види ‘того, що найцінніше, найцікавіше, найпривабливіше’, напр.: *Kazali nam się uczyć, być dobrze wychowanymi, wykształconymi, a różne smaki życia zbierają ci, którzy tego wcale nie przestrzegają* (НКПМ: Pawluczuk M., Miller K. Być kobietą i nie zwariować..., 2010).

Семантика ‘уподобання’ реалізується в НКПМ в незначній кількості контекстів з плюральною формою (19 контекстів, що становить 2,4%), яка має контекстне значення ‘різні види уподобання’, напр.: *Chęć oćpania się nie ma wiele wspólnego ze światopoglądem. Albo ma się do tego pociąg, albo nie. Z talentem do matematyki jest podobnie. (...) Czy można w demokracji narzucić komuś inne smaki, marzenia?* (НКПМ: Gretkowska M. Europejka, 2004), *Czołówka biznesu kreuje własne style i wyrafinowane smaki. Jerzy Starak kupuje meble projektowane przez amerykańskie małżeństwo Eamesów i luksusową firmę Cappellini. Krauze gustuje w południowych stylach* (НКПМ: Polityka, 2007), *Przy czym radio w mniejszym stopniu kształtuje gusty polityczne w większym zaś muzyczne smaki i style życia* (НКПМ: Blog Jakuba Pacana – www.redakcja.pl, 2009).

Поодинокими контекстами з формами множини представлені значення: ‘почуття прекрасного’, напр.: *Skąd się to wzięło, że dzisiaj te szkła są tak bardzo*

*brzydkie? (...) Pochlebając najordynarniejszym **sakom** amerykańskich wojażerów, dorobkiewiczów czy milionerów z urodzenia, robotnicy z Murano popsuli jeden z najpiękniejszych przemysłów Italii (НКПМ: Iwaszkiewicz J. Wenecja i inne szkice, 2008), Jedziemy do kościoła – mnóstwo bab kolorowych, ale już wielka mieszanina **saków**; tylko trzy stare baby widziałam całkowicie stylowo ubrane; (...) Młodsze wszystkie w jaskrawo krzyżących chemicznych kolorach, wśród których przeważa szafir i zieleń, teraz „najmodniejsze”, a dawniej nigdy w strojach ludowych nie noszone (НКПМ: Dąbrowska M. Dzienniki, 2009); ‘бажання їсти’, напр.: ...a jak tam było z typowymi objawami ciąży np. mdłości, częste chodzenie do toalety, **saki** na coś itp.? (НКПМ: www.forumowisko.pl, 2005), Może po prostu strzelę sobie jednego, a potem zobaczę, czy warto sięgnąć po drugiego, a kiedy strzelę drugiego, będę wiedział, czy nie od rzeczy byłby trzeci, a jeżeli nawet złapią mnie **saki** i sięgnę po czwartego, to będzie to dowód, że dziś jest ten dzień... (НКПМ: Shuty S. Ruchy, 2008). У наведених контекстах форми множини в значенні ‘різні види’ мають також експресивний вираз.*

У НКПМ не знайдено контекстів, у яких форма множини співвідносилася б з основним лексико-семантичним варіантом лексеми *sak* ‘відчуття, за допомогою якого люди і тварини відчувають властивість продуктів, які їдять, розрізняють їх’. З аналізу корпусного матеріалу робимо висновок, що вживання форми множини лексеми *sak* залежить від ступеня абстрактності значення. Найвищим ступенем абстрактності характеризуються семантими ‘відчуття, за допомогою якого люди і тварини відчувають властивість продуктів, які їдять, розрізняють їх’, ‘бажання їсти’ та ‘почуття прекрасного’: саме множинних форм іменника в цих значеннях у корпусі найменше. Часткову конкретизацію понять простежуємо у семантах ‘те, що найцінніше, найцікавіше, найпривабливіше’, ‘уподобання’. Найбільшу здатність до вживання у формі множини досліджувана форма проявляє в значенні ‘властивість їжі, напою’.

Dotyk

Іменник *dotyk* у польській мові, подібно як інші назви відчуттів, є багатозначним словом, одне зі значень якого – ‘відчуття, завдяки якому ми відчуваємо, що торкаємося до чогось або щось до нас торкається’ [264; 268; 270,

с. 196; 272; 273], пор.: *To właśnie zmysł **dotyku** i węchu są najlepiej rozwinięte u tak małego człowieka i umożliwiają mu kontakt z otaczającym światem* (НКПМ: Dziennik Zachodni, 2009). Лексема *dotyk* означає також ‘дію за значенням торкатися’ [264; 268; 270, с. 196; 272; 273], пор.: *Nagle uczuła na ramieniu czyjś **dotyk**, drgnęła i otworzyła oczy* (НКПМ: Nurowska M. Panny i wdowy: piołun, 1992), причому саме це тлумачення подане в більшості словників (УСПМ, ІСПМ, ВСПМ, СПМДор) на першому місці. Словники польської мови містять інформацію про одиницький характер лексеми *dotyk*. Однак порівняно з проаналізованими вище назвами відчуттів, цей іменник проявляє більшу здатність до вживання в текстах множинних форм. У НКПМ представлено 2 265 контекстів з усіма словоформами іменника *dotyk*. З них у 1,9% контекстів ужито форми множини, які пов’язані зі семантемою ‘дія зі значенням доторкатися’. У певних контекстах множина використана, щоб: показати, що дії, окреслені словом *dotyk*, виконують різні люди, напр.: *Siadaliśmy w ławkach z surowego drewna, słoje od tysięcznych **dotyków** miały gładką, szklistą strukturę* (НКПМ: Stasiuk A. Biały kruk, 1955), *Ścisnął setki rąk podczas wszystkich spotkań, pozwalał się dotykać. Po każdym takim spotkaniu guziki u sutanny bywały oberwane, a białe mankiety brudne i postrzępione od **dotyków** rąk* (НКПМ: Wychowawca, 2009); вказати на багаторазовість дії, напр.: *Pisałam też o chwilach z Tobą, o tych spacerach, które kończyły się nad ranem, na bulwarze nad Wisłą. Wtedy jeszcze nie było pieszczot, nie było **dotyków**, nawet nie było zbyt wiele słów* (НКПМ: Sobol M. Mojry, 2005), *Człowiek do normalnego rozwoju potrzebuje więzi uczuciowych, bliskości fizycznej, słów, uczuć, **dotyków*** (НКПМ: Kosiński P. Obudzić serce, 2000), *Patrzę na Twoją rączkę i śledzę misterne **dotyki** pędzla, ruchy Twej główki, zapominam o moich udrękach...* (НКПМ: Rostworowska M. Portret za mgłą opowieść o Oldze Bornańskiej, 2003). На підставі контекстного оточення можна зауважити, що форма множини вказує на різні види дій, названих іменником *dotyk*, напр.: *Repertuar **dotyków** jest bardzo różnorodny. Są to gniewy, głaskania, zadrapania, ukąszenia i uderzenia* (НКПМ: Ogrodnik Z. Potencjalne porady... 1, 2005), *Jak być siostrą, jak lekarzem, jeśli się nie chce dotykać? Lekarz, lekarka są zwolnieni z niektórych rodzajów **dotyków**, zwłaszcza jeśli nie wybierają chirurgii* (НКПМ: Iwasiów I. Bambino, 2008).

У польській мові дію за значенням ‘доторкатися’ позначає також іменник *dotknięcie*⁸⁶, який у словниках поданий як іменник з повною числовою парадигмою. Тому вживання множинних форм лексеми *dotyk* можна пояснити й, очевидно, аналогією до *dotknięcie*.

Форма множини підкреслює, що слово *dotyk* позначає конкретну дію, акт, який обмежений часом. Саме така конкретизація значення сприяє утворенню плюральних форм іменника.

Węch

Словникові статті іменника *węch* подають на першому місці лексико-семантичний варіант ‘відчуття, завдяки якому люди і тварини відчувають запахи’. На другому місці зазначено ‘здатність передбачення розвитку подій; інтуїція’ [264; 268; 270, с. 1215; 272; 273], а також додано, що слово вживається в розмовному стилі (УСПМ, ВСПМ) чи в переносному сенсі (СПМДор). У розмовній мові на позначення інтуїції вживається також фразеологізм *psi węch*, пор. *Miał psi węch do tego, co siedzi w ludziach. Radar. Szósty zmysł* (НКПМ: Polityka, 2009). Крім того, СПМДор фіксує семантеми ‘запах’, із ремаркою *daw.* „давнє”. Сучасніші словники цього значення не фіксують. Граматична інформація, вміщена у словникових статтях, дає змогу стверджувати, що іменник *węch* є іменником *singularia tantum*. Приналежність цього іменника до категорії однинних підтверджує також факт, що в корпусі польських текстів знайдено лише два контексти (що становить всього 0,35% проаналізованих 567 контекстів), в яких реалізована форма множини, напр.: *Padąłem z nóg. Serce klekotało ledwie. Klęknąłbym w końcu – a za nic, za Boga nie chciałbym przed takim gnojem klęknąć – gdyby nie owe pokątne moje arcyawangardowe węchy i przedstawienia* (НКПМ: Pilot M. Na odchodnym, 2002), *Gdy kobieta poczuje, że jest gotowa do wymiany genetycznej, rozpoczyna rytualny taniec. Zaczyna od zlikwidowania osobniczego zapachu przez zanurzenie się w bezbarwnej cieczy. Gdy pozbędzie się swojego, korzysta ze sztucznych węchów, złapanych w szklanych pojemnikach* (НКПМ: Praszyński R. Jajojad, 1998).

⁸⁶У дефініції іменника *dotyk* у словниках СПМДор, ССПМДун, УСПМ подано іменник *dotknięcie*, що свідчить про взаємозамінність цих лексем.

Перший приклад ілюструє переносне вживання іменника *i*, скоріш за все, форма множини не несе інформацію про множинність, а лише підсилює семантику іменника. З другого контексту слідує, що слово *węch* ужито у значенні „запах”, очевидно, з метою збільшення іронічного ефекту.

На поодинокі контексти вживання форми множини іменника *węchy* натрапляємо на інтернет-сторінках. Знаходимо, зокрема, 4 контексти, у яких вжито трансформовану фразеологічну одиницю *psie węchy*, напр.: *Udało mu się zmylić **psie węchy** zbójów krasnej gwardii* (<http://docplayer.pl>, 2009), *teraz będzie znów głośno o MILICJANTACH jak to oni nie złapali sprawców tego złego zła.... znów będą BOHATERAMI !!!!! a to wszystko nie dzięki **psim węchom** a monitoringowi!* (<http://stalowemiasto.pl>, 2015). У наведених прикладах зауважуємо негативну конотацію значення фразеологізму, що підсилюється формою множини. Оказіонально плюральну форму іменника *węch* вжито на позначення цього відчуття в різних людей, напр.: *Podczas trwania części artystycznej wszyscy, którzy mają wyczulone **węchy**, mogli czuć smakowite zapachy. Gdy tylko zakończono oficjalne uroczystości wszyscy zostali zaproszeni na wspólną grillową kolację w ogrodzie* (<http://www.bursa.waw.pl>, 2013).

Лише поодинокі вживання лексеми *węch* дає змогу припустити, що цей іменник *singularia tantum* є стійким щодо творення множинних форм і вживання їх у сучасній польській мові.

Wzrok

До групи *singularia tantum* належить іменник *wzrok*, який у польській мові має передусім значення ‘відчуття, завдяки якому люди і тварини бачать’ [264; 268; 270, с. 1298; 272; 273], пор. *Tadeusz stracił **wzrok** w trzydziestym dziewiątym roku* (НКПМ: Czeszko В. Pokolenie, 1951). Другий лексико-семантичний варіант, який подають словники, – ‘вираз очей, погляд’ [264; 268; 270, с. 1298; 272; 273], пор. *Laura unikała **mojego wzroku*** (НКПМ: Siarkiewicz Е. Kuźnia głupców, 2009). У всіх опрацьованих словниках зазначено, що іменник *wzrok* належить до групи *singularia tantum* [264; 268; 270, с. 1298; 272; 273; 274].

Широке використання цього іменника, зокрема у великій кількості усталених зворотів, підтверджує корпусний пошук, оскільки ми виявили 16 189 контекстів з усіма словоформами. Однак знайдено 0,04% контекстів, у яких іменник *wzrok* вжито у формах множини, напр.: ...*wyprodukowałam z siebie następujące zdanie: „I wówczas dzieci popatrzyli na mnie oślimi wzrokami”* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1994). У наведеному прикладі форма множини реалізує семантему ‘вираз очей, погляд’ і вжита на позначення погляду різних людей. Варто зазначити, що в двох контекстах (*I tam też (na pupie, nie na kanapce) koncentrują się wzroki męskiej części studentów* (НКПМ: Dlaczego?, 2010), *maxwell_house: Witaj Karolina! Czy czulaś, że jury patrzy na Ciebie przychylnym okiem podczas koncertu finałowego? Karolina Gorazda: Pół na pół. Z części wzroków czulałam, że część jest mi przychylna, z reszty nie mogłam nic odczytać, bo nie pokazywali nic po sobie* (НКПМ: Onet.pl – Rozmowy, 2003)) замість форми множини *wzroki* могли б бути використані синонімічні лексеми *spojrzenie* або *oko*, які в польській мові є іменниками з повною числовою парадигмою. В одному прикладі (*Przy wykonywaniu tego salta musiał patrzeć w oczy rzucającego; tym razem trzykrotnie rzucił piłkę panu Stefanowi i trzykrotnie złapał ją na rurkę; wyglądało to przy kontakcie ich wzroków – jak trzykrotne pytanie i trzykrotna odpowiedź* (НКПМ: Iwaszkiewicz J. Brzezina i inne opowiadania, 2006)) словосполучення *kontakt wzroków* використано okazionalno, оскільки в польській мові вживається усталений зворот *kontakt wzrokowy*⁸⁷.

У наступному прикладі ширший контекст дає змогу простежити, що вжите у формі множини слово *wzrok* означає ‘спосіб, у який людина дивиться на якусь справу’, напр.: – “*Macie takie same wzroki*”, *powiedziała twoja córka, gdy zobaczyła zdjęcie Manueli. Tak napisałeś w swojej książce. Myślisz, że rzeczywiście patrzycie tak samo? – Jesteśmy nieprawdopodobną całością i jesteśmy bardzo różni. Różnimy się w pojmowaniu religii, rozumieniu Boga [...] mamy różne poglądy polityczne, [...] Ona jest wielką patriotką swojej rodzinnej Łodzi i bardzo tę Łódź w sobie kultywuje, to jest dla niej*

⁸⁷НКПМ фіксує 224 контексти зі словосполученням *kontakt wzrokowy*, пор. *Utrzymuj kontakt wzrokowy przez cały czas wykładu* (НКПМ: Wychowawca, 2006), *Są grzeczni, uprzejmi, ale unikają kontaktów wzrokowych* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1996).

magiczne miasto, ja jestem warszawiakiem, który Warszawy nie lubi (НКПМ: Gretkowska M. Polka, 2001). У цьому контексті могла б бути використана лексема *poгляд*, яка має повну числову парадигму [272].

Незначна кількість контекстів з формою множини, а також відсутність прикладів з плюральною формою слова *wzrok* у значенні ‘відчуття’ підтверджує сингулятивний характер цього іменника.

Проаналізувавши словникові статті і корпусні контексти з формами однини та множини польських іменників на позначення відчуттів *wzrok*, *śluch*, *węch*, *smak*, *dotyk*, можемо зробити висновок, що в своєму основному сенсі вони позначають поняття, необмежені простором чи часом, для них невластивим є явище квантифікації, відповідно ці іменники є іменниками *singularia tantum*. Унаслідок розширення лексичного значення слова шляхом конкретизації відбуваються зміни числового характеру слів, напр.: *śluch/śluchy* у значенні ‘вуха тварини’, *smak/smaki* ‘властивість їжі, напою’, що відображено в лексикографічних джерелах польської мови. У НКПМ натрапляємо на форми множини, утворені від іменників у значеннях, для яких словники обмежують уживання плюральної форми, напр.: *wzrok/wzroki* ‘вираз очей, погляд’, *smak/smaki* ‘уподобання’ де форма множини вказує на різні види. Для вживання множинних форм властива експресивна функція, що спостерігаємо найчастіше на корпусному матеріалі текстів художньої літератури. Відсутність у корпусі контекстів з формою множини іменників *wzrok*, *śluch*, *węch*, *smak*, *dotyk* у значенні ‘відчуття’ підтверджує їхню належність до ядерної ділянки поля польських іменників *singularia tantum*.

3.2. Назви станів, пов’язаних із потребою вживання їжі

У цій групі розглядаємо числові особливості назв станів, пов’язаних з однією з основних фізіологічних потреб людини – уживанням їжі, а саме лексем: *głód*, *czczość*, *pragnienie*, *sytość*, *nasycenie*, *przesyt*, *przejedzenie*.

Pragnienie

Лексема *pragnienie* вживається у значенні ‘відчуття сухості в ротовій порожнині, коли хочеться пити’ [264; 268; 270, с. 846; 272; 273], пор.: ... *brali w ręce*

*śnieg i wkładali sobie do ust, aby ugasić **pragnienie*** (НКПМ: Morawski Z. Gdzie ten dom, gdzie ten świat, 1994). Іменник *pragnienie*, утворений від дієслова *pragnąć*, уживається також у значеннях ‘сильне бажання, прагнення чогось’ [264; 268; 270, с. 846; 272; 273], пор.: *Masz **pragnienie** zdobycia publicznej aprobaty i pochwały* (НКПМ: Konaszewska-Rymarkiewicz K. Interpretacja horoskopu – podstawy, 1997), та ‘сильне сексуальне бажання’ [273], пор.: *Ja pragnę ciebie nade wszystko. Będę mówił szeptem, żebyś poczuła moje **pragnienie*** (НКПМ: Właszak D. Wywiad z dziewczyną..., 2003). Словники польської мови містять інформацію про уживання іменника *pragnienie* у сенсі ‘відчуття сухості в ротовій порожнині, коли хочеться пити’ лише у формах однини [264; 270, с. 846; 272; 273]. У НКПМ виявлено вживання лексеми *pragnienie* у 8 024 контекстах, з яких у 34,03% використано форми множини.

Плюральні форми реалізують, зокрема, семантému ‘сильне бажання, прагнення чогось’, напр.: ... *pragnienie religii rodzi się u tych, którzy wszystkie inne **pragnienia** mają już zaspokojone* (НКПМ: Michnik A., Tischner J., Żakowski J. Między Panem a Plebanem, 1995), ... *poświęcić trochę czasu na zastanowienie się nad sobą i swoimi **pragnieniami*** (НКПМ: Cosmopolitan, 1999), *Kiedy nie ma się już własnych **pragnień**, choćby o sukni, czy o apaszcze, o niczym...* (НКПМ: Wojarska T. Świtanie, przemijanie, 1996). Представлене значення характеризується невисоким ступенем абстрактності, що проявляється в контекстах з формою множини, яка позначає різні види відчуттів, залежно від об’єкта, на який воно спрямоване. Контекстну конкретизацію значення підтверджує також, напр., уживання форми однини, напр.: *Rezygnujemy z jednego **pragnienia**, poświęcamy je – i decydujemy się na inne rozwiązanie* (НКПМ: Wasilewski A. Kama – los człowieka, 2002), *Pośpiech, nieprzerwany ruch zawsze w jakimś kierunku, zawsze w jakimś celu, a po osiągnięciu go nic się tak naprawdę nie kończy. Jedno **pragnienie** wywołuje następne* (НКПМ: Kobierski R. Harar, 2005), де про конкретність відчуття додатково свідчить вживання кількісного числівника *jeden*. У деяких прикладах з множинною формою слова *pragnienie* йдеться про відчуття різних людей, напр.: *musiałem godzić w siebie dwa różne **pragnienia**, własne **pragnienie** bycia sobą i czyjeś **pragnienie**, żebym sprostał nadziejom, jakie ten ktoś we mnie pokładał* (НКПМ: Kobierski R. Harar, 2005).

У значній кількості контекстів, у яких реалізується семантика ‘сильне сексуальне бажання’, вживання множини пов’язане, ймовірно, з підкресленням інтенсивності відчуття, напр.: *Jadwisia była polem do zaspokożenia **pragnień*** (НКПМ: Kolińska K. Orzeszkowa, złote ptaki i terroryści, 1996), *Pani Barbara traktowała to jako miłą grę uczuć i pozorów, ale młody porucznik wydawał się owładnięty myślami o niej, myślami i **pragnieniami**...* (НКПМ: Jarosz M. Nieznane przygody Sherlocka Holmesa, 2002).

Głód, czczość

З опрацьованих словників польської мови випливає, що іменнику *głód* властиві такі лексико-семантичні варіанти: ‘стан організму, пов’язаний з нестачею їжі; відчуття, викликане нестачею їжі’ [264; 268; 270, с. 276; 272; 273; 274], пор.: *Dobra dieta to taka, podczas której w brzuchu nie burczy z **głodu*** – uważa Cindy (НКПМ: Naj, 2003); ‘відсутність харчів через неврожай, повінь, війну і т.ін.’ [264; 268; 270, с. 276; 272; 273; 274], пор.: *Z Europy przegnała ich klęska **głodu**, jedna z największych w dziejach, spowodowana zarazą ziemniaczaną i dużym spadkiem produkcji ziarna* (НКПМ: Chwalba A. Historia Powszechna. Wiek XIX, 2008); ‘прагнення, бажання чогось, сильна нестача чогось’ [264; 270, с. 276; 272; 273; 274], пор.: *Ze względu na meczący **głód** mieszkaniowy w 1974 r. pas między Wrzeszczem a Bałtykiem zagęszczono wielopiętrowymi blokami* (НКПМ: Polityka, 2001); ‘неприємне відчуття, викликане нестачею того, від чого людина залежна’ [264; 272; 273; 274], пор.: *Nałogowo palący człowiek po 20-30 minutach od zakończenia palenia poprzedniego papierosa odczuwa **głód** nikotynowy* (НКПМ: Wychowawca, 2006).

На позначення відчуття голоду в польській мові, окрім лексеми *głód*, уживається також іменник *czczość*, пор.: *I chociaż owego pokarmu była garstka tylko, **czczość** ustąpiła* (НКПМ: Sarwa A. Strzyga, 2006). Крім того, словники польської мови для слова *czczość* подають тлумачення ‘пустота, відсутність змісту, сенсу’ [264; 268; 270, с. 142; 272], пор.: *...ogarnął go ten sam niepokój, raczej niezrozumiała **czczość**, jakby nie wiadomo skąd przybiegłe poczucie – daremności* (НКПМ: Lem S. Fiasko, 1987). Значення іменника *czczość* реалізовано в 46 контекстах, у яких ужито

лише форму однини, що відображено в граматичній частині словникових статей цієї лексеми.

Щодо числової характеристики іменника *głód*, то в УСПМ, ІСПМ, ВСПММ, ССПМДун у граматичному коментарі міститься ремарка, яка кваліфікує це слово як іменник *singularia tantum*. Досліджуючи матеріал НКПМ, знаходимо 103 контексти з формою множини іменника *głód*, що становить 1,48% усіх контекстів з цим іменником. Найбільшу кількість форм множини утворено від іменника *głód* у значенні ‘неприємне відчуття, викликане нестачею того, від чого людина залежна’ (близько 46% усіх контекстів з множиною). Варто відзначити, що у всіх контекстах з формою множини йдеться про наркотичну залежність⁸⁸, напр.: *U niektórych więź z narkotykami i uzależnienie jest tak silne, że nie decydują się na zerwanie z nimi. [...] Otrzymują w wyznaczonych placówkach środki, także narkotyczne, ale o działaniu słabszym, chroniące przed „głodami”*. Jest to najczęściej meta-don (НКПМ: Długosz A. Narkomania – ucieczka donikąd..., 2007), *Najgorsze były głody*. Wiedziałem tylko tyle, że muszę wziąć (НКПМ: Trybuna Śląska, 2002), *Wie pan już pewnie, że jesteśmy narkomanami. Na razie jeszcze jakoś się trzymamy, ale jak nadejdą głody – będzie tragedia* (НКПМ: Sokołowski M. Gady, 2007). Форма множини *głody* найчастіше має якісний характер, адже за допомогою неї наголошено інтенсивність цього стану. Накладатися на основне значення може також інформація про кількість, бо використана форма множини може вказувати на багаторазовість вияву стану.

На другому місці розташовуємо форми множини, утворені від іменника *głód* у значенні ‘прагнення, бажання чогось, сильна нестача чогось’ (близько 25% усіх контекстів з множиною). Форма множини, вживаючись у відповідному контексті, може вказувати передусім на різні види цього прагнення, напр.: *Jest to zatem powieść o śmierci i zanikaniu Absolutu, o obecnym w nas głodzie sensu i... o głęboko skrywanym głodzie niewiedzy, [...] Utwór Huellego trafia dokładnie w miejsce, gdzie przecinają się w nas oba te głody* (НКПМ: Polityka, 2008), *...te wszystkie tłumione głody – głód powietrza, głód ziemi, siebie, głód ruchu, głód śmiechu* (НКПМ: Tomaszewska M. Miraż

⁸⁸ Для порівняння, знаходимо лише 18 зі словосполученням *narkotyczny głód* у формі однини, тоді як в цьому значенні форма множини виступає в 47 контекстах.

miłości, miraż śmierci, 2001), *Pani książka, którą przeczytałem, cudowna opowieść o miłości z dwóch perspektyw, dwa głody, dwa światy* (НКПМ: Onet.pl – Rozmowy, 2002). Інформацію про різні види прагнення отримуємо лише з контексту, а отже значення ‘різні види прагнення’ можна вважати контекстним, непритаманним лексемі як словниковій одиниці.

Форми множини, утворені від іменника *głód* у сенсі ‘відсутність харчів через неврожай, повінь, війну і т.д.’ становлять близько 18%. Плюральна форма позначає множинність обмежених часом періодів відсутності харчів, напр.: *Wcześniej wielkie głody wybuchaly jedynie w regionach dotkniętych klęskami żywiołowymi* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1998), *Jednocześnie czulem, że było w tym zdarzeniu coś nieuchronnego, tak jak nieuchronne są zmiany pogody i pór roku, urodzaje i głody, cisze przed burzami, lekkie zefirki i gwałtowne huragany* (НКПМ: Jabłoński W. Ogród miłości, 2006), *Anomalie opadowe były najczęstszymi bodaj przyczynami nieurodzajów i głodów* (НКПМ: Poznaj Świat, 1987).

Найменшу кількість форм множини утворено від іменника *głód* у значенні ‘стан організму, пов’язаний з нестачею їжі; відчуття, викликане нестачею їжі’ (близько 11%). Форму множини у виявлених контекстах ужито на позначення множинності станів, які відчуває людина, напр.: *Jadł i spał. Budził się ogarnięty wilczym głodem, a kiedy kończył jeść, natychmiast zapadał w sen. [...] Ze wszystkich głodów, jakie pamiętał do tej pory, ten był najgorszy. Ogarniał go ten głód nagle, przyprawiał o bicie serca i oślepiął. Marzył o... kawałku cebuli...* (НКПМ: Wojdowski B. Chleb rzucony umarłym, 1971). Метою використання плюральної форми може бути підкреслення інтенсивності стану, напр.: *W opustoszałym brzuchu, w wypróżnionych kiszkaach, głód się zagnieżdził, głód się rozplodził i wypełnił wnętrzości tysiącem płonących głodów* (НКПМ: Bau J. Czas zbezczeszczenia..., 2006).

Nasycenie, sytość

У значенні ‘відчуття повного вгамування голоду’ вживаються субстантиви *nasycenie* [264; 268; 272] і *sytość* [264; 268; 270, с. 1082; 272], пор.: *Leki anorektyczne [...] albo zmniejszają poczucie głodu, albo zwiększają odczucie sytości* (НКПМ: Zambrzycka B. I ty możesz schudnąć..., 2001), *Budzę się i jestem głodny. Jedyiny moment*

nasycenia w ciągu dnia to po kolacji (НКПМ: Kamiński M., Moskal W., Swerpel S. Nie tylko biegun, 1996). Останній може вживатися також у значенні ‘стан заспокоєння прагнень’ [264], пор.: *Przyjemność nie trwa jednak zbyt długo, nasycenie potrzeb niesie ze sobą uczucie nudy i niepokoju, wzrasta potrzeba działania* (НКПМ: Kępiński A. Melancholia, 1974). Оскільки іменник *nasycenie* походить від дієслова *nasyścić*, то й у контекстах він реалізує лексико-семантичний варіант ‘стан за значенням *nasyścić*’, напр.: *Aparatura [...] znalazła szerokie zastosowanie w związku z nasyceniem wojsk różnorodną techniką elektroniczną* (НКПМ: Gotowała J. Najkrócej żyją motyle..., 1996), *Pulsoksymetr – urządzenie służące do pomiaru nasycenia hemoglobiny* (НКПМ: Sankowski A., Łoń S. Sztuka czy medycyna..., 1995), *...wypada dodać jeszcze jeden element: kolor, światło, nasycenie barw* (НКПМ: Sarzyński P. Przewodnik po rynku malarstwa, 1999). Аналізовані лексеми реалізуються у 181 (*sytość*) та 778 (*nasycenie*) контекстах, дослідження яких показують, що іменника *sytość* ужито лише у формах однини, а кількість контекстів з формою множини лексеми *nasycenie* становить усього 0,26%, і походять вони з поезії, напр.: *Po nasyceiach, zmęczeniach. Wieczór nocny. Leżę* (НКПМ: Białoszewski M. Chamowo, 2010) або фахових текстів, напр.: *Suma maksymalnych nasyceń barw składowych daje kolor biały* (НКПМ: Gdula M. CoreIDRAW 11. Ćwiczenia zaawansowane, 2009]. Варто тут додати, що мовознавці часто говорять про вживання множинних форм термінів у спеціальних текстах, де вони набувають значення різних проявів якостей [пор. напр. 5, с. 152–153].

Przesyt, przejedzenie

Надмірне вживання їжі спричиняє стан, який у польській мові називають субстантиви *przesyt* [264; 268; 270, с. 893; 272] і *przejedzenie* [264; 268; 270, с. 879; 272], пор.: *Największe niebezpieczeństwo związane z tym świętem to właśnie możliwość nabawienia się niestrawności z przejedzenia słodyczami* (НКПМ: Dziennik Zachodni, 2002), *Najedzony do przesyty, pewny był, że nie zdoła wstać od stołu* (НКПМ: Tomaszewska M. Zamach na wyspę, 2002). Лексему *przesyt* у польських текстах ужито також у переносному сенсі ‘відчуття знеохочення, викликане надміром чогось’ [264; 268; 270, с. 893; 272], пор.: *Media zachodnie do przesyty karmiły ostatnio czytelników i słuchaczy wiadomościami i komentarzami* (НКПМ: Łukaszewski J. О

Polisce i Europie bez niedomówień, 2006), *Nie ma tu przesyty ani dobrobytem, ani myślą, ani materią, ani kulturą* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1997). Серед контекстів (112 з іменником *przejedzenie* і 225 – *przesyt*) не знайдено жодного з плюральною формою, що відповідає граматичній характеристиці цих іменників у польських словниках. І лише поодинокі контексти з плюралісом виявляємо в мережі, напр.: *Krytycy pisali wprawdzie wtedy coś o „niedosytach”, ale spektakl akurat odwrotnie – tętnił przesytaimi emocji* (<http://www.e-teatr.pl>, 1991), *Ostatnio ciągnie mnie do polskiej klasyki filmowej, więc po ostatnich zasłodzeniach cukierniczych i emocjonalnych, i innych przesytach przypomniał mi się krem sultański* (<https://kinoikuchnia.wordpress.com>, 2012). У наведених прикладах множину іменника *przesyt* використано в переносному значення для експресивного підсилення висловлювання.

На основі проведеного аналізу зауважуємо, що іменники на позначення фізичних станів, пов'язаних з прийомом їжі, характеризуються високим ступенем абстрактності (жодного контексту з плюральною формою не знайдено для лексем *czczość, sytość, przejedzenie* та поодинокі контексти для іменників *głód, pragnienie, przesyta, nasycenie*). Виявлені в корпусі контексти з множинною формою відповідних іменників стосуються значень, непов'язаних з фізичними відчуттями людини. Уживання форм множини в цих контекстах можливе з огляду на розвиток значень аналізованих лексем, напр.: *głód* 'відсутність харчів через неврожай, повінь, війну і т.д.', або, частіше, пов'язане з тим, що в контексті плюральної форма позначає різні види того, що називає іменник.

3.3. Назви станів, пов'язаних із причинами й симптомами хвороб

З огляду на загальне поняття причини та симптому хвороб у одну тематичну групу можна об'єднати слова: *ból, gorączka, kaszel, katar, nieżyt, zakatarzenie, osłabienie, odrętwienie, paraliż, bezwład, porażenie, agonía*.

Nieżyt, zakatarzenie, katar

Іменник *katar* у сенсі 'запалення слизової оболонки носа' [264; 268; 270, с. 368; 272; 273; 274] вживається на позначення симптомів хвороб, найчастіше застуди і грипу, пор.: *Ponieważ organizm sam dąży do przywrócenia zaburzonej*

równowagi, przeziębieniu i infekcji bardzo często towarzyszy katar (НКПМ: Olko S. *Макробиотика в польской кухне...*, 1993), *...dostałem zapalenia płuc od przewlekłego kataru i kilka tygodni przeleżałem w izolatce* (НКПМ: Kobierski R. *Harar*, 2005). Словники польської мови не містять інформації про числові особливості цієї лексеми, лише у ВСППМ зазначено, що іменник уживається частіше в однині [274]. Зазначимо, що в ілюстративній частині інших словників подано приклади вживання лише сингулятивних форм. У НКПМ семантика іменника *katar* реалізується в 1 478 контекстах, плюральну форму містять 2,7%.

Форми множини передусім виражають множинність окремих проявів симптому, названого цим іменником, напр.: *Co by nie powiedzieć o skuteczności różnych metod walki z katarzem, to pewne jest, że walczyć z nim trzeba, bo częste, przewlekłe kataru prowadzą do stanów zapalnych zatok, uszu i gardła* (НКПМ: Trybuna Śląska, 2004), *Musi chodzić w skarpetkach nawet w chłodne dni, brać udział w zbiórkach i alertach, po których ja z pewnością zapadałabym na kolejne kataru i anginy* (НКПМ: Wachowicz-Makowska J. *Panienka w PRL-u*, 2007).

Синонімічні лексеми *zakatarzenie* [264; 268; 270, с. 1316; 272] і *nieżyt*⁸⁹ [264; 268; 270, с. 619; 272] у словниках польської мови мають різну числову характеристику: як іменник *singularia tantum* характеризується *zakatarzenie*, натомість для іменника *nieżyt* числову парадигму лексикографічні джерела не обмежують. Корпус текстів містить лише 8 контекстів з іменником *zakatarzenie*, при цьому в одному вжито форму множини, яка позначає множинність стану, названого цим іменником: *Ja mogę być przeziębiony, ale wszelkie zakatarzenia, zachrypienia nie stanowią żadnego problemu* (НКПМ: *Magazyn Puls Studenta*, 2000). Натомість реалізацію лексеми *nieżyt* представлено у 276 контекстах, з яких у 25% вжито форму множини, яка може позначати множинність проявів цього стану, напр.: *Masz przecież alergię, żylaki, wrodzone nieżyty nosa, a na dodatek astmę po dziadku* (НКПМ: *Cosmopolitan*, 1999). На підставі контексту з'ясовуємо, що плюральна форма позначає різні види цього запалення: *nieżyty nosa, gardła, jamy ustnej, przełyku*, напр.:

⁸⁹Іменник *nieżyt* має ширше значення, ніж *katar* і *zakatarzenie*, оскільки означає 'запалення слизової оболонки деяких внутрішніх органів, зокрема носа, легень, шлунка' [272].

Ochłodzenie sprawiło, że mam więcej pacjentów z przeziębieniami: nieżytami gardła, nosa, zapaleniem oskrzeli (НКПМ: Gazeta Wrocawska, 2001), *Dlatego też stosuje się ją w przypadku suchego, męczącego kaszlu oraz w nieżytach jamy ustnej, gardła i przełyku* (НКПМ: Dziennik Zachodni, 2004).

Ból

Значення іменника *ból* стосується як фізичного, так і психічного стану людини. На першому місці в лексикографічних джерелах подано семантému ‘неприємне фізичне відчуття, яке викликає фізичне страждання, переважно спричинене травмою чи хворобою’ [264; 268; 270, с. 72; 272; 273], пор.: *Przypomniał sobie nagle wczorajszy ból, więc leżał skulony, pełen strachu przed jakimkolwiek ruchem* (НКПМ: Kowalewski W. Bóg zapłaczą, 2000). Переносне значення слова стосується психічної сфери людини: ‘неприємне відчуття, пов’язане з психічним стражданням’ [264; 268; 270, с. 72; 272; 273], пор.: *O tym romansie plotkowała cała Warszawa [...]. Załamała się i do dziś z tym bólem nie umie sobie do końca poradzić* (НКПМ: Super Express, 2006). Більшість опрацьованих словників польської мови не містить інформації про обмеження числової парадигми іменника *ból*. Лише ВСПМ та ІСПМ подають ремарки (*zwykle lp* [273] і *NL* [264], відповідно) щодо вживання плюральної форми цієї лексеми у значенні ‘неприємне відчуття, пов’язане з психічним стражданням’. Аналіз текстів у корпусі (всього 18 503 контексти) показує, що форми множини реалізуються в 3 312 контекстах, що становить 17,9%. Частина контекстів (усього 58) ілюструє вживання фразеологізму *coś rodzi się w bólach* ‘щось з’являється повільно, нелегко’ [272], компонент якого оформлений місцевим відмінком множини, пор.: *Większość rządów rodziła się w bólach* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1997); у кількох (8 контекстів) плюральна форма входить у склад медичного терміна *bóle parte* ‘біль при народжуванні’ [272], пор.: *...bóle parte sprawiają, że dziecko wydostaje się z macicy na świat* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1999).

У більшості контекстів з множинною формою (бл. 90%) реалізується словникове значення лексеми *ból* – ‘неприємне фізичне відчуття’, значно рідше у формі множини виступає це слово в сенсі ‘неприємне відчуття, пов’язане з психічним стражданням’.

У виявлених контекстах проявляється значення ‘прояв болю’, а плюральна форма інформує: про множинність цих проявів, напр.: *Jak należy reagować w przypadku epizodów bólów głowy w czasie stosowania Mireny?* (НКПМ: www.forumowisko.pl, 2005), *Okazało się, że częstotliwość i nasilenie ataków bólów krzyża zależy od... poziomu zadowolenia z pracy* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1996), різні види проявів болю, напр.: *Ale biją bez przerwy [...] za włosy ciągnie ją któryś od tyłu [...] Teraz biją chyba i po rękach. Myśl nie może ogarnąć całego ogromnego ciała złożonego z bólu. Z tyłu bólów* (НКПМ: Kolumbowie, 1957), *Ten prosty zabieg jest bardzo pomocny [...] w łagodzeniu wszelkiego rodzaju bólów* (НКПМ: Naj, 2003). Виокремлюючи таке значення, беремо до уваги й контекстне оточення аналізованих форм, зокрема, використання лексем, які свідчать про конкретизацію в часі (*epizod, atak*) чи різні види (*wszelkiego rodzaju*).

Уживання плюральної форми може вказувати на інтенсивність відчуття, напр.: *Marek zaczął odczuwać silne bóle w klatce piersiowej* (НКПМ: Boglar K. Zobaczysz, że pewnego dnia..., 1996), *Cierpiął straszne bóle, dostawał morfinę, przez tydzień nie mógł spać...* (НКПМ: Tygodnik Ciechanowski, 2005). Такий відтінок значення часто підсилюють, наприклад, означення *silne, straszne, nieustanne, wielkie*, що є ключовим у вираженні інтенсивності відчуття.

Що стосується актуалізації лексико-семантичного варіанта ‘неприємне відчуття, пов’язане з психічним стражданням’, то в досліджуваному матеріалі натрапляємо на контексти, у яких цей іменник ужито на позначення різних видів стану з огляду на його носія, напр.: *...miała w sobie coś takiego, że to do niej zjeżdżałyśmy potem ze swoimi bólami. Umiała słuchać* (НКПМ: Berberyusz E. Moja teczka, 2006), *...wierni spotykali się w mniejszych gronach i tworzyli rzeczywistą duchową wspólnotę. Aby mogli tam podyskutować, wyłożyć swoje racje, bóle, troski* (НКПМ: Wprost, 1997). У деяких контекстах із множинною формою реалізується значення ‘причина болю’, напр.: *Jest przecież wiele bólów na świecie, jest głód, nędza, są choroby i wojny* (НКПМ: Tischner J. W krainie schorowanej wyobraźni, 1998), *Później nasze losy trochę się rozeszły: tak jak mówiłem, mieliśmy szkołę średnią, która też nastąpiła z różnymi bólami* (НКПМ: Dobroczyński B., Owsiak J. Orkiestra Klubu

Pomocnych Serc, 1999). На значення ‘причина болю’ натрапляємо також у контекстах з формою однини іменника *ból*, напр.: *ale co zrobić skoro życie już ją męczy, jej życie to ból* (НКПМ: www.forumowisko.pl, 2005), *Lęk to chaos, to ślepotą, to ból, to nieszczęście* (НКПМ: Stachura E. Fabula rasa, 2006). Отже, на підставі корпусу можемо виокремити незафіксоване в лексикографічних значення іменника *ból* – ‘причина болю’⁹⁰, для якого буде властива повна числова парадигма.

Porażenie, paraliż, bezwład,

Одне із значень іменника *porażenie* – ‘зменшення або повна втрата відчуття і можливості рухатися’ [264; 268; 270, с. 810; 272], пор.: *Po upadku z wysokości albo z konia, nie poruszajmy uszkodzonego do czasu przyjazdu pogotowia. W przeciwnym razie może przemieścić się złamany krąg kręgosłupa i dać w efekcie porażenie* (НКПМ: ЕКО-U Nas, 2003). Подібне значення мають іменники *bezwład* [264; 268; 270, с. 54; 272; 273] і *paraliż* [264; 268; 270, с. 719; 272; 273; 274], пор.: *Chciał umrzeć. Kompletny bezwład, ból w każdej komórce ciała, rozpaczliwy brak tlenu i coś dziwnego z sercem* (НКПМ: Baniewicz A. Drzymalski przeciw Rzeczpospolitej, 2004), *Wykaraskał się z ciężkiego paraliżu, miał sparaliżowane nogi, ale rękoma mógł nadal grać* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1998). Іменник *bezwład* означає також ‘стан байдужості, млявості’ [264; 270, с. 54; 272; 273], пор.: *To Fanon sformułował zasadę, że gwałt jest siłą oczyszczającą jednostkę, [...] że jest działaniem twórczym wyprowadzającym jednostkę z bezwładności i rozpaczliwej* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1995), пор.: *Ożywienie nastąpi wtedy, gdy zdobyte już przyczółki wolnego rynku i przedsiębiorczości zatriumfują nad bezwładem starego układu* (НКПМ: Sprawozdanie stenograficzne z obrad Sejmu RP, 1991), та ‘повну відсутність активності чогось, напр. якоїсь організації чи інституції’ [264], пор.: *W tym względzie objawia się cały bezwład i cała niemoc instytucji powołanych do zwalczania tego typu przestępczości* (НКПМ: Tygodnik Podhalański, 1999). Подібні семантими має лексема *paraliż*, пор.: *Dzisiaj natomiast odczuwa lęk tak wielki, że boi się zaczynać, już sama myśl o tym wprawia go w stan drżenia, paniki, paraliżu* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1997). *W różnym stopniu oraz z różnych względów*

⁹⁰ Подібний розвиток значень ‘стан’ – ‘причина стану’ проаналізовано в Розділі 2 для лексем на позначення емоційних станів.

postępuje paraliż dyplomacji, wojska i policji (НКПМ: Zięba M. Po szkodzie? Przed szkodą?..., 1996), *Przemyt osiągnął takie rozmiary, że jego zatrzymanie spowodowałoby olbrzymie straty, braki w zaopatrzeniu, a nawet paraliż niektórych gałęzi gospodarki* (НКПМ: Wprost, 1997).

Зважаючи на те, що іменник *porażenie* утворений від дієслова *porazić*, то, відповідно, вживається він у значеннях, властивих цьому дієслову, напр.: *To ona odpowiada za trudno wykrywalne przekłamania w transmisji, uszkodzenia kart sieciowych, a nawet porażenie prądem operatorów sprzętu* (НКПМ: Enter, 2000), *...zamachowiec kłamał. Chodziło mu o porażenie społeczeństwa: patrzcie, jesteście na mojej łasce i nielasce* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1994).

Іменники *bezwład* і *paraliż* у більшості словникових статей подані з ремарками „без форм множини”, для іменника *porażenie* про обмеження числової парадигми зазначено лише в ІСПМ (у значенні ‘зменшення або повна втрата відчуття і можливості рухатися’) та ССПМДун (для лексико-семантичних варіантів, властивих дієслову *porazić*). Додамо теж, що в інших словниках, попри те, що в граматичній частині статті немає інформації про обмеження числа, ілюстративна частина містить приклади лише в однині.

Дослідження корпусних контекстів, у яких реалізується семантика аналізованих лексем, дало певну кількість контекстів з формами множини, а саме: *bezwład* – 0,55% (з усього 362 контекстів), *paraliż* – 0,65% (з усього 1 084 контекстів), *porażenie* – 7,83% (з усього 1 035 контекстів). Особливістю таких контекстів є те, що форми множини наведених іменників найчастіше входять в ряд однорідних членів, які мають форму множини, і означають множинність станів, напр.: *Paraliże, bezwłady i przykurcze, usztywnienie palców, drżenie samoistne...* (НКПМ: Wieczór Wybrzeża, 2000), *Pomagają w chorobach serca, kręgosłupa, płuc, wątroby, nerek, alergiach, nerwicach, paraliżach, bezpłodności* (НКПМ: Dziennik Powiatu Bytowskiego, 2011), *Kilka dni temu powiedziałem Madzi, że powinna przyjechać tu, do domu ZAiKS-u w Konstancinie, żeby nabrać dystansu do swoich kłopotów. Nagromadzenie kalek, paraliżów, strepanowanych czaszek, wychudłych przeraźliwie twarzy po operacjach, [...] zawsze to każe myśleć o własnych kłopotach:*

„*Nic to, ci mają gorzej*” (НКПМ: Hen J. Dziennik na nowy wiek, 2009). Наведені приклади ілюструють семантику, пов’язану з фізичним станом людини. Знаходимо, хоча й поодинокі, випадки, коли іменники *paraliż* означає психічний стан людини, а форма множини вказує на множинність цих станів, напр.: *Ludzie bawią się długo... w powtarzanych wytrwale ruchach pozbywają się cielesnych i duchowych paraliżów* (НКПМ: Lupa K. Podglądania, 2003). Іменник ж *porażenie* у 68% контекстів з множинною формою стосується фізичного стану людського організму чи окремих органів, напр.: *Miejscowe źródła leczą skutecznie reumatyzm, artretyzm, stany pourazowe, porażenia, stany zapalne i choroby kobiece* (НКПМ: Malik K., Raciborska M. Przewodnik po Polsce, 1996), *Obraz kliniczny hysterii charakteryzuje się znaczną różnorodnością i zmiennością objawów. Należą do nich między innymi porażenia kończyn* (НКПМ: Jarosz M. Nasze zdrowie..., 2004). Часто форма множини з’являється у назві лікувальних закладів, напр.: *Poradnia Neurologii Dziecięcej i Mózgowych Porażeń Dziecięcych przy ul. 3 Maja miała zostać zlikwidowana, a jej pracownicy zwolnieni z pracy* (НКПМ: Gazeta Wrocławska, 1999).

У решті прикладів (32%) реалізуються інші, віддієслівні, значення цієї лексеми, напр.: *Dawniej sądzono, że wynosi ona [безпечна відстань для фотографування – І. Б.] kilka kilometrów, teraz podniesiono ją do kilkunastu kilometrów, ponieważ notuje się porażenia piorunami od burz odległych nawet o 15 kilometrów* (НКПМ: Mroczek A. Książka o fotografowaniu, 2009), *Wiele gatunków grzybów zasiedla różne części roślin, także obumarłe, powodując regularne porażenia i choroby* (НКПМ: Mędreła-Kuder E. Mikroflora środowiska treningu..., 2004), *W latach 70-tych liczne przypadki porażen mieszkań przez grzyby wynikały ze złej izolacyjności zewnętrznych przegród budowlanych i niedogrzenia budynków* (НКПМ: Trybuna Śląska, 2002). У наведених прикладах реалізується значення ‘випадок, для якого характерна ознака, названа іменником *porażenie*’, а плюраліс інформує про множинність випадків.

Oslabienie

Лексема *osłabienie* має значення, утворені від дієслова *osłabić*, що означає ‘зробити щось слабким, слабшим’ [264; 268; 270, с. 697; 272] пор.: *Stosowany jest*

[...] dla łagodzenia przypadłości wieku późnego (uwiąd starczy, utrata mięśni, **osłabienie** siły mięśni) (НКПМ: ЕКО-У Nas, 2001), *Być może wynikające z tego osłabienie polskiej nauki jest główną przyczyną jej kłopotów z adaptacją do wymagań gospodarki wolnorynkowej* (НКПМ: Wprost, 1999). Окремим пунктом у словникових статтях подано тлумачення ‘стан фізичної або психічної слабкості’ [264; 268; 270, с. 697; 272; 273], пор.: *Pierwsze objawy działania jadu [...] szybko narastają, przy czym znamienne są wymioty, zahamowanie akcji serca, duszność i silne osłabienie, aż do omdlenia włącznie* (НКПМ: Euroregio Glacensis, 2000). Іменник *osłabienie* подається в лексикографічних джерелах як *singularia tantum*, однак у НКПМ віднайдено приклади вживання плюральних форм цього слова, а саме 75 контекстів, що становить 2,21% усіх контекстів з цією лексемою (3 396 контекстів). У 9 контекстах реалізується семантика ‘стан фізичної або психічної слабкості’, напр.: *Coraz większym uznaniem cieszą się naturalne sposoby zapobiegania jesiennym osłabieniom* (НКПМ: Trybuna Śląska, 2003), *Są bardziej podatni na dolegliwości krążeniowe, migreny, bóle wątroby, niedyspozycje trawienne i powtarzające się osłabienia* (НКПМ: Dziennik Zachodni, 2004), де форма множини засвідчує множинність проявів станів, які повторюються. У кількох контекстах значення множинних форм пов’язане з семантикою дієслова *osłabić* – ‘те, для чого властива ознака, названа іменником *osłabienie*’, напр.: *Dlatego do czasu realizacji remontu autorzy projektu zalecają [...] wyłączenie z użytkowania części targowiska i parkingu, położonych pod estakadą, w miejscach znacznych osłabień barier ochronnych* (НКПМ: Tygodnik Podhalański, 1999), *...rekordowe osłabienia złotego w lutym do poziomu 4,9 zł skłaniały raczej do realistycznej niż optymistycznej oceny szans na uratowanie firmy* (НКПМ: Gazeta Ubezpieczeniowa, 2009).

Усі інші контексти з формою множини стосуються спортивної тематики і множинна форма має значення ‘слабкі моменти в грі; слабкі місця команди’, пор.: *A jakie są planowane wzmocnienia i jakich osłabień można spodziewać się w Wiśle?* (НКПМ: Onet.pl – Rozmowy, 2004), *Oprócz ewentualnych wzmocnień, są też osłabienia. Lecha opuścili już Rafał Lasocki i Ariel Jakubowski* (НКПМ: Gazeta Poznańska, 2005), *Jakie momenty były dla mnie najtrudniejsze? Dla bramkarza*

najtrudniej jest zawsze w osłabieniach (НКПМ: Gazeta Krakowska, 2007). Слід зазначити, що подібного значення в контекстах з формою однини в корпусі текстів не визначено, що свідчить про лексикалізацію плюральної форми і оформлення незафіксованого у опрацьованих лексикографічних джерелах лексико-семантичного варіанта ‘слабкі моменти в грі; слабкі місця команди’ іменником *pluralia tantum*.

Agonia

Іменник *agonia* має значення ‘стан перед смертю, для якого характерне фізичне або психічне страждання’ [264; 268; 270, с. 5; 272; 273], пор.: *Rogosiński skonał w kwiecie wieku po kilku tygodniach agonii, nie doczekawszy się syna* (НКПМ: Dehnel J. Lala, 2008), *Ludzie konali w okropnych mękach, agonია trwała czasami nawet kilka dni* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1992). У переносному сенсі слово *agonia* може вживатися на позначення ‘стану перед припиненням існування чогось’ [264; 268; 270, с. 5; 272; 273], пор.: *Przecież chodziło o to, żeby tam być, uczestniczyć w agonii Warszawy, a nawet zginąć razem z nią* (НКПМ: Nurowska M. Miłośnica, 2009), *Agonia komunizmu zakończyła się 31 grudnia 1991 roku* (НКПМ: Bendyk E. Zatruta studnia, 2002). З граматичної інформації, поданої в словниках, випливає, що цей іменник відносять до групи *singularia tantum*. Аналіз контекстних уживань показав, що у 1,36% прикладів використана форма множини, при чому реалізуються обидва лексико-семантичні варіанти: форма множини, у якій реалізується значення ‘стан організму’, інформує про стани різних людей, пор.: *Śmierć istnieje, tak jak codzienne zbrodnie psychopatów, wypadki drogowe czy agonie w hospicjach* (НКПМ: Pietucha P. Stróż obłąkanych, 2004), *Lubię asystować przy agoniach ludzi, którym się nie powiodło, których rozdierała rozpacz, zniechęcenie, zwątpienie* (НКПМ: Czerniawski A. Narracje ormiańskie, 2003); у контекстах, у яких іменник *agonia* вжито в переносному значення, ідеться про множинність випадків, для яких характерний цей стан, пор.: *Byłem świadkiem zamachów i elekcji, upadków i narodzin nowych dyktatorów, rewolucji i rewolucyjnych agonii* (НКПМ: Jagielski W. Wieże z kamienia, 2004), *Oczywiście agonie, które przechodzą demokracje kapitalistyczne, trzeba mierzyć w standardach historycznych czyli latami* (НКПМ: Kultura, 1981).

Kaszel

Іменник *kaszel* належить до назв причин і симптомів хвороб, означає ‘раптовий видих повітря з хрипінням і шумом’ [264; 268; 270, с. 367; 272; 273], пор.: *Zakażeniu Rotawirusem często towarzyszą [...] objawy zakażenia dróg oddechowych – katar, kaszel* (НКПМ: ЕКО-U Nas, 2000). СПМДор, ССПМДун і УСПМ інформують про однинну природу цього слова, ВСПМ, ІСПМ подають повну парадигму іменника, хоча в ілюстративній частині словникових статей подані приклади лише з формою однини. Аналіз корпусних текстів показує, що 0,97% усіх контекстів (1 031) зі словом *kaszel* мають форми множини. У контексті реалізується семантика ‘стан, для якого властивий кашель’, а плюральна форма вказує на множинність станів⁹¹, напр.: *Idzie jesień przez park (...) A z nią przeziębienia i grypy, kataru, kaszle oraz cała masa innych niedogodności* (НКПМ: Dziennik Polski, 2006), *Najczęściej wykorzystuje się wonne ząbki czosnku w dolegliwościach dróg oddechowych, nieżytach, kaszlach, anginach, katarach, zapaleniach oskrzeli, bólach gardła itp.* (НКПМ: Gazeta Pomorska, 2005). Плюральна форма, як впливає з контекстного оточення, вживається також на позначення різних видів кашлю, напр.: *Okazuje się że bolończycy herbatę piją wyłącznie kiedy są przeziębieni, z cytryną i aspiryną. I jest to jedyne i wystarczające lekarstwo na wszelkie kaszle i kataru* (НКПМ: Gazeta Poznańska, 2005). Як бачимо з наведених прикладів, форма множини найчастіше з’являється в ряді однорідних членів речення, що також може бути однією з причин її вживання.

Gorączka

На першому місці словникових статей лексеми *gorączka* подано тлумачення ‘підвищена температура тіла’ [264; 268; 270, с. 282; 272; 273; 274], пор.: *Jest ciężko przeziębiony, ale postawiliśmy mu bańki i posiedzimy tu z nim, aż mu gorączka spadnie* (НКПМ: Вуйко М.М. Злоту рочиąg, 2006). Інше, переносне, значення іменника – ‘настрій, атмосфера збудження, неспокою’ [264; 268; 270, с. 282; 272; 273; 274],

⁹¹ Варто теж додати, що для вираження множинності станів може використовуватися іменник *atak* у формі множини в поєднанні зі словом *kaszel*, напр.: *Niestety, objawy nie minęły: gorączka skoczyła do 40 stopni, ataki kaszlu nie dawały spokoju* (НКПМ: Gazeta Wroclawska, 2001), *Taki miły kotek może być powodem Twoich ataków kaszlu, a nawet astmy* (НКПМ: Słowo Polskie. Gazeta Wroclawska, 2004). Подібні контексти становлять в корпусі 2,33% усіх контекстів (з формою однини *atak* таких контекстів 5,53%).

пор.: *Poza murem mogła trwać gorączka przygotowań do wielkiego święta, ale tutaj nic takiego nie dało się zauważyć* (НКПМ: Białołęcka E. Kamień na szczycie..., 2002). Слово *gorączka* може також уживатися в значенні ‘ентузіазм, запал’ [264; 268; 270, с. 282; 272; 273; 274], пор.: *Ludzie współcześni podróżują bez końca, ogarnięci gorączką nowości* (НКПМ: Świdorski B. Słowa obcego, 1998). Із ремаркою *przest.* ‘застаріле’ подано семантему ‘запальна людина’ [268; 272; 273], пор.: *Już, natychmiast. Ależ gorączka z pana – dorzucił pobłażliwie, co mnie wzburzyło do reszty* (НКПМ: Mrozek S. Opowiadania 1974–1979, 1979).

Семантика іменника *gorączka* реалізована в 3 765 контекстах, з яких у 0,9% наявні форми множини, хоча лексикографічні джерела подають інформацію про належність цього слова до групи *singularia tantum* (окрім значення ‘запальна людина’). У поодиноких прикладах реалізуються переносні сенси: ‘період, для якого характерна ознака, названа іменником *gorączka*’, напр.: *Temperatura rośnie też na rynku nieruchomości [...] Tym wydarzeniom ze spokojem przygląda się tylko najbardziej zainteresowana branża, czyli budowlani. Oni takich gorączek przeżyli już kilka* (НКПМ: Polityka, 2006), ‘подія, для якої характерна ознака, названа іменником *gorączka*’, напр.: *Zwolennicy tej teorii przypominają gorączki połączeń z końca lat 60. i połowy lat 80., po których następowало załamanie rynku* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1994). Наведені контекстні значення можна звести в одну дефініцію – ‘носій ознаки, названої іменником *gorączka*’.

У більшості виявлених контекстів реалізується значення ‘прояв підвищеної температури’, у яких плюральна форма вказує на множинність таких проявів, напр.: *W niedzielę podczas 12-godzinnego dyżuru pogotowie interweniowało aż 46 razy, w większości do gorączek i przeziębień* (НКПМ: Express Ilustrowany, 2002), *Minęło kilka zapaleń krtani, kilka gryp, gorączek, katarów i Tosia szalenie znieubiła chodzenie do lekarza* (НКПМ: Kwaśniewski T. Dziennik taty, 2010), або різні види станів, для яких характерна підвищена температура, напр.: *Zbierają żniwo śmiertelnie groźne gorączki krwotoczne – Ebola, Marburg, Lassa, Hanta i kilkanaście innych* (НКПМ: Focus. Poznać i zrozumieć świat, 2003).

Одрętwienie

Віддієслівний іменник *odrętwienie* тлумачиться як ‘стан заціпеніння, втрати відчуття або можливості рухатися’ [268; 270, с. 664; 272], пор. *W stopach czuł beton wieżyczkowej posadzki, kolana spuchły, mrowiące odrętwienie przechodziło do bioder* (НКПМ: Sieniewicz M. *Czwarte niebo*, 2003). Ця лексема також позначає ‘психічний стан байдужості, нечутливості’ [264; 268; 270, с. 664; 272], пор.: *Jakub zapadał w odrętwienie. Myślał o Marii, o jej wychudzonym, bladym ciele* (НКПМ: Saramowicz M. *Siostra*, 1996). Іменник може позначати ‘стан заціпеніння’ не лише людей, а й предметів і явищ, напр.: *...jej podopieczny jest najwybitniejszym żyjącym polskim dramaturgiem, który obudził polski teatr z odrętwienia* (НКПМ: Urbanek M. *Kisielewscy: Jan August, Zygmunt, Stefan, Wacek*, 2006), *Martwe miasto. [...] Wszędzie te same sklepy, co w każdym mieście. Martwota i odrętwienie* (НКПМ: Kowalska A. *Dzienniki 1927–1969*, 2008). Словники польської мови подають інформацію про обмежену формою однини числову парадигму цієї лексеми. Реалізація значень в корпусі представлена 386 прикладами, з яких лише у 0,78% контекстів ужито форму множини. У виявлених контекстах іменник *odrętwienie* вжито у значенні ‘психічний стан людини’, напр. *...usiłowałem otrząsnąć się, siadałem nadmiernie prosto, lecz głowa wciąż leciała mi do przodu, wpadałem w krótkotrwałe odrętwienia, w których oddalałem się od mówiących i przestawiałem ich nagle słyszeć* (НКПМ: Lem S. *Pamiętnik znaleziony w wannie*, 1961), *Wierzę w potęgę dobra, prawdy, cnoty – w kapłaństwo pieśni, co z odrętwień budzi* (НКПМ: Wychowawca, 2002), де форма множини вказує на множинність таких станів. Один з контекстів ілюструє переносний сенс слова, яке позначає стан заціпеніння предмета (у цьому випадку землі): *I sama ziemia zdała się budzić pod ich stopami z zimowych odrętwień* (НКПМ: Reymont W. *Rok 1794*, 1918). Наведені приклади, хоча й поодинокі, показують, що на вимогу контексту форма множини аналізованих сингулятивів є можливою.

У групі іменників на позначення фізичних станів, пов’язаних з причинами і симптомами хвороб, найбільшу кількість реалізацій у плюральній формі виявлено для лексем *nieżyt* (25%) та *ból* (17,90%), що, очевидно, пов’язане з особливістю цих фізичних станів, які можуть стосуватися окремих частин тіла чи органів людини, а

це, своєю чергою є підставою конкретизації значення ('фізичний стан, відчуття' – 'фізичний стан, відчуття у окремій частині тіла чи органі') і вживання цих лексем у формах множини. Лексикографічні джерела польської мови не містять інформації про обмеження числової парадигми цих слів, що й підтвердили дослідження текстів. Однак попри те, що такої інформації теж не подано у словниковій статті іменника *katar*, НКПМ містить незначну кількість контекстів, у яких реалізується плюральна форма цього слова (всього 2,7%). У лексикографічних джерелах зазначено однинний характер інших лексем цієї групи, однак у корпусі виявлено приклади їхнього вживання в множині, в більшій чи меншій кількості (0,55%–12,5%). Найчастіше контексти ілюструють значення 'прояв, випадок, для яких характерний стан, названий іменником', а плюраліс інформує або про множинність таких проявів чи випадків, або про їхні види.

3.4. Назви хвороб

Значну групу слів, що належать до абстрактних іменників, становлять назви хвороб і хворобливих станів⁹². Я. Лось у своїй граматиці 1925 року видання, аналізуючи групи слів *singularia tantum*, зазначає, що назви хвороб у польській мові вживаються лише в однині [196, с. 154–160]. Аналіз вибраних лексем-назв хвороб на підставі словників різних періодів частково підтверджує тезу дослідника про сингулятивну природу польських назв хвороб, адже у словникових статтях більшості цих іменників лексикографічні джерела подають ремарки *blm, tylko lp, NL zwykle lp*. На основі корпусного матеріалу з'ясуємо, чи не спростує він – хоча б частково – словникової інформації.

Przeziębienie

На першому місці словникових статей іменника *przeziębienie* подано інформацію про його віддієслівне походження (*przeziębić* 'наразити когось, щось на дію холоду, що спричиняє хворобу' [264; 268; 270, с. 898; 272]). У другому пункті словникових статей подано значення 'хвороба, зумовлена охолодженням організму'

⁹² Найменування хворобливих станів розглядаємо в групі назв хвороб, оскільки лексикографічні джерела не завжди чітко розмежовують ці поняття.

[264; 268; 270, с. 898; 272; 273], пор.: *Najpierw myślał, że to lekkie przeziębienie. Bolała go głowa i dopadły typowe dolegliwości, jak ból gardła, katar i przede wszystkim kaszel* (НКПМ: Kabat M. Kontrakt panny Brandt, 2009). У СПМДор зазначено, що іменник *przeziębienie* не вживається у формі множини [268], однак новіші лексикографічні джерела польської мови такого обмеження не накладають. Високу частоту вживання форм множини показує корпус текстів польської мови (контексти з множинною формою становлять 34,29%). У більшості контекстів уживання форми множини пов'язане з тим, що іменник *przeziębienie* називає окремий випадок хвороби, відповідно множинна форма – множинність випадків, напр.: *...mrozy spowodowały zahamowanie namnażania się drobnoustrojów i w ten sposób przyczyniły się do spadku liczby przeziębień* (НКПМ: Trybuna, 2006), *Jesień to czas przeziębień i gryp, dlatego dobrze jest wzbogacić swój organizm w niezbędne witaminy, które uchronią nas przed „złapaniem” wirusa* (НКПМ: Gazeta Częstochowska, 2005), *Latem często zdarzają się także przeziębienia* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1994). У НКПМ натрапляємо також на приклади, в яких форма множини позначає різні види хвороби, напр.: *To nie jest jednak prawdziwa grypa, tylko różnego rodzaju przeziębienia* (НКПМ: Gazeta Wrocławska, 1999), *Jego dobroczynne właściwości dla układu [...], immunologicznego (sezonowe przeziębienia) [...] zostały potwierdzone wieloma badaniami* (НКПМ: Gazeta Wrocławska, 2002), *Podczas różnych przeziębień cała jesteś spuchnięta* (НКПМ: www.forumowisko.pl, 2006). Причиною значної кількості контекстів з формою множини може бути позамовна дійсність, тобто характер хвороби, а саме її частота, а також належність до „повсякденних” хвороб, що ілюструють, наприклад, контексти: *Choroba mnie zmieniła [...]. Nowotwór piersi okazał się zupełnie czymś innym od przelotnych przeziębień czy bólów pleców* (НКПМ: Polityka, 2007), *Uzmysłowił sobie przy tym, że oprócz zwyczajnych przeziębień i gryp nigdy na nic nie chorował* (НКПМ: Kowalewski W. Światło i lęk, 2003). З огляду на це, множинні форми іменника *przeziębienie* доволі часто і легко піддаються квантифікації, напр.: *Nie mamy większych kłopotów kadrowych, może z wyjątkiem kilku drobnych przeziębień* (НКПМ: Gazeta pomorska, 2010), *Statystycznie normą dla*

dorosłych jest nawet pięć przeziębień w roku, dla dzieci – nawet do dwunastu rocznie (<https://lifestyle.newseria.pl>, 2018).

Alergia, uczulenie, nadwrażliwość

Опираючись на словники польської мови та корпусний матеріал, з'ясовуємо, що іменник *alergia* вживається переважно у двох значеннях: 1. 'надмірна чутливість організму'⁹³ [264; 268; 272; 273], 2. 'неприятне ставлення до когось чи чогось'⁹⁴ [264; 270, с. 9; 272; 273], пор.: *Brał on zwykle lekarstwa na **alergię**, które przepisał mu lekarz* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1994), *Ja mam **alergię** na komiksy, które są oparte na faktach, chcę oddać jakąś prawdę historyczną* (НКПМ: СКМ, 1999), *Wyeliminujesz facetów, którzy mają **alergię** na mądre i pewne siebie kobiety* (НКПМ: Cosmopolitan, 2001).

Словники польської мови відносять лексему *alergia* до іменників з повною числовою парадигмою. Корпусний аналіз (1 090 контекстів з усіма словоформами) показує, що форми множини, які становлять 25,5% усіх слововживань, стосуються лише першого лексико-семантичного варіанта лексеми *alergia*, напр.: *...wydzieliny „kuchennych” roztoczy mogą wywoływać zatrucia, **alergie**, biegunki i inne zaburzenia...* (НКПМ: Gazeta Wrocławska, 2002), *Lecznicza głódówka [...] szczególnie skuteczna jest przy chorobach niedokrwienych serca, **alergiach**...* (НКПМ: Dziennik Polski, 2000). Наведені контексти ілюструють основну функцію граматичного значення множини – інформування про множинність денотатів у позамовній дійсності, а саме про множинність випадків цієї хвороби. Аналізуючи корпусний матеріал, можемо зауважити, що в близько 70% контекстів форми множини іменника *alergia* позначають різні види хвороби, про що, зокрема, свідчить контекстне оточення, напр.: *Żadnych obaw także nie mamy – niczego się nie boimy, nie mamy żadnych **alergii*** (НКПМ: Czas Ostrzeszowski, 2007), *Pacjenci zgłaszali się do nas z objawami ukąszeń owadów, czy też różnych **alergii*** (НКПМ: Dziennik Tczewski, 1999), *Nie należy też zapominać, że niektóre **alergie** się krzyżują* (НКПМ: Trybuna Śląska, 2003). Причиною

⁹³ ССПМДун в межах першого значення виокремлює вужче – 'симптом алергії-хвороби' [270, с. 9].

⁹⁴ У цьому значенні деякі словники подають ремарки: *przen.* „переносне”. (УСПМ), *pot.* „розмовне” (ССПМДун). СПМДор не фіксує значення 'неприятне ставлення'.

виникнення такого значення у формі множини може бути необхідність „уточнити” хворобу з огляду на алерген (про що свідчить і саме тлумачення слова – ‘неправильна реакція на щось [виділення наше – І. Б.]’), напр.: *Istnieją **alergie** takie jak alergia na kurz, czy alergia pokarmowa, które mogą nam dokuczać niezależnie od pory roku* (НКПМ: Trybuna Śląska, 2003), *Najmniejszą wrażliwość wykazują ludzie starsi [...], następnie dzieci (20%, przy czym są one najwrażliwsze na **alergie** wywołane przez roztocze i sierść zwierząt)* (НКПМ: Krzymowska-Kostrowicka A. Geoeologia turystyki i wypoczynku, 1997), *Zdarza się, że niektóre osoby są uczulone na zapach żywicy z drewna sosnowego. Jeżeli okaże się, że ktoś w naszym otoczeniu cierpi na tego typu **alergie**...* (НКПМ: Gazeta Krakowska, 2003), *Małe dzieci często mają **alergie** pokarmowe* (НКПМ: Gazeta Krakowska, 2004). Зважаючи на те, що хвороба вражає різні органи людського тіла, її ідентифікування може відбуватися й на основі цього критерію, напр.: *Osobom cierpiącym na **alergie** dróg oddechowych i astmę polecamy jonizatory powietrza* (НКПМ: Dziennik Zachodni, 2002), *90 proc. wszystkich chorób zawodowych to [...] **alergie** skórne...* (НКПМ: Praca i Zdrowie, 2007). Ще одним критерієм розрізнення є, наприклад, період тривання хвороби, напр.: *Oprócz **alergii** całorocznych i sezonowych może pojawić się krótkotrwały katar* (НКПМ: Dziennik Łódzki, 2005).

Назви хвороб у польській мові можуть набувати ознак конкретних іменників, що особливо проявляється у контекстах з множинними формами. Ідеться про процес конкретизації абстрактного сенсу, тобто обмеження простором чи часом, який проявляється в тому, що певна лексема називає не хворобу в цілому, а її конкретний прояв у конкретному тілі в конкретний час. Що стосується іменника *alergia*, то семантему ‘конкретний прояв хвороби’ простежуємо в близько 20% контекстів⁹⁵, напр.: *Konsekwencją złej jakości powietrza, którym oddychamy są też powtarzające się **alergie*** (НКПМ: Trybuna Śląska, 2003), *...w Europie Środkowej na **alergie** zapada 20-21 proc. osób (...) Wśród osób w starszym czy średnim wieku **alergie***

⁹⁵Можна також припустити, що якщо йдеться про конкретні випадки хвороби, то й водночас про різні її види, однак форма множини, на нашу думку, тут означає саме конкретний прояв хвороби, пор.: *...**alergie** takie jak alergia na kurz, czy alergia pokarmowa... i ...powtarzające się **alergie**...*

występują sporadycznie (НКПМ: Cosmopolitan, 1999), *Najpierw okazało się, że wychowankowie nowo wybudowanego przedszkola zaczęli chorować na **alergie**, bo w pomieszczeniach panowało zbyt wysokie stężenie substancji toksycznych* (НКПМ: Życie Warszawy, 2001).

У деяких контекстах (близько 10%) важко окреслити, яке значення, окрім множинності, має плюральна форма іменника *alergia*. Ідеться, наприклад, про назви статей (***Alergie*** (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1996)) чи книжок („***Alergie u dzieci i młodzieży***” (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1997)), а також контексти на зразок: *Poprosiłam czytelnikowskich grafików, by mi na kartonach wypisali „tematy do konwersacji” na przykład: „**alergie**”, „choroby wątroby”, „poglądy polityczne”, „źle o ludziach”, „dobrze o ludziach” itp.* (НКПМ: Szymańska I. Miałam dar zachwytu, 2001).

Отже, словниковий і корпусний аналіз показує, що попри свою абстрактну семантику, іменник *alergia* має властивість уживатися у формах множини, проте лише у значенні хворобливого стану людини. Не знайдено, однак, контекстів з формою множини, у яких би іменник *alergia* виступав у значенні „неприятне ставлення до когось, чогось”, хоча словники польської мови таку можливість допускають.

У сучасній польській мові семантема ‘надмірна чутливість організму’ властива також іменникам *uczulenie* і *nadwrażliwość*⁹⁶, які є синонімами іменника *alergia*.

Словники польської мови фіксують такі лексико-семантичні варіанти іменника *uczulenie*: від дієслова *uczulić* ‘зробити вразливим’ [264; 268; 270, с. 1169; 272], пор.: *...opowiadania stanowiły obowiązującą lekturę wykształcenia gimnazjalnego, humanistycznego. Chodziło bowiem o **uczulenie** młodzieży na piękno i harmonię ludzkich wysiłków w tym wszystkim, co później nazwano sportem* (НКПМ: Wychowawca, 2006); ‘надмірна чутливість організму; симптом цієї чутливості’⁹⁷ [264; 268; 270, с. 1169; 272; 273], пор.: *30 lat temu przypadek **uczulenia** na pyłki u*

⁹⁶ Лексеми *uczulenie* і *nadwrażliwość* розглядаємо у групі хвороб, а не симптомів, з огляду на їхній синонімічний зв’язок з іменником *alergia*.

⁹⁷У ВСПМ значення ‘надмірна чутливість організму’ і ‘симптом цієї чутливості’ подано окремими пунктами [273], тоді як в УСПМ – одним [272], а інші словники не вказують значення ‘симптом цієї чутливості’.

dziecka młodszego niż dziesięcioletnie stanowił kuriozum medyczne (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1996), *Właśnie w tym miejscu można było natknąć się na dziewczynę z uczuleniem na twarzą. Obrzęk był tak duży, że zniekształcał rysy ekspedientki...* (НКПМ: Chmielewski W. Brzytwa, 2008); ‘неприятне ставлення до когось, чогось’ [273], пор.: *Z moimi kumplami nie byłoby to możliwe, bo większość ma chroniczne uczulenie na gadanie przez telefon* (НКПМ: Cosmopolitan, 1998). У граматичній частині словникових статей немає інформації щодо обмеження вживання форми множини, що дає змогу припустити, що іменник має повну числову парадигму. У корпусі текстів виявлено 459 контекстів реалізації іменника *uczulenie*, з яких 25,93% становлять контексти з формою множини. Лише в поодиноких контекстах реалізуються лексико-семантичні варіанти: ‘вразливість до чогось’ (5 контекстів), напр.: *Napomknąłem, że on źle wygląda. Takie niewinne uwagi napawają Prosiaczka nabożnym lękiem. Osobliwe uczulenia ma na punkcie owłosienia czaszki. Najpoważniej w świecie rozważał możliwość wizyty u słynnego uzdrowiciela H., gdy po kąpieli znalazł na grzebieniu kilka włosów* (НКПМ: Zimiecki T. Ja, Franek..., 2001), ‘неприятне ставлення до когось, чогось’ (3 контексти), напр.: *Agresja z 17 września 1939 roku, potem kolejno Katyń [...] fatalnie pogłębiły antyrosyjskie, a więc i antykomunistyczne uprzedzenia Polaków. [...] Tylko jedna jedyna Polska wśród oddanych w Jalcie w sowieckie władanie państw środkowoeuropejskich była obarczona takimi uczuleniami, tylko ją tak wysokie bariery oddzielały od Rosji i komunizmu* (НКПМ: Surdykowski J. Duch Rzeczypospolitej, 1989). У наведених прикладах форма множини виконує експресивну функцію, підсилюючи негативне значення лексеми.

У всіх інших контекстах форма множини іменника пов’язана зі семантою ‘надмірна чутливість організму; симптом цієї чутливості’. У контекстах з плюральною формою йдеться про різні види хворобливого стану, що пов’язане, як й у випадку з лексемою *alergia*, з самим значенням слова, адже форма множини називає стани організму, викликані різними алергенами, напр.: *A uczulenia bywają bardzo rozmaite. Jeden jest uczulony na zapach kota, drugi na pierze w poduszce, trzeci na nadmiar wilgoci w powietrzu* (НКПМ: Brandys M. Z panem Biegankiem w Abisynii, 1962), *Można być także uczulonym na chlor, atrament, puder, tusz do rżęs, przedmioty*

*metalowe. Często występuje alergia kontaktowa na nikiel [...]. Na takie uczulenia nie ma lekarstw (НКПМ: Dziennik Łódzki, 2002), Są także uczulenia na sierść kota czy psa, a nawet na pióra ptaków (НКПМ: Express Ilustrowany, 2002), або ж різні форми прояву такого стану, напр.: Praca w pyle, z chemikaliami, smarami jest na ogół niewskazana przy różnych postaciach uczuleń, które coraz częściej dotyczą naszą młodzież (НКПМ: Wychowawca, 2005), Grzyby i pleśnie, które zadomowiły się na ścianach, mogą powodować różnego typu uczulenia, alergie, a nawet ataki astmy (НКПМ: Gazeta Krakowska, 2008). З уживанням форми множини іменника *uczulenie* пов'язаний процес конкретизації, тобто слово називає конкретний прояв, випадок хвороби, а плюральна форма – множинність випадків, напр.: Podaje wyniki badań w Japonii, gdzie odnotowano dziesięciokrotny wzrost uczuleń na pyłek cedru japońskiego (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1994), Ponieważ leczenie uczuleń jest nisko wyceniane przez NFZ – rejestruje się inne choroby, które alergiom towarzyszą, a są lepiej płatne (НКПМ: Polityka, 2004), Niezaprzeczalnym faktem jest jednak narastająca liczba uczuleń (НКПМ: Dziennik Zachodni, 2007).*

Проаналізований матеріал показує, що іменник *uczulenie* в польській мові може вживатися в обох числах переважно в значенні ‘надмірна чутливість організму; симптом цієї чутливості’. Що стосується семантики ‘вразливість до чогось’, то поодинокі приклади вживання форм множини свідчать про сингулятивний характер іменника.

У одному зі своїх значень іменник *nadwrażliwość* також уживається на позначення стану організму, викликаного певним збудником [264; 268; 270, с. 555; 272; 273], пор.: *To są przyczyny – twierdził – które wraz z nadwrażliwością na nowokainę spowodowały śmierć* (НКПМ: Milewski S. Ciemne sprawy międzywojnia, 2002), *Medycyna nie zna metod chemicznych na regulację nadwrażliwości na zmiany pogodowe* (НКПМ: Cosmopolitan, 1998). Друге значення іменника *nadwrażliwość* ‘надмірна вразливість’ [264; 268; 270, с. 555; 272; 273], пов'язане передусім із психічним станом людини, пор.: *Każdy na swój sposób stara się zmienić to przeznaczenie, ten los. Ja także. Myślę, że jest to kwestia naszej nadwrażliwości, ciągłego i często bezskutecznego poszukiwania prawdy, harmonii, zgody ze światem* (НКПМ: Glamour,

2003), *Miewał okresy, kiedy się zamykał, izolował od innych. Ogromna wyobraźnia i nadwrażliwość nie ułatwiała mu życia* (НКПМ: Tygodnik Podhalański, 1999). Усі словники польської мови подають інформацію про обмеження числової парадигми формами однини, що підтверджують також дані корпусного пошуку, оскільки серед 300 контекстів лише в одному іменник *nadwrażliwość* вжито у формі множини: *Polega ona na rozprowadzaniu na powierzchni zębów i między nimi cząsteczek kwarcu i sody pod dużym ciśnieniem – może wywoływać nadwrażliwości zębów, więc by temu zapobiec, higienistka powinna je na koniec pokryć lakierem z fluorem* (НКПМ: Polityka, 2002). У наведеному прикладі лексема *nadwrażliwość* означає ‘надмірну вразливість’, однак форма множини, скоріш за все, вжита тут випадково, оскільки немає видимої потреби її використання.

На використання форм множини іменника *nadwrażliwość* натрапляємо на інтернет-сторінках, однак такі контексти є поодинокими, а значення, яке вони реалізують, стосується лише семантики ‘надмірна чутливість організму’, напр.: *Czy osoby z nadwrażliwościami pokarmowymi i alergiami mogłyby się w końcu nauczyć, co właściwie mogą jeść, a czego nie?* (<https://www.vice.com>, 2017), *Pro-pur [...] bezpieczny dla alergików i osób z nadwrażliwościami* (<http://www.ocieplanie-izolacje.pl>, 2018), *Najlepszym sposobem zapobiegania nowym nadwrażliwościami jest ograniczenie częstości występowania produktów w diecie* (<http://leap.pl>, 2018). У наведених прикладах форма множини інформує про різні види хворобливого стану.

Angina

Іменник *angina* у польській мові тлумачиться як ‘хвороба, яка проявляється сильним болем горла’ [268; 270, с. 15; 272; 273], пор.: *Przyszedł młody lekarz, opukał Krzysia, zajrzał mu do gardła i powiedział, że to angina* (НКПМ: Grynberg H. *Życie ideologiczne, osobiste, codzienne i artystyczne*, 1998). Словники польської мови обмежують уживання цього слова у формах множини, однак з 275 корпусних контекстів, у яких ужито іменник, 11,64% становлять контексти з плюраліною формою. Контекст реалізує значення ‘випадок хвороби’, форми множини, відповідно, означають множинність випадків, які повторюються в однієї людини, напр.: *Dawniej miałam otwarte rany od odmrożeń, i wiekuiste grypy, anginy, zapalenia*

pluc, zapalenia wszystkiego co możliwe (НКПМ: Bojarska A., Bojarska M. Siostry B., 1996), *Wiem o tym, bo wszystkie **anginy** moich córek zawsze leczyłam właśnie witaminami i wodą z solą* (НКПМ: Sprawozdanie stenograficzne z obrad Sejmu RP, 1997), або плюральна форма вжита на позначення випадків хвороби різних людей, напр.: *Ostatnio jak były dwie **anginy** u dzieci to trzeba było wyłożyć na lekarzy i zastrzyki 250 zł* (НКПМ: Trybuna Śląska, 2002), *Podobnie było w przychodni przy ul. Broniewskiego, którą odwiedziło wczoraj ponad 100 osób. (...) W ogromnej większości to przypadki **angin**, zapaleń oskrzeli z dusznościami oraz biegunek, którym towarzyszy gorączka i wymioty* (НКПМ: Gazeta Krakowska, 2003). Значно рідше натрапляємо на контексти з формою множини, яка вказує на різні види хвороби, напр.: *Oczywiście, jako lekarz-sąsiadka opiekowała się niemal na co dzień moimi córkami, które w dzieciństwie często zapadały na różnego rodzaju grypy, **anginy**, przeziębienia* (НКПМ: Tygodnik Ciechanowski, 2008). Проаналізований матеріал показує, що вживання форм множини іменника *angina* має передусім кількісний характер, оскільки вказує на множинність випадків хвороби в однієї людини чи різних людей.

Białaczka, leukemia

Іменники *białaczka* [264; 268; 270, с. 55; 272] і *leukemia* [264; 268; 270, с. 461; 272; 273] позначають захворювання кровоносної системи, пор.: *Mój mąż słabł w oczach, badanie krwi potwierdziło najgorsze: **białaczka*** (НКПМ: Nurowska M. Sprawa Niny S., 2009), *A **leukemia**, czyli białaczka, jest następstwem [...], co prowadzi do nadprodukcji i choroby* (НКПМ: Usenet – p.soc.wegetarianizm, 2004). Обидва іменники мають ідентичне значення і відрізняються лише походженням і частотою вживання. У НКПМ ми виявили 628 контекстів з іменником *białaczka* і лише 11 – з іменником *leukemia*. У граматичній частині словникових статей лексеми *białaczka* зазначено, що іменник має повну числову парадигму, тоді як лексему *leukemia* зараховано до групи *singularia tantum*. Зважаючи на незначну кількість контекстів уживання слова *leukemia*, важко робити висновок, чи може цей іменник виступати у формі множини. Однак проаналізувавши слововживання іменника *białaczka*, виявляємо 11,3% контекстів із формою множини, що зумовлене, очевидно, позамовною дійсністю, оскільки це захворювання має багато різновидів. Саме тому

в переважній більшості контекстів форма множини позначає різні види хвороби, напр.: *Najpierw coraz dokładniejsze badania krwi, potem szpiku, a wreszcie diagnostyka molekularna sprawiły, że białaczki należą dziś do jednej z najbardziej zróżnicowanych grup chorób. Dzielią się nie tylko w zależności od lokalizacji niekontrolowanego rozrostu komórek krwi (białaczki szpikowe i limfatyczne), ale też od wielu innych genetycznych parametrów* (НКПМ: Polityka, 2007), *Najczulszym wskaźnikiem zmian późnych są białaczki popromienne, które ujawniają się najintensywniej po trzech latach* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1999), *Przy przeszczepach krwiotwórczych wykorzystywane są obecnie w 70 różnych chorobach (przede wszystkim nowotworach krwi) – m.in. białaczkach ostrych i przewlekłych...* (НКПМ: Gazeta Krakowska, 2004). У деяких контекстах іменник *białaczka* позначає випадок хвороби, відповідно, форма множини свідчить про їх множинність, напр.: *W tym roku w naszym centrum leczylimy 31 ostrych białaczek w stanach zagrożenia, 23 przypadki przewlekłych stanów* (НКПМ: Słowo Polskie. Gazeta Wrocławska, 2004), *Bez energii atomowej ani rusz, a z tą energią nawet bez awarii jak czarnobylska – wzrost liczby białaczek, wskutek rozproszonego promieniowania – i tak dalej* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1993), *Co więcej, nie ma żadnych naukowych dowodów, aby wśród ludności ze skażonych terenów zwiększyła się liczba białaczek i innych nowotworów...* (НКПМ: Polityka, 2002).

Zapalenie

У словникових статтях іменника *zapalenie* на першому місці подано інформацію про те, що слово утворене від дієслова *zapalić* ('видобути вогонь, викликати горіння') [264; 268; 270, с. 1327; 272], пор.: *To był sygnał do zapalenia świeczek na choince* (НКПМ: Wachowicz-Makowska J. Panienska w PRL-u, 2007), *Ostatnim życzeniem skazanego było zapalenie papierosa* (НКПМ: Trybuna Śląska, 2004). Друге значення іменника пов'язане з медичною термінологією і означає 'хворобливий стан організму, органів чи тканин внаслідок зараження або ураження, що проявляється почервонінням і припухлістю' [264; 268; 270, с. 1327; 272; 273] і часто є елементом назви хвороби, пор.: *Jeśli zapalenie wyrostka będziemy leczyć syropem na kaszel, dojdzie do zapalenia otrzewnej* (НКПМ: Wprost, 1997), *...na przemian godzinę w zimnej celi i godzinę w gorącej. Po kilku godzinach kończy się to*

zapaleniem płuc (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1998), *W przypadku zapalenia zatok należy zgłosić się do laryngologa* (НКПМ: Gazeta Częstochowska, 2003). У словниках польської мови числова характеристика іменника *zapalenie* є різною. Так, про обмеження числової парадигми лише формами однини зазначено в УСПМ, ВСПМ, натомість ІСПМ і СПМДор не містять такої інформації. ССПМДун подає дві словникові статті іменника *zapalenie*. Ремарка *blm* стосується лише словникової статті, у якій вказано, що іменник утворено від дієслова *zapalić*.

У НКПМ вживання іменника *zapalenie* представлено в 3 596 контекстах, з яких 8,34% містять форми множини. Лише у двох контекстах іменник *zapalenie* не позначає медичного терміна, а пов'язаний зі семантикою дієслова *zapalić*, напр.: *W czasie upałów, gdy ściółka w lesie jest bardzo sucha, mogą zdarzyć się „samoczynne” zapalenia* (НКПМ: Gazeta Wrocławska, 1999), *Zapalenia kubłów na śmieci, na skutek wysypywania żarzącego się popiołu, to przykład tylko z kilku ostatnich dni* (НКПМ: Gazeta Krakowska, 2004). Плюральну форму в наведених прикладах ужито в значенні 'результат', яке характеризується меншим ступенем абстракції, ніж значення 'процес', а тому й допускає повну числову парадигму. У всіх інших контекстах з формою множини іменник *zapalenie* вжито в значенні 'хворобливий стан'. Передусім множинною формою позначено різні види хворобливих станів органів людини, напр.: *Ból może być symptomem różnych bakteryjnych zapaleń (pęcherza, prostaty, itp.), którymi łatwo zarazić ukochaną* (НКПМ: СКМ, 2000), *O ile sama grypa jest chorobą przykrą i uciążliwą, to najgorsze są powikłania – takie jak zapalenia płuc czy stawów* (НКПМ: Super Nowości, 1998). Значна кількість контекстів містить плюральні форми, які позначають множинність випадків хвороби, напр.: *Za większość wirusowych zapaleń wątroby odpowiada personel medyczny, który nie dba o higienę* (НКПМ: Polityka, 2003), *Oceniają też, że bakteria ta odpowiada za 10 proc. wszystkich zapaleń płuc oraz 5 proc. zapaleń oskrzeli i zatok obocznych nosa* (НКПМ: Słowo Polskie Gazeta Wrocławska, 2005), *Jedyny wyjątek stanowi Austria, gdzie liczba zapaleń mózgu od początku lat osiemdziesiątych spada w wyniku konsekwentnie prowadzonych szczepień* (НКПМ: Polityka, 2002). Аналіз корпусного матеріалу показав, що для позначення кількості випадків хвороби вживається також іменник

przypadek у формі множини, який виконує функцію квантифікатора, напр.: *Pod koniec września odnotowano 20 przypadków zapalenia mózgu, w tym 4 śmiertelne* (НКПМ: Polityka, 2004), *Bakterie te są odpowiedzialne za 40 proc. przypadków zapaleń ucha środkowego i 66 proc. wszystkich przypadków zapaleń płuc u dzieci poniżej pięciu lat* (НКПМ: Trybuna Śląska, 2002). Зауважуємо також, що після слова *przypadek* іменник *zapalenie* може стояти як у формі однини (*przypadków zapalenia*), так і множини (*przypadków zapaleń*).

Dur, tyfus

Іменники *dur* [264; 268; 270, с. 206; 272; 273] і *tyfus* [264; 268; 270, с. 1162; 272; 273] називають гостре інфекційне захворювання людини, яке може проявлятися в кількох формах, пор.: *tyfus/dur brzuszny, tyfus/dur plamisty/osutkowy, tyfus powrotny, tyfus/dur rzekomy*. НКПМ містить значно більшу кількість контекстів з першим (507) і порівняно незначну (107) з другим словом, напр.: *Szczęście tylko, że ani żona, ani troje jego dzieci nie zachorowało również na tyfus plamisty* (НКПМ: Koral D. Wydziedziczeni, 1997), *Po 100 kilometrach pościgu, wycieńczony fizycznie, umarł na dur brzuszny w malutkiej portowej osadzie* (НКПМ: Polityka, 2005). Іменник *tyfus* кваліфікується в словниках як *singularia tantum*, у корпусі текстів натрапляємо на контексти (0,79%), в яких вжито форму множини, пор.: *Ja tam w domu dwa tyfusy. – Naum powoli opuszcza dłonie. – A ty masz z tym wózkiem tylko kłopot* (НКПМ: Wojdowski B. Chleb rzucony umarłym, 1971), *Ściśle rzecz biorąc, przeszedłem zarówno dur brzuszny, jak i tyfus plamisty. [...] Przechorowałem obydwie te tyfusy bardzo ciężko* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1998). У першому прикладі вжито форму *tyfusy*, щоб виразити, очевидно, множинність випадків цієї хвороби; у другому прикладі ширший контекст дає змогу зрозуміти, що плюральна форма позначає різні види хвороби. Іменник *dur* у формах множини вжито в 7,48% контекстів лише в сполученні з означенням *rzekomy* на позначення різних видів захворювання в текстах законів, напр.: *...osoby zakażone pałeczkami duru brzuszego, durów rzekomych A, B i C [...] nie mogą wykonywać prac określonych w wykazie* (НКПМ: Dziennik Ustaw, 2001).

Reumatyzm

Іменник *reumatyzm* має значення ‘захворювання, яке проявляється болями суглобів’ [264; 268; 270, с. 945; 272; 273], напр.: *Dokuczał jej artretyzm w rękach i reumatyzm w nogach* (НКПМ: Grynberg H. *Życie ideologiczne...*, 1998). Польські лексикографічні джерела подають ще один іменник, який має те саме тлумачення – *gościec* [264; 268; 270, с. 283; 272; 273], пор.: *Po ostatnim porodzie zachorowałam na gościec stawowy* (НКПМ: *Gazeta Wyborcza*, 1994), однак кількість контекстів з цим іменником значно менша (лише 56 контекстів), ніж іменника *reumatyzm* (448 контекстів). Обидва іменники подані в словниках як іменники з обмеженою числовою парадигмою. Корпусний матеріал показує, що кількість контекстів з формою множини лексеми *reumatyzm* становить 3,13%. Реалізуючись в тексті, іменник набуває сенсу ‘випадок хвороби’, на позначення ж множинності таких випадків уживається плюральна форма, напр.: *Po pierwsze w owym Nowym Roku wszyscy się o rok postarzejemy, co nie jest nijak nowiną pomysłną, oznacza bowiem setki tysięcy nowych podagr, reumatyzmów, zawałów, wylewów, raków wszelkich organów, prostat, przepuklin i tak bez końca* (НКПМ: *Polityka*, 2002), *Dowiedziałam się też, że gnębią je reumatyzmy, których nabawiły się w czasie wojny światowej* (НКПМ: *Uniechowska K. Apokryf wenecki*, 2004). Форма множини водночас може бути використана з метою підсилення експресії висловлювання, напр.: *Dorożkarz Benda, niegdyś zagończyk w pułku Lisa Kuli, teraz stary dziad i tak reumatyzmami pokręcony, że nigdy byś nie uwierzył, że on na koniu to rycerz, to pan, co szablą kładł wrogów pokotem, śpiewa pod nosem* (НКПМ: *Rozpędowski H. Charleston*, 2002). У НКПМ не натрапляємо на контексти з формою множини, в яких ідеться про різні види цієї хвороби, однак поодинокі приклади такого вживання знаходимо на інтернет-сторінках, напр.: *Są to przeważnie ludzie starsi, którym ciepło i suchy klimat Phoenix dobrze robi na różne reumatyzmy* (<http://www.michalkiewicz.pl>, 2007), *...lecznicze wody okazują się być bardzo pomocne w leczeniu wszelkiego rodzaju reumatyzmów, zapaleń i urazów* (<https://exitinere.wordpress.com>, 2011).

Амнезја

Словники польської мови подають таке значення іменника *amnezja*: ‘повна або часткова втрата пам’яті’ [264; 268; 270, с. 12; 272; 273], пор.: *Jest chory na amnezję, nic nie pamięta na skutek obrażeń wyniesionych z wypadku samochodowego* (НКПМ: Polityka, 2009), *Pani Marto, to amnezja, może chwilowa, a może na nieco dłużej* (НКПМ: Korczyńska W.M. Wróc..., 2001). Унаслідок розвитку переносного сенсу іменник *amnezja* означає ‘відсутність пам’яті про історичні факти та події в суспільній свідомості’, що зафіксовано лише в ВСПМ [273], пор.: *Ukraińcy pamiętają, co było przed 1943 r., Polacy wykazują dziwną zbiorową amnezję* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1995), *Potem kręciłem dokumenty, w których starałem się poznać i zrozumieć lepiej swój kraj. „Dzienniki motocyklowe” dały mi szansę zmierzenia się z przeszłością, pokonania pokoleniowej amnezji* (НКПМ: Polityka, 2005). На основі граматичної інформації, поданої в лексикографічних джерелах, іменник *amnezja* можна віднести до групи *singularia tantum*. У корпусі значення лексеми *amnezja* реалізується в 484 контекстах, приклади вживання плюральних форм знаходимо в 1,86% усіх контекстів. Форми множини вказують, передусім, на різні види хвороби, напр.: *Jeżeli uszkodzimy pewne tylne obszary korowe, wywołamy różnego rodzaju afazje i amnezje dotyczące kategorii* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1998), *Zdarzają się amnezje psychogenne, czyli utrata pamięci na skutek jakichś wyjątkowo trudnych przeżyć* (НКПМ: Wprost, 1999).

Форма множини іменника *amnezja* може виникнути в результаті конкретизації значення, коли слово означає окремий випадок хвороби, а плюраліс – множинність випадків хвороби, напр.: *Rozśmieszać nas mają także zabawne sceny z telewizyjnego zaplecza, przejęzyczenia, chwilowe amnezje, zabawne reakcje ludzi występujących w telewizji* (НКПМ: Gazeta Pomorska, 2009), *Starła się uspokoić, wiedziała chociażby od córki, że takie nagle amnezje przytrafiają się właśnie wtedy, kiedy się ich bardzo bardzo nie chce* (НКПМ: Kuczok W. Widmokrąg, 2004).

Натрапляємо на поодинокі контексти, в яких актуалізується значення ‘відсутність пам’яті про історичні факти та події’, а форма множини використана на позначення різних видів, напр.: *Rozmaite nostalgie i amnezje pojawiające się w*

krajach postkomunistycznych po 1989 roku świadczą o tym, jak bardzo trudno wprowadzić do pamięci historycznej momenty, w których została zerwana ciągłość (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1997), *Wiara, że lud ma słabą pamięć jest już wiarą naiwnych – w Europie też na owe amnezje liczyli socjaliści i wszelkiej maści wytworzone przez lewactwo dewianty i już byli w kurniku* (НКПМ: Usenet – pl.soc.polityka, 2006).

Padaczka, epilepsja

Іменники *padaczka* [264; 268; 270, с. 710; 272; 273] і *epilepsja* [264; 268; 270, с. 239; 272; 273] є повними синонімами, однак НКПМ уміщує майже вдвічі більшу кількість контекстів зі словом *padaczka*. Обидві лексеми позначають ‘хворобу, яка характеризується нападами корчів і розладу свідомості’, пор.: *Padaczka jest jedną z 30 chorób przewlekłych, które znalazły się na liście leków bezpłatnych lub z odpłatnością ryczałtową* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1999), *Kolejną jej dolegliwością jest postępująca epilepsja, która w połączeniu w mózgową torbielą powoduje codzienne cierpienia* (НКПМ: Gazeta Poznańska, 2003). ВСПМ, крім значення ‘хвороба’, нотує ще два лексико-семантичні варіанти слова *padaczka*, зазначаючи, що вони властиві розмовній мові, а саме: ‘помилка системи електронного або комп’ютерного пристрою’ [273], пор.: *Masz rację, po ostatniej „padaczce” systemu nie skonfigurowaliśmy jeszcze wszystkiego jak trzeba – z braku czasu oczywiście* (<http://wsjp.pl>) і ‘щось, що мовець оцінює як погане або невдале’ [273], пор.: *Która firma teraz ma pieniądze? Przecież teraz jest padaczka w interesie, wszyscy ledwie zipią. A tu jednak potrzebne są duże nakłady* (НКПМ: Gazeta Wrocławska, 2002). Очевидно, такі значення іменника *padaczka* виникли як переносні. У корпусі текстів ці вживання представлені лише поодинокими прикладами.

Словники польської мови містять інформацію про однинну природу лексем *padaczka* і *epilepsja*. Аналіз контекстів уживання цих слів показав, що кількість прикладів з формою множини становить 1,77% (*padaczka*) і 1,75% (*epilepsja*), напр.: *Większość padaczek leczy się farmakologicznie. Zdarzają się jednak przypadki wymagające interwencji chirurgicznej* (НКПМ: Polityka, 2007), *Dzieci zatruty się clonazepamem, środkiem psychotropowym, wykorzystywanym najczęściej w leczeniu padaczek* (НКПМ: Gazeta Częstochowska, 2003), *Podług najbardziej uznanych*

kompendiów, powodować miała ona między innymi: konwulsje, epilepsje, wrzody żołądka... (НКПМ: Polityka, 2008), *51 proc. dzieci i młodzieży ma problemy zdrowotne. [...] Zdarzają się też alergię, epilepsje, choroby serca i nadciśnienie* (НКПМ: Dziennik Malborski, 2000). У наведених контекстах іменники *padaczka* і *epilepsja* вжито в значенні ‘випадок хвороби’, а форма множини інформує про множинність таких випадків. Зауважуємо також, що плюральна форма може бути зумовлена тим, що входить у склад однорідних членів речення, які мають форму множини, зокрема, додатків (*miała powodować konwulsje, epilepsje, wrzody żołądka*), підметів (*zdarzają się alergię, epilepsje, choroby serca*).

У НКПМ натрапляємо на контексти, у яких множинність випадків хвороби передається за допомогою форм множини іменників *atak* (39 контекстів) і *napad* (11 контекстів), що, очевидно, пов’язане з характером хвороби, напр.: *Nie pracuje, bo nikt jej ze średnio 130 atakami padaczki w roku do pracy nie przyjmie* (НКПМ: Polityka, 2003), *Pod wpływem ostrego światła słonecznego Popielski dostaje ataków epilepsji, podczas których ma wizje przyszłych zbrodni* (НКПМ: Esensja, 2009), *Ola czuła się tam źle, wracała do domu poddenerwowana, a napady padaczki się nasiliły* (НКПМ: Dziennik Bałtycki, 2009), *Księżę Lew Nikolajewicz Myszkın, rozmyślając nad szczególnym przeżyciem czasu poprzedzającego zazwyczaj jego napady epilepsji, dochodzi nieoczekiwanie do konkluzji...* (НКПМ: Czaja D. Lekcje ciemności, 2009). Використання форм множини замість конструкцій з лексемами *atak* чи *napad* виявляє тенденцію до економії мовних засобів.

Grypa

Іменник *grypa* позначає ‘вірусне інфекційне захворювання’ [264; 268; 270, с. 292; 272; 273] і в словниках польської мови поданий як *singularia tantum*, пор.: ***Grypą* zarażamy się drogą kropelkową od osób chorych** (НКПМ: Trybuna, 2006). НКПМ містить 3 020 контекстів з іменником *grypa*, в 1,37% використано форму множини. Як й у випадку з назвами інших хвороб, уживання у формі множини передбачає конкретизацію значення: лексема *grypa* називає окремий випадок хвороби, а множинна форма – множинність випадків хвороби, пор.: *Ja ciągle coś robię, w ruchu ciała albo myśli, co za ulga! Grypy są potrzebne, żeby odpocząć* (НКПМ:

Kofta K. Monografia grzechów..., 2006), *Od trzech miesięcy nie dostał pensji, a od grudnia "przechodził" już dwie grypy* (НКПМ: Jagielski W. Dobre miejsce do umierania, 2005), *Coraz częściej chorował. Zakładał, że to zwykle grypy. Kilka w ciągu dwóch, trzech miesięcy* (НКПМ: Malicki M. Ostatnia, 2009). У деяких контекстах форма множини позначає сукупність різних видів хвороби, напр.: *Zalotwiamy wizy i staramy się nie zarazić grypą. Żadną z gryp* (НКПМ: Gazeta Pomorska, 2009). Часто іменник *grupa* вживається у переліку поряд з іншими назвами хвороб, які мають форму множини, тобто є одним з однорідних членів речення. У такому контексті слово *grupa* також уживається в множині, пор.: *A z nią przeziębienia i grypy, kataru, kaszle oraz cała masa innych niedogodności* (НКПМ: Dziennik Polski, 2006), *Jesień i zima wolne od katarów, gryp, schorzeń zatok i innych infekcji* (НКПМ: Trybuna Śląska, 2002). Лексема *grupa* позначає поширену хворобу, випадки якої можуть траплятися часто, що й спричиняє вживання плюральних форм на позначення множинності випадків хвороби.

Cukrzyca

Словники польської мови подають таку дефініцію іменника *cukrzyca*: ‘хвороба, пов’язана з поганим обміном речовин, яка супроводжується збільшенням кількості цукру в крові і виділенням цукру в сечу’ [264; 268; 270, с. 134; 272; 273], пор.: *Cholinex bez cukru może być bezpiecznie stosowany przez chorych na cukrzycę, osoby walczące z nadwagą lub otyłością...* (НКПМ: Życie Warszawy, 2001). У СПМДор, окрім значення ‘хвороба’, подано також семантему з ремаркою *techn.* ‘технічний термін’, ‘продукт виробництва цукру, густа кристалічна маса з 95% цукру’, пор.: *Cukrzyca przechodzi z mieszała do rozdzielacza, który nad każdą wirówką ma szyber* [268], тоді як новіші лексикографічні джерела такого значення не фіксують. Як і більшість іменників-назв хвороб, слово *cukrzyca* визначено як *singularia tantum*. НКПМ містить 1 591 контекст, з яких у 0,88% вжито форму множини. У результаті конкретизації значення іменник *cukrzyca* позначає окремий випадок хвороби і тому може вживатися у формі множини, напр.: *Cukrzyca typu 2 ujawnia się zazwyczaj po 35. roku życia. Jest najpowszechniejsza, gdyż stanowi około 85 proc. wszystkich cukrzyce* (НКПМ: Dziennik Zachodni, 2009). Уживання форм

множини можливе також тоді, коли йдеться про різні види хвороби, напр.: *Podwyższenie udziału chorego w zakupie insulin sprawdzonych i dobrej jakości o ok. 600 proc, z wyjątkiem jednej, biorąc pod uwagę różnorodność cukrzyc, jest wytrącaniem z ręki chorego i lekarzy skutecznych leków* (НКПМ: Dziennik Polski, 2003), *Dobre słowo należy się ode mnie sądeckim lekarzom. [...] Świetna, naładowana wiedzą [...] jest doktor Niemcowa. A doktor Jonakowska, a inni lekarze, niekoniecznie specjalizujący się w cukrzycach?* (НКПМ: Dziennik Polski, 2006). У наступному прикладі форма множини використана як елемент мовної гри: беручи до уваги етимологію іменника, а саме його походження від слова *cukier*, автор використовує властивість останнього – ‘бути солодким’: *Nie rozumiem dlaczego i jedna, i druga kasa nie pójdą wreszcie w cholereę a za wyrostek robaczkowy ustali się cenę jednakową w całym kraju. [...] Czy białostockie cukrzyce są bardziej słodkie od szczecińskich?* (НКПМ: Gazeta Wrocławska, 2003). Авторові, звичайно, ідеться не про ступінь солодкості хвороби, а про вартість її лікування в різних містах. Саме таке розрізнення спричинило вживання форми множини.

Skleroza, miażdżycy, arterioskleroza

У польській мові лексеми *skleroza, miażdżycy, arterioskleroza* вживаються на позначення ‘хвороби судин, яка характеризується їхнім звуженням та ущільненням’ [264; 268; 272; 273], пор.: *Czasem, gdy wstanie z kanapy, zatacza się. Skleroza, czy nadciśnienie* (НКПМ: Kowalska A. Dzienniki 1927–1969, 2008), *Niestety, miażdżycy to najczęściej spotykana choroba tętnic* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1996), *Tabletki [...] powstrzymują rozwój arteriosklerozy, wpływają na krzepliwość krwi...* (НКПМ: Express Ilustrowany, 2003). Лексема *skleroza*, окрім цього, означає ‘порушення пам’яті внаслідок атеросклерозу’ [264; 272], тобто називає прояв, наслідок хвороби, пор.: *...to ona ma taką sklerozę, że zapomni, po co szła* (НКПМ: Gretkowska M. Kabaret metafizyczny, 1994), а також тлумачиться як ‘хтось, хто про все забуває’ [264; 272] (при цьому словники містять інформацію про те, що слово розмовне і образливе), пор.: *Wina, piwa czy wódki? – Ty sklerozo, już pytałeś, nie pamiętasz? Piwa. Dużo* (НКПМ: Krawczyk P. Plamka światła, 1997).

Граматична інформація зі словникових статей дає підстави вважати лексеми *skleroza*, *miażdżycy*, *arterioskleroza* іменниками *singularia tantum*, лише слово *skleroza*, яке називає забудькувату людину, є іменником з повною числовою парадигмою.

Кількість контекстів реалізації аналізованих іменників у НКПМ становить: *skleroza* – 230, *miażdżycy* – 569, *arterioskleroza* – 19. Контексти, у яких використано форми множини, є поодинокими – 0,35% для іменника *miażdżycy*, 0,87% для іменника *sukrzyca*. Як і у випадку з іншими назвами хвороб, найчастіше плюральні форми вказують на множинність випадків хвороби, напр.: *Centrum przeprowadzi 600 badań pod kątem profilaktyki miażdżycy i choroby niedokrwiennej serca* (НКПМ: Gazeta Krakowska, 2002), *Kwaszona kapusta działa także jak kosmetyk. Jej spożywanie polecane jest w chorobach skóry [...], miażdżycach* (НКПМ: Dziennik Zachodni, 2009). Наступний приклад є уривком поетичного тексту. Форма множини *skleroz*, використана, очевидно, з метою римування, реалізує значення ‘порушення пам’яті’ і має кількісний характер, оскільки може означати повторюваність стану людини (у даному випадку спричиненого надмірним вживанням алкоголю), пор.: *W loży usnął defraudant, swój tłący papieros Wetknąwszy w sąsiedniego ucho defraudanta; Ów się błogo uśmiecha (simplicitas sancta!) Znieczulony wódkami i nadmiarem skleroz* (НКПМ: Minkiewicz J. Bilans osobisty, 2001).

У НКПМ лише в 5 контекстах реалізоване значення іменника *skleroza* ‘хтось, хто про все забуває’, з яких в одному з’являється форма множини, напр.: *...postanowiono powołać nowy instytut oparty wyłącznie o radziecką biologię twórczą w zastosowaniu do rolnictwa, pokazać tym wszystkim sklerozom, co to znaczy prawdziwa nauka* (НКПМ: Antoszewski R. Kariera na trzy karpie morskie, 2000).

Astma, dychawica

З назвами алергії пов’язана назва хвороби, яку найчастіше викликає алергія, а саме *astma* [264; 268; 270, с. 27; 272; 273], пор.: *Astma, jako typowa choroba alergiczna, może wystąpić po kontakcie z określonym alergenem* (НКПМ: Cosmopolitan, 1999). У словниках польської мови зазначено, що для цього іменника відсутні форми множини. У НКПМ уживання форми множини представлено лише

поодинокими контекстами – 0,79% усіх 887 вживань. Плюральна форма вжита на позначення різних видів хвороби, напр.: *Z jego obserwacji wynika, że różne formy alergii, z ciężkimi astmami włącznie, występują o wiele rzadziej wśród dzieci mieszkających na wsi i posiadających liczne rodzeństwo* (НКПМ: Dziennik Zachodni, 2003), *Dzisiejsze „Życie” donosi, że leki te mają podrożeń z 2,5 zł do 40 zł, a trzeba pamiętać, że przy ciężkich astmach leki te trzeba zażywać nawet dwa razy dziennie* (НКПМ: Sprawozdanie stenograficzne z obrad Sejmu RP, 2002). Форма множини може також називати множинність окремих випадків хвороби, напр.: *Te same spaliny są też skutkiem wielu chorób; alergie, astmy, nowotwory już u maleńkich dzieci, dzieci z wadami genetycznymi, to tylko część skutków życia w zatrutym środowisku* (НКПМ: Zielone Brygady. Pismo Ekologów, 1999). У польській медичній термінології існує також синонім слова *astma* – *dychawica*, який, однак, є рідше вживаним. У корпусі польської мови ми виявили всього 34 контексти, з яких у 2 (5,88%) використано форму множини, напр.: *Rozmach robót porządkowych i wykończeniowych przygnębiał mocno zwłaszcza takich jak ja schyłkowców, [...] cierpiących na niedowłady, dychawice i niedokrwienia starców z pobliskich domów starców* (НКПМ: Pilot M. Na odchodnym, 2002), *...pomoc znakomitą z używania tej wody mają ludzie, których trapią [...] kataru, kaszle, dychawice, choroby nerkowe...* (НКПМ: Dziennik Polski, 2006). Плюральною формою в наведених прикладах позначено множинність випадків хвороби.

Вжиті у формах множини іменники *astma* і *dychawica* вказують на різні види або випадки хвороби, однак незначна кількість контекстів з множинною формою підтверджує сингулятивний характер цих слів.

Ospa

Лексикографічні джерела польської мови подають тлумачення іменника *ospa* ‘інфекційна хвороба, для якої характерна висипка, що залишає шрами’ [264; 268; 270, с. 698; 272; 273], пор.: *Jego cała rodzina, żona i ośmioro dzieci, zmarła na ospę; on jeden zdołał zwalczyć chorobę, chociaż pozostały mu na twarzy trwałe ślady* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1995). У словникових статтях зафіксовано також терміни *ospa wietrzna* ‘легка форма хвороби, характерна, переважно, у дитячому віці’ [272], пор.: *No i dzieciaki mu się ostatnio pochorowały na ospę wietrzną* (НКПМ: Konatkowski T.

Przystanek śmierci, 2007), *czarna ospa* [264] / *ospa czarna* / *ospa krwotoczna* [272] ‘різновид хвороби, для якого характерна кров’яна висипка’, пор. *Podczas wielkiej epidemii czarnej ospy, która zaczęła się w roku 1348, zmarła jedna trzecia ludności Europy* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1998). Крім того, словники УСПМ, СПМДор, ССПМДун фіксують семантему ‘інфекційне захворювання тварин’ [268; 270; 272], пор.: *Wirus ospy mysiej jest podobny do wirusa ospy ludzkiej* (НКПМ: Polityka, 2003). НКПМ містить 411 контекстів, у яких реалізуються значення лексеми *ospa*.

Наявні у словниках ремарки дають змогу вважати це слово іменником *singularia tantum*. Окрім загального значення хвороби, іменник *ospa* може називати конкретний випадок хвороби конкретної людини, що робить можливим його вживання у формах множини, яка позначає множинність випадків, напр.: *Ospy i odry odbywaliśmy kolejno: na siedmioro dzieci zawsze któreś leżało...* (НКПМ: Domańska-Kubiak I. *Zakątek pamięci: życie w XIX-wiecznych dworach kresowych*, 2004), *My zaś z żoną mieliśmy wizję legionów dzieci z odrami, ospami, szkarlatynami...* (НКПМ: Usenet – pl.soc.dzieci, 2008). У корпусі контексти з формами множини є поодинокими і становлять лише 0,73% усіх контекстів.

Gruźlica

Іменник *gruźlica* означає ‘інфекційну хворобу людей і тварин, яка вражає різні органи, зокрема легені’ [264; 268; 270, с. 292; 272; 273] і, згідно зі словниковою інформацією, належить до групи *singularia tantum*, пор.: *Gruźlica jest nadal chorobą poważną, ale w tamtych czasach była śmiertelna* (НКПМ: Koral D. *Wydzieziczeni*, 1997). Лексикографічні джерела польської мови як синоніми подають іменники *suchoty* і *tuberkuloza*, які, однак, є застарілими, про що свідчать відповідні ремарки в словникових статтях, а також мала кількість контекстів з цими іменниками у корпусі текстів (104 і 8 контекстів відповідно), які вжито передусім у старіших текстах художньої літератури, пор.: *Ja mam suchoty i niedługo umrę mówiła, ale ty.. Przecież ty nie masz suchot* (НКПМ: Grynberg H. *Żydowska wojna*, 1965), *Anka powtarzała swój stary numer, że myśmy zakupiły osiem miejsc... a wtedy, to ja specjalnie, z Poznania, wtręcałam to słowo „tuberkuloza”* (НКПМ: Białoszewski M. *Donosy rzeczywistości*, 1973). Натомість уживання іменника *gruźlica* представлено в 1 254

контекстах, з яких лише 0,4% містять форму множини, напр.: *Do nas trafiają przypadki najgorsze: przewlekłe choroby, raki, gruźlice, stany terminalne, agonalne* (НКПМ: Dziennik Polski, 1999), *Do przyznanych wcześniej pieniędzy na leczenie 100 gruźlic i nowotworów płuc, Zachodniopomorska Kasa Chorych dołożyła jeszcze na 260 astmatyków i oskrzelowców, po 1300 zł od głowy* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1999). Унаслідок конкретизації значення іменник *gruźlica* позначає окремий випадок хвороби, а плюраліс інформує про множинність цих випадків. Конкретизований іменник піддається числовій квантифікації, тобто для позначення конкретної кількості випадків ужито кількісні числівники.

Висновки до Розділу 3

У третьому розділі дисертаційної роботи проаналізовано назви відчуттів, станів, пов'язаних із потребою вживання їжі, причинами й симптомами хвороб та назви хвороб (усього 48 лексем, реалізованих у 66 756 контекстах, з яких 7 782 містять множинні форми), а також значення їхніх множинних форм.

У п'яти лексемах (*smak, pragnienie, zapalenie, skleroza, słuch*) числова характеристика в лексикографічних джерелах залежить від значення слова: словникові статті для значень, пов'язаних з фізичним станом людини, містять ремарки, які обмежують уживання лише формою однини, для деяких похідних значень такі ремарки відсутні або подана інформація щодо вживання лексеми лише у формі множини (*słuchy* 'неперевірені відомості'). Опис числових особливостей інших лексем представлено у словниках досить непослідовно: вісім лексем (*przeziębienie, nieżyt, ból, katar, porażenie, alergia, uczulenie, białaczka*) подано як іменники з повною числовою парадигмою, натомість 35 субстантивів зараховано до групи *singularia tantum*.

За допомогою даних НКПМ не виявлено контекстів, у яких би були вжиті форми множини таких іменників, як: *czczość, sytość, przesyty, przejedzenie, dychawica, leukemia, dzuma*. Відсутність плюральних форм слів *dychawica* і *leukemia* пов'язана, очевидно, з тим, що ці іменники мають низьку частоту вживання порівняно з їхніми синонімами *astma* і *białaczka* (*dychawica* – 34, *astma* – 887, *leukemia* – 11, *białaczka*

– 628), які виступають у корпусі у формі множини. Уживання слів *czczość*, *sytość*, *przesyt*, *przejedzenie* представлене незначною кількістю контекстів (*czczość* – 46, *sytość* – 181, *przesyt* – 195, *przejedzenie* – 112). Виявлені в корпусі контексти походять переважно з художньої літератури, а отже слова мають обмежене стилістичне вживання (про що інформує, крім того, ремарка *książk.* „книжне” у словниковій статті), це й пояснює незначну їхню кількість.

Уживання решти іменників, утворених від назв фізичних станів представлено в корпусі формами множини. Найменше контекстів із цими формами виявлено для слів, утворених від назв відчуттів (0,04% – 15,6%), найбільше – для слів, похідних від назв хвороб (0,19% – 34,29%). У групі найменувань фізичних станів, пов’язаних з причинами та симптомами хвороб, контексти з відповідною плюральною формою знайдено для всіх лексем.

Уживання множинних форм, похідних від субстантивів *singularia tantum* на позначення фізичних станів людини, подібне до вживання плюральних форм, утворених від назв емоційних станів: семантичні зміни лексем можуть проявлятися лише в контексті, а можуть також набувати статусу нового лексико-семантичного варіанта. Розбудовану полісемією лексему варто відповідно фіксувати у словнику.

Семантичний аналіз вторинних множинних форм іменників *singularia tantum* на позначення фізичних станів дозволяє виділити такі семантичні рубрики:

1) ‘прояв фізичного стану’ (виявлено 4 394 контексти)

Лексеми, які позначають фізичні стани людини, у контексті конкретизуються, називаючи прояв стану, який реалізують як форми множини, так і форми однини, а отже, іменники в новому значенні мають повну числову парадигму. Таку зміну граматичного значення виявлено для тринадцяти слів: *głód*, *pragnienie*, *ból*, *osłabienie*, *gorączka*, *kaszel*, *katar*, *zakatarzenie*, *nieżyt*, *odrętwienie*, *paraliż*, *porażenie*, *agonia*. Плюральні форми позначають множинність проявів стану (напр.: *naturalne sposoby zapobiegania jesiennym osłabieniom* (НКПМ: Trybuna Śląska, 2003); *pogotowie interweniowało aż 46 razy, w większości do gorączek i przeziębień* (НКПМ: Express Ilustrowany, 2002)), повторюваність проявів стану однієї людини (напр.: *Ze wszystkich głodów, jakie pamiętał do tej pory, ten był najgorszy* (НКПМ: Wojdowski B.

Chleb rzucony umarłym, 1971); *wpadałem w krótkotrwałe odrętwienia* (НКПМ: Lem S. Pamiętnik znaleziony w wannie, 1961); *częste, przewlekłe katarы prowadzą do stanów zapalnych* (НКПМ: Trybuna Śląska, 2004)), різні види стану (напр.: *Zbierają żniwo śmiertelnie groźne gorączki krwotoczne – Ebola, Marburg, Lassa, Hanta i kilkanaście innych* (НКПМ: Focus. Poznać i zrozumieć świat, 2003)), інтенсивність стану (напр.: *Najgorsze były głody. Wiedziałem tylko tyle, że muszę wziąć* (НКПМ: Trybuna Śląska, 2002); *Cierpiał straszne bóle, dostawał morfinę* (НКПМ: Tygodnik Ciechanowski, 2005)). Окреслюючи значення множинних форм, ми враховуємо контекстне оточення, а саме вживання лексичних одиниць у сенсі ‘різний’ (напр.: *w łagodzeniu wszelkiego rodzaju bólów* (НКПМ: Naj, 2003)) або квантифікаторів (напр.: *Minęło kilka zapaleń krtani, gorączek, katarów* (НКПМ: Kwaśniewski T. Dziennik taty, 2010); *musiałem godzić w siebie dwa różne pragnienia* (НКПМ: Kobierski R. Harar, 2005)). Те, що множинна форма може мати значення інтенсивності стану, підтверджує, зокрема, факт, що саме лексикалізована форма множини *bóle* входить до складу таких усталених зворотів, як *rodzić się w bólach*, *bóle parte* і означає сильні болі при народженні дитини.

Уважаємо, що за умови підтвердженого у НКПМ плюрального вживання іменників *singularia tantum* ці факти обов’язково слід урахувати в лексикографічній практиці. Це стосується таких лексем: *zakatarzenie* (12,5%), *głód* (1,48%), *osłabienie* (2,21%), *agonia* (1,36%), *kaszel* (0,97%), *gorączka* (0,9%), *odrętwienie* (0,78%), *paraliż* (0,65%).

2) ‘випадок хвороби’ (1 760 контекстів)

Уживання множинних форм, похідних від назв хвороб, пов’язане передусім з тим, що в контексті іменник означає конкретний випадок хвороби. Таке значення виявлено в усіх двадцяти лексемах на позначення хвороб, напр.: *w naszym centrum leczylimy 31 ostrych białaczek* (НКПМ: Słowo Polskie. Gazeta Wrocławska, 2004); *wszystkie anginy moich córek zawsze leczyłam właśnie witaminami* (НКПМ: Sprawozdanie stenograficzne z obrad Sejmu RP, 1997); *Grypy są potrzebne, żeby odpocząć* (НКПМ: Kofta K. Monografia grzechów..., 2006); *stanowi około 85 proc. wszystkich cukrzyz* (НКПМ: Dziennik Zachodni, 2009).

Значення ‘випадок хвороби’ проявляється в контексті як у формі множини, так і у формі однини, а отже, в цьому значенні іменники мають повну числову парадигму. Форма множини позначає множинність випадків (напр.: *odnotowano dziesięciokrotny wzrost uczuleń* (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1994); *że bakteria ta odpowiada za 10 proc. wszystkich zapaleń płuc* (НКПМ: Słowo Polskie Gazeta Wroclawska, 2005)), повторюваність хвороби в однієї людини (напр.: *od grudnia “przechodził” już dwie grypy* (НКПМ: Jagielski W. Dobre miejsce do umierania, 2005)), різні види хвороби (напр.: *niektóre alergię się krzyżują* (НКПМ: Trybuna Śląska, 2003)). Щодо цих значень робимо висновок на підставі контекстного оточення, напр., уживання кількісних чи неозначено-кількісних числівників (напр.: *normą dla dorosłych jest nawet pięć przeziębień w roku* (<https://lifestyle.newseria.pl>, 2018); *to zwykle grypy. Kilka w ciągu dwóch, trzech miesięcy* (НКПМ: Malicki M. Ostatnia, 2009)), лексичних одиниць зі значенням ‘різний’ (напр.: *biorąc pod uwagę różnorodność cukrzyca* (НКПМ: Dziennik Polski, 2003); *Phoenix dobrze robi na różne reumatyzmy* (<http://www.michalkiewicz.pl>, 2007)).

Реєстрові лексеми на позначення фізичних станів тлумачаться як абстрактні іменники, через те вживання їх у формі множини не передбачається: лише п’ять іменників (*przeziębienie, uczulenie, alergia, białaczka, zapalenie*), згідно зі словниковою інформацією, мають повну числову парадигму, а для інших п’ятнадцяти вживання обмежене лише формами однини. Проте, як показує матеріал дослідження, ці слова функціонують і у множинних формах (*angina* (11,64%), *dur* (7,48%), *reumatyzm* (3,13%), *amnezja* (1,86%), *padaczka* (1,77%), *grypa* (1,23%), *cukrzyca* (0,88%), *skleroza* (0,87%), *astma* (0,79%), *tyfus* (0,79%), *ospa* (0,73%), *gruźlica* (0,4%), *miażdżycyca* (0,35%), *nadwrażliwość* (0,33%), *malaria* (0,19%)), тож упровадження до дефініції такого елемента значення довело б їхню здатність до плюралізації.

3) ‘носій ознаки’ (215 контекстів)

У переносному сенсі назви фізичних станів можуть означати ‘носій ознаки’. У такому значенні вжито п’ять лексем, які у формі множини, виходячи з контексту, позначають множинність явищ із характерною ознакою, на яку вказує зміст

іменника, напр.: *przyczynami nieurodzajów i głodów* (НКПМ: Poznaj Świat, 1987); *Temperatura rośnie też na rynku nieruchomości. Oni takich gorączek przeżyli już kilka* (НКПМ: Polityka, 2006); *Oczywiście agonie, które przechodzą demokracje kapitalistyczne, trzeba mierzyć w standardach historycznych czyli latami* (НКПМ: Kultura, 1981). Сюди також можемо віднести значення іменника *osłabienie*, яке виявляємо лише для форм множини – ‘слабкі моменти у грі; слабкі місця команди’ (*A jakie są planowane wzmocnienia i jakich osłabień można spodziewać się w Wiśle?* (НКПМ: Onet.pl – Rozmowy, 2004)).

У лексикографічних джерелах наведене значення відображене лише у словниковій статті іменника *głód* (‘період відсутності харчів’), хоча й з обмеженням числової парадигми лише формами однини. Урахування лексико-семантичного варіанта ‘носій ознаки’ у словникових статтях інших слів показувало б реальний стан функціонування множинних форм іменників на позначення фізичних станів.

4) ‘причина стану’ (виявлено 3 975 контекстів)

Дві лексеми з групи назв фізичних станів (*ból, pragnienie*) в одному зі значень називають психічний стан людини і, згідно зі словниковою інформацією, мають повну числову парадигму. У корпусі ми виявляємо незафіксоване в лексикографічних джерелах значення ‘причина стану’, яке утворилося внаслідок метонімічного перенесення назви на ситуації, дії чи предмети, які спричинюють цей стан, напр.: *Jest przecież wiele bólów na świecie, jest głód, nędza, są choroby i wojny* (НКПМ: Tischner J. W krainie schorowanej wyobraźni, 1998); *Kiedy nie ma się już własnych pragnień, choćby o sukni, czy o apaszce, o niczym* (НКПМ: Wojarska T. Świtanie, przemijanie, 1996). Зважаючи на значну кількість контекстів, у яких реалізуються лексеми зі значенням ‘причина стану’, вважаємо за доцільне доповнити тлумачення відповідних словникових статей цим лексико-семантичним варіантом.

Окрім поданих значень, деякі лексеми з групи назв фізичних станів мають свою специфіку реалізації у формах множини. Для назв відчуттів знаходимо поодинокі приклади вживання плюральної форми у значенні ‘відчуття’, однак виявляємо для цих слів інші, не зафіксовані в словнику, значення: *stuch* ‘музичні

вподобання’, *węch* ‘запах’, *wzrok* ‘точка зору’, *smak* ‘страва’. Поодинокі контексти реалізації цих значень свідчать про їхню okazionalność, проте чітко показують потенціал семантичного розвитку обсягу, пов’язаний зі зміною числової парадигми.

Для вживання плюральних форм, утворених від назв фізичних станів людини, можуть бути характерні певні синтаксичні структури. Зокрема, множинні форми на позначення проявів станів та випадків хвороб входять у ряд однорідних членів речення виражених плюральною формою (оскільки можуть мати повну числову парадигму), напр.: *Idzie jesień przez park. A z nią przeziębienia, katar, kaszle* (НКПМ: Dziennik Polski, 2006); *powodować miała ona między innymi: konwulsje, epilepsje, wrzody żołądka* (НКПМ: Polityka, 2008); *cierpiących na niedowład, dychawicę i niedokrwienia* (НКПМ: Pilot M. Na odchodnym, 2002). Характерною особливістю контекстів, у яких множинна форма позначає різні види проявів станів чи хвороб, є те, що іменник у формі множини виконує функцію узагальнювального слова, після або перед яким містяться однорідні члени речення, які допомагають розкрити значення плюральної форми, напр.: *Można być także uczulonym na chlor, atrament, puder, tusz do rzęs, przedmioty metalowe. Na takie **uczulenia** nie ma lekarstw* (НКПМ: Dziennik Łódzki, 2002).

Проведене дослідження функціонування множинних форм, утворених від іменників *singularia tantum* на позначення фізичних станів людини доводить, що виявлені у формах множини лексико-семантичні варіанти – ‘прояв фізичного стану’, ‘випадок хвороби’, ‘носій ознаки’ та ‘причина стану’ – функціонують також і у формах однини, а отже, іменники з відповідним значенням здатні мати повну числову парадигму. Плюральні форми можуть підсилювати такі значення, через те виявлений контекстний інтенсифікатор семантики можливий лише у формах множини. Виключно форми множини представляють значення іменника *osłabienia* ‘слабкі моменти в грі; слабкі місця команди’, що, очевидно, свідчить про лексикалізацію і дає підстави віднести цю лексему до групи *pluralia tantum*.

ВИСНОВКИ

Грамотичну категорію числа в типологіях категорій розглядають передусім як синтаксично незалежну, словозмінну і номінативну для більшості іменників. Два класи іменників – *singularia tantum* і *pluralia tantum* – з огляду на свою числову специфіку можуть мати інші типологічні характеристики. Класифікаційний характер мають форми числа іменників *pluralia tantum* і тих іменників *singularia tantum*, які не вживаються у множині. Іменники *singularia tantum*, форми множини яких функціонують у текстах, мають словозмінну або класифікаційну природу залежно від семантичної специфіки їх множинної форми. Якщо це значення відповідає семантиці іменника *singularia tantum* (що, як засвідчує проведене дослідження, у деяких випадках можливе), форми однини і множини слід уважати належними до одного лексико-семантичного варіанта, і для них граматичне число має словозмінний характер. Якщо ж – як у більшості мовленнєвих ситуацій – множинні форми набувають іншого семантичного наповнення, то для іменників *singularia tantum*, від яких вони утворені, категорія числа є класифікаційною.

Якщо йдеться про ознаку номінативності згаданих периферійних груп іменників, то в системі мови її неможливо простежити щодо іменників *pluralia tantum* (кількість позначуваних іменником *pluralia tantum* денотатів може проявлятися лише в контексті), а група іменників *singularia tantum* неоднорідна з огляду на співвіднесеність з одиничним чи множинним (як, наприклад, збірні назви) денотатом.

Семантика іменників *singularia tantum* обмежує їхнє вживання у формі множини, однак можливість системного утворення цих форм зумовлює їхнє використання. Зважаючи на складний характер співвідношень іменників *singularia tantum* і утворених від них плюральних форм, у науковій літературі немає однозначної відповіді щодо статусу цих одиниць. Здійснене дослідження частково має „пролити світло” на ці проблеми.

Проведений комплексний аналіз функціонування множинних форм, утворених від польських іменників *singularia tantum*, на прикладі назв емоційних і фізичних станів людини (враховано реалізацію 105 лексем у 298 757 контекстах, із

яких форми множини вжито в 23 112 контекстах) дає змогу верифікувати інформацію, яку містять польські лексикографічні джерела.

Отримані результати дослідження дають підстави зробити такі узагальнення:

Числова характеристика іменників на позначення емоційних і фізичних станів людини може бути непослідовною у межах як одного словника, так і у словникових дефініціях кількох лексикографічних джерел. Граматична частина словникової статті сімнадцяти лексем (*radość, tęsknota, depresja, smętek, chandra, rozdrażnienie, obawa, lęk, niepokój, przeziębienie, niezyt, ból, katar, porażenie, alergja, uczulenie, białaczka*) переважно не містить ремарок про обмеження числової парадигми лише формами однини. Тринадцять лексем (*uciecha, rozkosz, boleść, żal, przykrość, smutek, strach, smak, pragnienie, zapalenie, skleroza, słuch*) мають різні ремарки з огляду на їхню семантику. В основному значенні, пов'язаному з емоційними чи фізичними станами людини, ці одиниці подані як іменники *singularia tantum*, похідні ж їхні значення мають різну специфіку вираження числа: значення восьми іменників, згідно зі словниковою кодифікацією, лексикалізувалися у формах множини, а отже належать до групи *pluralia tantum* (*uciechy, rozkosze, boleści, żale, przykrości, smutki, strachy, słuchy*), решта п'ять субстантивів має повну числову парадигму.

Ремарки про вживання лише у формах однини у польських словниках має 76 лексем, тож для 89 іменників, що становить 84% досліджуваних слів, лексикографічні джерела обмежують уживання форм множини. Така словникова фіксація та індексація аналізованих одиниць дає змогу припустити, що іменники на позначення емоційних і фізичних станів людини традиційно відносять до групи *singularia tantum*.

Використання можливостей пошукової системи Pelcra стало ключовим інструментом верифікації словникових даних стосовно обмежень уживання множинних форм іменників *singularia tantum*. У НКПМ ми не виявляємо контекстів із формою множини лише для дванадцяти іменників: *rozradowanie, ukontentowanie, posepność, beztroska, zgroza, czczość, sytość, przesył, przejedzenie, dychawica, leukemia, dzuma*. Відсутність плюральних форм пояснюємо тим, що ці слова

вживаються в незначній кількості контекстів (7 лексем) або мають низьку частоту вживання порівняно з їхніми синонімами (2 лексеми).

Для решти досліджуваних іменників (93 лексеми, відповідно 89% від усіх слів) уживання плюральних форм підтверджено контекстами з НКПМ. Найменший відсоток контекстів з плюральною формою виявлено для іменників на позначення гніву (0,19% – 5,78%). Варто додати, що в лексикографічних джерелах для субстантивів цієї групи подано ремарки щодо обмеження їхнього вживання лише в однині, і тільки для іменника *rozdrażnienie* зафіксовано інформацію про його повну числову парадигму, хоча в корпусі виявлено лише 1,03% контекстів з плюралісом цього слова. Найбільше в корпусі представлені множинні форми, утворені від назв хвороб (0,19% – 34,29%). У групі назв фізичних станів, пов'язаних з причинами та симптомами хвороб, контексти з плюральною формою знайдено для всіх лексем.

Іменники *singularia tantum* на позначення емоційних і фізичних станів людини виявляють здатність до утворення форм множини із конкретизацією абстрактного значення: реалізуючись у контексті, множинна форма позначає конкретний, обмежений часом, прояв стану або випадок хвороби. Контексти з плюральними формами іменників реалізують значення: ‘прояв емоційного стану’ (1 905 контексти), ‘прояв фізичного стану’ (4 394 контексти), ‘випадок хвороби’ (1 760 контекстів). Характер зміни цього значення ми вважаємо системним, через те його можна вводити у словникове тлумачення як додаткову сему. Пропонована дефініція могла б мати таке формулювання: *złość* ‘сильний емоційний стан роздратування, гніву, ворожості; прояв цього стану’.

Контекстна реалізація множинних форм іменників виявляє ще один тип семантичної зміни: назва стану за моделлю метонімії переноситься на предмети, події, дії, слова, інші явища, а також людей, які викликають цей стан. Унаслідок такого перенесення виникає значення: ‘причина емоційного стану’ (4 267 контекстів), ‘причина фізичного стану’ (2 975 контекстів). Уважаємо за доцільне виявлені значення вводити у словникові дефініції окремим пунктом, оскільки вони мають системний характер. У цьому випадку ми пропонуємо таке формулювання:

strach ‘1.1. сильне психічне потрясіння, викликане відчуттям загрози, небезпеки; 1.2. причина страху’.

Назви емоційних і фізичних станів можуть переноситися на періоди, події, дії, слова, інші явища, а також людей із характерною ознакою, на яку вказує зміст іменника, тому в контексті реалізується лексико-семантичний варіант ‘носій ознаки’ (1 418 контекстів). Особливістю лексем із такою семантикою є те, що їх удається перифразувати: *wesołości – wesole słowa, ponurości – ponure wydarzenia*. Системний характер цього значення також зумовлює необхідність його введення до словникової дефініції із тлумаченням: *ponurość* ‘1. ознака когось/чогось, хто/що є понуре; 2. ‘носій такої ознаки’.

Значення ‘прояв емоційного стану’, ‘прояв фізичного стану’, ‘випадок хвороби’ не зафіксовані у словникових статтях відповідних іменників, однак їхня реалізація у формах множини, що доводять корпусні дослідження, свідчить про доречність уведення такого елемента значення до дефініцій, інформативних у плані врахування денотативного компонента значення, 67 лексем.

Лексико-семантичний варіант ‘причина емоційного стану’ увійшов у словникове тлумачення лише шести субстантивів (*szczęście, przyjemność, uciecha, rozkosz, smutek, przykrość*). Для 16 лексем це значення підтверджують корпусні відомості, тому доцільно внести його у словникову дефініцію.

Значення ‘носій ознаки’ відображене лише у словникових статтях двох іменників (*głód i żale*). Виявлене в текстах значення слід урахувати у словникових дефініціях ще 13 лексем.

Виявлені у формах множини значення ‘прояв емоційного стану’, ‘прояв фізичного стану’, ‘випадок хвороби’, ‘причина емоційного стану’, ‘носій ознаки’ притаманні не лише плюральній формі. Здійснене дослідження показало, що ці значення можуть реалізовуватися і у формах однини, тож лексеми отримують повну числову парадигму. З’ясовуємо також, що значення ‘причина емоційного стану’ властиві формам однини іменників *uciechy, rozkosze, przykrości, smutki*, які переважно подаються у словниках як іменники *pluralia tantum*.

У НКПМ натрапляємо на нову, не зафіксовану у словниках семантику оформлену формою множини: *osłabienia* ‘слабкі моменти у грі; слабкі місця команди’ (60 контекстів). Уживання множинних форм цієї лексеми підтверджують також результати пошуку на інтернет-сторінках, через те ми можемо виокремити новоутворений іменник *pluralia tantum*.

У текстах виявляємо й інші, не зафіксовані у словниках, значення: *sluch* ‘музичні вподобання’ (5 контекстів), *węch* ‘запах’ (2 контексти), *wzrok* ‘точка зору’ (2 контексти), *smak* ‘страва’ (7 контекстів). Поодинокі контексти реалізації цих значень у корпусі і на інтернет-сторінках свідчать про їхню okazionalnıst, проте показують потенціал семантичного розвитку, пов’язаного зі зміною числової парадигми.

Наведені значення ‘прояв емоційного стану’, ‘прояв фізичного стану’, ‘випадок хвороби’, ‘причина емоційного стану’, ‘носій ознаки’ є системними і становлять окремі лексико-семантичні варіанти. Множинні форми іменників у кожному з наведених різновидів значень, реалізуючись у мовленні, позначають множинність денотатів, а саме: множинність проявів емоційного стану різних людей, множинність повторюваних проявів емоційного стану однієї людини, множинність проявів фізичного стану різних людей, множинність повторюваних проявів фізичного стану однієї людини, множинність випадків хвороби різних людей, множинність повторюваних випадків хвороби однієї людини, множинність причин емоційного стану, множинність носіїв ознаки. Таке значення множинної форми вважаємо контекстним, а тому, скоріш за все, воно не може увійти до словникової дефініції як окремий лексико-семантичний варіант. Контекстним є також значення ‘різні види того, що називає іменник’, а саме: різні види емоційного стану, різні види фізичного стану, різні види хвороб. Множинні форми у контексті можуть вказувати також на інтенсивність емоційного чи фізичного стану, маючи при цьому переважно експресивний характер.

Уживання множинних форм, похідних від іменників *singularia tantum* на позначення емоційних і фізичних станів, може характеризуватися певними синтаксичними особливостями. Ми виявляємо кілька типів синтаксичних

конструкцій, які передбачають використання плюраліса: форма множини входить у ряд однорідних членів речення, елементами якого є іменники з повною числовою парадигмою, ужиті у формі множини; плюральна форма виконує функцію узагальнювального слова (у пре- чи постпозиції) поряд з однорідними членами речення, які розкривають її значення; форма множини входить до складу експресивної конструкції „дієслово + З. в. одн. + *nad* + О. в. мн.”.

Здійснене дослідження та використана методика закладає підвалину і є водночас поштовхом для подальшого опрацювання іменників *singularia tantum* інших лексико-семантичних груп. Перспективою дослідження ми вважаємо: 1) дослідження функціонування множинних форм іменників *singularia tantum* у діяхронічному аспекті та здійснення хронологічного порівняльного аналізу словникової фіксації іменників *singularia tantum* для з'ясування динаміки цього явища; 2) з'ясування стилістичної належності текстів, у яких найчастіше трапляються плюральні форми; 3) зіставлення виявлених змін у семантиці польських іменників *singularia tantum* з подібними процесами в українській або іншій слов'янській мові, з метою виявлення типологічних розбіжностей і подібностей у реалізації множинних форм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

I. Спеціальна література

1. Аладьин О. А. О взаимодействие категорий конкретности, собирательности и отвлеченности в логике и в русском языке / О. А. Аладьин // Вестник МГТУ им. М. А. Шолохова. Филологические науки. – 2010. – №2. – С. 33–40.
2. Алтицева Л. Ю. Функціонально-семантичні параметри іменників з неповною числовою парадигмою : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „українська мова” / Л. Ю. Алтицева. – Київ, 2003. – 20 с.
3. Аскерова І. А. Семантичне поле назв емоційно-афективних станів у польській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.03 „слов’янські мови” / І. А. Аскерова. – Київ, 2006. – 19 с.
4. Бабій І. М. Семантика, структура та стилістичні функції назв кольорів у сучасній українській мові (на матеріалі малої прози В. Стефаніка, М. Коцюбинського, М. Хвильового) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „українська мова” / І. М. Бабій. – Київ, 1997. – 21 с.
5. Безпояско О. К. Іменні граматичні категорії (функціональний аналіз) / О. К. Безпояско – Київ : Наукова думка, 1991. – 172 с.
6. Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – Київ : Либідь, 1993. – 336 с.
7. Білоус М. П. Засоби вираження смаку в українській мові / М. П. Білоус // Культура слова. – 1982. – Вип. 22. – С. 26–31.
8. Бондарко А. В. Теория значения в системе функциональной грамматики. На материале русского языка / А. В. Бондарко. – Москва : Языки славянской культуры, 2002. – 736 с.
9. Бондарко В. А. Грамматическое значение и смысл / В. А. Бондарко. – Ленинград : Наука, 1978. – 176 с.
10. Борецький В. В. Взаємопереходи в семантико-граматичній категорії „конкретні – абстрактні іменники” / Віталій Борецький // Лінгвістичні студії. – 2008. – Вип. 16. – С. 46–51.

11. Борецький В. В. Транспозиційні відношення у сфері семантико-граматичних категорій іменника : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „українська мова” / В. В. Борецький. – Київ, 2008. – 24 с.
12. Ботвинюк О. В. Образно-виражальні засоби вербалізації концепту відчуття у творах Івана Багряного / О. Ботвинюк // Вісник Таврійської фундації. – 2012. – Вип. 8. – С. 80–84.
13. Брусенская Л. А. Существительные *pluralia tantum* в структуре категории числа современного русского языка / Л. А. Брусенская // Русский язык в национальной школе. – 1990. – №3. – С. 3–8.
14. Булатова Л. Н. Еще о грамматическом статусе категории числа существительных в русском языке / Л. Н. Булатова // Проблемы структурной лингвистики 1981. – Москва : Наука, 1983. – С. 120–130.
15. Булаховський Л. А. Нариси з загального мовознавства / Л. А. Булаховський. – 2-ге вид., випр. та допов. – Київ : Рад. школа, 1959. – 307 с.
16. Быкова Л. А. Об аналитическом выражении значений числа имен существительных в русском языке / Лия Быкова // Studia Rossica Posnaniensia. – 1991. – Т. XXII. – С. 139–145.
17. Быкова Л. А. Теоретические проблемы морфологической категории числа существительных и ее функциональный аспект / Лилия Быкова // Studia Rossica Posnaniensia. – 1988. – Т. XX. – С. 177–190.
18. Василевская Л. И. Синтаксические возможности имени собственного (метонимический перенос у антропонимов) / Л. И. Василевская // Проблемы структурной лингвистики, 1981 ; под ред. В. П. Григорьева. – Москва : Наука, 1983. – С. 156–166.
19. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті / І. Р. Вихованець. – Київ : Наукова думка, 1988. – 256 с.
20. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови : академічна граматики / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська ; за ред. І. Р. Вихованця. – Київ : Пульсари, 2003. – 398 с.

21. Власюк В. В. Особливості запахових відчуттів та їх вияв у мові [Електронний ресурс] / В. В. Власюк. – 2009. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npknpu_fil/2009_18/1_16_Wlasiuk.pdf.
22. Волох О. Т. Сучасна українська літературна мова. Морфологія. Синтаксис : підручник для вузів / О. Т. Волох, М. Т. Чемерисов, Є. І. Чернов. – Київ : Вища школа, 1989. – 334 с.
23. Гайдаєнко І. В. Семантична основа концепту „слух” у творах М. Коцюбинського / І. В. Гайдаєнко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови. – 2008. – Вип. 4. – С. 399–404.
24. Гайдаєнко І. В. Характеристика тематичних груп смакових номенів (на матеріалі гумористики О. Черногуза) / І. В. Гайдаєнко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Лінгвістика. – 2006. – Вип. 3. – С. 147–150.
25. Гируцкий А. А. Введение в языкознание : учеб. пособие / А. А. Гируцкий. – 2-ое изд., стер. – Минск : ТетраСистемс, 2003. – 288 с.
26. Горпинич В. О. Морфологія української мови : підруч. для студ. ВНЗ / В. О. Горпинич. – Київ : Академія, 2004. – 335 с.
27. Горшкова И. М. Категория числа в сопоставительном анализе (на материале русского и чешского языков) / И. М. Горшкова // Филологические науки. – 1971. – №4. – С. 96–98.
28. Горшкова И. М. Лексико-грамматическая характеристика и особенности функционирования существительных *singularia tantum* в чешском языке в сопоставлении с русским : автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.03 „славянские языки” / И. М. Горшкова. – Москва, 1978 – 20 с.
29. Дегтярев В. И. Балтийские данные в сравнительно-историческом изучении категории числа славянских языков / В. И. Дегтярев // Baltistica. – 1989. – Вып. III. – С. 40–49.
30. Дегтярев В. И. Категория числа в славянских языках (историко-семантическое исследование) : монография / В. И. Дегтярев. – 2-е изд., испр. – Ростов-на-Дону : Изд-во Южного федерального университета, 2014. – 344 с.

31. Дегтярев В. И. Основы общей грамматики / В. И. Дегтярев. – Ростов-на-Дону : Издательство Ростовского университета, 1973. – 255 с.
32. Дегтярев В. И. Плюрализация имен собирательных в истории славянских языков / В. И. Дегтярев // Вопросы языкознания. – 1987. – № 5. – С. 59–73.
33. Дятчук В. В. Як передається в мові відчуття запаху / В. В. Дятчук // Культура слова. – 1978. – вип. 15. – С. 35–42.
34. Еляшевська О. В. До питання про категорію числа іменників у сучасному українському мовознавстві / Ольга Еляшевська / Вісник Львівського ун-ту. Серія філологічна. – 2004. – Вип. 34. – Ч. I. – С. 134–139.
35. Жовтобрюх М. А. Історична граматики української мови / М. А. Жовтобрюх, О. Т. Волох, С. П. Самійленко, І. І. Слинко. – Київ : Вища школа, 1980. – 320 с.
36. Жовтобрюх М. А. Українська літературна мова / М. А. Жовтобрюх. – Київ : Наукова думка, 1984. – 296 с.
37. Зализняк А. А. „Русское именное словоизменение” с приложением избранных работ по современному русскому языку и общему языкознанию / А. А. Зализняк. – Москва : Языки славянской культуры, 2002. – 752 с.
38. Захарова Е. В. Особенности функционирования категории числа имён существительных с потенциально полной парадигмой: на материале русского языка рубежа XX – XXI веков : автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 „русский язык” / Е. В. Захарова. – Ульяновск, 2009. – 18 с.
39. Іншакова І. Є. Назви на позначення запахів у праслов'янській мові / І. Іншакова // Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького національного університету. – 2014. – Вип. 11. – С. 79–84.
40. Калинина Л. В. Лексико-грамматический потенциал имён существительных с суффиксом –ств(о) / Л. В. Калинина // Филология. Искусствоведение Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. – 2009. – №1. – С. 249–254.
41. Калинина Л. В. О формах множественного числа абстрактных, вещественных и собирательных существительных / Л. В. Калинина // Русская словесность. – 2007. – № 2. – С. 42–46.

42. Калинина Л. В. Существительные конкретные, абстрактные, вещественные, собирательные и их роль в отражение действительности / Л. В. Калинина // Учёные записки Казанского университета. Гуманитарные науки. – 2009. – Т. 151. – Кн. 3. – С. 240–247.
43. Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства : підручник / Ю. О. Карпенко. – Вид. 2-е, перероб. та доповн. – Київ; Одеса : Либідь, 1991. – 280 с.
44. Касевич В. Б. Семантика. Синтаксис. Морфологія / В. Б. Касевич. – Москва : Наука, 1988. – 310 с.
45. Киселюк Н. П. Вербальні та невербальні засоби актуалізації емоційного стану радості в художньому дискурсі (на матеріалі англійської прози ХХ-ХХІ століть) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 „германські мови” / Н. П. Киселюк. – Київ, 2009. – 20 с.
46. Кодухов В. И. Введение в языкознание: Учеб. для студентов пед. ин-тов / В. И. Кодухов. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва : Просвещение, 1987. – 288 с.
47. Колесников А. А. Синтаксическое обеспечение грамматических форм имен существительных русского языка / А. А. Колесников. – Киев : Высшая школа, 1988. – 140 с.
48. Колесников А. О. Синтагматична парадигматика категорії числа морфологічно недостатніх іменників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „українська мова” / А. О. Колесников. – Одеса, 2000. – 18 с.
49. Колшанский Г. В. Контекстная семантика / Г. В. Колшанский. – Москва : Наука, 1980. – 152 с.
50. Кондратюк В. М. Лексичні засоби вираження означеної/неозначеної кількості в українській мові / В. М. Кондратюк // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови. – 2011. – Вип. 8. – С. 42–46.
51. Кононенко В. І., Кононенко І. В. Контрастивна граматики української та польської мов / В. І. Кононенко, І. В. Кононенко. – Київ : Вища школа, 2006. – 391 с.

52. Конявская С. В. Область определения категории числа русских существительных: синхрония и диахрония / С. В Конявская // Древняя Русь. Вопросы медиевистики. – 2002. – № 1 (7). – С. 60-70.

53. Конявская С. В. Теоретические вопросы исторического словообразования на примере слов *pluralia tantum* / С. В Конявская // Древняя Русь. Вопросы медиевистики. – 2000. – № 2. – С. 95–109.

54. Корінь О. Семантична структура іменників *pluralia tantum* у “Словарі української мови” Б. Грінченка та в “Словнику української мови” / Оксана Корінь // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2010. – Вип. 34. – Ч. 1. – С. 140–147.

55. Космеда Т. А., Халіман О. В. Мовна гра в парадигмі інтерпретативної лінгвістики. Граматика оцінки. Граматична ігра (теоретичне осмислення дискурсивної практики) / Т. А. Космеда, О. В. Халіман. – Дрогобич : Коло, 2013. – 228 с.

56. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів / М. П. Кочерган. – Київ : Академія, 2001. – 368 с.

57. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих закладів освіти / М. П. Кочерган. – Київ : Академія, 1999. – 288 с.

58. Кочерган М. П. Слово і контекст (Лексична сполучуваність і значення слова) / М. П. Кочерган. – Львів : Вища школа, 1980. – 184 с.

59. Кравчук А. М. Граматика і успішність комунікації (дещо з польсько-українських граматичних контрастів) / Алла Кравчук // Проблеми слов'язознавства. – 2012. – Вип. 61. – С. 111–128.

60. Кравчук А. М. Лексикологія і культура польської мови : у 2 т. Т. 2: Культура мови: підруч. для вищих навч. закл. / Алла Кравчук. – Київ : Фірма „ІНКОС”, 2011. – 520 с. (польською мовою).

61. Кравчук А. М. Морфологія сучасної польської мови (словозміна) / Алла Кравчук. – Львів : Українська академія друкарства, 2007. – Ч. I. – 140 с.

62. Кравчук А. М. Польська мова – українцям: Іменна словозміна з елементами синтаксису / Алла Кравчук. – Львів : Українська академія друкарства, 2008. – 288 с.

63. Кравчук А. М. Польська мова. Граматика з вправами: підруч. для вищих навч. закл. / Алла Кравчук. – Київ : Фірма „ІНКОС”, 2016. – 454 с.

64. Красильникова Е. В. Некоторые проблемы изучения морфологии русской разговорной речи / Е. В. Красильникова // Проблемы структурной лингвистики, 1981. – Москва : Наука, 1983. – С. 107–120.

65. Красильникова Е. В. Семантика и функции форм числа существительных / Е. В. Красильникова // Грамматические исследования: Функционально-стилистический аспект. Том 2. Суперсегментная фонетика. Морфологическая семантика ; под ред. Д. Н. Шмелева. – Москва : Наука, 1989. – С. 232–274.

66. Крылова Л. К. Существительные *singularia tantum* в древнерусской и старорусской книжно-письменной речи: функционально-стилевой аспект / Л. К. Крылова // Язык в меняющемся мире ; под ред. М. Сандакова. – Киров: Вятский государственный гуманитарный университет, 2013. – С. 203–2010.

67. Курс сучасної української літературної мови: у 2 ч. Ч. 1 : підруч. для ф-тів мови і л-ри пед. ін-тів / М. А. Жовтобрюх, Б. М. Кулик. – Вид. 3-тє. – Київ : Рад. шк., 1965. – 422 с.

68. Кучеренко І. К. Теоретичні питання граматики української мови. Ч. 1. Морфологія / І. К. Кучеренко. – Київ : Видавництво Київського університету, 1961. – 172 с.

69. Кучеренко І. К. Теоретичні питання граматики української мови. Ч. 2. Морфологія / І. К. Кучеренко. – Київ : Вища школа, 1964. – 159 с.

70. Левицький В. В. Сучасне розуміння структури лексичного значення / В. В. Левицький // Мовознавство. – 1985. – № 5. – С. 12–19.

71. Лешкова О. О. Функционирование собирательных существительных (на материале польского и русского языков) / О. О. Лешкова. – Вестник Московского университета. Серия 9. Филология. – 1983. – №3. – С. 50–56.

72. Лешкова О. О. К вопросу о функционировании семантической категории собирательности в русском и польском языках / Лешкова О. О. // Советское славяноведение. – 1984. – № 5. – С. 92–101.

73. Лешкова О. О. Функционально-семантическая категория собирательности в польском и русском языках : автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.03 „славянские языки” / О. О. Лешкова. – Москва, 1984. – 24 с.

74. Лозинська О. Г. Емоції у невербальному і вербальному вираженні (на матеріалі польської мимічної фразеології) / Оксана Лозинська // Проблеми слов'язнавства. – 2008. – Вип. 57. – С. 209–221.

75. Лозинська О. Г. Концептуалізація емоції радості в польській кінематичній фразеології / Оксана Лозинська // Проблеми слов'язнавства. – 2010. – Вип. 59. – С. 252–258.

76. Лозинська О. Г. Польська кінематична фразеологія на позначення емоцій: структура, семантика, функціонування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. филол. наук : спец. 10.02.03 „слов'янські мови” / О. Г. Лозинська. – Київ, 2014. – 20 с.

77. Лук А. Н. Эмоции и личность / А. Н. Лук. – Москва : Знание, 1982. – 176 с.

78. Ляшевская О. Н. Семантика русского числа / О. Н. Ляшевская. – Москва : Языки славянской культуры, 2004. – 396 с.

79. Маслов Ю. С. Введение в языкознание : учебник для вузов / Ю. С. Маслов. – Москва : Высшая школа, 1998. – 272 с.

80. Матвіяс І. Г. Курс сучасної української літературної мови. Морфологія / І. Г. Матвіяс. – Київ : Радянська школа, 1962. – 163 с.

81. Мерінов В. В. Взаємодія граматичних форм числа іменника із семантичною категорією «рахованість – нерахованість» / В'ячеслав Мерінов // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство): у 2 ч. – 2012. – Вип. 105 (1). – С. 8–12.

82. Милославский И. Г. Морфологические категории современного русского языка : учебное пособие / И. Г. Милославский. – Москва : Просвещение, 1981. – 254 с.

83. Мороз Т. Ю. Морфологічна категорія числа іменників: погляди дослідників / Т. Ю. Мороз // Лінгвістичні дослідження : зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. – 2016. – Вип. 42. – С. 52–57.

84. Мороз Т. Ю. Розряд збірних іменників у контексті категорії числа як вияв семантико-граматичної асиметрії / Т. Ю. Мороз // Лінгвістичні дослідження : зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. – 2011. – Вип. 32. – С. 191–194.

85. Мороз Т. Ю. Семантико-граматична асиметрія в системі морфологічної категорії числа абстрактних іменників / Мороз Т. Ю. // Одеський лінгвістичний вісник. – 2015. – №15. – С. 99–102.

86. Мороз Т. Ю. Семантично модифіковані іменники-оніми: симетричне й асиметричне на рівні морфологічної категорії числа / Т. Ю. Мороз // Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка: Філологічні науки. – 2007. – № 20 (136). – Ч. 2. – С. 134–140.

87. Назаренко І. О. Граматична транспозиція категорії числа іменників *singularia tantum* і мовна норма / І. О. Назаренко // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – 2007. – Вип. 15. – С. 164–169.

88. Назаренко І. О. Граматичні транспозити зі значенням дистрибутивності / І. О. Назаренко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Лінгвістика : зб. наук. праць. – 2008. – Вип. VII. – С. 97–101.

89. Назаренко І. О. Функціонально-стилістичні особливості іменних частин мови, вживаних у значенні гіперболічної множини / І. О. Назаренко // Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки. – 2008. – №1. – С. 124–129.

90. Недбайло Л. И. Грамматическая категория числа в современном украинском языке : автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 „украинский язык” / Л. И. Недбайло. – Київ, 1968. – 19 с.

91. Недбайло Л. И. Множина від іменників речовинного значення / Л. И. Недбайло // Питання мовної культури : зб. статей. – 1968. – Вип. 2. – С. 61–68.

92. Нилабович И. В. Значение единственного числа собирательных существительных в современном словаком языке [Електронний ресурс] /

И. В. Нилабович // В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии: сб. ст. по матер. XXIV междунар. науч.-практ. конф. – Новосибирск : СибАК, 2013. – Режим доступа : <https://sibac.info/conf/philolog/xxiv/33151>.

93. Нілабович І. В. Числова категорійність абстрактних іменників з суфіксом – *ost'* у сучасній словацькій мові / І. В. Нілабович // Сучасні дослідження з іноземної філології : зб. наук. праць. – 2015. – Вип. 13. – С. 133–138.

94. Озерова Н. Г. Взаємодія семантичних і морфологічних категорій російських та українських субстантивів / Н. Г. Озерова // Мовознавство. – 1990. – №2. – С. 17–21.

95. Озерова Н. Г. Граматична концепція іменника в російській та українській мовах / Н. Г. Озерова // Мовознавство. – 1991. – №1. – С. 73–75.

96. Озерова Н. Г. Лексическая и грамматическая семантика существительного / Н. Г. Озерова ; отв. ред. Г. П. Ижакевич. – Київ : Наукова думка, 1990. – 192 с.

97. Озерова Н. Г. Многозначность существительного и его грамматическая характеристика / Н. Г. Озерова // Вопросы языкознания. – 1987. – №5. – С. 87–93.

98. Озерова Н. Г. Семантика формы единственного числа существительных в русском и украинском языках / Н. Г. Озерова // Филологические науки. – 1987. – №5. – С. 38–43.

99. Озерова Н. Г. Числовые характеристики личных субстантивов в русском и украинском языках / Н. Г. Озерова // Потебня – исследователь славянских взаимосвязей ; под. ред. Л. Г. Авксеньтьева. – Харьков : Харьковский гос. университет им. А. М. Горького, 1991. – С. 58–160.

100. Плу́нган В. А. Введение в грамматическую семантику: грамматические значения и грамматические системы языков мира / В. А. Плу́нган. – Москва : Российский государственный гуманитарный университет, 2011. – 672 с.

101. Плющ М. Я. Граматика української мови в таблицях : навчальний посібник / М. Я. Плющ, Н. Я. Грипас. – Київ : Вища школа, 2004. – 167 с.

102. Погрібний І. І. Матеріально-речовинні іменники (лексична семантика і словозміна) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „українська мова” / І. І. Погрібний. – Київ, 1999. – 20 с.
103. Поливанова А. К. Выбор числовых форм существительных в русском языке / А. К. Поливанова // Проблемы структурной лингвистики 1981. – Москва : Наука, 1983. – С. 130–145.
104. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови / О. Д. Пономарів. – Київ : Либідь, 1993. – 248 с.
105. Потєбня А. А. Из записок по русской грамматике : в 4-х томах. Т. 1–2. [Електронний ресурс] / А. А. Потєбня. – Москва : Учпедгиз, 1958. – Режим доступу : http://elib.gnpbu.ru/text/potebnya_iz-zapisok-po-russkoj-grammatike_t1-1958/go,94;fs,1/.
106. Прадїд Ю. Ф. Фразеологічні засоби вираження емоційного стану страху / Ю. Ф. Прадїд // Прадїд Ю. Ф. У царині лінгвістики і права. – Сімферополь : Елїньо, 2006. – С. 56–58.
107. Реформатский А. А. Число и грамматика / А. А. Реформатский // Реформатский А. А. Лингвистика и поэтика. – Москва : Наука, 1987. – С. 76–87.
108. Реформатский А. А. Введение в языковедение / А. А. Реформатский ; под ред. В. А. Виноградова. – Москва : Аспект Пресс, 1998. – 536 с.
109. Семчинський С. В. Загальне мовознавство / С. В. Семчинський. – Вид. 2-е, перероб. і доп. – Київ : АТ „Око”, 1996. – 416 с.
110. Стефанский Е. Е. Анализ двух периферийных микросистем со значением гнева в русском, польском и чешском языках / Евгений Стефанский // Bulletin de la Société Polonaise de Linguistique. – 2008. – Т. LXIV. – S. 211–221.
111. Сумкина А. И. Деривационные корреляции существительных в формах множественного числа / А. И. Сумкина // Развитие грамматики и лексики современного русского языка ; под. ред. И. П. Мучника, М. В. Панова. – Москва : Наука, 1964. – С. 210–222.
112. Сучасна українська літературна мова : в 5-и кн. Кн. 2. Морфологія / І. К. Білодїд. – Київ : Наукова думка, 1969. – 583 с.

113. Тамбор И. Некоторые употребляющиеся в университетской среде *pluralia tantum* – семантика, прагматика, структура / Иоланта Тамбор // Исследования по Славянских Языках. – 2016. – Т. 21–1. – С. 107–122.
114. Тернова А. І. Динаміка нульсуфіксального творення іменників *pluralia tantum* в новій українській мові / А. І. Тернова // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2004. – Вип. 14. – С. 188–193.
115. Шапкина О. Н. Вещественные существительные в современном польском литературном языке : автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.03 „славянские языки” / О. Н. Шапкина. – Москва, 1983. – 24 с.
116. Шапкина О. Н. Особенности числового поведения предикатных имен существительных в польском языке / О. Н. Шапкина // Язык, сознание, коммуникация : сб. науч. статей к юбилею профессора Н. Е. Ананьевой ; под ред. В. В. Красных. – Москва : МАКС Пресс, 2017. – Т. 55. – С. 314–323.
117. Шевчук С. В. Сучасна українська літературна мова : навчальний посібник / С. В. Шевчук, О. О. Кабиш, І. В. Клименко. – Київ : Алерта, 2011. – 544 с.
118. Шкуропацкая М. Г. Категория числа имени существительного как сфера взаимодействия между грамматикой и лексикой / М. Г. Шкуропацкая / Мир науки, культуры, образования. – 2011. – № 4. – С. 315–318.
119. Ampel-Rudolf M. Kolory. Z badań leksykalnych i składniowo-semantycznych / Mirosława Ampel-Rudolf. – Rzeszów : Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 1994. – 175 s.
120. Andrzejczuk A. (Nie) tylko w liczbie mnogiej. Rozważania o szeroko rozumianych *plurale tantum* / Anna Andrzejczuk // LingVaria. – 2007. – Т. II. – S. 177–188.
121. Andrzejczuk A. Narodowy Korpus Języka Polskiego – teoria i praktyka. Fakty, mity, potrzeby / Anna Andrzejczuk // Lingwistyka Porównawcza. – 2010. – Т. 3. – S. 133–141.
122. Andrzejczuk A. Co jest, a czego nie ma? Oto jest pytanie! Potencjalizmy i defektywizmy w języku polskim / Anna Andrzejczuk // Biblioteka LingVariów. Tom 3.

Język z różnych stron widziany ; pod red. M. Skarżyńskiego, A. Czelakowskiej. – Kraków : Księgarnia Akademicka, 2009. – S. 9–17.

123. Andrzejczuk A., Szalkiewicz Ł. Informacje fleksyjne w Encyklopedycznym słowniku języka polskiego na tle polskiej tradycji leksykograficznej / Anna Andrzejczuk, Łukasz Szalkiewicz // Nowe studia leksykograficzne. T. 2 ; pod red. P. Żmigrodzkiego, R. Przybylskiej. – Kraków : Lexis, 2008. – S. 215–231.

124. Apresjan J. Semantyka leksykalna. Synonimiczne środki języka / Jurij D. Apresjan ; przeł. Z. Kozłowska, A. Markowski. Wydanie drugie poprawione i uzupełnione. – Wrocław, Warszawa, Kraków : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 2000. – 440 s.

125. Bąk P. Gramatyka języka polskiego : zarys popularny / P. Bąk. – Warszawa : Wiedza Powszechna, 1977. – 454 s.

126. Bańko M. Wykłady z polskiej fleksji / Mirosław Bańko. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2007. – 240 s.

127. Bartmiński J., Tokarski R. Definicja semantyczna: czego i dla kogo? / Jerzy Bartmiński, Ryszard Tokarski // O definicjach i definiowaniu ; pod red. J. Bartmińskiego, R. Tokarskiego. – Lublin : Wydawnictwo UMCS, 1993. – S. 47–61.

128. Batko-Tokarz B. Tematyczny podział słownictwa w *Wielkim słowniku języka polskiego* / Barbara Batko-Tokarz // Nowe studia leksykograficzne. T. 2 ; pod red. P. Żmigrodzkiego, R. Przybylskiej. – Kraków : Lexis, 2008. – S. 31–48.

129. Bednarek A. O niekonwencjonalnych jednostkach miary / Adam Bednarek // Leksykalne wykładniki parametryzacji świata. Studium semantyczne ; A. Bednarek. – Toruń : UMK, 1994. – S. 65–79.

130. Bień J. Koncepcja hasłowej informacji morfologicznej (na przykładzie rzeczownika) / Janusz S. Bień // Studia z polskiej leksykografii współczesnej. T. 2 ; pod red. Z. Saloniego. – Białystok : Dział Wydawnictw FIII UW, 1987. – S. 151–164.

131. Bobrowski I. Gramatyka opisowa języka polskiego (zarys modelu generatywno-transformacyjnego). T. 1. Struktury wyjściowe / Ireneusz Bobrowski. – Kielce : Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Jana Kochanowskiego, 1995. – 291 s.

132. Bogusławski A. Nazwy pospolite przedmiotów konkretnych i niektóre właściwości ich form liczbowych i połączeń z liczebnikami w języku polskim / Andrzej Bogusławski // Liczba, ilość, miara. Materiały Konferencji Naukowej w Jadwisinie, 11–13 maja 1972 r. ; pod red. Z. Topolińskiej, M. Grochowskiego. – Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk : Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1973. – S. 7–36.
133. Bogusławski A. Obiekty leksykograficzne i jednostki języka / Andrzej Bogusławski // Studia z polskiej leksykografii współczesnej. T. 2 ; pod red. Z. Saloniego. – Białystok : Dział Wydawnictw FIII UW, 1987. – S. 13–34.
134. Bronikowska R. Nazwy cech percypowanych zmysłem smaku jako określenia uczuć / Renata Bronikowska // Poradnik Językowy. – 2002. – Z. 6. – S. 43–58.
135. Bugajski M. Jak pachnie rezeda? Lingwistyczne studium zapachów / Marian Bugajski. – Wrocław : Atut, 2004. – 279 s.
136. Bundza I. Problemy nauczania kategorii liczby polskich rzeczowników w środowisku ukraińskojęzycznym / Iryna Bundza // Prace Językoznawcze. – 2017. – Z. XIX (1). – S. 17–29.
137. Bundza I. Rzeczowniki materialne *singularia tantum* w języku polskim i ukraińskim / Iryna Bundza // Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego. – Łódź, 2013. – T. LIX. – S. 7–20.
138. Chren U. Rzeczowniki tzw. *singularia tantum* w *Słowniku języka polskiego PAN* pod red. W. Doroszewskiego / Urszula Chren // Studia z polskiej leksykografii współczesnej. T. III ; pod red. Z. Saloniego. – Białystok : Dział Wydawnictw FIII UW, 1989. – S. 163–186.
139. Cieślikowa A. Liczba mnoga czy plurale tantum? / Anna Cieślikowa // Język Polski. – 1992. – T. LXXII. – Z. 4–5. – S. 362–364.
140. Cieślikowa A. Pluralia tantum w opisie nazw własnych / Anna Cieślikowa // Prace Filologiczne. – 2007. – T. LIII. – S. 87–91.
141. Cieślikowa A. Różnice między fleksją nazw własnych a pospolitych / Anna Cieślikowa // Prace filologiczne. – 2000. – T. XLV. – S. 83–90.

142. Czelakowska A. Opisy fleksyjne w gramatykach polskich lat 1817–1939 / Anna Czelakowska. – Kraków : Księgarnia Akademicka, 2010. – 251 s.
143. Dalewska-Greń H. Języki słowiańskie / Hanna Dalewska-Greń. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 1997. – 665 s.
144. Danielewiczowa M. Wieloznaczność – skaza na języku czy na jego opisie / Magdalena Danielewiczowa // Różne formy, różne treści. Tom ofiarowany Profesorowi Markowi Świdzińskiemu ; pod red. M. Bańki, D. Kopcińskiej. – Warszawa : Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, 2011. – S. 37–47.
145. Data K. W jaki sposób językoznawcy opisują emocje? / Krystyna Data // Uczucia w języku i tekście ; pod red. I. Nowakowskiej-Kempnej, A. Dąbrowskiej, A. Anusiewicza. – Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2000. – S. 245–252.
146. Dejna K. Atlas polskich innowacji dialektalnych / Karol Dejna. – Warszawa, Łódź : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1981. – 100 s.
147. Dobaczewski A. Zjawiska percepcji wzrokowej. Studium semantyczne / Adam Dobaczewski. – Warszawa : Katedra Lingwistyki Formalnej Uniwersytetu Warszawskiego, 2002. – 156 s.
148. Doroszewski W. Podstawy gramatyki polskiej. Cz.1 / Witold Doroszewski. – Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1952. – 319 s.
149. Doroszewski W. Studia i szkice językoznawcze / Witold Doroszewski. – Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1962. – 470 s.
150. Dyszak A. Rzeczowniki defektywne / Andrzej Dyszak // Język Polski. – 1999. – T. LXXIX. – Z. 1–2. – S. 79–92.
151. Dyszak A. Rzeczowniki i czasowniki defektywne w systemie fleksyjnym współczesnej polszczyzny / Andrzej Dyszak // Bulletin de la Société Polonaise de Linguistique. – 2001. – T. LVII. – S. 141–154.
152. Falkenberg G. Definicja i eksplikacja : dwa rodzaje analizy językoznawczej / Gabriel Falkenberg // O definicjach i definiowaniu ; pod red. J. Bartmińskiego, R. Tokarskiego. – Lublin : Wydawnictwo UMCS, 1993. – S. 63–72.

153. Feleszko K. „Syntetyzm” i „analityzm” kwantyfikacji w polskiej grupie imiennej / Kazimierz Feleszko // Liczba, ilość, miara. Materiały Konferencji Naukowej w Jadwisinie, 11–13 maja 1972 r. ; pod red. Z. Topolińskiej, M. Grochowskiego. – Wrocław ; Warszawa ; Kraków ; Gdańsk : Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1973. – S. 41–47.
154. Feleszko K. Charakterystyka ilościowa grupy imiennej w języku polskim. I. Policzalność – niepoliczalność przedmiotów. Funkcje składniowe form liczbowych // Kazimierz Feleszko // Studia Gramatyczne. – 1978. – T. II. – S. 5–16.
155. Feleszko K. Charakterystyka ilościowa grupy imiennej w języku polskim. II. Liczba arytmetyczna a liczba gramatyczna / Kazimierz Feleszko // Studia Gramatyczne. – 1979. – T. III. – S. 5–17.
156. Feleszko K. Charakterystyka ilościowa grupy imiennej w języku polskim. III. Klasy rzeczowników a formy liczbowe wyrazów zależnych / Kazimierz Feleszko // Studia Gramatyczne. – 1980. – T. IV. – S. 191–208.
157. Feleszko K. Funkcje form kategorii liczby w polskiej grupie imiennej / Kazimierz Feleszko. – Warszawa : Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 1980. – 105 s.
158. Feleszko K. Kategoria liczby w językach południowosłowiańskich i w języku polskim. Szkic konfrontacji / Kazimierz Feleszko // Sprawozdania Opolskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. – 1981. – Seria B. – nr 18. – S. 15–35.
159. Friedelówna T. Kategoria plurale tantum w języku polskim / Teresa Friedelówna. – Toruń ; Poznań : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1968. – 170 s.
160. Gądek K. O liczeniu w różnych językach / Kamila Gądek // Matematyka. Społeczeństwo. Nauczanie. – 2006. – nr 36 (I). – S. 33–40.
161. Gajęcki M., Krężolek M. Automatyczna klasyfikacja do grup semantycznych na podstawie korpusu tekstów / Marek Gajęcki, Marek Krężolek // Computer Science. – 2003. – Vol. 5. – S. 27–39.
162. Gradkowska J. Charakterystyka fleksyjna rzeczowników *plurale tantum* (na materiale *Słownika języka polskiego PAN* pod red. W. Doroszewskiego) / Joanna

Gradkowska // Studia z polskiej leksykografii współczesnej. T. III ; pod red. Z. Saloniego. – Białystok : Dział Wydawnictw FIII UW, 1989. – S. 145–162.

163. Gramatyka opisowa języka polskiego z ćwiczeniami. T. 2. Fleksja, składnia / pod. red. W. Doroszewskiego, B. Wieczorkiewicza ; oprac. B. Bartnicka-Dąbkowska, M. Jaworski, R. Sinielnikoff. – Warszawa : Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, 1961. – 403 s.

164. Gramatyka współczesnego języka polskiego : morfologia / pod red. R. Grzegorzycowej, R. Laskowskiego, H. Wróbla. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 1998. – 360 s.

165. Grochowski M. O ustalaniu reprezentacji semantycznej nazw przedmiotów konkretnych / Maciej Grochowski // Z polskich studiów slawistycznych. – 1988. – Seria 7. – S. 139–147.

166. Grochowski M. Obiekty, cele i metody definiowania a rodzaje definicji : zarys problematyki / Maciej Grochowski / O definicjach i definiowaniu ; pod red. J. Bartmińskiego, R. Tokarskiego. – Lublin : Wydawnictwo UMCS, 1993. – S. 35–45.

167. Gruszczyński W. Fleksja rzeczowników pospolitych we współczesnej polszczyźnie pisanej. Na materiale „Słownika języka polskiego” PAN pod redakcją W. Doroszewskiego / Włodzimierz Gruszczyński. – Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1989. – 154 s.

168. Gruszczyński W. Informacja gramatyczna w dawnych słownikach języka polskiego / Włodzimierz Gruszczyński // Prace Filologiczne. – 1982. – T. XXXI. – S. 67–85.

169. Gruszczyński W. Informacja gramatyczna w wielkim słowniku współczesnego języka polskiego / Włodzimierz Gruszczyński // Wokół słownika współczesnego języka polskiego. Materiały konferencji w Paszkówce 26–28 XI 1986 r. ; pod red. W. Lubasia. – Wrocław ; Warszawa ; Kraków ; Gdańsk ; Łódź : Zakład Narodowy imienia Ossolińskich. Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1988. – S. 79–100.

170. Gruszczyński W. Rzeczowniki w słowniku gramatycznym współczesnego języka polskiego / Włodzimierz Gruszczyński // Nie bez znaczenia... Prace ofiarowane

Profesorowi Zygmuntowi Saloniemu z okazji jubileuszu 15000 dni pracy naukowej ; pod red. W. Gruszczyńskiego, U. Andrejewicz, M. Bańki, D. Kopcińskiej. – Białystok : Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2001. – S. 99–108.

171. Gruszczyński W., Saloni Z. Notowanie informacji o odmianie rzeczowników w projektowanym „Słowniku gramatycznym języka polskiego” / Włodzimierz Gruszczyński, Zygmunt Saloni // *Od fonemu do zdania. Prace dedykowane Profesorowi Romanowi Laskowskiemu ; pod red. I. Bobrowskiego, K. Kowalik.* – Kraków : Lexis, 2006. – S. 203–213.

172. Grybosiowa A. Funkcje leksemów liczby mnogiej rzeczownika w języku prasy, radia i telewizji / Antonina Grybosiowa // *Wybór tekstów do nauki o języku polskim dla studentów dziennikarstwa; oprac. W. Gruszczyński, G. Majkowska, H. Satkiewicz.* – Warszawa : Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 1988. – S. 247–254.

173. Grzegorzczkova R. Kategorie gramatyczne // *Współczesny język polski : Encyklopedia ; pod red. J. Bartmińskiego.* – Lublin : Wydawnictwo UMCS, 2001. – S. 453–467.

174. Grzegorzczkova R. Wprowadzenie do semantyki językoznawczej / Renata Grzegorzczkova. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 1995. – 186 s.

175. Grzegorzczkova R. Znaczenie wyrażen a wiedza o świecie / Renata Grzegorzczkova // *O definicjach i definiowaniu ; pod red. J. Bartmińskiego, R. Tokarskiego.* – Lublin : Wydawnictwo UMCS, 1993. – S. 73–82.

176. Habrajska G. *Collectiva w języku polskim* / Grażyna Habrajska. – Łódź : Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 1995. – 320 s.

177. Habrajska G. Semantyka rzeczowników zbiorowych / Grażyna Habrajska // *Język a kultura. T. 8: Podstawy metodologiczne semantyki współczesnej ; pod red. I. Nowakowskiej-Kempnej.* – Wrocław : Wiedza o Kulturze, 1992. – S. 201–207.

178. Hockett C.F. *Kurs językoznawstwa współczesnego* / Tłum. Z. Topolińska, M. Jurkowski. – Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1968. – 703 s.

179. Jadacka H. *Pluralia tantum w opisie leksykograficznym* // *LingVaria.* – 2006. – T. I. – S. 161–169

180. Kaleta Z. Teoria nazw własnych / Zofia Kaleta // Polskie nazwy własne. Encyklopedia ; pod red. E. Rzetelskiej-Feleszko. – Kraków : Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego PAN, 2005. – S. 15–36.
181. Kładocznny P. Semantyka nazw dźwięków w języku polskim. T. 1. / Piotr Kładocznny. – Łask : Oficyna Wydawnicza Leksem, 2012. – 518 s.
182. Kładocznny P. Semantyka nazw dźwięków w języku polskim. T. 2 / Piotr Kładocznny. – Łask : Oficyna Wydawnicza Leksem, 2012. – 743 s.
183. Klemensiewicz Z. Gramatyka współczesnej polszczyzny kulturalnej / Zenon Klemensiewicz. – Lwów : Książnica-Atlas, 1939. – 176 s.
184. Klemensiewicz Z., Lehr-Spławiński T., Urbańczyk S. Gramatyka historyczna języka polskiego / Zenon Klemensiewicz, Tadeusz Lehr-Spławiński, Stanisław Urbańczyk. – Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1955. – 596 s.
185. Krupianka A. Wahania i zmiany w kategorii liczby rzeczowników w języku Mickiewicza / Aleksandra Krupianka // Stylistyczna akomodacja systemu gramatycznego ; pod red. T. Skubalanki. – Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1988. – S. 81–90.
186. Krzyżanowski P. Kategoria liczby jako wykładnik odrębności leksykalnej / Piotr Krzyżanowski // Z polskich studiów slawistycznych. Seria 7. Językoznawstwo : prace na X Międzynarodowy Kongres Slawistów w Sofii 1988 ; pod red. J. Basary. – Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1988. – S. 231–236.
187. Krzyżanowski P. Funkcjonowanie rzeczowników defektywnych w wypowiedzeniu / Piotr Krzyżanowski // Bulletin de la Société Polonaise de Linguistique. – 2002. – Z. 58. – S. 149–156.
188. Kucala M. Informacje gramatyczne w wielkim słowniku współczesnego języka polskiego / Marian Kucala // Wokół słownika współczesnego języka polskiego. Materiały konferencji w Paszkówce 26–28 XI 1986 r. ; pod red. W. Lubasia. – Wrocław ; Warszawa ; Kraków ; Gdańsk ; Łódź : Zakład Narodowy imienia Ossolińskich. Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1988. – S. 101–110.

189. Kultura języka polskiego : zagadnienia poprawności gramatycznej / Danuta Buttler, Halina Kurkowska, Halina Satkiewicz. – Wyd. 3. – Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1976. – 480 s.
190. Kultura języka polskiego : zagadnienia poprawności leksykalnej (słownictwo rodzime) / Danuta Buttler, Halina Kurkowska, Halina Satkiewicz. – Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1982. – 466 s.
191. Kultura języka polskiego. Fleksja, słowotwórstwo, składnia / Hanna Jadacka. – Warszawa : PWN, 2005. – 252 s.
192. Kurkowska H. O zmianach znaczeń wyrazów / Halina Kurkowska // Poradnik Językowy. – 1949. – Z. 3. – S. 11–15.
193. Lachur Cz. Zarys językoznawstwa ogólnego / Czesław Lachur. – Opole : Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2004. – 320 s.
194. Ładziak E. Dotykając powierzchni. Przymiotniki opisujące wrażenia odbierane przez zmysł dotyku / Ewelina Ładziak // Badania diachroniczne w Polsce : pamięci profesora Witolda Stefańskiego (1953–2013) ; pod red. D. Lipińskiego, K.T. Witczak. – Łódź : Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2015, – S. 153–165.
195. Loewe I. Internet i jego zasoby w polskich badaniach lingwistycznych. Rekonesans / Iwona Loewe // Bulletin de la Société Polonaise de Linguistique. – 2006. – Z. LXII. – S. 93–104.
196. Łoś J. Gramatyka polska. Cz. 2. Słowotwórstwo [Електронний ресурс] / Jan Łoś. – Lwów : Zakład Narodowy im. Osolińskich, 1925. – 336 s. – Режим доступа : <https://polona.pl/item/gramatyka-polska-cz-2-slowotworstwo,MTE3NzI0OTk/175/#info:metadata>.
197. Łukaszuk I. Rosyjskie słownictwo pola semantycznego ‘zapach’ / Irena Łukaszuk // Studia Wschodniosłowiańskie. – 2012. – T. 12. – S. 273–285.
198. Majkowska G. Tendencja do specjalizacji i konkretyzacji znaczeniowej wyrazów abstrakcyjnych na wybranych przykładach / Grażyna Majkowska // Studia Polonistyczne. – 1981. – T. IX. – S. 191–199.

199. Markowski A. Definiowanie i definicje w opisie języka obiegowego : przyczynek do dyskusji / Andrzej Markowski // O definicjach i definiowaniu ; pod red. J. Bartmińskiego, R. Tokarskiego. – Lublin : Wydawnictwo UMCS, 1993. – S. 101–107.
200. Maryniakowa I. Gramatyka konfrontatywna rosyjsko-polska. Morfologia ze słowotwórstwem / Irena Maryniakowa. – Warszawa : Omnitech Press, 1993. – 239 s.
201. Michałek F. O kategorii liczby w języku łużyckim / Frido Michałek // Kategorie gramatyczne grup imiennych w języku polskim : Materiały konferencji Pracowni Gramatyki Współczesnej Polszczyzny Instytutu Języka Polskiego PAN, Zawoja, 13–15 XII 1974 ; pod red. R. Laskowskiego. – Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1976. – S. 119–126.
202. Mikołajczuk A. Obraz radości we współczesnej polszczyźnie / Agnieszka Mikołajczuk. – Warszawa : Semper, 2009. – 357 s.
203. Mikołajczuk A. Problem ocen w analizie wybranych polskich nazw uczuć z klasy semantycznej gniewu / Agnieszka Mikołajczuk // Uczucia w języku i tekście ; pod red. I. Nowakowskiej-Kempnej, A. Dąbrowskiej, J. Anusiewicza. – Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2000. – S. 117–134.
204. Milewski T. Językoznawstwo / Tadeusz Milewski. – Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1965. – 272 s.
205. Milewski T. Teoria, typologia i historia języka / Tadeusz Milewski. – Kraków : Universitas, 1993. – 430 s.
206. Mitrenga B. Nazwy zmysłu smaku w języku polskim / Barbara Mitrenga // LingVaria. – 2009. – nr 2(8). – S. 227–236.
207. Mitrenga B. Zmysł smaku. Studium leksykalno-semantyczne / Barbara Mitrenga. – Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2014. – 291 s.
208. Miturska-Bojanowska J. Rosyjskie i polskie rzeczowniki polisemiczne w aspekcie kategorii liczby / Jolanta Miturska-Bojanowska. – Szczecin : Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2003. – 185 s.
209. Nagórko A. Zarys gramatyki polskiej / Alicja Nagórko. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2006. – 331 s.

210. Narodowy korpus języka polskiego [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nkjp.pl>.
211. Nauka o języku dla polonistów / Stanisław Dubisz. – Warszawa : Książka i Wiedza, 2002. – 623 s.
212. Nowakowska-Kempna I. Konceptualizacja uczuć w języku polskim, Część 2. Data / Iwona Nowakowska-Kempna. – Warszawa : Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej Towarzystwa Wiedzy Powszechnej, 2000. – 438 s.
213. Nowosad-Bakalarczyk M., Holistyczny opis kategorii językowych (na przykładzie kategorii ilości) / Marta Nowosad-Bakalarczyk // Полоністика у ХХІ столітті: між локальним і глобальним. Збірник праць з нагоди 190-річчя польської філології у Львівському Університеті ; за ред. А. Кравчук, І. Бундзи. – Київ : Фірма «ІНКОС», 2018. – С. 70–85.
214. Pajdzińska A. Wrażenia zmysłowe jako podstawa metafor językowych / Anna Pajdzińska // Etnolingwistyka: problemy języka i kultury. – 1996. – Т. 8. – S. 113–130.
215. Piotrowska A.E. Zmysły a procesy mentalne: historia słownictwa z rodziny czasownika baczyć w języku polskim / Agnieszka Ewa Piotrowska. – Warszawa : Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, 2009. – 325 s.
216. Piotrowski T. Komputerowe korpusy tekstowe polszczyzny / Tadeusz Piotrowski // Polonistyka w przebudowie. Literaturoznawstwo – wiedza o języku – wiedza o kulturze – edukacja. T. 2 ; pod red. M. Czermińskiej i in. – Kraków : Universitas, 2005. – S. 726–735.
217. Pisarkowa K. Szkic pola semantycznego zapachów w polszczyźnie / Krystyna Pisarkowa // Język Polski. – 1972. – Т. LII. – Z. 5. – S. 330–340.
218. Podhajecka M. Czy rzeczownik ryzyko wciąż należy do singularia tantum? / Mirosława Podhajecka // Poradnik Językowy. – 2007. – Z. 2. – S. 54–62.
219. Podlawska D., Płóciennik I. Leksykon nauki o języku / Daniela Podlawska, Iwona Płóciennik. – Bielsko-Biała : Park, 2002. – 319 s.
220. Podstawy językoznawstwa korpusowego / B. Lewandowska-Tomaszczyk. – Łódź : Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2005. – 306 s.

221. Puzynina J. Uczucia a postawy we współczesnym języku polskim / Jadwiga Puzynina // Uczucia w języku i tekście ; pod red. I. Nowakowskiej-Kempnej, A. Dąbrowskiej, A. Anusiewicza. – Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2000. – S. 9–24.
222. Rabiega-Wiśniewska J. Wpływ fleksji na derywację – dyskusja podziału morfologii / Joanna Rabiega-Wiśniewska // LingVaria. – 2008. – Nr 2(6). – S. 41–57.
223. Rogowska E. O formach liczbowych nazw owoców we współczesnej polszczyźnie // Język Polski. – 1992. – T. LXXII, Z. 4–5. – S. 265–271.
224. Rogowska E. Kategoria plurale tantum w funkcji formantu słowotwórczego / Ewa Rogowska // Język Polski. – 1991. – T. LXXI. – Z. 3–5. – S. 213–220.
225. Rozwadowski J. Semantyka a gramatyka. Nauka o znaczeniu w obrębie nauki o języku / Jan Rozwadowski // Rozwadowski J. O zjawiskach i rozwoju języka. – Kraków : Księgarnia Gebethnera i Wolfa, 1950. – S. 171–200.
226. Saloni Z. Kategoria rodzaju we współczesnym języku polskim / Zygmunt Saloni // Kategorie gramatyczne grup imiennych we współczesnym języku polskim : Materiały konferencji Pracowni Gramatyki Współczesnej Polszczyzny Instytutu Języka Polskiego PAN, Zawoja, 13–15 XII 1974 ; pod red. R. Laskowskiego. – Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1976. – S. 41–76.
227. Saloni Z. Podstawy teoretyczne „Słownika gramatycznego języka polskiego” [Електронний ресурс] / Zygmunt Saloni. – Warszawa, 2012. – Режим доступу : <http://sgjp.pl/static/pdf/Wst%C4%99p%20do%20II%20wydania%20SGJP.pdf>.
228. Schabowska M. Rzeczowniki ilościowe w języku polskim / Maria Schabowska. – Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1967. – 83 s.
229. Skarżyński M. Części mowy i ich kategorie w gramatykach polskich XIX i XX wieku (1817–1938) / Mirosław Skarżyński. – Kraków : Nakł. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1994. – 119 s.
230. Słowniki dawne i współczesne. Internetowy przewodnik edukacyjny [Електронний ресурс] / M. Bańko, M. Majdak, M. Czeszewski. – Режим доступу : <http://www.leksykografia.uw.edu.pl/>.

231. Strutyński J. Gramatyka polska : wprowadzenie, fonetyka, fonologia, morfologia, składnia / Janusz Strutyński. – Kraków : Wydawnictwo Tomasz Strutyński, 1998. – 367 s.
232. Studia z semantyki porównawczej : nazwy barw, nazwy wymiarów, predykaty mentalne. Cz. I / pod red. R. Grzegorzycykowej, K. Waszakowej. – Warszawa : Wydawnictwo UW, 2000. – 344 s.
233. Studia z semantyki porównawczej : nazwy barw, nazwy wymiarów, predykaty mentalne. Cz. II / pod red. R. Grzegorzycykowej, K. Waszakowej. – Warszawa : Wydawnictwo UW, 2003. – 370 s.
234. Świdziński M., Rudolf M. Narzędzia informatyczne obsługi wielkich korpusów tekstów: wyszukiwarka Holmes / Marek Świdziński, Michał Rudolf // Bulletin de la Société Polonaise de Linguistique. – 2006. – Z. LXII. – S. 31–44.
235. Świdziński M. Lingwistyka korpusowa w Polsce – źródła, stan, perspektywy / Marek Świdziński // LingVaria. – 2006. – Nr 1. – S. 23–34.
236. Świdziński M., Derwojedowa M., Rudolf M. Dehomonizacja i desynkretyzacja w procesie automatycznego przetwarzania wielkich korpusów tekstów polskich / Marek Świdziński, Magdalena Derwojedowa, Michał Rudolf // Bulletin de la Société Polonaise de Linguistique. – 2002. – Z. LVIII. – S. 187–199.
237. Szalkiewicz Ł. Singularia tantum w języku polskim. Analiza słownikowo-korpusowa. Rozprawa doktorska [Електронний ресурс] / Łukasz Szalkiewicz. – Warszawa, 2013. – Режим доступу : https://depotuw.ceon.pl/bitstream/handle/item/200/ST_Lukasz_Szalkiewicz_doktorat.pdf?sequence=1.
238. Szapkina O. Do trzech razy sztuka. O kwantytatywności w polskim językowym obrazie świata / Olga Szapkina // Kwartalnik Polonicum. – 2013. – Nr 13. – S. 8–16.
239. Szapkina O. O osobliwościach użycia form liczby pojedynczej i mnogiej rosyjskich i polskich nazw owoców i jarzyn / Olga Szapkina // Poradnik Językowy. – 1980. – Z. 5. – S. 228–239.
240. Szober S. Gramatyka języka polskiego / Stanisław Szober ; oprac. W. Doroszewski. – Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1962. – 389 s.

241. Sztomber G. Problem leksykograficzny notowania rzeczowników odprzymiotnikowych na *-ość* w języku polskim (na materiale *Słownika języka polskiego PAN* pod red. W. Doroszewskiego) / Grażyna Sztomber // *Studia z polskiej leksykografii współczesnej*. T. 3. ; pod red. Z. Saloni. – Białystok : Dział Wydawnictw Filii UW, 1989. – S. 187–208.
242. Tabakowska E. Kategorie gramatyczne / Elżbieta Tabakowska // *Kognitywne podstawy języka i językoznawstwa* ; pod red. E. Tabakowskiej. – Kraków : Universitas, 2001. – S. 38–40.
243. Tambor J. Niektóre „akademickie” pluralia tantum – semantyka, pragmatyka, struktura / Jolanta Tambor // *Postscriptum Polonisyczne*. – 2017. – Nr 1(19). – S. 53–69.
244. Tokarski R. Mechanizmy polisemii: metafora i metonimia / Ryszard Tokarski // *Stylistyczna akomodacja systemu gramatycznego* ; pod red. T. Skubalanki. – Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1988. – S. 55–72.
245. Tokarski J. Fleksja polska / Jan Tokarski ; wstęp i przypisy wydawcy Z. Saloniego. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2001. – 273 s.
246. Tokarski R. Semantyka barw we współczesnej polszczyźnie / Ryszard Tokarski. – Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1995. – 212 s.
247. Węgiel M. Informacje gramatyczne w słowniku dla odmiennych części mowy oprócz czasownika / Maria Węgiel // *Wokół słownika współczesnego języka polskiego. III. Zakres selekcji i informacji* ; pod red. W. Lubasia, F. Sowy. – Kraków : Instytut Języka polskiego PAN, 1993. – S. 55–60.
248. Weinsberg A. Językoznawstwo ogólne / Adam Weinsberg. – Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1983. – 290 s.
249. Woliński M. System znaczników morfosyntaktycznych w korpusie IPI PAN / Marcin Woliński // *Polonica*. – 2003. – T. 22–23. – S. 39–55.
250. Wróbel H. Gramatyka języka polskiego : podręcznik akademicki / Henryk Wróbel. – Kraków : Od Nowa, 2001. – 335 s.

251. Zawisławska M. Czasowniki oznaczające percepcję wzrokową we współczesnej polszczyźnie: ujęcie kognitywne / Magdalena Zawisławska. – Warszawa : Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, 2004. – 194 s.
252. Żmigrodzki P., Bańko M., Dunaj B., Przybylska R. Koncepcja Wielkiego słownika języka polskiego – przybliżenie drugie [Електронний ресурс] / Piotr Żmigrodzki, Mirosław Bańko, Bogusław Dunaj, Renata Przybylska. – Режим доступу : https://ijp.pan.pl/images/publikacje_elektroniczne/ns1_tom1/01koncepcja.pdf.
253. Zmysły. Aspekty językowo-kulturowe / G. Filip, K. Ożóg, R. Słabczyński. – Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2017. – 212 s.
254. Żurowski S. Bez focha o fochach – *foch* i *fochy* jako nazwy werbalnych i niewerbalnych zachowań komunikacyjnych. Szkic leksykologiczny [Електронний ресурс] / Sebastian Żurowski. – Режим доступу : https://repozytorium.umk.pl/bitstream/handle/item/2377/s_zurowski_036.pdf?sequence=1.
255. Żurowski S. Wyrażenia percepcji słuchowej w języku polskim: analiza semantyczna / Sebastian Żurowski. – Toruń : Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2012. – 240 s.

II. Словники і енциклопедії

256. Ганич Д. Г. Словник лінгвістичних термінів / Д. Г. Ганич, І. С. Олійник. – Київ : Вища школа, 1985. – 360 с.
257. Словник української мови : в 11 т. [Електронний ресурс] / За ред. І. К. Білодіда. – Київ : Наук. думка, 1970–1980. – Т. I–XI. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/>.
258. Українська мова: енциклопедія / Редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. – 2 вид. випр. і доп. – Київ : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.
259. Языкознание: большой энциклопедический словарь / В. Н. Ярцева. – 2-е изд. – Москва : Большая Российская энциклопедия, 1998. – 685 с.
260. Elektroniczny słownik języka polskiego XVII i XVIII wieku [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://xvii-wiek.ijp-pan.krakow.pl/pan_klient/.

261. Encyklopedia językoznawstwa ogólnego / pod red. K. Polańskiego. – Wrocław, Warszawa, Kraków : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1993. – 671 s.
262. Encyklopedia wiedzy o języku polskim / pod red. S. Urbańczyka. – Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1978. – 449 s.
263. Gołąb Z., Heinz A., Polański K. Słownik terminologii językoznawczej / Zbigniew Gołąb, Adam Heinz, Kazimierz Polański. – Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1968. – 847 s.
264. Inny słownik języka polskiego : w 2 t. [Електронна версія : Multimedialny słownik szkolny PWN] / Pod red. M. Bańki. – Warszawa : PWN, 2000. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) ; Систем. вимоги: Pentium ; 32 Mb RAM ; Windows 95, 98, 2000, XP.
265. Kurzowa Z. Słownik synonimów polskich / Zofia Kurzowa, Zofia Kubiszyn-Mędrala, Mirosław Skarżyński, Justyna Winiarska. – Warszawa : Wyd-wo Naukowe PWN, 2009. – 536 s.
266. Pieter J. Słownik psychologiczny / Józef Pieter. – Wrocław ; Warszawa ; Kraków : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1963. – 347 s.
267. Słownik gramatyczny języka polskiego [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sgjp.pl/leksemy/>.
268. Słownik języka polskiego : w 11 t. [Електронний ресурс] / Pod red. W. Doroszewskiego. – Warszawa : PWN, 1958–1969. – Режим доступу : <http://www.sjpd.pwn.pl/>.
269. Słownik języka polskiego : w 8 t. [Електронний ресурс] / Pod red. J. Karłowicza, A. Kryńskiego, W. Niedźwiedzkiego. – Warszawa, 1900–1927. – Режим доступу : <http://ebuw.uw.edu.pl/publication/254>.
270. Słownik współczesnego języka polskiego / Pod red. B. Dunaja. – Warszawa : Wilga, 1996. – 1393 s.
271. Synonim.net. Internetowy słownik synonimów języka polskiego online [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://synonim.net>.

272. Uniwersalny słownik języka polskiego : w 6 t. [Електронна версія] / Pod red. S. Dubisza. – Warszawa : PWN, 2003. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) ; Систем. вимоги: Pentium ; 32 Mb RAM ; Windows 95, 98, 2000, XP.

273. Wielki słownik języka polskiego [Електронний ресурс] / Pod red. P. Źmigrodzkiego. – Kraków, 2007. – Режим доступу : <http://.wsjp.pl>.

274. Wielki słownik poprawnej polszczyzny [Електронна версія] / Pod red. A. Markowskiego. – Warszawa : PWN, 2008. – 1708 s. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) ; Систем. вимоги: Pentium ; 32 Mb RAM ; Windows 95, 98, 2000, XP.

275. Wielki słownik wyrazów bliskoznacznych / pod red. M. Bańki.–Warszawa : Wyd-wo Naukowe PWN, 2011. – 1011 s.

Додаток 1
ЧАСТОТА ВЖИВАННЯ ФОРМ МНОЖИНИ,
ПОХІДНИХ ВІД НАЗВ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ,
У НАЦІОНАЛЬНОМУ КОРПУСІ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ

Іменник	Словникова інформація про вживання у формі множини	Відсоток контекстів з формою множини у НКПМ
Назви радості		
uciecha	ST/PT	28,92%
rozkosz	ST/PT	20,57%
przyjemność	ST/lplm	4,8%
radość	lplm	4,13%
radocha	ST	2,4%
satysfakcja	ST	1,34%
szczęśliwość	ST	0,76%
frajda	ST	0,33%
wesołość	ST	0,05%
zadowolenie	ST	0,05%
szczęście	ST	0,04%
beztroska	ST	0
rozradowanie	ST	0
ukontentowanie	ST	0
Назви смутку		
boleść	ST/PT	34%
tęsknica	ST	31,7%
tęsknota	lplm	14,26%
żal	ST/PT	11,52%
przykrość	ST/PT	11,5%

depresja	lplm	11,22%
smutek	ST/PT	9,58%
smętek	lplm	4,49%
chandra	lplm	4,44%
nostalgia	ST	2,85%
rozgoryczenie	ST	2,09%
ponurość	ST	1,47%
rozpacz	ST	1,4%
desperacja	ST	1,28%
żałość	ST	1,14%
gorycz	ST	1,04%
żałoba	ST	1,02%
utęsknienie	ST	0,83%
melancholia	ST	0,78%
rozzalenie	ST	0,44%
przygnębianie	ST	0,25%
posępność	ST	0
Назви гніву		
furia	ST	5,88%
szał	ST	2,51%
irytacja	ST	2,34%
gniew	ST	1,2%
rozdrażnienie	lplm	1,03%
złość	ST	0,54%
oburzenie	ST	0,5%
wściekłość	ST	0,19%
Назви страху		
obawa	lplm	33,84%

lęk	lplm	19,29%
niepokój	lplm/PT	11,65%
strach	ST/PT	4,59%
trwoga	ST	3,44%
przerażenie	ST	0,7%
bojaźń	ST	0,59%
przestrach	ST	0,48%
popłoch	ST	0,47%
zaniepokojenie	ST	0,25%
groza	ST	0,19%
panika	ST	0,12%
trema	ST	0,09%
zgroza	ST	0

Додаток 2
ЧАСТОТА ВЖИВАННЯ ФОРМ МНОЖИНИ,
ПОХІДНИХ ВІД НАЗВ ФІЗИЧНИХ СТАНІВ,
У НАЦІОНАЛЬНОМУ КОРПУСІ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ

Іменник	Словникова інформація про вживання у формі множини	Відсоток контекстів з формою множини у НКПМ
Назви відчуттів		
słuch	ST	15,6%
smak	ST	8,65%
dotyk	ST	1,9%
węch	ST	0,35%
wzrok	ST	0,04%
Назви станів, пов'язаних із потребою вживання їжі		
pragnienie	ST/lplm	34,03%
głód	ST	1,48%
nasycenie	ST	0,26%
czczość	ST	0
sytość	ST	0
przesyt	ST	0
przejedzenie	ST	0
Назви станів, пов'язаних з причинами та симптомами хвороб		
nieżyt	lplm	25%
ból	lplm	17,9%
zakatarzenie	ST	12,5%
porażenie	ST/lplm	7,83%
katar	lplm	2,7%
osłabienie	ST	2,21%

agonia	ST	1,36%
kaszel	ST/lplm	0,97%
gorączka	ST	0,9%
odrętwienie	ST	0,78%
paraliż	ST	0,65%
bezwład	ST	0,55%
Назви хвороб		
przeziębienie	ST/lplm	34,29%
uczulenie	lplm	25,95%
alergia	lplm	25,5%
angina	ST	11,64%
białaczka	lplm	11,3%
zapalenie	ST/lplm	9,73%
dur	ST	7,48%
reumatyzm	ST	3,13%
amnezja	ST	1,86%
padaczka	ST	1,77%
grypa	ST	1,23%
cukrzyca	ST	0,88%
skleroza	ST	0,87%
astma	ST	0,79%
tyfus	ST	0,79%
ospa	ST	0,73%
gruźlica	ST	0,4%
miażdżycyca	ST	0,35%
nadwrażliwość	ST	0,33%
malaria	ST	0,19%
dychawica	ST	0

leukemia	ST	0
dżuma	ST	0
epilepsja	ST	0

Додаток 3

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ
ТА ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

у фахових наукових виданнях

1. Шевчик І. В. Іменники *singularia tantum* у словниках польської та української мов / Ірина Шевчик // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2012. – Вип. 56. Ч 1. – С. 90–99.

2. Бундза І. В. Функціонування множинних форм польських іменників на позначення смутку / Ірина Бундза // Проблеми слов'янознавства. – 2014. – Вип. 63. – С. 220–228.

3. Бундза І. В. Семантика граматичних форм числа іменника (на матеріалі польської мови) / Бундза І. В. // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті ак. Л. Булаховського : зб. наук. праць. – Київ : ВПЦ „Київський університет”, 2018. – Вип. 33. – С. 3–17.

4. Бундза І. В. Функціонування множинних форм від іменників *singularia tantum* на позначення почуттів у сучасній польській мові / І. В. Бундза // Мова і культура. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. – Вип. 21. – Т. II (191). – С. 72–79.

у закордонних наукових виданнях

5. Bundza I. Rzeczowniki materialne *singularia tantum* w języku polskim i ukraińskim / Iryna Bundza // Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego. – 2013. – Т. LIX. – S. 7–20.

6. Бундза І. В. Польські іменники *singularia tantum* на позначення радості: словниково-корпусний аналіз / Ірина Бундза // Radość – aspekty kulturowo-językowe ; pod red. G. Filip, M. Patro-Kucab. – Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2015. – С. 59–75.

7. Bundza I. Problemy nauczania kategorii liczby polskich rzeczowników w środowisku ukraińskojęzycznym / Iryna Bundza // Prace Językoznawcze. – 2017. – Z. XIX (1). – S. 17–29.

8. Бундза І. В. Числові форми польських іменників-назв відчуттів у словнику і тексті / Ірина Бундза // *Zmysły. Aspekty językowo-kulturowe* ; pod red. G. Filip, K. Ożoga, R. Słabczyńskiego. – Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2017. – S. 149–166.

в інших наукових виданнях

9. Бундза І. В. Граматична категорія числа іменника в польській мові: словниково-корпусний аналіз / Ірина Бундза // *Польська мова та полоністика у Східній Європі: минуле і сучасність*. Збірник праць з нагоди десятиліття кафедри польської філології Львівського національного університету імені Івана Франка ; за ред. І. В. Бундзи, Є. Ковалевського, А. М. Кравчук, О. Т. Сливинського. – Київ : Фірма «ІНКОС», 2015. – С. 594–612.

10. Бундза І. В. „Alergia alergii nie równa!”: польські іменники на позначення хвороб у світлі граматичної категорії числа / Ірина Бундза // *Полоністика у ХХІ столітті: між локальним і глобальним*. Збірник праць з нагоди 190-річчя польської філології у Львівському Університеті ; за ред. А. Кравчук, І. Бундзи. – Київ : Фірма «ІНКОС», 2018. – С. 86–98.

Апробація результатів дисертації. Дисертацію обговорено на розширеному засіданні кафедри польської філології Львівського національного університету імені Івана Франка. Окремі положення дисертації апробовано на 19 наукових конференціях:

– міжнародних, які відбувалися в межах України: міжнародних славістичних колоквиумах (Львів, 2011, 2012, 2013, 2015, 2016), Міжнародній науковій конференції молодих учених „Славістика ХХІ століття: традиції та перспективи розвитку” (Львів, 2011); Міжнародній науковій конференції з нагоди десятиліття заснування кафедри польської філології Львівського національного університету імені Івана Франка „Польська мова і полоністика у східній Європі: минуле і сучасність” (Львів, 2014 р.); Міжнародній науковій конференції до 190-річчя полоністики у Львівському університеті „Полоністика у ХХІ столітті: між локальним і глобальним” (Львів, 2016);

- закордонних: Міжнародній науковій конференції „Польська мова – її варіанти і зв’язок зі спорідненими мовами. До 100-ліття від дня народження проф. Кароля Дейни” (Лодзь, Польща, 2011); Міжнародній науковій конференції „Слов’янські мови у контексті давніх і сучасних культур” (Торунь, Польща, 2017);
- VI світовому полоністичному конгресі (Катовіце, Польща, 2016);
- щорічних звітних конференціях кафедри польської філології Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів, 2011–2018 рр.).